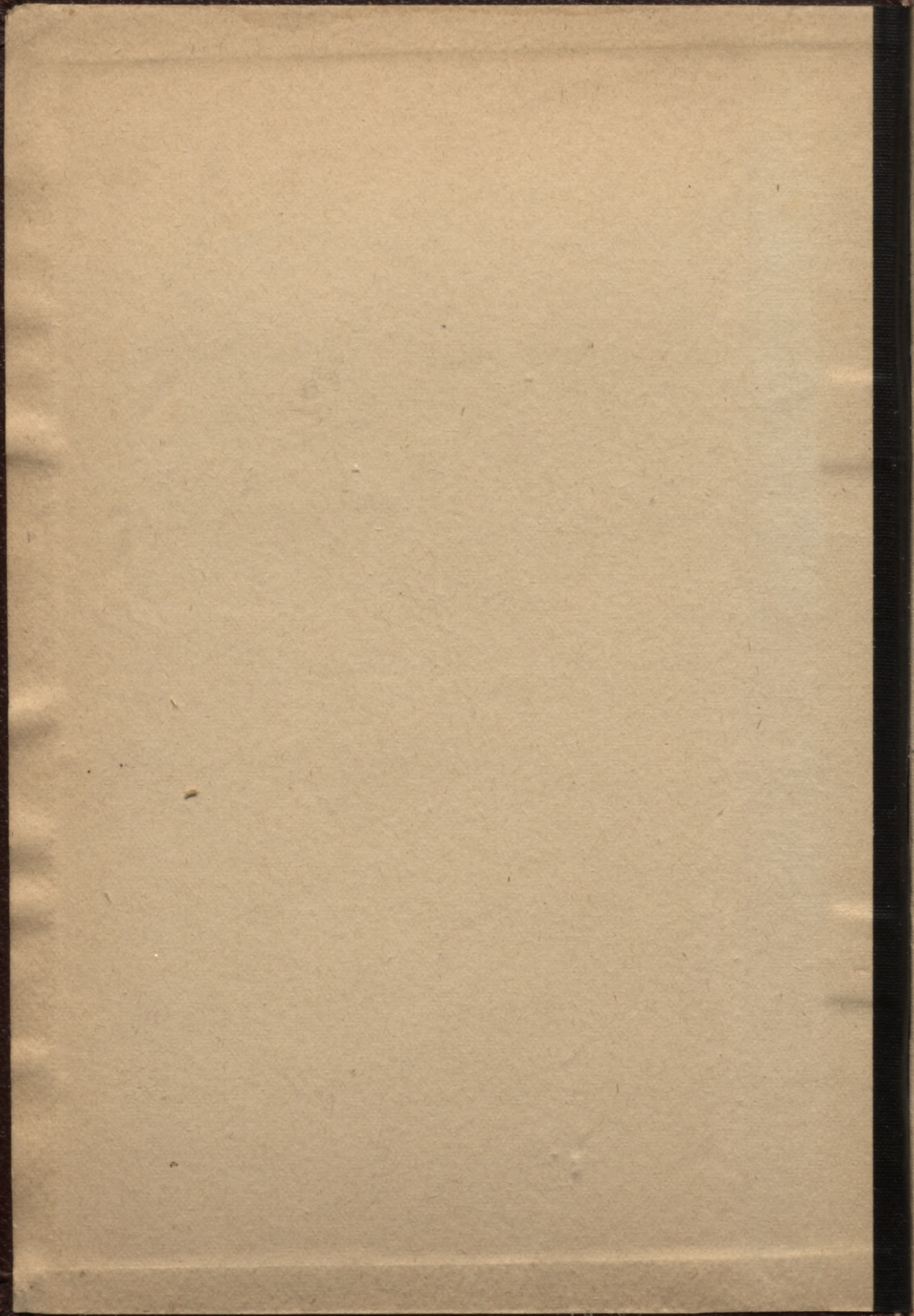

L 88-4
L 110

RELIGIJAS
PROBLĒMAS

A.A.

L

L $\frac{88-4}{110}$

dulil L
2

Voldemārs Reiznieks

Reliģijas problēmas

filozofiskā uztverē

ARSTOLJIEC

Latvijas Republikas
 Kultūras un izglītības ministrija

№ *110/1934*

1934. gada.

Rīgā

1934

Krājumā pie akc. sab. Valters un Rapa

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

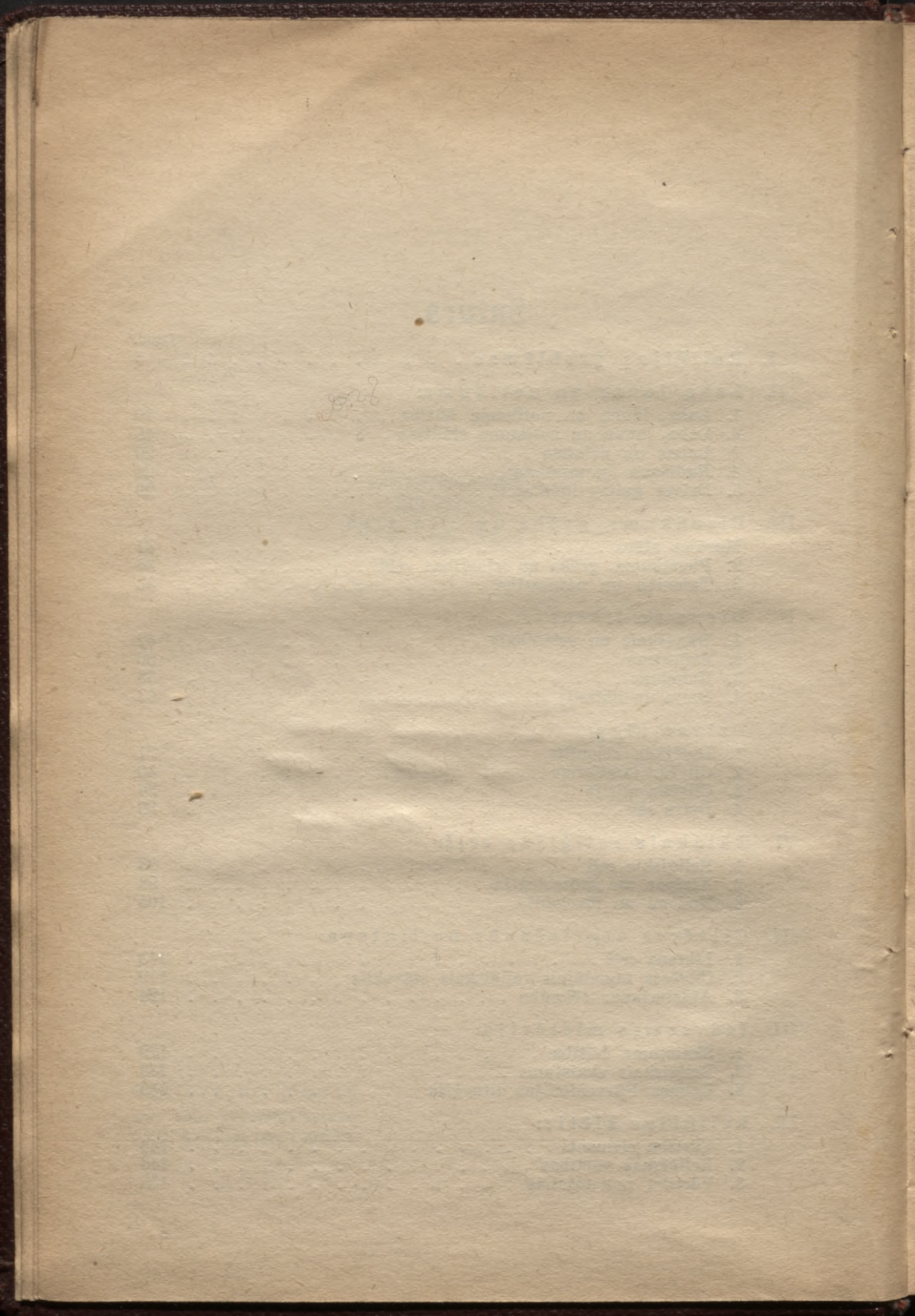
48-10.835

0307095046

Valtera un Rapas
akc. sab. grāmatspiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/133.

Saturs.

	Lapp.
I. Reliģijas problēmas	5
II. Labs, ļauns un netikums:	
1. Laba, ļauna un netikuma būtība	10
2. Laba, ļauna un netikuma stādijas	16
3. Laime un nelaime	20
4. Radišana un miršana	24
5. Dzīves gaitas indikātori	29
III. Pienākums, grēks un izlaidība:	
Morāles sfēra	31
2. Pienākuma, grēka un izlaidības veidi	36
3. Taisnība un netaisnība	38
IV. Dievs un liktenis:	
1. Dievišķais un velnišķais	42
2. Svētnīcas	50
3. Komūnas	55
4. Dievs un liktenis	62
V. Dzīves jēga:	
1. Divējāda cēlonība	71
2. Cilvēka izcelšanās	80
3. Cilvēka misija	84
4. Dzīve sev	89
VI. Tālākais reliģijas ceļš:	
1. Reliģiskie ceļi	93
2. Atziņas un gnōzeoloģija	98
3. Nodomi un ideoloģija	105
VII. Cilvēces atgriešanās no likteņa:	
1. Likteņa ceļš	113
2. Cilvēces tagadējais reliģiskais stāvoklis	119
3. Atdzimšanas cēlonība	124
VIII. Iedvesmes mistērija:	
1. Skaistuma būtība	129
2. Reliģiskais skaistums	133
3. Laimes Pārveidotājas liturģija	139
IX. Reliģijas klētis:	
1. Vērtību elementi	144
2. Reliģiskas vērtības	148
3. Vērtību nolietojšanās	155

I. Reliģijas problēmas.

Ja pameklēt pēc tās filozofiskās katēgorijas, kurā iedalāma reliģija, tad par tādu jāatzīst vērtību katēgorija. Vērtību katēgorija savukārt ieiet topošās pasaules katēgorijā, un tai no vienas puses atrodas ideālu katēgorija, no kurienes vērtības izriet, un no otras puses — drupu jeb mēslu katēgorija, kurā vērtības pāriet. Topošai pasaulei stāv pretī esošā pasaule, un, sastatot savā starpā šīs divas pasaules, dabūjam reliģijas vispārīgās iezīmes. Esošās pasaules pirmelements ir substance, kas ir neatkarīga, bet līdz ar to inerta, no kurienes tā viscaur ir sev identiska, kas izpaužas atkārtotošos fēnomenos, un tālāk šī inerce un identitāte pāriet konstancē un mūžībā. Tai nu pretī topošās pasaules pirmelements ir griba, kas jau alkst pārveidību. Šī gribas tendence noved pie notikumiem, kas savā būtībā ir oriģināli, vienreizēji un sākotnīgi. Visumā esošā pasaule ir sīku atomu kopa un masa, tā pati par sevi ir bez sejas, kāmēr topošā pasaule koncentrējas personā un izpaužas caur personu. Cilvēku apziņā esošā pasaule ieiet ar saviem fēnomeniem, kuŗos, pētot tos tuvāk, saskatāma stingra likumība, kas filozofus noved pie determinisma un legālisma pasaules uzskatiem. Tam nu pretī topošā pasaule, dodama cilvēka apziņai nodomus, izveido vispirms ideālu sfēru, tālāk vērtību un beigās mēslu sfēru, kas pa daļai pāriet esošā pasaulē, pa daļai atgriežas jaunū vērtību uzbūvei. Visumā topošā pasaule ir autonomijas pasaule, un, kā ejoša no viena autonoma un oriģināla notikuma uz sekojošu, tā ir historiska.

Ja pievērsties vērtībām vien, tad viņās saskatāmas sekošas īpatnības: tām ir autors-darinātājs, tās tiek būvētas kā no substancēm, tā strukturāli, tās lieto, pie kam lietošanas uzdevums ir citu, tālāku vērtību būvēšana, un pēc izlietošanas tās pārvēršas topošās pasaules mēslos vai drupās.

Vērtību ar uzrādītām īpašībām ir daudz veidu. Viņu starpā reliģija atšķiras ar to, ka tā pieder pie visaugstākās vērtību šķiras, jo tās galvenā funkcija ir organizēt topošās pasaules tālāko uzbūvi. Ja topošās pasaules

darinātājs ir persona, tad par universa topošās daļas darinātāju atzīstama visaugstākā persona — Dievs. Reliģija nu ir Dieva vērtība, kuŗas uzdevums ir nemitīgi būvēt un pārbūvēt topošo pasauli. Reliģija vispirms atmet ļauno pasauli, bet tālāk arī esošo. Ja tā, tad reliģija ir tāda vērtība, kas pievelk visperfektākās personas. Viņas galvenais darbinieks ir Dievs, vismaz viņa vārdā notiek reliģiska darināšana. Reliģisko izbūvi veic paši perfektākie cilvēki, un tā cilvēkos izkopj augstākās sastāvdaļas — dvēseli un brīvo radošo gribu. Ja pasaules autors ir Dievs, tad tāpat cilvēks arī cenšas tikt viņam līdzīgs un tapt par autonomi radošu personību.

Reliģisko vērtību laukā darbojas trīs darbinieku grupas: profēti, garīdznieki un draudžu locekļi. Profēti ir reliģisko ideālu uzstādītāji, viņu tuvākie pēcteči ir reliģijas izbūvētāji baznīcā, garīdznieki ir apdomīgi un ekonomiski baznīcas vērtību saimnieki un licēji lietā un draudžu locekļi ir reliģisko vērtību patērētāji. Tā šīs darbinieku grupas uzskatāmi apliecina, ka reliģija ir vērtība.

Sastatot šos darbiniekus savā starpā, saskatāms, ka visīstākie topošās pasaules darbinieki ir profēti. Vispirmā rindā viņi ir esošās pasaules likumu atmetēji, viņi pat smagi apsūdz esošo pasauli, viņi cenšas nokratīt tās verdzības važas, viņi uzstāda jaunus augstākus autonomijas ideālus un rāda jaunus reliģijas ceļus. Savukārt draudzes locekļi arī ir topošās pasaules darbinieki, tikai viņiem vairāk negatīva nozīme, jo viņi pārāk drīz nolieto pasniedzamās vērtības. No viņiem baznīcu dzīvē laužas apnikums, nemiers, bet beigās pat kritika un apsmieklis. Tam nu pretī garīdznieki reliģiskā dzīvē ienes inerci un konstanci. Viņiem piepotējas skopu un sīkstu īpašnieku īpašības, viņi iedomājas, ka reliģiskās vērtības nav nolietojamas, pat viņi paši ir pārliccināti par valdošās reliģijas mūžību, un šo domu lūko visādi nostiprināt un piepotēt. No viņiem nāk dogmāti, kas jau uzskatāmi par reliģijas pseudoelementu. Patiesi, ja ņemt esošās un topošās pasaules iezīmes, tad dogmāti pauž esošās pasaules īpatnības. Franču filozofs Leruā, lai gan ticīgs katolis, ir savilcis dogmātu negatīvās iezīmes sekošos 4 pantos: 1) tie ir izteikumi, kas nav pierādāmi un neprasa pierādījumu, 2) katrs dogmāts ir verdzinošs, ierobežojošs domu brīvību, draudošs ar garīgu tiranniju, tīri ārējs kavēklis un traucēklis brīvai pētīšanai, 3) dogmāti vai nu nav pilnīgi saprotami, vai divējādi saprotami un pretrunīgi, satur metafores, kas traucē viņu precīzu formulēšanu un vispār viņos nevar saskatīt saprātību un 4) tie gan sastāda patiesības, bet līdz ar to tādu atziņu grupu, kas nesamēroja-

mas ar pozitīvām zināšanām *). Pievienojoties šiem izsmelošiem iebildumiem pret dogmātiem, jāuzrāda vēl, ka pati teoloģiskā dogmātika sevi dēvē par zinātni. Bet zinātne attiecas tikai uz esošo pasauli, un tāpēc jau vien dogmātika un dogmāti vairs nepieder pie topošās pasaules. Tam nu pretī pie topošās pasaules pieder reliģiskie ideāli.

Ja pēc šiem orientējošiem aizrādījumiem pievērsties tagadējam reliģiskam stāvoklim, tad skaidri saskatāms, ka visas pasaules reliģijas savu misiju topošās pasaules izbūvē ir izpildījušas un tagad ir galīgi nolietotas. Vispirms jāņem vērā, ka tagad tur noteicējs ir tikai inertais, konservatīvais un leģāli ieceltais garīdznieks, tālāk — ka tām jau sen nav bijis illegālo profētu, kas tās būtu atjaunojuši vai vismaz reformējuši, tad jāņem vērā arī, ka ir gan ļoti izveidojusies dogmātika par reliģiskām patiesībām, kamēr reliģiskie ideāli ir galīgi izdzisuši, un vispēdīgi tas apstākļi, ka tagad baznīcas locekļi ļoti maz saņem no reliģijas. Reliģija ir izsmelta, un īpaši paši perfektākie cilvēki no tās vairs nevar dabūt nekādu ierosinājumu. Sakarā ar to, baznīcas ir pilnas ar topošās pasaules drupām, gružiem un mēsliem. Par tādiem jāuzskata viss lielums kulta ceremoniju, un jau Lutera saskatīja viņu mēslaino dabu. Tad te sevišķi pieder reliģiju spoki, kas tur ar mitiem ir savairojušies neizskaitamā vairumā — svētie, eņģeļi, velni visādās pakāpēs, un apokrifiskie vai pat fantastiskie nostāsti par viņu dzīvi un darbību. Par šī visa spociģo, t. i. neīsto dabu liecina svēto rakstu, leģendu un mitu kritika. Reliģijai jābūt vēsturiskai, kā katrai topošās pasaules vērtībai, tāpēc mits, saprasts kā notikums, kaut arī ne vēsturiski precīzēts, ieiet viņas būtībā, tikai tam jāvēršas uz īstenības, nevis uz simbolu un fantaziju pusi. Cik pārfantazēta var tikt reliģija, sevišķi liecina indiešu reliģiskie miti, un arī kristiānisma mitu kritika uzrāda, ka tur vairāk ir simbolisku pārnesumu, nekā vēsturiskas īstenības. Mitu atšifrēšanā sevišķi tālu ir aizgājis N. Morozovs, pielietodams rūpīgi izstrādātas un daudzpusīgas metodes savā daudzsējumu darbā „Христос“.

Tomēr visas šīs faktu rindas no topošās pasaules un vērtību viedokļa ir normālas, un liecina, ka pārdzīvotās reliģijas ir veikušas milzīgu uzbūves darbu. Kur lielas drupas, tur reiz ir bijusi verdoša dzīvība. Vienīgi aplama ir epigonu sludināšana, ka šīs reliģijas vēl vienmēr esot dzīvas, un ka reliģiskie

*) Sk. viņa grāmatu krievu tulkojumā „Догматы и критика“ 1915 г. Москва.

mērķi un ideāli vēl esot priekšā. Tam nu pretī jāuzrāda, ka pastāvošās reliģijas savu tapšanas darbu ir izbeigušas. Savās jaunās dienās tās uzstādīja jaunus topošās valstības ideālus, vīra gados šos ideālus reālizēja un izbūvēja konkrētas reliģiskas vērtības, uz vecumu viņas iztērēja un tagad šo vērtību drupās un mēšlos rakņājas zinātnieki, cenzdamies noskaidrot viņu vēsturi.

Ja tā reliģija ir topošās pasaules jeb valstības būvētāja, un ja profētība ir atjaunojamās reliģijas ideoloģija, tad arī tagad reliģiskās atjaunošanās darbs jāsāk ar jaunu profētību jeb jaunu reliģisku ideoloģiju. Ja ņemt profētību vēsturiskā aspektā, tad viņa patiesi ir tā rīkojusies, kā rīkojas pie jaunu vērtību darināšanas. Pie tam var novērot, ka visi profēti ir turējušies pie vienas programmas. Protams, uzdevumu atrisināšana katrreiz ir bijusi citāda, visumā tā ir tikai tuvināta, jo topošā pasaule laiku no laika prasa pārbūvju.

Visumā šī pastāvīgā reliģisko problēmu programma ir sekoša. Tā kā profēts ir atmetējs un jaundarinātājs, tad viņam vispirmā rindā jāzin, kas ir ļauns un kas ir labs. Tā ir ētikas problēma. Tūdaļ aiz viņas nāk morāles problēma, kas ir ceļa un līdzekļu rādītāja uz labu. Šīs divas problēmas ir ievada problēmas, tās dod iespēju apsūdzēt sagānīto pasauli un uzstādīt jaunus sasniedzamos ideālus. Bet tā kā cilvēks paša spēkiem nevar tikt vaļā no atmetamās pasaules, un arī ļauns pasaulē liekas nākam no ārienes, tad profētam tālāk jānoskaidro laba un ļauna pirmavoti. No šejienes divas senenās reliģijas problēmas — dievības un velnības.

Zemākās reliģijas parasti neko tālāk neiet par šīm četrām problēmām. Viņas noiet līdz dievības sfērai, tur saskata labas un ļaunas dievības un no turienes atgriežas, uzrādot cilvēkiem kas labs un kas ļauns, kas cilvēkiem jāpilda, un kas ir grēks, ļaundarība un netaisnība. Tam pretī augstākās reliģijas iet tālāk un uzstāda augstākā laba problēmu. Tāda problēma sevišķi ir uzstādīta budismā un kristiānismā. Variējot šo problēmu, tā formulējama kā cilvēka misijas problēma. Lai nu vienādi vai otrādi formulētu šo problēmu, tomēr profēti to ir atrisinājuši pareizi — lielākas autonomijas virzienā. Tā ir profētu raksturīgākā iezīme: jo pilnīgāku neatkarību profēts sludina, jo ģeniālāks viņš ir. Tam pretī viltus profēti sludina kalpību un verdzību.

Kad ir dabūta atbilde uz cilvēka misijas jautājumu, tad tālākās problēmas jau ir tās loģisks secinājums un noslēgums. Vispirmā problēma te ir reliģiska ceļa, kas cilvēku izved no esošās pasaules un likumu, netaisnību, un verdzības sfēras un

ved uz brīnumu, taisnības un neatkarības pasauli. Šo problēmu sevišķi pamatīgi ir apstrādājis Buda. Tomēr pie tam profētam jāņem vērā cilvēka nevarība un tamdēļ — dievišķo avotu palīdzība. Tas noved pie sakramenta, mistērijas, upura, lūgšanas problēmas. Pie tam, lai tuvotos dievībai, jau iepriekš vajaga sagatavoties, it īpaši šķīstīties no garīgiem netīrumiem un esošās pasaules sastingumiem. Tā izceļas šķīstīšanās jeb atdzimšanas problēma. Kad nu tā reliģiskās darbības metodes ir izstrādātas, tad var stāties pie reliģisko vērtību darināšanas un lietošanas; tādā kārtā pēdējā problēma ir reliģisko vērtību problēma.

Tādas ir uzzīmētās reliģijas un sevišķi profētības problēmas: ētikas, morāles, dievības, velnības, cilvēka misijas, reliģiskā ceļa, atdzimšanas, sakramenta un reliģisko vērtību.

Lai atrisinātu visas šīs problēmas, jāiet pa reliģisko ceļu. Turpmāk mēs to apskatīsim detāli, bet te tikai jānorobežojas no līdzšinējām reliģiskām metodēm. Par augstāko reliģisko ceļu kristiānisma teoloģija uzrāda dievišķo atklāsmi. Principā mēs arī atzīsim šo metodi, tomēr ar lieliem koriģējumiem. Kristiāniskā teoloģija māca, ka kristiāniskā atklāsmē ir notikusi tikai vienreiz un uz paša Dieva iniciatīvi. Izejot no permanentās esošās pasaules pārveidīgās topošās pasaules jēdziena, un tālāk no brīvības ideāla, tā nevar pieiet reliģiskam ceļam. Vispirms cilvēkam jāpiešķir lielāka autonomija ceļu un atbilžu meklēšanā, t. i. jāatzīst, ka cilvēks var cerēt arī uz turpmākām atbildēm un atklāsmēm, un ka jautājumus viņš var uzstādīt arī pats, ka arī cilvēkam pieder iniciatīve reliģijas lietās. Kristiānisms reliģisko cilvēku ir padarījis pasīvu, un tā tad atkal iegāzis vērdzībā, kaut garīgā. Paši progresīvākie kristieši jūt lielu vajadzību pēc jaunas profētības, bet to gaida pasīvi, parasti kā otrreizējo Kristus atnākšanu. Tam nu pretī mums Dievam jāpiedomā lielāka labvēlība pret cilvēkiem — kas tiem atļauj pie viņa griezties pēc atklāsmes katrā vajadzības gadījumā. Tāds vajadzības stāvoklis ir patlaban, un tāpēc mēs droši varam stāties pie reliģiskām problēmām. Līdz ar to nav pieņemama Budas metode, kas neatzīst dievišķo avotu. Praktiski kā Buda, tā Kristus iet vienu ceļu — iedziļinās sevi, tikai Buda domā, ka smel atbildi no sevis paša, kamēr kristiānisms par avotu saprot dievišķo personu. Fakts ir tas, ka cilvēks ir ierobežots savās spējās, un ka viņš tās var pastiprināt tikai ar aizņemšanos no augstākiem avotiem. Kā augi smel no saules, tā dvēseles smel no dievības. Tā ir

faktiska īstenība, to nemaz nav vajadzīgs debatēt. Tam pretī smelšana, no sevis ļoti līdzinās apsmietai pašizvilksanai no purva aiz matiem.

Pie uzrādīto reliģisko problēmu aizrisināšanas mēs stāsimies uzrādītā kārtībā, sākot ar ētisko problēmu. Pa ceļam mēs apskatīsim valdošos uzskatus, tomēr, ja jau reliģija visumā ir palikusi neauglīga, tad arī tās atsevišķas problēmas jāatzīst par atrisinātām neatbilstoši patlabanējam topošās pasaules stāvoklim, kāpēc pie kritikas daudz nekavēsimies, bet visu vērību piegriezīsim problēmu patstāvīgai atrisināšanai.

II. Labs, ļauns un netikums.

1. Laba, ļauna un netikuma būtība.

Lai gan ētikai profēti un filozofi nododas jau sen, tomēr tā ir tik grūta, ka paliek neapmierinoši atrisināta līdz šai dienai. Starp citu, par šo grūtību liecina tagadējo filozofu paņēmieni ignorēt pašu grūtuma kodolu. To viņi arī nemaz neslēpj. Kā estēti savus traktātus raksta, ignorējot skaistuma jēdzienu, psihologi — ignorējot dvēseles un pat gara jēdzienu, juristi — izlaižot tiesību jēdzienu, tā arī filozofi saraksta plašus apcerējumus par ētikas problēmām, vai pavisam ignorējot labu un īpaši ļaunu *). No profētības viedokļa tā ir mazdūšība un maldināšana.

Tāpat arī profētiem nav gājis viegli šinī problēmā, tikai viņi pie tās ir stājušies droši un sirsnīgi. Sevišķi Budam galvenais bija laba un ļauna jautājums, un tam viņš ziedoja savu meklējumu lielāko daļu. Kā arī Jēzum laba jautājums bija noteicošs, liecina tas, ka laba problēma viņam ir izlikta evaņģēlija sākumā, proti kalna sprediķī.

Pirmatnējās reliģijas laba un ļauna problēmu atrisināja tā, ka nostājās uz normatīvā viedokļa. Labs ir tas, ko dievi grib un pavēl, un ļauns ir dievu pavēļu pārkāpšana. No šejienes neapstrīdamie un arī neizprotamie tabū noteikumi un baušļi. Šī praktiski ērtā pieeja ētikas problēmai līdz šai dienai ir palikusi ne tikai baznīcās, bet arī valstīs. Tā, likumdevēji noziegumu dēfinē pilnīgi formāli — kā likumu pārkāpumu **). Tāds dēfinējums tomēr pavisam neder pašiem

*) Sk. piem. L. Nelson. „Die Rechtswissenschaft ohne Recht“, 1917.

***) Sk. piem. mūsu jauno Sodū likumu, 1. p.

likumu devējiem, jo iepriekš likuma sastādīšanas viņiem taču jāzin, kas ir noziegums. Tāpēc īstie profēti šo normatīvo pieeju pavisam atmet. Viņa pilnīgi ir izzudusi Budas un lielā mērā arī Jēzus ētikas atrisinājumos.

Buda savā atrisinājumā ļoti apķērīgi iziet no ļauna. Par ļaunu viņš atzīst ciešanas, pie kam ciešanās ierindo visas dzīves funkcijas — indiešu karmu. Noskaidrojis ļauna dabu, viņš, pareizi izjūzdams laba un ļauna polārību, labu meklē kā pretstatu ļaunam. Ja ciešanas nes mūžam nemierīgā dzīve, tad labs ir miers un dzīves izdzīšana. Tā viņš nonāk pie sava augstākā laba jēdziena — nirvanas. Tanī, pa visupriekšu, nav nekādu normatīvu iezīmju un elementu, pēc būtības tā ir katras saites saraušana ar dzīvi, pie tam kā pozitīvais elements tanī ieiet neatkarība no pasaules un pat no dzīvības avotiem. Mums tomēr neder šis laba dēfinējums un uzstādījums. Tas ir pārāk tukšs, labs te ir pasīva izturēšanās, kamēr mēs intuitīvi jūtam, ka labs ir aktivitāte. Bez tam cilvēks nevar tikt vaļā no ciešanām tikai ar atturēšanos no dzīves, un tamdēļ budists nevar sasniegt savu laba ideālu. Bez tam faktiski noskaidrojas, ka ciešanas nebūt nav identificējamas ar ļaunu. Kā redzēsīm tālāk, taisni labs ir piesātināts ar ciešanām, un savukārt ļauns — ar baudu un prieku.

Jēzus nav varējis labu dēfinēt tik precīzi, kā Buda, un ļaunu viņš pavisam nedēfinē. Kā zināms, viņa mācība ir ļoti saraustīta, aforistiski izteikta un līdzībās izlikta, ar lieliem izlaidumiem un pat ar pretrunām. Tomēr arī Jēzus ir pilnīgi atmetis jūdu bauslības pildītāja, kā laba cilvēka ideālu. Viņa labais cilvēks jau ir autonomš, no sevis labs. Kalna sprediķī nu viņš uzrāda, kā saprotams labs cilvēks. Pie labiem, jeb kā viņš saka, — svētīgiem pieder garā nabagie, apbēdinātie, lēnprātīgie, alkstošie taisnības, žēlsirdīgie, sirdsšķīstie, turošie mieru, vajājamie taisnības dēļ un cietošie viņa, Jēzus, dēļ. Ja tomēr tuvāk paanalizēt šos ideālus, tad viņos atkal saskatāma pasīvitāte. Tie pauž pazemību, atturēšanos no ļauna, bet neprasa nekādu noteiktu aktīvu darbību. Tiesa, tanī pat kalna sprediķī ir arī prasības pēc aktīvas tikumiskas izturēšanās, bet pie tam Jēzus tūdaļ iekrīt pārspilētā normatīvismā: pārspilēti neturēties pretī ļaunam, izraut sev aci vai nocirst roku apgrēcināšanās dēļ, sodīt par mazāko apgrēcību. (Ļoti gan var būt, ka šīs prasības ir sveša autora iespraustas.) Ļaunu Jēzus neanalizē, to ņem vai nu kā dabīgo noziedzību vai arī kā grēku — normu pārkāpšanu. Ka Jēzus laba ideāli tomēr nav īstie, liecina tas, ka viņa pazemību ir pildījuši tikai nedaudzi. Tomēr topošā pa-

saulē viņš ir ienesis lielāku iecietības un pat žēlsirdības garu, nekā agrāk, un samazinājis normativismu. Bet tagad cilvēce jau ir pietiekošā mērā piepildījusi viņa prasības un ideālus, un jau sen ir nobriedusi vajadzība pēc aktīvākas laba izpratnes. Kā tūdaļ redzēsim, labs ir ēmānācija, radīšana, un lūk, Jēzus nav pietiekoši uzsvēris aktīvo radīšanu, bet Buda to pavisam ignorē. Tā cilvēce savā attīstībā ir jau garām savu augstāko profētu ideāliem.

Lai gan filozofi sevi tur par kompetentākiem ētikas jau-tājamos, nekā profēti, tomēr patiesībā viņi nenasniedz profētu ētikas izpratnes līmeni. Tā, ja ņemt atzīto lielāko filozofu Kantu, tad viņš labu, kā radošu darbību, nemaz neredz, labs viņam pāriet pienākumā, bet pienākums — likumā un normā. Viņa katēgoriskais imperatīvs ir likums, ko gan dod sirdsapziņa, bet tā konstantais raksturs liecina, ka tas nepieder pie topošās valstības, bet pie esošās. Tālākie un mazākie filozofi slīd vēl zemāk, viņi nemaz neredz istās ētikas sfēras, un iestieg vai nu empirismā un instinktos, vai diālektikā. Filozofijas uzdevums ir cirst pasaulē plaši aptverošas ontoloģisko tipu stigas, bet to vietā viņa nokrāmējas ar psiholoģisku un gnōzeoloģisku sikumu iztīrīšanu. Tā iestiegot sikumos, viņa, kā jau atzīmēju, pat pazaudē savu pētīšanas objektu. Tad nu notiek tādas kuriozas lietas, ka veselus lielus darbus filozofi saraksta, kā saka skolotāji, ne uz doto tematu, bet pavisam uz citu. Tāds viens no jaunākiem darbiem ir N. Hartmaņa lielā grāmata „Ethik“ (1926). Tur ir sajauktas četras filozofijas katēgorijas — ētikas, morāles, jēgas un vērtību. Kā jau filozofs, autors beigās tomēr nododas tīri filozofiskam darbam — jēgas pētīšanai un noskaidrošanai, un tā kā jēga attiecas uz esošo pasauli, bet labs un ļauns ir topošās pasaules konstitutīvie elementi, tad viņš to, protams, neredz. Tamdēļ mums nevis kas jānācās no tamlīdzīgiem darbiem, bet tie uzskatāmi par šī laika gara sfēras sērgu, kas mūs var tikai samaitāt. Tie ir kristiāniskās epochas gruvekļi, drupas, mēsli un nezāles. Mūsu apziņā tie var ienest un ienes tikai neveicamu apjukumu un garīgu chaosu. No tiem jāšķīstas un iatīras, kā no kādas epidēmijas.

Ja tagad pievērsties laba un ļauna problēmai patstāvīgi, tad vispirms jāņem vērā tas, ka labs un ļauns ir pilnīgi konkrēti cēlumi, kurus cilvēki pazīst it labi. Laba un ļauna jēdzienus viņi taču lieto nemitīgi, īpaši savā dzīvē, un ar tiem ir pilni viņu apcerējumi, gan reliģiski, gan literāriski. Labs un ļauns nav nekāda domu projekcija, schēma, norma, bet

konkrēti un dabiski cēlumi *). Tamdēļ pie tiem vispirmā rindā vajadzīga empiriska pieeja. Bet kā metode te lietojama ontoloģiskā. Proti, jānoskaidro laba un ļauna būtība.

Vispirmais jautājums te ir tādas dabas: vai dabiskais labs un ļauns ir pasaules cēlumu tips vai elements. Starp tipu un elementu ir tā starpība, ka zem tipa pāriet neskaitāmi atsevišķi cēlumi, kamēr elements ieiet cēlumos kā sastāvdaļa. Tas ir ļoti svarīgs jautājums, bet filozofi viņu neuzstāda. Filozofi parasti pēta tikai tipus, un tamdēļ viņi cenšas visu novest uz tiem. Tam pretī elementus pēta galvenokārt zinātne. Ja nu ar šo jautājumu pievērsties labam un ļaunam, tad tie jāatzīst par elementiem. Nekur nav tipiska tīra laba un ļauna, labu un ļaunu nevar klasificēt, kā piem. organismus, kas patiesi ir tips. Ja par cilvēku saka, ka viņš ir labs, tad tas nenozīmē, ka cilvēks ieiet tipā, zem nosaukuma labs, bet ka viņam starp citām, ir arī labas īpašības. Ar to izskaidrojams, kāpēc filozofi nevar uztvert īstā laba un ļauna. Tas pieder pie zinātnes lauka un pētams zinātnes metodēm **).

Jau no ļoti seniem laikiem pasaules elementi ir padalīti uz trim lielām klasēm jeb katēgorijām, kuŗas tagad var saukt par substancēm, struktūrām un gaitām. Tā tad jānoskaidro, pie kuŗas no šīm trim klasēm pieder labs un ļauns.

No attiecīgām zinātnēm redzams, ka zinātnieki patlaban operē ar sekošām piecām substancēm: ar materiju — ķīmija, garu — psiholoģija, spēku — fizika, telpu — ģeometrija un laiku — mēchanika. Jau no pirmā sastatīnājuma redzams, ka ētikas objekti nav neviena no šīm substancēm. Tāpat ir diezgan skaidrs, ka labs un ļauns neietilpst struktūras katēgorijā. Labu un ļaunu neuzskata par kādu uzbūves formu, struktūrā valda skaistums un struktūras izsakāmas skaitļiem. Tā atliek tikai gaitu katēgorija. Tikai te var ieiet labs un ļauns. Te tie patiesi arī ieiet. To apliecina neskaitāmi dzīves piemēri.

Teiksim, vedekla ir mīļa pret vīramāti. Visi to atzīst

*) Tā, lai gan mūsu kantīānietis, J. A. Students, savā „Etikā” labu teorētiski dēfinē kā labu gribu, tomēr, kad viņš raksta savā nodabā, tad izsakas: „mēs savā sirdī vēlam tam (cilvēkam) visu labu”; tā tad te autors labu uzskata par kaut ko objektīvu, ko viens cilvēks var dot un otrs saņemt.

**) Mūsu teologu un filozofu termini „labais” un „ļauņais” ir tipi, un tāpēc ir pareizāki teikt „labs” un „ļauņš”, jo šie termini izsaka ētiskus elementus.

par noteiktu labu. Bet mīla izturēšanās ir darbība: vedekla uz vīramāti raida mīlus vārdus, viņai palīdz, dod dāvanas u. t. t. Līdzīgs raksturs ir vecāku mīlestībai, bērnu pateicībai u. l. Tāpat ļauns arī ir darbība. Slepka vība ir darbība, vērsta pret līdzcilvēka dzīvību, zagšana — pret mantu, un tā katrs noziegums. Līdz ar to par jaunu skaidrs, ka šajos un līdzīgos ētikas faktos nav substanciālu un struktūrālu iezīmju, substances un struktūras fāzes tikai pavada šīs darbības.

Tā atrisinas jautājums par laba un ļauna kopīgo būtību. Tas izklidina visas nesaprašanas šinī ziņā. Ka filozofija un zinātne nav varējušas uztvert objektīvo labu, izskaidrojams ar to, ka tās vairāk pēta esošo pasauli, nekā topošo. Viņām vajadzīgi mūžīgi un konstanti likumi, principi un tipi, ko dod tikai esošā pasaule, kamēr topošā pasaulē valda pārveidības, kas negrib iekļauties likumos. Un labs un ļauns, kā darbības, vienmēr ir pārveidīgi, un kā tādi noderīgi par topošās pasaules elementiem. Bet tā kā pasaulē viss darbojas, tad visa pasaule, par cik tā darbojas, ir ētiska. Kā zināms, filozofi ļoti nopūlas ar ētikas sfēras robežu novilkšanu. Viņi to redz ļoti šauru — tikai cilvēka apzināto gribu. Atdalot stingri un noteikti ētiku no morāles, par ētikas sfēru, pilnu tās vienādu vai otrādu cēlumu, jāatzīst visa pasaule, tam pretī par morāles sfēru — patiesi tikai cilvēka apzinātā darbība, vērsta uz ētiskiem objektiem.

Tagad jau nav grūti pāriet uz tālāko jautājumu — par laba un ļauna savstarpējo atšķirību. Protams, ka ne filozofi, ne teologi, ētikas sfēru atrazdami tikai cilvēka apzinātā gribā, nevar kaut cik noteikti atdalīt labu no ļauna. Šī atšķirībā līdz šai dienai pat jāuzskata par ētikas neatrisinātu problēmu. Skatoties nu uz labu un ļaunu kā gaitām un darbībām, neatkarīgām no viņu avota, vispirms saredzama laba un ļauna polāritāte. Katra darbība savos pamata elementos novedama uz virzieniem. Un ja ņemt kādu noteiktu virzienu, tad vienmēr pastāv pretējs virziens. Tā ir virzienu īpatnība. Ja cilvēks iet uz māju, tad šim virzienam ir pretējs — no mājas. Tam pretī tādas polāritātes nav ne substancēs, ne struktūrā. Ar to ētikas sfēra nepārprotami atšķiras no citām sfērām. Tālāk jānoskaidro, kādā gadījumā virziens un gaita ir labs, kādā — ļauns. Tam nolūkam der atcerēties, ka ētikas lauks ir visa pasaule, un ka labs un ļauns ir pilnīgi konkrēti cēlumi. Ja tā, tad uzstādītais jautājums atrisināms empiriski: vajaga tikai uzmeklēt vietas, kur visvairāk daudzina labu, un citas, kur visvairāk daudzina ļaunu. Tāda laba koncentrācijas vieta, bez šaubām, ir dzīvība, kamēr ļauna

koncentrācijas vieta — nāve. Dzīvība un dzīve ir cilvēku atzīts labs, kamēr nāve — atzīts ļauns. Protams, ir atkāpšanās no šī uzskata, bet ta novērojama tikai pie īpatnējiem apstākļiem un pie ļoti nedaudziem cilvēkiem. Vidējs un normāls cilvēks dzīvi ar to pavadošām parādībām vienmēr uzskata par labu, kamēr nāvi ar to izsaucošām parādībām — par ļaunu. Tā tad, lai noteiktu laba atšķirību no ļauna, vajaga noteikt dzīvības atšķirību no nāves.

Kā zināms no bioloģijas, arī šis jautājums ir grūts. Te vaina atkal meklējama metodē. Šoreiz šo jautājumu vajaga atrisināt ar filozofijas metodi, jo dzīvība un nāve vairs nav kādi elementi, bet jau tipi. Ja nu paraugāties uz tiem, kā tiem, tad starp tiem saskatāma tā kardinālā atšķirība, ka dzīvība ir izverdoša darbība, kamēr nāve — uzsūcoša. Dzīve izsakās kā augšana, nāve — kā vīšana un nīkšana, kas tad vispārīgā veidā izsakāms ar ēmānācijas un absorbcijas jēdzieniem. Ja tagad atraisīties no dzīvības un nāves un atgriezties uz labu un ļaunu, tad labs ir ēmānācija un ļauns ir absorbcija. Ieskatoties konkrētos laba un ļauna faktos, viscaur atrodamas šīs tipiskās to iezīmes.

Tā kā tīra ēmānācija, kā radišana, un tīra absorbcija, kā izžušana, var piederēt tikai pie topošās pasaules, tad dabīgi, ka ne filozofi, ne zinātnieki neredz un neatzīst šo darbību, jo viņiem nekas ne zūd, ne nāk klāt. Darbības un pārveidības viņi uzskata tikai kā maiņas un pārvietojumus, kā cirkulāciju. Tādā kārtā mēs pametam zinātnes parasto lauku — esošo pasauli, lai uzrādītu vietu labam un ļaunam. Tomēr arī esošā pasaule ierindojama ētikas laukā, jo, kā teicu, arī viņa ir pilna darbības. Esošās pasaules tipiskā darbība ir inerce. Ja pastāvētu tikai esošā pasaule, tad patiesi būtu tikai inertas gaitas. Viss tālākais mūsu pētījums un profētiskais skatījums būs neatlaidīgs protests pret šo vienmuļības mācību. Pasaule nemitīgi mirst un nemitīgi atjaunojas! Lai nu arī inerci ievestu ētikas sistēmā, tai vajadzīgs piesavināt attiecīgu nosaukumu. Es to nosaucu par netikumu, un to saprotu kā ko vidēju starp labu un ļaunu. Netikums izskatās pēc laba, tomēr tas nav labs tāpēc, ka nekā neēmānē, bet tāpat nav ļauns, jo nekā neabsorbē. Tālāk būs redzams, ka ir daudz darbību pat dzīves sfērā, kas no ētiskiem viedokļiem atzīstamas par netikumu. Tā ievēdot līdzās labam un ļaunam netikuma jēdzienu, visas pasaules celumi dabū vienādu vai otrādu ētisku seju.

Ēmānācijas, absorbcijas un inerces vārdi apņem masu parādības. Tagad mums no svāra ir pāriet uz šo masu pirm-

elementiem, t. i. uz virzieniem. Starp ēmānācijas, absorbcijas un inerces virzieniem nu pastāv tā savstarpējā atšķirība, ka ēmānācijas virziens iziet no kāda centra, absorbcijas virziens, kā polārs ēmānācijai, iziet no perifērijas un vēršas pret centru, un inerces virziens šķēršļo iepriekšējos. Ģeometriski, labie virzieni izsakās kā radiālie, ļaunie — kā normālie (ģeometriskā nozīmē) un netikumīgie — kā tangentiālie. Ar to labs, ļauns un netikums dabū gaišu uzskatāmību.

Tagad, savelkot kopā mūsu analizējumus, pārejot atkal no atsevišķiem virzieniem uz gaitām un tipizējot visu teikto, atrodam, ka labs ir radiāla ēmānācijas gaita, izejoša no radoša centra, ļauns ir normāla (ģeometriskā nozīmē) absorbcijas gaita, vērsta pret centru, un netikums ir tangentiāla gaita. Dzīves valodā labs ir saprotams kā dzīve sev un no sevis, ļauns ir šīs dzīves iznīcināšana un izdzīšana un netikums ir sastinguma jeb konservātisma stāvoklis. Vai vēl citādi un arī dziļāki: labs ir neatkarīga, autonoma un radoša dzīve, ļauns — atkarīga, vērzdziska un izdziestoša dzīve, bet netikums ir sasalsusi, neražīga dzīve.

2. Laba, ļauna un netikuma stadijas.

Izejot no cilvēka, kā ētiska centra, t. i. labu ēmānējoša avota, viņa labs padalāms uz sekošām stadijām: gūšanu, darināšanu un ražošanu (došanu, sēšanu). Ar latīņu vārdiem gūšanu var saukt par akvizīciju (no *acquirare* — piesavināt), darināšanu — konversiju (no *conversare* — pārvērst) un ražošanu — par dāciju (no *dare* — dot).

Gūšanas stadijā ētiskais centrs no sevis ēmānē tādus elementus, kas ap viņu pievelk substances. Tad cilvēks aug, iegūst augumu, mantu, varu, zināšanas. Beidzot cilvēks apaug ar daudzkārtīgiem slāņiem, kas izveido viņa varenību. Filozofiskā literātūrā šo laba stadiju sauc par egoismu, un tai piešķir nosodāmu raksturu. Atzīstot šo stadiju par zemāko, tā tomēr ir tīra laba stadija, jo bez tās nemaz nav iespējamās tālākās laba stadijas. Dzīvē gūšanu nenosoda, taisni otrādi, to atzīst par labu. Vienīgi var nosodīt dažus gūšanas paņēmienus, kas var būt ļauni un noziedzīgi, bet tie jauieder pie morāles lauka.

Otrā stadijā laba ēmānācija notiek kā struktūras formu

izveidošana. Darināšana nozīmē pārveidošanu. Guvumi krājas aditivās fāzēs, bet šīnī stadijā iegūtais tiek savstarpīgi saistīts — multiplicēts. Tā kā multiplikācija ir skaistuma būtība, tad darināšanas struktūras sekas ir skaistums.

Trešā stadijā notiek laba izsēšana. Te visraksturīgākais ir sēkla. Sēklas jau izstaro ētiski centri. Sēklas struktūra atkal ir citāda, nekā darinājumu struktūra. Kā zināms, sēklas ir niecīgas savos samēros, nav vairs skaistas, bet ārēji vienkāršas, tomēr viņās ir koncentrētas milzīgas tālākās ēmānācijas potences, kas viss tad saprotams kā perfekcija.

Ja apzīmētās laba stadijas sarindot cēlienveidīgi, tad dzīvi sāk gūšanas process, aiz viņa seko darināšana un ēmānāciju noslēdz sēšana. Tādu kārtību sevišķi uzskatāmi uzrāda augi: viņu augšana, ar ko sākas to dzīve, ir gūšana, to ziedēšana ir darināšana un augļu vai sēklu došana, ar ko parasti noslēdzas viņu dzīve, ir ražošana. No šejienes pirmo laba stadiju var nosaukt par varenības gūšanu, otro, kuŗā varenība tiek likta lietā un pārveidota — par skaistu dzīvi, un trešo, izrietošo no skaistas dzīves, — par perfektu sēklu sēšanu.

Lūk, tā saprotams labs savos elemntārākos noveidojumos. Tā kā labam, kā konkrētam pasaules cēlumam, nav nekāda sakara ar normām, tad, jādōmā, būs grūti to ietilpināt līdzšinējā ētikā, kas ir un paliek normu mācība. Tāpēc varbūt būs pareizāk dabisko labu, ļaunu un netikumu padarīt par atsevišķas konkrētas (nevis filozofiskas) zinātnes objektu. Tā kā labs, ļauns un netikums ir dzīves elements, tad šo jauno zinātni varēs saukt par vitalogiju, ņemot latīņu vārdu vita — dzīvība, dzīve, jo grieķu valodas dzīvības vārds jau ir bioloģijas aizņemts.

Tā kā mēs te koncentrējamies reliģijas problēmu atrisināšanā, tad mums jāaprobežojas tikai ar ētikas, resp. vitalogijas elementu konstatēšanu un dēfinēšanu. Turpretī visa plašā dzīves procesu sfēra atstājama vitalogijas ziņā. Tāpēc tikai visā īsumā atzīmēsim arī ļauna un netikuma stadijas.

Ja ļauns ir polārs labam, sākas perifērijā un vēršas pret centru, tad, pirms sasniedz centru, tas iziet cauri trim ēmānācijas joslām. Atkarībā no šīm joslām, arī ļaunā saskatāmas trīs stadijas.

Kad ļauns vēršas pret gūšanu, tad tas samazina guvumu un tā izpaužas kā varenības atņemšana. Tāda, piem. ir zagšana. Otrā stadijā ļauns vēršas pret skaisto dzīvi, deformē viņas struktūru, kas saprotama kā tās graušana. Tāda graujoša daba ir piem. slimībām. Savukārt ļauns, vērsts

pret sēklām, izsakās viņu iznīcināšanā un izdeldēšanā. Tā ļauns varenību pārvērš nevarībā, skaistumu — nejaukumā un perfekciju — nāvē.

Piezīmējams, ka ļauna stadijas viena no otras vairs neatdalās tik spilgti, kā laba stadijas, un tās parādīt mums veicās, tikai izejot no laba un ļauna polāritātes. Tas pilnīgi saprotami. Labs taču ir augšana, ēmānācija, tā tad visāda izvēršanās un dažādošanās. Labs ir pāreja no vienveidīgā un daudzveidīgo. Labā ir nebeidzamas gradācijas, un tām nav robežu. Tam pretī ļaunam šīs robežas ir, proti nulles stāvoklis un fāze. Tā ļauns visu vienkāršo, izārda un noved uz šo nulles stāvokli.

Tāds ir konkrēts ļauns. Tā kā reliģija būvē topošo valstību, bet ļauns vai nu grauj šo valstību, vai tas ir uzveicams šīs valstības paplašināšanai, tad reliģiskie darbinieki vienmēr ir griezuši lielu vērību uz ļaunu. Tomēr viņi parasti ir apstājušies pusceļā un patiesībā nav ņēmuši vērā ne to milzīgo perifēriju, kas izplēšas ap nelieliem ēmānācijas centriem, ne pašus primitīvākos ļauna veidus, bet apmierinājušies ar ļaunu, ko uzrāda pārkāptas normas, proti pie grēka. Visa komplicētā kristiānisma pestīšanas doktrīna ir uzbūvēta uz niecīgā un mītiskā Adāma grēka, — ka viņš pirmais pārkāpis Dieva uzstādīto normu: neēst augļu no laba un ļauna atzīšanas koka. Piezīmējams, ka šinī pārkāpumā nevar saskatīt būtisku ļaunu. Bet nu reliģijas, noniekodamās ar normatīvo ļaunu, izlaiž no acīm būtisko ļaunu, ar ko pilna visa pasaule. Patiesībā kosmiskais ļauns, ko var dēvēt par postu, vācu vārdā ūbel, ir tik spēcīgs, ka visas reliģijas vēl vienmēr zemojas viņa priekšā. Vienkopus tā avotus nosauksim par likteni.

Netikums novietojas starp labu un ļaunu. Tā iekšējā būtība ir inerce, kūtrība, un ietērs — identitāte, likums un cilvēku sfērā — normas. Lai gan netikums nav tik graujošs, kā ļauns, tomēr arī tas pilnā mērā pieder pie likteņa, ir likteņa pasaules inercē ievestā puse, kas tomēr neatturāmi ved uz absorbciju. Tamdēļ arī netikumam piegriežama nopietna vērība. Netikums ir ielikts visās fiziskās dabas likumbās, cilvēku normās un visās konstantās un identiskās parādībās. Zinātnieki, redzēdami un ņēdami vērā tikai esošo pasauli, likumu un tā tad inerci un netikumu ir padarījuši par pasaules dominantī. Patiesībā likums ir negatīva parādība, labai un topošai dzīvei nevajadzīga un traucējoša. Likumu vajadzīgs vērst vienīgi pret ļauno absorbciju.

Netikuma ētiskais slīkums pastāv vēr dzībā. Neti-

kums, saprasts kā inerce un izteikts ar likumiem, nozīmē determinētu, iepriekš noteiktu dzīvi, ieslēgtu normās. Ja pastāvētu tikai inerce un likumi, tad nekas nevarētu mainīties, pastāvētu tikai plašāks vai šaurāks solipsisms, griešanās riņķī vai nebeidzama skriešana nezināmā tālumā. Vitālā sfērā cilvēks nevarētu ne laboties, ne ko sasniegt, un nekas nevarētu arī nozust. Kā redzam, patiesībā tā nav. Tomēr ir tādas universa joslas, kur stiprā pārsvarā ir inerce, un lūk, no šejienes inerce laužas iekšā dzīvē. Kā teicu, tā dzīvi sastindzina un konservē. Viņa ir kā žņaugis, kā mūžīga bremze, kas tai uzspiež vienmuļīgu gaitu. Tomēr jāņem vērā, ka inerce vērsas arī pret ļaunu. Ja nebūtu inerces, tad viss labais tūdaļ tiktu ļauna absorbēts. Ontoloģiski inerce, netikums un likumi vajadzīgi. Tāpēc vitaloģijas praktiskā daļā tā ņemama vērā un zināmā mērā pielaižama — kā bruņas pret ļauna absorbciju, turpretī tā apkaŗojama, ja vērsas pret laba emānāciju.

Bez šiem ontoloģiskiem mērogiem ļoti no svara pie netikuma pielikt tikumības un jēgas mērogus, proti cēloņa, baudas un mērķa. Izrādas, ka netikumā iztrūkst cēlonis un mērķis un ir palikusi tikai bauda. Zināms noteikts netikums ir kārumnieka ēšana: viņš ēd bez vajadzības, tā tad bez pamudinājuma un cēloņa, un ēd bez mērķa, jo ēdienu neizlieto darbam vai citai vajadzībai; viņš ēd vienīgi baudas dēļ. Tādā kārtā par netikuma visraksturīgāko ētisko iezīmi paliek pašmērķība. Visi netikumi raksturojami ar šo pašmērķību. Cik ļoti cieņā ir netikumu pašmērķi, liecina veselas doktrīnas, kas māca mākslu mākslas dēļ, godu sevis paša dēļ, pienākumus un normas, uzstādītus bez motīviem u. t. l.

Pēc savas būtības netikumam jābūt viscaur vienādam, jo tas taču ir inerce, kur nekādu variāciju nevar būt. Dzīves apstākļos tomēr izredzamas zināmas netikuma variācijas. Tās nosaka laba stadijas un sasniegumi, kuŗos cilvēki sastingst. Izejot no trim laba stadijām, arī netikums atzīmējams trejāds. Varas gūšanai atbilst tas netikums, kuŗu var saukt par nevarību, skaistas dzīves darināšanai — tas, kas visattiecīgāk saucams par konservātismu, un ražošanai — vecums. Nevarība ir cilvēka apstāšanās iepriekš gūšanas un arī sastingšana gūšanā. Tādi nevarīgi cilvēki ir nabagie un ubagi, kropļi, gaudenie, plānprāši, skopuļi, bailīgie, laiskie, neuzņēmīgie u. t. l. Cilvēki paši labprāt negrib palikt nevarīgi, bet toties viņi labprātīgi krīt sastingumā jeb konservātismā, īpaši pie zināmiem darināšanas rezultātiem. Kad viņi ir sasnieguši skaistu un nodrošinātu

dzīvi, tad no tās viņi negrib pāriet uz tālāko laba stadiju — ražošanu un sēšanu. Protams, arī šādos apstākļos nevar būt runa par tikumu, un visi konservēšanas līdzekļi bez žēlastības ieskaitāmi netikumos. Tagad pat ar konservātismu ir pilna visa dzīve. Arī baznīcas ir pilnas ar viņu, jo ir sastingušas dogmās un ritos. Tāpat te ietilpst visas tās ētiskās sistēmas, kas sludina normas, starp citu arī Kanta katēgoriskais imperatīvs, kas pienākumam nedod mērķa. Savukārt vecums iestājas pēc sēšanas-ražošanas, kad sēklu izlaidējs krīt vecumā. Netikums te pastāv iekš tā, ka cilvēks negrib un necenšas pāriet uz jauniem dzīves periodiem, negrib turpināt dzīves riņķus un īpaši negrib tikt vaļā no vecuma produktiem — mēsliem. Vecums ir dažāds, bet visumā tas ir dzīves izirums. Te pieder netīrība, nogurums, novecojušās mantas, novecojuši uzskati, novecojusi dzīves kārtība u. c.

Tāds ir netikums, kā laba pāriešana inercē. Bet arī ļauns savukārt pāriet inercē. Ir apstākļi, kad šī inerce cenšas īpaši ilgi valdīt un pastāvēt. Ļaunu gaitu sekas, proti posts, nejaukums un nāve, cenšas iestāties uz mūžīgiem laikiem. Vērst postu un nejaukumu par labu ir ļoti grūti, jo tanīs ir liela inerce, bet atdzīvināt daudzus miroņus pavisam nav iespējams. Ļauna viesuļi, kā dabas katastrofas, epidēmijas, ekonomiskas krīzes u. c., uzskrien strauji, ātri arī pārskrien, bet to saceltais ļaunums cilvēkiem uzgulstas uz ilgiem gadiem, un cilvēki krīt smagā atkarībā.

3. Laime un nelaime.

Ētikas filozofi bieži vien uzstāda par savu atrisināmo problēmu to, kas ir augstākais labs. Būtu dabīgi, ja viņi vispirms noskaidrotu, kas ir zemākais un elementārais labs, bet, kā par brīnumu, viņi to nedara. Viņi padodas filozofiskai tradīcijai, iet pa iemītām tekām, un tādā kārtā uzreiz uzkāpj sava augstākā laba mākoņos, no kurienes viņus parasti it drīz nogāž zemē citi filozofi. Bet ja mēs redzējām, ka labs savā būtībā ir ļoti elementārs, tad savos saliktākos veidos tas paliek daudz koncentrētāks. Tā tad augstākā laba problēma jāformulē nevis kā kāda sevišķa laba veida meklēšana, bet kā laba elementu koncentrācija. Augstākais labs nav ne mīlestība, ne gudrība, ne taisnība, saprotot tos kā ko atsevišķu no cita laba, bet gan tāda laba koncentrācija, kas uzrāda ta pastiprinātu emānāciju. Dzīvē tādu koncentrētu labu sauc par laimi. Laime nebūt nav kāds izdalīts laba veids, laime var būt katrā laba veidā, tikai tam

jābūt koncentrētam. Tāpat arī viņas pretstats — nelai me, nav kāds noteikts ļauna veids, bet ļauna sabiezējums un koncentrācija.

Šī laba un ļauna koncentrēšanās lieku reizi apliecina, ka normas nepieder pie ētikas lauka. Kamēr labs un ļauns var koncentrēties, tikmēr normas to nevar. Normas ir konstantas, un tāpēc arī sev identiskas, turpretī labs ir pārveidīgs, un tamdēļ spējīgs uz sabiezēšanos. Tādā kārtā sen senā laimes un nelai mes problēma ievirzāma pavisam citā gultnē, nekā līdz šim. Kā tūdaļ redzēsim, mums būs iespējams uzrādīt to koncentrācijas noteikumus un atzīmēt to galvenos noveidojumus.

Kā gan iespējams koncentrēt labu? Teorētiski spriežot, tas iespējams tā, ka cilvēki vienlaikus pārdzīvo divas vai pat visas trīs laba stadijas — gūšanu, darināšanu un ražošanu. Tā kā gūšana ir sajūgta ar ražošanu, tad viņu koncentrācija izteiksies abu procesu kopējā norisē. Tas iespējams tīri vienkārši: ko viens cilvēks dod, to otrs gūst, un tūdaļ dod pretī. Tādā kārtā katra apmaiņa ir divkārša došana un divkārša ņemšana, tā tad noteikta laba koncentrācija. Tāpēc cilvēkus tā priecē visi tie gadījieni, kad viņi ātri dabū atmaksu par saviem devumiem. Protams, ka cilvēki jau sen ir uztvēruši šo laba koncentrāciju, un dara visu, lai veicinātu apmaiņu. Cilvēki sēj ar tādu aprēķinu, lai saņemtu atpakaļ augļus, un jo ātrāk tas notiek, jo laimīgāki cilvēki jūtas. Ir profesijas, kur tas notiek sevišķi ātri. Tā, artisti uzskata par lielu laimi viņu tūlitēju sumināšanu pa izrādes laiku, te devums un pretdevums notiek spēcīgi un ātri. Tāpēc laimes spēles, kas gan jau satur pataloģisku elementu, vismaz pēc formas izsaka visus laimes noteikumus: spēlē sanāk kopā divi vai vairāki cilvēki, kas vienlaikus ir devēji un ņēmēji, gūšana un došana notiek ātri, un tāpēc spēles rezultāts ir vai nu laimīgi vinnesti, vai nelaimīgas paspēles. Te arī visvairāk dzird laimes un nelai mes daudzinašanu.

No šejienes tas ārkārtīgi svarīgais slēdziens, ka lielāko laimes pakāpju sasniegšanai cilvēkam vajaga partnera. Viens pats un par sevi cilvēks nevar sasniegt lielu laimi, un tāpat viņš nevar saņemt lielu laimi no citiem, ja viņš ar tiem nestājas partnerības attiecībās. Iziedami no normām, filozofi nav nākuši pie šīs atziņas. Arī teologi, pārāk uzticēdamies filozofiem, laimes vai nu nemaz nesaprot un neatzīst, vai arī uz to rāda individuālus ceļus. Patiesībā nabags mīlējošies pāris ir laimīgāks par noslēgtībā dzīvojošu miljonāru. Ne par velti cilvēki dzīvo

sabiedriski. Sabiedrības nozīme ir laba koncentrācija un laimes sasniegšana.

Mantisko laimi cilvēki sasniedz, stājoties viens ar otru mantas apmaiņas attiecībās. Tādas sevišķi ir starp ražotāju un patērētāju, un apmaiņas gadījumā abi jūtas apmierināti un laimīgi. Mākslas laukā no vienas puses ir mākslinieki ar saviem mākslas darbiem un no otras puses publika ar savu atzinību. Zemkopja partneris ir zeme, lopkopja — dzīvnieki, dārznieka — puķes u. t. t. Vispilnīgāk partnerība notiek starp vīrieti un sievieti. Te abi ir devēji un ņēmēji, tie darina un ierīko dzīvi, un katram ir citādi devumi, nekā partnerim. Tā ir veca patiesība, ka laulības dzīve var dot vislielāko laimi. Tāpēc rakstnieki pilnīgi pareizi tā cildina mīlestības laimi.

Tā kā labs ir darbība, tad arī laime nevar būt kāds normatīvs stāvoklis. Bet tamdēļ filozofi un teologi, nespēdami izprast labu, vēl mazāk izprot laimi, lai gan tai pievēršas, īpaši pētot mīlestību. Cik nepareiza ir filozofu mīlestības izpratne, lūk divi paraugi. Platōns par pilnīgu mīlestību saprot to tikai androgina veidā, — kad abi partneri ir cieši sakļauti kopā un sastāda vienu būtni. Tam nu pretī jāuzrāda, ka tāda sakļaušanās nedod iespēju izteikties mīlestības darbībām un apmaiņām. Androgina jau viss ir kopējs, tam pretī mīlestība prasa partneru patstāvību, lai viņi labprātīgi varētu dot un ņemt. Taisni otrādi, jo neatkarīgākas abas puses, jo vairāk viņas var koncentrēt labu ar lielāku un labprātīgāku ēmānāciju. Otrs piemērs — Ludvigs Klāges, kas savā „Vom kosmogonischen Eros“ (1922) mīlestību saprot tikai kā „Verschlingungstrieb“, kas atkal nebūt nav apmaiņa. Tauta laimi ir izpratusi daudz pareizāk un to izteikusi savās dziesmās, pasākās un sakāmos vārdos. Lūk, te viens piemērs no tautas dziesmām. „Paklausies, tu, svainīti, ko es tev pasacīšu: kad māsiņa malti gāja, tev būs arī līdzī iet. Māsa graudu bērājiņa, tu dzirniņu griežējiņš; kad māsiņa drānas mērca, tu ūdeņa nesējiņš (L. D. 26081). Te ir sadalītas darbības, saistītas ar partnerību. Lasot tamlīdzīgas dziesmas, mēs izjūtam, ka tās ir īstās laimes dziesmas.

Savukārt nelaime ir vispirms nelīdzsvarota apmaiņa, bet tad jo sevišķi ļauna apmaiņa. Šo apstākli atkal ir uztvērusi tauta, un arī mūsu tautas dziesmās ir ne mazums piemēru par ļaunu partnerību, novedošu pie nelaimes.

Kombinējot apmaiņā gūšanu un došanu, labu un ļaunu, varam dabūt sekošus 4 laimes un 4 nelaimes veidus:

1) labprātību, kad iniciātors dod labu un partners

tūdaļ atbild ar labu; labprātība notiek visādās lietišķās un arī mīlestības apmaiņās;

2) žēlsirdību, kad iniciātors dod labu bez cerības un gaidīšanas uz atdošanu; viņa liecina par lielām devēja ēmānācijas spējām, kāpēc to sevišķi piedomā dievībai;

3) pateicību, kad tiek saņemts bez drošas pretīgai-
dīšanas un norunas, bet kad pretīdevējs pats atsaucas ar pretī-
došanu;

4) varonību, kas saprotama kā ļaunas gaitas piesā-
tināšana ar labu; te sevišķi pieder kultūras darbs, kas visādu
ļāunu pārvērs labā;

5) ļāunprātību, kas ir polāra labprātībai un nozīmē
apmaiņšanos ar ļāunu; tā notiek kaujas, ķildas, lamāša-
nās u. l.;

6) noziedzību, kas savukārt polāra žēlsirdībai, un
ir ļāuna sēšana, atņemot labu;

7) atriebību, kas ir polāra pateicībai, un reagē uz
ļāunu ne tūdaļ, bet pēc kāda laika;

8) negēlību, kas polāra varonībai, un izsaka laba pār-
vēršānu ļāunā.

Apskatot šos laimes un nelaimes tipus, paceļas jautā-
jums, iekš kā pastāv augstākā laime un dziļākā ne-
laime. Te vispirms atzīmējams, ka labprātība un ļāun-
prātība, kā ātra apmaiņa ar labu un ļāunu, dzīvē ir parasta
parādība, un tāpēc dzīvē nevar būt par laimes un nelaimes
kulmināciju. Dzīve ir pilna ar saimniecisko, seksuālo, sabie-
drisko, māksliniecisko un dažādu citu partnerību, kur ļoti
ievēro ekvivalenci. Tālākie laimes veidi — žēlsirdība un pa-
teicība ir sajūgti savā starpā. Žēlsirdīgs ir cilvēks ar lie-
lām ēmānācijas spējām, un viņš laimi izjūt pilnīgāk tāpēc,
ka neprasa ekvivalences. Viņš dod no savas pārpilnības. Tā-
pēc viņš neizjūt to sarūgtinājumu, ko izjūt apmaiņu partneri
līdzsvara trūkuma gadījumos. Tāpat pateicība, kas nav obli-
gātoriska labprātība, un var parādīties vēlāk pēc saņemtā
laba, arī pauz lielu laba ēmānāciju, un tamdēļ zināmā mērā
nostādāma līdzās žēlsirdībai, un tā dod daudz lielāku un tī-
rāku laimes izjūtu, nekā labprātība. Tādā kārtā žēlsirdība
un pateicība stādāmas manāmi augstāk par labprātību. Ja
nu pievērsties varonībai, tad te saskatāma tāda situācija, ka
labs tiek dots savam pretstatam — ļāuna avotam un dots
tādā daudzumā, ka ļāunu pārvērs par labu. Tāda darbība
prasa daudz lielāku ēmānāciju, nekā labprātība, žēlsirdība
un pateicība, un tamdēļ ir augstākā laime. Tikai,
protams, tā ir arī retāka. Ne tāpēc laime ir reta, ka viņa ir

kaut kas slepens un misteriozs, bet tāpēc, ka viņa prasa lielu laba ēmānāciju. Tamlīdzīgi negēlība ir vissmagākā nelaime, jo tā iznīcina labu. Tāda negēlība ir piem. valsts nodevība, un tā var beigties ar valsts bojā eju.

Laires partnerība sastādas no divām laba stādijām — gūšanas un došanas. Darināšana laimes sastāvā neieiet, bet gan pati laime ir darināšana. Vitalogiskas analizes rāda, ka katrai laba stādijai ir savi faktori, un ka darināšanas faktori ir gūšana un ražošana. Bet darināšana ir saistīta ar skaištumu. Tādā kārtā laimes struktūrālā forma ir skaistums. Laimīga un skaista dzīve lielā mērā ir sinōnīmi. Abas veidojas no partnerības un abās notiek vairāk vai mazāk dziļumā noslēpti gūšanas un došanas procesi. Lauības dzīve ir laimīga tikai tad, kad tur nemitīgi notiek šī došana un ņemšana.

Šai atziņai ir liela nozīme. Skaistums ir jaunu dzīves riņķu sākums, un tamdēļ arī laime ir jaunas dzīves sācēja. To patiesi apliecina dzīve. Seksuālas mīlestības auglis ir bērni, saimnieciskā partnerība noved pie saimniecisku vērtību rašanās, no sociālām attiecībām rodas sociālas vērtības u. t. t. Varonība sevišķi izpaužas kaŗā, un kaŗš ir tāda laime, kas nācijai noved pie augstākām dzīves formām. Kaŗš gan prasa milzīgu laba ēmānāciju, — tēriņus, to dēļ cilvēki kaŗu uzskata par nelaimi, bet jāņem vienmēr vērā tie jaunradījumi, kas nāk no kaŗa. Tā, lielais pasaules kaŗš lielā mērā pārdzemināja visu pasaules politisko iekārtu un to pārveda augstākā stādijā.

Tas viss ļoti jāņem vērā arī reliģiskiem darbiniekiem. Arī viņiem jāiziet no laimes un arī viņiem jānoorganizē reliģiskā partnerība, kas cilvēku atdzeminātu viņa dziļākos pamatos. Par to nu ies runa turpmākās nodaļās.

4. Radišana un miršana.

Līdz šim mēs ētikas lauku esam apskatījuši, galvenokārt analītiski, uzmeklējot viņa pamata elementus un šo elementu pārveidību stadijas. Pat laimes un nelaimes apskats ir analīze, lai gan laime un nelaime jau ir ētisks koncentrējums. Tagad vajadzīgs apskatīt sintezēto ētisko pasauli. Ja tā, tad mums jāstājās pie sākumā minētās esošās un topošās pasaules. Esošā pasaule, kur valda likums un inerce, ētiski ieiet netikuma sfērā, bet topošās pasaules sastāvs veidojas no labām un ļaunām gaitām. Kā es jau atzīmēju, topošās pasaules pamata sastāvdaļa ir notikums, un notikumu rindas veido vēsturi.

Viens no spēcīgākiem vēstures faktoriem ir reliģija. Tā nu te sintētiski saiet kopā tādi atsevišķi jēdzieni, kā reliģija, vēsture, topošā pasaule, labs un ļauns, pie kam, protams, notikums vairs nesatur ne tīru labu, ne tīru ļaunu, bet bez tam vēl satur lielāku vai mazāku netikuma piejaukumu. Notikums ir gaitu agregāts, kurā tikai dominē vai nu labs vai ļauns. Pie tam notikums pieder pie laimes vai nelaiemes kategorijas, jo tur vienmēr darbojas partneri. Vieni no visvēsturiskākiem notikumiem ir kari, un tie visādā ziņā norit starp partneriem.

Tos notikumus, kuŗos pārsvarā ir labs un laime, var saukt par radīšanu, un tas, kuŗos pārsvarā ļauns un nelaime — par miršanu. Par cik cilvēki nododas vēsturei un vēstures filozofijai, viņi pievēršas arī notikumam un viņu gaitām. Tad nu jau sen tur lieto divus jēdzienus, kur tāpat ir pārsvarā — vienā labs, otrā — ļauns. Šie jēdzieni ir progress un regress. Tomēr mums šie jēdzieni lāgā neder, jo tur bez laba un ļauna vēl jo vairāk dominē legālisms un plūsmas inerce. Progresu saprot kā legālu labu un regresu kā tādu pat ļauna plūsmu, bez notikumiem, kāpēc tie vēsturi noved uz leģālo cēlonību un inerci.

Radīšanā var saskatīt sekošus četrus veidus: dzimšanu, jaunradīšanu, pārradīšanu un pašpārradīšanu, un tāpat miršanā četrus atbilstošus veidus: parasto nāvi, izmiršanu, dekadenci un pagrimšanu. Īsumā šie notikumu veidi raksturojami sekoši.

Ka dzimšana ir notikums, liecina daudzu dzimšanas faktu ienešana vēsturē. Jau visi civilizēti cilvēki ar piedzimšanu tiek ievesti attiecīgos reģistros, kas ir vēstures pamata dokumenti. Tad vēsture ļoti plaši nostāsta par lielu vērtību dzimšanu, piem. valstju, grandiozu būvju, lielu mākslas darbu u. l. Pie dzimšanas notikumiem jāpieskaita arī mantu ražošana, jo katrai mantai un vērtībai ir savs ražošanas sākums. Nereti to arī reģistrē, īpaši lielākas vērtības. Kā zināms, tagad reģistrē pat dažu dzīvnieku vērtību dzimšanu un dzīves gaitu (sugas lopu cilts grāmatās).

Dzimšanu rindas, kaut jau tiek atzīmētas vēsturē, visumā tomēr ir inerts atkārtojums. Tā inerti atkārtojas dzīvnieku dzimšana un parasto mantu ražošana. Tamdēļ jaunradīšana jāuzskata par šīs atkārtotās inerces pārvarēšanu. Biolaukā tā izsakās iekš jaunu augu izcelšanās, kamēr vērtību laukā — iekš jaunu vērtību tipu un, protams, arī pilnīgi atsevišķu vērtību rašanās. Atzīmējams, ka dabā vairs nevar novērot jaunu tipu izcelšanos, kamēr paleontoloģija dod liecības, ka laiku no laika tur ir parādījušās jaunas organismu sugas. Tagad tādas

jaunas sugas vai vismaz pasugas cilvēki rada mākslīgi. Bet par to ļoti plašā mērā jaunradišana notiek vērtību laukā. Nemītīgi parādas jauni mašīnu tipi, jauni fabrikāti, jaunas ķīmiskas vielas, un tad jo sevišķi oriģinālītātes prasību pieliek mākslas darbiem.

Par pārradišanu jāsaprot jaunradīto tipu tālāka perfektēšana. Pārradišanas apzīmēšanai ļoti derētu evolūcijas vārds, jo tā sastāv no ļoti sīkiem un pakāpeniskiem papildinājumiem, ja zinātnieki un filozofi šo jēdzienu nebūtu pārāk piesātinājuši ar automatismu. Viņiem, lūk, šķiet, ka arī evolūcija ir padota kādai likumībai, kādai dabīgai plūsmai, bet viņi neņem vērā, ka katrs papildinājums ir apzinātas gribas un piespiedšanās auglis. Ja viņi mazāk raudzītos organismu evolūcijā, bet vairāk vērtību evolūcijā, tad tūdaļ saredzētu, cik lielu piepūli prasa katrs papildinājums. Visumā tas ir pat grūtāks, nekā jaunradišana. To apliecina, kaut piem., automobiļu un lidmašīnu daudzie papildinājumi. Tomēr Darvina teorija par cīņu eksistences dēļ, kā evolūcijas faktoru, lielā mērā jau satur šo piespiedanos. Tikai atkal viņš tanī saskata kaut ko dabīgu, mūžīgu, inertu, un pašu par sevi darbojošos. Ka te tomēr galvenā ir brīvā griba, apliecina pretējās miršanas notikumi. Protams, papildinājumi arī ieiet vēsturē, un dažkārt tos tur ieraksta rūpīgāk, nekā pašu jaunradišanu.

Jaunradišana galvenokārt attiecas uz tiem, bet tad tālāk par galveno pašpārradišanas sfēru jāuzskata cilvēks, jo no visiem organismiem tikai viņš ir spējīgs uz pašpārradišanu. Jaunībā šī pašpārradišana notiek neapzināti, cilvēks tiecas uz ko augstāku un labāku, bet tad tālāk paliek arvienu apzinātāka. Cilvēks vispirms cenšas perfektēt savas spējas, kādas piem. ir amata, mākslas, sporta spējas, tālāk tas pievēršas savām gara spējām un galā arī tikumiskam līmenim. Tad nu lūk, reliģija ir tā, kas cilvēkiem sevišķi palīdz pašpārradīties. Viņa cilvēku šķīsta no grēkiem, kas saprotama kā atkrišana jaunā pasaulē, un tālāk atdzemdina viņu garīgo, ētisko, radošo dvēseli. Tamdēļ tālākās nodaļās pašpārradišanai mums būs jo sevišķi jāpievēršas un jānoskaidro viņas ceļi un metodes. Bez cilvēka var runāt arī par sociālo organismu pašpārradišanos. Tāda sevišķi novērojama pie valsts, baznīcas un nācijas. Valstī tā izpaužas reformās, baznīcā — profētiski reformatoriskās pārveidībās un nācijās — jaunu, arvienu spēcīgāku talantu dzemdināšanā. Tā kā pašpārradišanās ir augstākais radišanas veids, tad viņa piedomājama sevišķi dievībai. No šejienes dievišķās metamorfozes, ko pieraksta katram dievam,

un dievību pārveidības no reliģijas uz reliģiju un no viena vēstures laikmeta uz otru.

Miršana visumā atbilst radīšanai. Tas arī saprotami. Ja esošās pasaules fēnomēnus saprast kā universa horizontu, tad topošās pasaules notikumi ir viņas viļņi: radīšana ir viļņu augšpuse un miršana — apakšpuse. Tāpēc dzimšana un miršana atrodas partneriskā sakarā savā starpā. Kad mēs būvējam jaunu vērtību, tad mēs iznīcinām jau gatavas vērtības. Kā mājas būve prasa koka nāvi, kā valsts pastāvības izcīnīšana prasa viņas locekļu ziedu karā, tā tas ir viscaur. Dievišķais faktors tiecas pasauli pārvest no horizontālās plāksnes vertikālā — no esošās pasaules topošā. Pagaidam tikai maza daļa universa atrodas topošā pasaulē — tikai organiskā un cilvēku vērtību pasaule uz Zemes lodes, kamēr viss pārējais kosmosā, cik mums zināms, atrodas esošā stāvoklī. Bet evolūcijas un vēstures fakti liecina, ka šī vertikālā pasaule spēcīgi pieaug uz Zemes, un ka tāpēc mūsu Zemes lode ir tikai zināms sākums topošās pasaules vertikāles pagarināšanai. Ja tā, tad miršana ievadama topošās pasaules sistēmā, un tā saprotama kā nākamo dzīves viļņu jo dziļāka iegremdēšana. Tamdēļ arī katrai radīšanai stāv pretī sava miršana.

Dzimšanai stāv pretī parastā miršana un nāve. Ta ir ikdienas dzīves fakts. Viss lielums miršanas faktu gan neieiet vēsturē, tomēr tiem ir zināma dalība tanī, kaut nemanāma. Kad mirst vecs konservatīvs zemnieks, tad parasti māju sāk valdīt jauns, reformatoriski noskaņots dēls; tā tas ir vispār — ar mironi aiziet arī zināms sastingums un apstāšanās. Tomēr ir arī savi gadījieni, kas ir tā sakot priekšlaicīgi, un tos jo sevišķi ienes vēsturē. Tā, lielu vīru dzimšanas notikumi nav no sevišķas vēstures nozīmes, vēsturē ieiet viņu dzīves darbs, kamēr viņu nāvei bieži vien ir tiešas vēsturiskas sekas.

Jaunradīšanai, kā tipu dzimšanai, stāv pretī tipu izmiršana un iznīkšana. Te nu jo sevišķi spilgti saskatāma nāves un miršanas vajadzība. Tā, jau biolaukā visi izmirušie augu un sevišķi dzīvnieku tipi ir tādi, kas ir ar tādām nepilnībām, kas tiem traucēja dzīvot daudz maz sarežģītākos apstākļos un starp augstākas attīstības organismiem. Tad vecu mašīnu tipi mūzejos uzrāda, cik tie ir nelietderīgi, salīdzinot ar turpmākiem. Izmiršana tāpēc sevišķi bieži novērojama starp vērtību tipiem. Cilvēki nemitīgi rada jaunus tipus, un tāpēc agrākiem dabīgi jāiznīkst un jānozūd.

Pārradīšanai ačgārnā miršana jāsaprot par dekadenci. Pārradīšanu un perfekciju mēs sevišķi saskatījām vērtībās un mākslas darbos, un lūk, turpat saskatāma arī dekadence. Ja

pārradīšana ir saprotama kā augstāku un potencētāku fāžu veidošana, tad dekadence izpaužas šo fāžu pazemināšanā un simplifikācijā. Pēdējos laikos ir gan daudz runāts par dekadenci, bet kad viņas faktiem cilvēki pieskaņas konkrēti, tad, zināmā mērā jau paši atrazdamies dekadences stāvoklī, viņi to neviļus uzskata par progresu. Bet ja pie dekadences pieliek par mērogu atgriešanos uz inerces līmeni, tad katra saišu sairšana, katra vienkāršošana, katra laba elementa izslēgšana jau ir dekadences fakts. Tā tagad no mākslas labprāt izslēdz tiesāšanas un ideoloģijas daļas, atstājot tikai estētisko, un tāda simplifikācija ir nenoliedzama mākslas dekadence.

Dekadence sevišķi paliek saskatāma, ja pievērsties atsevišķiem individiem. Te, atšķirības labad, viņa saucama par pagrimšanu. Tā kā ta stāv preti pašpārradīšanai, tad pagrimšanas notikumi vienmēr saskatāmi tur, kur cilvēks neiet uz priekšu. Nevajaga aizmirst, ka visi radīšanas fakti izriet no skaistuma, un tamdēļ pirmā pagrimuma iezīme ir nejaukums. Tā, ja ievērojam, ka kāda dzīvokļa iekārta paliek nejaukāka, nekā bija agrāk, netīrāka un nolaistāka, tad tur bez šaubām ir iestājies zināms pagrimums. Visvairāk pagrimšana izpaužas vecumā, slimībās, noziedzībā un izlaidībā. Un tā kā pašpārradīšanu mēs jo sevišķi attiecīnājam uz sabiedrībām, tad savukārt te meklējami un atrodam bieži un spilgti pagrimšanas notikumi. Tāpat pagrimst dievības, un jaunās reliģijās viņas pārvēršas par velnišķām būtnēm.

Ja nu tā radīšana un miršana ir tās pašas topošās pasaules divas puses, tad mēs nonākam pie paša spilgtākā vēstures notikuma, kā topošās pasaules izpausmes. Tas ir kaŗš. Ir parasts kaŗu nosodīt. Bet ja iziet no partnerības jēdziena, ja tālāk ņemt vērā topošās pasaules galvenos noteikumus, tad kaŗš uzskatāms par dzīves ideālu. Kaŗš vienkārt atmet visas normas un modina cilvēka izdomas un nodomu spējas, kaŗš ierosina gribu un to sasprindzina līdz pēdējai pakāpei. Tādā kārtā kaŗš ir spēcīgi radošs. No otras puses uz kaŗu jāskatās kā uz tiesu. Kaŗš izlemj, kas sodams un kas apbalvojams. Tas notiek galvenokārt sociālā mērogā — apbalvojumus dabū jaunas, spirtas sabiedrības, kamēr nāves un iznīkšanas sodu — vecās un pagrimušās. Pēdējais pasaules kaŗš to apstiprina pilnā mērā. Vajaga ņemt vērā, ka tas izcēla veselu jaunu politisku kontinentu — septiņas jaunas valstis Vidus Eiropā, kas tagad ir pašas spirtākās Eiropā, bet tāpat nogremdēja sastingušās muižniecības šķiras Krievijā un Vācijā un viņu politisko iekārtu, un pazemoja šīs divas lielās valstis. Bailes no kaŗa un riebums pret to nāk no iztraucētiem no legālisma

un konservātisma miega, no izsviestiem no dzīves ērtībām un pazaudējušiem ciņu. Kaŗš ir gan arī miršana, bet taņi galvenokārt mirst tie, kas jau ir tāli gājuši miršanas gaitu. Vispēdīgi kaŗa pozitīvā nozīme ir tā, ka viņā izpaužas varoņība, un ar to tiek pamesta inertā un legālā pasaule, lai topošās pasaules amplitūde izplēstos jo plašāka.

5. Dzīves gaitas indikātori.

Ja ieskatīties ētikas vēsturē, tad tur liela vieta ir ierādīta eudēmonisma mācībām, kas par cilvēka dzīves mērķi uzskata prieku, un tā tad priekā redz labu. Mēs līdz šim par prieku neesam minējuši ne vārda, un mūsu ētikas sfēras apskats ir noticis, tur neieslēdzot nekādu jūtu. Tikumības sfēru mēs atradām vienīgi par darbības un gaitu lauku, un no darbības viedokļa to arī noklasificējām. Tomēr, ja jau cilvēki no vissenākiem laikiem ir vērsuši tādu vēribu uz tīkamām un netīkamām jūtām, tad arī mums vajaga tās izanalizēt. Viņām, bez šaubām, ir tādas iezīmes, kuŗas tās patiesi tuvina tikumības sfērai.

Galvenais, kas jūtām ir kopīgs ar tikumības cēlumiem, ir viņu polārība. Kamēr ne gribas, ne atziņu sfērā nav nekādas polārības, jūtu sfērā šī polārība novērojama viscaur, un to atzīmēja jau Spinoza. Vienmēr katram priekam ir pretī attiecīga sāpe un nepatīkšana, un vispār katra emocija padalās uz pozitīvo un negatīvo. Bez tam jūtas ir tekošas jeb plūstošas. Tā tad pēc šim iezīmēm, viņas liekas piederam pie gaitu vai virzienu sfērām.

Dziļāka ontoloģiska analīze tomēr uzrāda, kas te par lietu. Kā redzējām, tīrā tikumiskā sfēra nesatur substāncu. Turpretī jūtas nenoliedzami satur kādu substānci. Psihologi par tādu uzskata garu, jo cilvēks jūtas pārdzīvo dvēselē. Tomēr jūtās ir viena tāda iezīme, kuŗas nav īstam garam. Proti, jūtu nevar sev stādīt priekšā, kamēr visu patiesi garīgo vēlāk vienmēr var atcerēties un sev stādīt priekšā tīkpat konkrēti, kā iepriekš. Matēmatiska teorēma vienmēr ir konkrēta, lai cik reizes un lai kas tos atkārtotu. Patiess gars ir visvietīgs un ārpus laika. Tam pretī jūtas vienmēr ir individuālas un cieši saistītas ar laiku. Tāpēc gars jūtās, vismaz, nav galvenais. Vedot analīzi tālāk, redzams, ka jūtas vienmēr ir cieši saistītas ar cilvēka materiālo pusi. Visspēcīgākās jūtas iziet no tīri materiāliem jeb miesīgiem procesiem. Cilvēki lielu baudu izjūt pie ēšanas, bet lielas sāpes, — ja ar miesu notiek kas slikts. Bet ēšana ir ķīmiski-fizioloģisks process, un tāpat sā-

pēm iet iepriekš postoši ķīmiski procesi. No spēka lauka nāk jau mazāk prieku un sāpju, nekā no materiālā, un šīs jūtas arī var uzskatīt par materiālu pārveidojumu sekām. Tamdēļ jāizsaka tā pagaidām hereziskā doma, ka jūtas vairāk pieskaitāmas pie matērijas sfēras, nekā pie citām. Jūtas sastāda augstāko fizioloģijas sfēru, tās ir vidūtājas starp substancēm un gaitām. Tālāk noskaidrojama šī viņu loma.

Eudēmonisti uz šo jautājumu jau ir devuši noteiktu atbildi: prieks ir labs, bet ciešanas ļaunas. Bet tāpat jau sen ir parādīts, ka tā tomēr nav viscaur. Zināms, prieks jau saistās ar labu, un visas laba stadijas un laimes veidi dod prieku, bet tam līdzīgi arī ļaundari izjūt prieku. Kamdēļ tad cilvēki darītu ļaunu, ja tas viņiem nedotu prieku? Taisni otrādi, liela ļaundarība izriet no lielas baudu izjūtas. Tāpat miesas netikumi pamatojās uz kārdinošo baudu.

Tālāk var novērot to savādību, ka prieka jūtas cilvēku pārņem pēc laba darba, bet to tiesu darba sākumā nostājas vesela rinda netīkamu jūtu. Prieka jūtas rodas tad, kad darbs ir padarīts. Kad liela darba cēliens ir nodarīts, tad cilvēki savu prieku izsaka pat svētkos. Bet par to darba sākumā rodas netīkamas jūtas. No šejienes paruna, ka viss iesākums grūts. Jau bērnam ir grūti uzcelties no rīta, un tā tas ir viscaur — darba sākums prasa piespiešanos netīkamo jūtu pārvarēšanai. Tāpēc var izvest tādu sakarību, ka labu gaitu sākumā nostājas netīkamas jūtas, bet to beigās — tīkamas.

Uz polārības pamata, ļauna sfērā gaidāma ačgārņa kārtība. Tā arī ir. Uz ļaunām darbībām cilvēkus ierosina liels prieks un tīkamas jūtas. Zagts ābols zēnam patīk vairāk, nekā savs. To īpaši liecina reliģiskas atziņas, kas ļauna tīkamību iztēlo ar spilgtām allegorijām, piem., kārdinošiem velniem un raganām. Citādi tas arī nevar būt. Ja ļauns būtu netīkams, tad to taču neviens nedarītu. Sevišķi tas sakams par izvirtību, kas izriet vienīgi no ārkārtīgas baudu kārības un izjūtas.

Tā tad ļaunas gaitas ārējais cēliens ir prieks un bauda. Pa pašu ļaundarīšanas laiku prieks nozūd, bet kad ļaunais darbs ir padarīts, tad parasti iestājas sāpes no tā. Īpaši raksturīgas ir sirdsapziņas pārmetumu sāpes, kuŗām vienmēr iepriekš iet ass baudu izjūtu prieks. Zināms, te ir ļoti daudz pāreju, sevišķos posmos ļauns nomainas ar labu, un tāpēc der ņemt lielākus dzīves cēlienus, lai izredzētu un izprastu ļauno

jūtu patieso vietu. Beigu beigās cilvēkam vienmēr sāp padarīts posts, nejaukums un nāve.

Savelkot kopā teikto, uzstādāma sekoša likumība: tīkamas jūtas ir laba gaitas sekas un ļauna gaitas sākums, kamēr netīkamas jūtas stājas labas gaitas sākumā un ļaunas gaitas beigās. Šo sakarību bija iespējams atklāt tikai pēc tam, kad iepriekš tika noskaidrota laba un ļauna būtība, polārība un atšķirība no kaimiņu sfērām. Kopā tas viss tomēr liecina, ka jūtām tikumības laukā nav patstāvīgas nozīmes, jūtas nav viņas elementi vai mērķi, bet viņas ir tikumības indikātori un zināmā mērā faktori vai ierosinātāji. Proti, kā indikātori viņas rāda, kas nāks un kas ir sasniegts, bet kā faktori tās veicina vai uztur darbību. Kā tālāk redzēsim, jūtas ieiet arī pienākumā.

Tomēr no uzzīmētās likumības izredzama arī lielā jūtu vitālā nozīme, bet tā jau apsverama ne ar pašām jūtām, bet ar prātu. Skaidri, ka prieks darba beigās ir zīme, ka cilvēks ir gājis pa laba ceļu, bet tāpat ciešanas gaitas beigās liecina par tās ļaunu saturu. Tikai, tā kā pie šīs atziņas cilvēki nāk tikai pēc attiecīgas pieredzes un piedzīvojuma, tad parasti notiek taisni otrādi. Cilvēki pārāk padodas prieka kārdinājumam uz ļaunu un vairas laba sākuma grūtībām. Lūk, tāpēc tikai augstākas kultūras cilvēki, ar dziļu pieredzi, ir labu apziņoši, kamēr nekultūrāli cilvēki viegli padodas ļauna kārdinājumiem. Tāpēc vadīties no jūtām vajadzētu ar prāta virskontroli. Cilvēks sevišķi nekad nedrīkst vadīties no kailām prieka jūtām, jo tad, piem., apdullināšanās vai kailais seksuālais prieks viņu var novest pie galīga sabrukuma. Tad drīzāk jāorientējas uz sāpju jūtām pēc ļauna darbiem, jo viņas rada ļaunas sekas. Šo sakarību starp jūtām un tikumisko sfēru cilvēki it zīmīgi ir ietērpuši sekošā atzinumā: „priecejas tas, kas beigās priecejas, un paradīzi iegūst tas, kas ir pārvarējis visas grūtības.“

III. Pienākums, grēks un izlaidība.

1. Morāles sfēra.

Es jau aizrādīju, ka ētikas lauks ir cits, nekā morāles, vērtību un pasaules jēgas lauks. Šie lauki gan atrodas ciešā savstarpīgā sakarā, tomēr viņu būtiskais saturs un to uzdevums ir stipri dažādi. Ētikas laukā mēs par būtisko elementu

atradām darbību, un to padalījām uz ēmānāciju, kas parādas kā labs, absorbciju, kas izsakas kā ļauns, un inerci, kas ir netikuma saturs. Bet jau mēs atzīmējām, ka ētikas lauks saistās ar struktūras un substances lauku, un no jūtu apskata redzējām, ka tās ir ētiskā lauka regulētājas un pat ierosinātājas. Tagad tāpat lūkosim noskaidrot morāles pamata būtību un sakaru ar ētikas lauku, bet tālāk pāriesim uz viņas cēlumu noveidojumiem.

Izejot no mums jau pazīstamā ētikas lauka, morāles lauks atzīstams par ētikas praktikas lauku. Morāle vispirmā rindā ir ceļa rādītājs uz labu un tad jo sevišķi līdzekļu sniedzēja laba saņemšanai un ļauna novēršanai. Tās galvenais objekts ir pienākums, un pienākuma pildīšana noved pie ļauna novēršanas un laba saņemšanas. Tāpat tālāk cilvēks var iegribēt arī ļaunu, ko izsaka ar grēka vārdu, un tanī gadījumā morāle gan nemāca, kā ļaunu sasniegt, bet māca, kādi ir cilvēka grēki un kā jāizsargas no šīs darbības. Tāpat mums no sevis jāiesprauž morāles trešā nozare, vērsta uz netikumu, un apzīmējama ar izlaidības vārdu. Tādā kārtā paralēli trim ētikas sfērām — labam, ļaunam un netikumam, būs apskatāmas trīs morāles sfēras — pienākums, grēks un izlaidība.

Te nu vēl reiz jāuzrāda, ka pienākums nav labs, vismaz nav laba kodols, nav viss labs, un tāpat grēks ir tikai ļauna sākums un izlaidība — netikuma avots. Sevišķi Kants izceļ pienākuma autonomiju, kā augstākā laba. Pret to stingri jāprotestē. Pienākums bez sekojošā laba ir netikums. Pienākums ir tikai laba labad, un pienākums bez labām sekām, kaut arī tikai iekārtotām, bet nesasniedzām, nosodāms. Kants ir sava laika vēstures un kultūras ēvolūcijas produkts, viņš ir padevies jau zināmai dekadencei, apstājies un ieslēdzies sevī. Viņa pienākumam ir liela līdzība ar Budas nirvānu. Ja to ņemt pilnīgi par sevi un novērtēt perfekcijas ziņā, tad tas, kā laba griba, uzskatāms kā morāles lauka augstvērtīgs sasniegums. Bet laba griba nevar palikt tikai pie sevis, solipsisma stāvoklī, tai jāizriet no zināmiem avotiem un jāvēršas uz zināmiem mērķiem, jo citādi, kā teicu, tā paliek par pašmērķi un netikumu.

Baznīcas šinī ziņā māca un rīkojas pareizāk. Viņas pienākumus uzliek un tos, baušļu veidā, atzīst par nākošiem no augstākiem avotiem. Tālāk viņas sola arī labumus par baušļu un pienākumu pildīšanu. Bet par to grēka ziņā baznīcas zināmā mērā līdzinās Kantam — to tur par vienīgo ļauna veidu, jo pasaules postu judaizms un arī kristiānisms ir pārvērtis Dieva sodā. Tā tad līdzšinējos uzskatus par mo-

rāles lauku valda stipra un pie tam greiza vienpusība, un mums tagad pienākas šo lauku pārskatīt pilnā apjomā pēc tā būtības, avotiem un uzdevumiem.

Pirmā pienākuma atšķirība no laba nu ir tā, ka tas ir tā sakot iekšējs cilvēka motors. Pienākums nāk tikai no cilvēka dvēseles dziļumiem. Tiesa, baznīca, valsts un citi cilvēki cilvēkiem cenšas uzlikt pienākumus, bet tie drīzāk uzskatāmi par uzdevumiem, nekā par pienākumiem. Šie uzdevumi par pienākumiem paliek tikai tad, kad tie ir uzņemti dvēselē, pārkausēti un tiek laisti darbā kā paša cilvēka darbības motīvi un faktori. Tā pienākums arī izskatās pēc ēmānācijas, ir pat ēmānācija, tomēr tas vienmēr paliek tikai līdzekļa un faktora stadijā. Ar to tad pienākums ļoti atšķiras no laba. Labs nāk no visām pusēm un ar viņu ir pilna visa pasaule, kamēr pienākums var nākt tikai no cilvēka. Zirgam kaut arī uzliek darīt darbu, bet viņš to dara ne aiz pienākuma apziņas, bet vai nu piespiests vai aiz spēku pārpilnības. Tikai cilvēks ir spējīgs pildīt pienākumu, un šinī ziņā filozofiem un teologiem ir taisnība.

Ja tagad pievēršties pienākuma būtībai, tad tas jau izrādās saliktāks par elementāro labu. Labs ir tīra darbība, kamēr pienākumā var saskatīt to, kas vislabāk apzīmējamais par jūtām-spēkiem. Ja ņemt kādu sevišķi spēcīgu pienākuma pildīšanas gadījenu, tad tur noteikti saskatāms šis pienākuma sastāvs. Tāds gadījens ir kaņavīra pienākums kaujā. Tad nu mēs tur redzam dziļas jūtas gan kā tēvuzemes mīlestību, gan kā godkārību un citas, un tālāk redzam lielu gribas spēku, ārkārtīgu piespiešanos un visas savas enerģijas likšanu lietā. Kants pienākumu grib pavisam atdalīt no jūtām, atstājot vienīgi gribu. Dzīve liecina, ka tā nav, nevar būt un arī nevajaga būt. Tā nav tāpēc, ka katrs pienākums satur jūtas, ja tikai pēc tām pameklētu. Ja mēs no rīta negribam stāties pie darba, tad uz darbu mēs sevi ierosinam gan sevi kauninādami, gan kairinādami ar darba sekmēm u. l. Bez jūtām pienākums nevar palikt tāpēc, ka pienākumam ir substanciāla daba un substance izpaužas jūtās. Pienākuma substanciālā daba izpaužas pienākuma konstancē, mūžībā un identitātē. Pienākumu jūta neevolūcionē, pēc savas iekšējās būtības nemainās un līdz ar to tā tikai variējas ārēji un paliek zemā stāvoklī. Pienākums ir cieši saistīts ar likuma lauku, Kants pienākumu atzīst par likumu, un kā tādi, pienākumi ir konstanti un mūžīgi, bet tas viss liecina par to, ka pienākumu pamatā ir esošā pasaule, nevis topošā. Tālāk tas uzrāda uz substanci pienākumā, un tamdēļ ir pareizi at-

zīt pienākuma jūtas, kā legālu viņu sastāvdaļu. Protams, ja tāds ir pienākuma dabīgs sastāvs, tad ir neprātība no viņa izslēgt jūtas, t. i. substanci.

Tomēr, ja pienākumā ieiет jūtas un substance, un tā tad identitāte un konstance, tad tur ieiет arī inerce. Tamdēļ pienākumu nevaram uzskatīt par labu. Tas nav arī ļauns, bet visvairāk viņš ietilpst netikuma katēgorijā ar plus un minus zīmēm. Tas ir līdzeklis, uz pienākumu jāskatās kā līdzekli, kā ētiski neutrālu faktoru. Dzīve to apstiprina tā, ka ar pienākumu var darīt kā labu, tā ļaunu. Kara-vīri un tiesneši nenoliedzami pilda pienākumu, bet viņu pienākuma rezultāts pēc savas būtības ir ļauns, kaut ar labiem tālākiem nolūkiem. Tā ir tālāka zīmīga atšķirība no laba. Tamdēļ morāles sfēra ir zemāka par ētikas sfēru. Un ja teologi un filozofi ir kavējušies galvenokārt viņā, bet mēs galveno vērību piegriežam ētikai, tad ar to mēs taisam zināmu soli uz priekšu.

No pienākuma substanciālās dabas izriet arī uzrādītais apstāklis — ka tas var nākt tikai no cilvēka. Ja substance ir konstanta, tad tā ir sevī noslēgta un nevar ne pieaugt, ne samazināties. Tas substanciālais, kas ir cilvēkā, nevar tikt pastiprināts no citiem avotiem. Tamdēļ pienākuma apziņa un tāpat izlaidība un grēks ir cilvēka konstantas īpašības, kuru pašam cilvēkam sevī gandrīz nav iespējams mainīt, tās ieiет viņa karakterī. Tās var tikai izveidot un izvērst, bet nevar pārmainīt. Kā nemainās cilvēka rakters, tā nemainās arī viņa morāliskā dispozīcija. Pienākuma cilvēku nevar samaitāt un grēkdari nevar uzvest uz pienākuma ceļa. Tāpēc morāle no laiku gala ir legālisma sastāvdaļa, kam pretī ētika ir historisma pamats.

Tādas ir morāles lauka īpatnības, izejot galvenokārt no pienākuma analīzes. Ja tagad pāriet uz trim uzrādītām morāles sfērām, tad to savstarpējā atšķirība uzzīmējama sekoša.

Ja pienākums ir līdzeklis, tad ceļas jautājums, ko mēs ar to gribam sasniegt? No iepriekšējā redzams, ka mums ir divējādi mērķi: pirmkārt laba dzīve, kas pastāv no varenības gūšanas, perfekcijas sasniegšanas un laimīgas sadzīves, kuŗas kodols ir darīšana un skaistums, un otrkārt pasargāšanās no ļauna un tā avotiem. Te tagad jāpievieno arī izsargāšanās no netikuma, un uz to sevišķi jāuzsver, jo līdz šim pienākums ir taisni veicinājis dažus netikuma veidus, īpaši konservātismu. Lūk, pienākumam jāpārvar šķēršļi, kas cilvēku šķir no šiem dzīves mērķiem, un tie cilvēkam jāsgādā.

Šie šķēršļi ir galvenokārt cilvēka nevarība un visādas da-

bas kavēkļi. Lai gan labs ir ēmānācija, tomēr cilvēks pats ir nepietiekoši saturīgs laba potenci avots. Lai viņš varētu augt un ēmānēt labu, viņam vajaga stāties sakaros ar augstākiem ēmānācijas avotiem. Tādā kārtā pienākums vispirmā rindā ir augšanas ēmānācijas dabūšanas līdzeklis. Reliģijas nemitīgi runā par Dieva svētību. Bet Dieva svētība ir ēmānācija, kas cilvēkiem nāk par labu. Lai tiktu pie tās, cilvēkiem vajaga pildīt pienākumus pret Dievu. Otrā rindā pienākums vēršas pret ļaunu. Juridiskos likumos un baušļos šie pienākumi pat dominē. Pēc ļauna avotiem tie padalāmi uz divām lielām klasēm: tieši morāles normām, kas vēršas pret ļaunu, nākošu no paša cilvēka, proti grēku, un juridiskām normām, kas vēršas pret noziegumiem. Ja ņemt bībeles baušļus, tad visi viņi ir vērsti pret grēku, jo arī pozitīvi izteiktie vairāk satur aizliegumu, nekā prasa pozitīvu darbību. Dieva turēšana satur aizliegumu turēt svešus dievus, svētdienas svētīšana — aizliegumu nesvētīt. Pat Jēzus mīlestības bauslis daudz vairāk satur aizliegumu, proti būt cietsirdīgam, nekā prasību sniegt ēmānāciju.

Ja pienākums ir klausīšanās uz radošiem avotiem un to uzdevumu pildīšana, tad grēks ir perifērisko ļauna avotu gribas pildīšana. Uzskatot ļaunu kā nākošu pasaulē ne kā sodu, bet kā patstāvīgu ētisku faktoru, arī uz grēku jāskatās citādi, nekā māca teoloģija. Šie ļauna avoti savukārt nāk klajā ar kārdinājumiem. Kā jau atzīmēju, ļaunas darbības sākas ar tīkamām jūtām, šīs jūtas iet pat iepriekš, un tādā kārtā grēks ir šīs jūtas. Tad nu morāles uzdevums ir vispirms uzrādīt ļauna avotus un tālāk — tos kārdināšanas jeb grēka veidus, kādus pielieto šie avoti, un beigās, kā pret tiem izturēties un cīnīties.

Savukārt izlaidība, kā jau izsaka pats vārds, ir padošanās inercei, vai nu kosmiskai, vai vides, vai savu instinktu un savas substances. Izlaidīgs cilvēks neatzīst pienākumu, viņš nevadās no pienākuma jūtām, tas ir akls laba centru ziņā un ēmānācija uz viņu neiedarbojas. Savukārt viņš ir inerts arī ļaunu avotu ziņā. Arī uz to aicinājumiem viņš viegli nepadodas, lai gan parasti ir tā, ka cilvēks sāk ar izlaidību, bet noslēdz ar grēku. Izlaidība sagatavo grēku. Kā māca teologi — slinkums ir visu grēku avots, bet slinkums ir nenoliedzama izlaidība.

Mēs redzējām, ka reliģijas sfēra ir vēsture un tās elements ir notikums, kas padalās uz radīšanas un miršanas faktiem. Morāles laukā nu paceļas jautājums par radīšanas un miršanas faktoriem. Tie nu ir tie, kas tiek saukti par

augstākiem reliģiskiem pienākumiem, vai vēl pareizāki, par reliģiskiem ceļiem. Tie jau tālu atiet nost no parasto pienākumu normatīvisma un tie prasa sevišķi rūpīgu un atsevišķu apskatu. Viņiem mēs pievērsīsimies pēc laba un ļauna avotu apskata.

2. Pienākumu, grēku un izlaidības veidi.

Tā tad morāles laukā jāmeklē sekoši konstitutīvi elementi: ēmānācijas centri un atbilstošas absorbējošas perferijas, uz tiem jeb pret tiem vērstas jūtas un ar viņām saistītas darbības.

Ēmānācijas centri visumā padalāmi pēc laba stadijām. Tā kā labs ēmānējas vai nu varenības vai perfekcijas veidā, tad morāles laukā jāuzrāda vispirms šie centri un tiem atbilstošā perifērija. Skaidrs, ka varenības centrs jeb avots ir *d a b a*, kas padalāma uz *z e m i*, *s a u l i* un *l o g o s u*. Zeme satur un dod galvenokārt matēriju un aiz viņas noslēpto enerģiju, saule satur gaismu un siltumu, bet par logosu šinī gadījumā sapratīsim (jo logosu saprot ļoti dažādi) visus tos zināšanu krājumus un avotus, kas ir pasaulē. Šie trīs dabas koncentrējumi patiesi ir radoši centri jeb ēmānācijas avoti, un cilvēki jau sen tos ir atzinuši un allegorizējuši par dieviem. Tie ir varenības devēji dievi. Bet ap viņiem ir savas perifērijas. Ap sauli ir bezgalīga tumsas un aukstuma perifērija, cilvēkiem noderīgā matērija uz zemes lodes ir tikai salām, kamēr visa masa ir vai nu nenoderīga, vai pat traucējoša un kaitīga, bet zināšanas ir labas tikai kā patiesība, turpretī tur parasti ir lieli maldu un melu piejaukumi.

Perfekcija pie cilvēka nāk visāda veida sēklu veidā. Vispirmā sēkla ir dzīvības sēkla, ko cilvēki dabū no saviem vecākiem, tālāk nāk padoma un mācību devēji un vispēdīgi izdomu devēji jeb iedvesmotāji. Tā perfekcijas centri ir galvenokārt garīgi. Pie vecāku kategorijas var pieskaitīt arī audzinātājus un skolotājus, pie padoma devējiem pieder visi tie cilvēki, kas ir vienādi vai otrādi gudrāki par mums, beidzot ar profētiem, bet pie izdomu devējiem jāpieskaita dievišķie centri. Tam nu pretī pie attiecīgās perifērijas pieder visa tā naidīgā apkārtne, kas traucē un kavē vecāku un padomdevēju darbību. Pie dievības perifērijas pieder velnība. Šo visu mēs apskatīsim tuvāk nākamā nodaļā.

Bez šiem ārējiem centriem un viņu perifērijām vienmēr jāņem vērā sava paša centrs. Galu galā tas taču ir

visa noteicējs. Mēs gribam dzīvot sev, mēs gribam sasniegt savu pašu autonomiju, un tamdēļ mums pienākumi ir arī pret sevi pašu. Īpaši vēl tādēļ, ka mēs sevī it viegli saskatām nevien mums labvēlīgu centru, bet arī nelabvēlīgu perifēriju. Tā, reliģiski cilvēki par cilvēka labo centru uzskata dvēseli, bet par ļauno perifēriju — miesu, ko arī mēs varam pieņemt.

Tā uzstādījuši ēmānācijas avotus un centrus, tagad viegli saskatāmas jūtas un spēki, kas sastāda kā pienākumus, tā grēkus un izlaidību. Īsumā šie pienākumi, grēki un izlaidība ir sekoši.

1. Vispārīgā pienākuma jūta ir labas darbības entuziāms jeb mīlestība, īgnums pret ļaunu un netikuma kauns.

2. Attiecīgi gribas akti ir darbs, cīņa un tīrīšanās.

3. Ja tagad ņemt ēmānējošos centrus, tad to ziņā novērojami sekoši pienākumi; kuņģā katrā ir kā attiecīgā ļauna pārvarēšana, tā uzdomātā laba sasniegšana:

a) pret zemi — fizisks darbs, jo visi materiāli devumi, kas nāk no zemes, iegūstami tikai ar fizisku darbu;

b) pret sauli — audzināšana un kopšana, jo saules devumus mēs saņemam tikai pārveidoti, kā ziedus, augļus un produktus, un tie prasa savu devēju — augu un dzīvnieku — kopšanu;

c) pret logosu — novērošana; tipisks logosa sfēras darbinieks ir zinātnieks-pētnieks;

d) pret vecākiem — cieņa un paklausība, jo ar to izpaužas perfekcijas atzišana, saņemšana un likšana lietā;

e) pret padoma devējiem — uzticība un sekošana, viņu pamācību pildīšana;

f) pret iedvesmotājiem — ticība un jaunradošs darbs.

g) pret sevi pašu — sevi audzināt varenībā un perfekcijā, t. i. visu to, ko mēs saņemam no ārējiem ēmānācijas avotiem lietderīgi ievest sevī un savā dzīvē.

4. a) Ja visi guvumi jāvērsē sevis audzināšanai, tad grēka ziņā jāraugās, ka grēks mūsos neievistos; tā kā mūsu perifērija ir miesa, tad grēka jūtas izriet no viņas, kā visādas iekāres un kaislības, kas it drīzi pāriet grēkdarbībā;

b) perfekcijas centru ziņā grēks ir viņu necienīšana, apsmiešana, zaimošana un galā samainīšana ar perifēriju;

c) varenības centru ziņā cilvēks grēko, dodot priekš-

roku tumsai pret gaismu un zemes tukšnešiem pret tās ražīgiem apvidiem; patiesības vietā grēkdari dod priekšroku māņiem un meliem.

5. Ja pienākums ir pozitīvas un grēks negatīvas jūtas un darbības, tad izlaidība galvenokārt jāsaprot kā jūtu trūkums un bezdarbība, tā tad kā vienaldzība un slinkums; tāds raksturs izlaidībai ir visu ēmānācijas centru ziņā.

Tādi īsumā būtu cilvēku pienākumi, grēki un izlaidība varenības un perfekcijas ziņā. Nereti meklē pēc augstākā pienākuma un baušļa. No visa iepriekšējā redzams, ka tāds jautājuma uzstādījums ir aplams. Jāņem vērā, ka morāles lauks ir vidū starp ētikas lauku un esošo pasauli, pie kam laba sfērā valda brīvība un esošā pasaulē — likums un vēr-dzība. Morāle atraujas no likumu lauka un ved uz brīvību. Ja tā, tad jo augstāk cilvēks ceļas, jo viņš mazāk piespiežams. Cilvēku var gan piespiest nedarīt ļaunu un negrēkot, bet viņu vairs nevar piespiest darīt labu. Kā teicu, zemāk par morāli stāv valsts ar juridiskiem likumiem, kas galvenokārt aizliedz darīt ļaunu, arī bargākie baušļi ir noliedzoši, bet kad cilvēks ieiet tīra laba sfērā, tad tur viņš vairs nedrīkst vadīties ne tikai ne no juridiskiem likumiem, bet arī ne no pienākumiem. Tur tam jāvadās no brīvas un labas gribas. Tāpēc cilvēkiem gan pildami pienākumi attiecībā pret augstākiem laba avotiem, bet attiecībā pret visu zemāko par viņiem jau jāvadās no laba impulsiem. Kā mēs Dievam ne varam, ne drīkstam piedomāt pienākumu pildīšanu, tā mēs paši, paceldamies jo augstāk laba sfērā un tā tuvodamies un līdzinādamies Dievam, vairs nedrīkstam vadīties no pienākumiem. Un ja jau dot atbildi uz jautājumu par augstāko pienākumu, tad to var formulēt tā: augstākais cilvēka pienākums ir dzīvot tā, ka viņam nebūtu jāpilda nekāds pienākums, ka neviens viņam neuzliktu nekādu pienākumu. Tamdēļ no morāles lauka izslēdzami altruisma pienākumi, jo altruismam jābūt labprātīgam. Tāpat sabiedriskie pienākumi jau ir pavisam citāda rakstura, nekā augšminētie individuālie. Tie ir taisnības pienākumi, un tie apskatāmi atsevišķi.

3. Taisnība un netaisnība.

Kā redzējām, laimīga dzīve savos elementos ir mijdarbība un pastāv no došanas un ņemšanas. Mijdarbībai vajaga partneru pāru, un tā divi, partnerībā savienoti cilvēki jau sastāda sabiedrību, vai vismaz partneru pāris ir sabiedrības

mazākais elements. Parasti katrs cilvēks sastāv ne vienā pāri, bet vairākos, un tādā kārtā aužas un būvējas visa plašā sabiedrība kā visumā, tā pa atsevišķiem noveidojumiem. Šo svarīgo apstākli, ka sabiedrības elements ir partneru pāris, neredz socioloģija, vismaz neuzsver, viņa izlaiž no acīm, ka sabiedriskā dzīve var sākties tikai no tā brīža, kad cilvēki nododas ļaunai vai labai mijdarbībai. Tas sevišķi būtu jāņem vērā sociāliem reformātoriem, bet kā redzams kaut no marksistiem, tie aiziet taisni uz otru pusi. Tā marksisti sabiedrību grib uzbūvēt bez partneru pāriem: viņi grib likvidēt pat tādus pamata pārus, kā vīrs un sieva, bērni un vecāki, pircēji un pārdevēji, ražotāji un patērētāji, nemaz nerunājot par augstākiem un komplicētākiem pāriem, beidzot ar valdnieka un pavalstnieka, Dieva un viņa pielūdzēju pāriem. Sabiedrība ar izārdītiem pāriem pārvēršas amorfā pūlī, kas it drīz iedegas savstarpīgā naidā. Tāpēc, taisni otrādi, lai noorganizētu vai pārorganizētu sabiedrisko dzīvi, vajaga sākt ar partneru pāru izveidošanu. Cilvēks cilvēkam jāuzrunā ne par brāli vai biedri, bet par partneri. Īstie profēti un sociālie organizātori tā arī ir rīkojušies. Tāds viens pamata pāris ir vīrs un sieva, vadonis un vadamais, un šie pāri saskatāmi jau ļoti primitīvās sabiedrībās. Tāpēc morālei, kā vedējai arī uz laimīgu dzīvi, vajaga noskaidrot tipiskos partneru pārus sabiedrībā, noskaidrot viņu sadzīves pamatus un tālāk vai nu uzlabot partnerību vai organizēt augstākus viņas tipus. Tāds tipisks augstāks sociāls pāris ir vīrs un kareivis, kas satāda armijas partnerības pamata pāri. Kad šī pāra attiecības ir noregulētas, tad visa armija funkcionē ļoti apmierinoši, neskatoties uz to, cik tā liela.

Kāds nu ir laimes sasniegšanas līdzeklis? Vai — ar kādu pienākumu var nonākt pie visideālākās partnerības? Par tādu jāatzīst taisnība. Vundts taisnību atzīst par publisku tikumu, par kuŗu jā rūpējas ne atsevišķiem cilvēkiem, bet kolleģijām. Tas pareizi, tikai, protams, taisnība nav labs par sevi, bet tikai līdzeklis uz labu — laimi. Tāpēc, atkarībā no laimes un nelaimes polārības, vispirms atzīmējami divi taisnības veidi un tālāk divi netaisnības veidi, proti taisna alga un taisns sods, un netaisna alga un netaisns sods. Taisna alga ir līdzsvars starp došanu un ņemšanu, taisns sods tāpat ir zināms līdzsvars starp noziegumu un sodu, tam pretī netaisna alga un netaisns sods šī līdzsvara vairs nesatur. Taisnība nozīmē zināma balansa ievērošanu, bet ne saskaņu ar normām. Ne tad ir izmaksāta taisna alga, kad tā ir izmaksāta pēc likuma un pat pēc li-

guma, bet gan kad tā ir ekvivalenta darbam un devumam. Tāpat sods par noziegumu ne tad ir taisns, kad tas atbilst likumam, bet kad noziegums ir pilnā mērā kompensēts ar sodu. Tādā kārtā laimes un nelaimes laukā nevar vadīties no normām, tās drīzāk izsauc nelaimi, nekā laimi. Paši tiesneši saka, ka visprēcīgākā likumība drīzāk esot vislielākā netaisnība, nekā taisnība. Cilvēki ļoti labi izjūt īsto taisnību un netaisnību, izjūt pat viņu fineses, tikai ne vienmēr var tās formulēt un noteikt loģiskiem līdzekļiem. Tas tāpēc, ka taisnība nepavisam nav kas konstants, bet tā atrodas, tā sakot, vērtikālā plāksnē un nemitīgi svārstās. Vēl citādāk un pilnīgāk, kā jau laime ir īsa apmaiņas brītiņa pārdzīvojums un sasniegums, tā arī taisnība ir īss ekvivalences sasniegums. Tādā kārtā laime jāveido un jārada. Ja laime ir darināšana, ja darināšana ir skaistums, un ja laimīga dzīve līdz ar to ir skaista dzīve, tad taisnība arī ir skaistums. Te gaita saistās ar struktūru, un taisnība paliek par īpatnēju skaistumu, ko var saukt par s a d z ī v e s s k a i s t u m u.

Ja laimes sākums ir apmaiņa un viņas regulētāja ir taisnība, tad paceļas jautājums par apmaiņas avotiem un faktoriem un tālāk — ekvivalences noteikumiem. Te jāiziet no tā fakta, ka, ja cilvēkiem ir vienāda un vienlīdzīga manta, tad viņiem nav vajadzība apmainīties. Apmaiņas vajadzība ceļas tikai tad, kad rodas kāda starpība mantās. Apmaiņai ir zināms kritums, potenciālu starpība. Šis kritums vislielāko augstumu sasniedz starp varonību un perfekciju, t. i. viens partners dod varenības priekšmetus, bet otrs partners dod pretī perfekcijas izgatavojumus. Tirdzniecība izceļas un turas tad, kad viena puse dod jēlvielas, bet otra dod pretī fabrikātus. Tāda sakarība pastāv arī starp laukiem un pilsētām, un tālāk tā visādi pārveidojas un izvēršas. Īpaši laulātais pāris ir partneriski saistīts: vīrs galvenokārt dod zināmu varenību, bet sieva dod atbilstošu perfekciju. Visos lielas laimes un lielas mīlestības stāstos no vienas puses figurē stiprais, bagātais, slavenais vai kā citādi varenais vīrietis, bet no otras puses — skaistā, tiklā, uzticīgā vai kā citādi perfektā sieviete. Pie tam skaidri, ka jo vairāk differences partneru devumos un jo līdzsvarotāki šie devumi, jo vairāk arī laimes. Tam pretī katra mīlestības nelaime ceļas no pārāk lielas vienlīdzības un līdzsvara trūkuma. Mīlestība starp vīrieti un vīrieti vai starp sievieti un sievieti nemaz nevar nodibināties, jo viņi ir vienādi savā starpā. Savukārt par nelaimes cēloņiem laulībā jāuzskata tādas nesaskaņas, kā vīra pārāka vecība un sievas jaunība, vīra laba veselība un

sievas slimīgums, vīra ģeniālība un sievas trulums un līdzīgi ekvivalences trūkumi.

Tādā kārtā par taisnības saturu jāuzskata partnerības kontrastu līdzsvars. Pie tam kontrasts izpaužas varenībā un perfekcijā un līdzsvars — skaistumā. Lai paceltu taisnības izjūtu, jākontrastē varenība un perfekcija, un lai to pilnam apmierinātu — jāsasniedz līdzsvars līdz skaistumam šīnī kontrastā. Tādā kārtā taisnības izjūta ir galvenokārt kontrasta vajadzības izjūta un taisnības darbība vēršas uz līdzsvara, ekvivalences un skaistuma sasniegšanu.

Ja nu atkal pievērsties augstākā pienākuma problēmai, tad taisnības pienākums jāatzīst par augstāku, nekā visi individuālie pienākumi. Bet līdz ar to jāievēro, ka taisnība tikai pavisam mazā mērā un tikai elementārākos gadījumos var ievērot normas. Taisnību vēl var sasniegt taisna soda ziņā, bet taisnas algas ziņā parasti jāpārkāpj normas. Te taisnība jau pati pāriet labā sabiedriskās dzīves veidošanā.

Ja tagad paraudzīties, kā profēti un filozofi ir atrisinājuši laimes un taisnības problēmu, tad jāsaka, ka tā viņiem nav bijusi galvenās intereses punktā un varbūt arī nav bijusi pa spēkam. Buda pavisam novēršas no partnerības un noslēdzas absolūtā individuālismā. Jēzus gan kultivē partnerību starp cilvēku un Dievu, tomēr šī partnerība neiet pa taisnības ceļiem. Viņš nepasaka, ko sniedz Dievs, un kas cilvēkam jāsniedz pretī, un kā līdzsvarojama viņu partnerība. Tiesa, viņa sekotāji šo partnerību izveidoja paši, un kristīgās reliģijas partnerība ir sasniegusi ļoti augstu pakāpi, kas izpaužas tās darinājumu lielā skaistumā, tomēr tas viss ir noticis it kā no sevis, it kā blakus citām interesēm un mērķiem. Kā zināms, Jēzus augstākais tikums ir žēlsirdība, izteikta kā tuvākā mīlestība, un tā gan jau pieder pie laimes sfēras, bet viņš ir aizmirsis, ka žēlsirdībai jāsadzīvas ar pateicību. Ja vieniem cilvēkiem jāmaņa dziļa nesavtīga žēlsirdība, tad citiem jāmaņa ne mazāk dziļa pateicība un atziņa. Sekas ir tās, ka kristiešu pasaulē katrs cenšas aplaimot visu pasauli, bet atturas no katras pateicības izteikšanas. Tādā kārtā arī Jēzus vēl paliek individuālu tikumu sfērā un galvenokārt kultivē tos. Tamdēļ atjaunotai reliģijai daudz lielāks svars liekams uz laimi un taisnību: uz laimi kā laba koncentrāciju un taisnību kā tās faktoru un līdzekli.

Cik vēl neizkopts ir taisnības lauks, liecina arī filozofu ētiskās sistēmas un atzinumi par tikumību. Filozofi savās ētiskās sistēmās vēl vienmēr galveno vērību liek uz indivi-

duāliem tikumiem, un ja runā par sabiedriskiem, tad atkal no individuāla viedokļa: cilvēkam gan jādara tas un tas, bet viņi neuzsver, ka cilvēkam arī jāsaņem ekvivalents. Cik zemu stāv taisnības princips un ideāls, sevišķi liecina politika. Tur dominē varmācības princips, kas tā tad nestāv nekādā sakarā ar taisnības principu. Atzīmējams, ka vācieši, neskatoties uz savu izkopto filozofisko un juridisko domu, līdz šim nav pacēlušies līdz taisnības idejai, un pie viņiem varmācība ir augstākais ideāls. Varu viņi cildina visādos veidos. Wille zur Macht ir viņu galējais ideāls, un viņu Gerechtigkeits ir atvasinājums no Recht, ko viņi galvenokārt saprot kā varenību un pat privilēģiju. Un tā kā vācieši gara sfērā lielā mērā ir hegemoni, tad viņi tā ietekmē arī citas apkārtējās nācijas. Visi nu domā un gādā tikai par vienpusīgu varu, neviens vairs nerūpējas par perfekciju un vēl mazāk par varas un perfekcijas līdzsvaru līdz skaistumam. Skaista, taisnīga sadzīve ir tik tālu no tagadējā cilvēka ideoloģijas, ka tā viņam liekas esam tikai murgs. Bet mums, kas gribam strādāt atjaunotas reliģijas laukā, sevišķi jāuzsver uz šo skaisto un taisno sadzīvi. Un ta noorganizējama ne tikai cilvēku starpā, bet arī starp cilvēci un dievību.

IV. Dievs un liktenis.

1. Dievišķais un velnišķais.

Mēs jau atzīmējām, ka ir vietas, kur labs ir vairāk koncentrēts, nekā ļauns un netikums. Tas noved uz pārliecību, ka šinīs vietās laba ir tik daudz, ka to var smelt no turienes. No šejienes pienākumi. Pienākums ir reakcija uz laba un ļauna avotiem: smelt no laba avotiem un novērsties no ļauna. Kā bērnam māca turēties mājas tuvumā un vairīties purvu, mežu, bedru, tā pienākumi cilvēku vada uz laba avotiem un vaira no ļauna avotiem. Praktiskā dzīvē šī atšķirība ir novērojama vispār, bet kad cilvēki pāriet uz pasaules garīgām projekcijām, tad nereti vien to atmet.

Nemot cilvēku reliģisko dzīvi vēsturiski, tanī var saskatīt laikmetus, kad viņi vairāk pieskaņas laba avotiem, un atkal citus, kad viņi vairāk padodas ļaunam. Šīs dažādās situācijas novērojamas pat diezgan regulāri, tā kā var runāt par reliģisku periodicitāti. Proti, ir tādi reliģijas periodi, kurū sākumā valda ļoti spēcīga reliģiska izjūta un darbība, tad ie-

stājas viņas atslābums un periods noslēdzas ar visādiem netikumiem un ļaundarībām.

Šiem periodiem ir tā nozīme, ka tie liecina par cilvēku atgriešanos uz reliģijas pirmavotiem. Nelīdz ne filozofija, ne zinātne, pēc kuŗām, kā domā Konts, vairs nevarot nākt reliģija. Kad cilvēks ir izdzīvojies bez reliģijas, tad nobriest vajadzība pēc tās, un tad cilvēki pamet visu citu un atkal piegriežas tai ar visu dedzību. Īpaši tas notiek, ja iepriekš ir bijusi dziļa reliģiska vienaldzība. Grieķu filozofija bija ārkārtīgi izkopta, arī viņu zinātne bija sasniegusi augstu at-tīstības pakāpi, un viņas abas kopā cilvēkus bija padarījušas par dievu apsmējējām, tomēr, kad uznāca kristiānisms, tad daudzi grieķi un romieši ar lielu entuziasmu piegriezās tam. Jāpiebilst tikai, ka cilvēki neatgriezās pie vecās reliģijas, bet gan pie tās atjaunotām formām. Ne Dieva izpratnē, ne sakaros ar viņu nav inerces un atkārtošanās. Jaunā periodā Dievs pie cilvēkiem nāk pavisam jaunā veidā, tik jaunā, ka viņu atzīst par jaunu Dievu.

Šī spēcīgā jaunpiegriešanās ir stipri intuitīva, un tas liecina par viņas dabiskumu un vajadzību. Ja cilvēku uzskatīt par labu radījumu, tad cilvēku atgriešanās uz reliģiju uzskatāma par viņa atgriešanos uz sāvām garīgām mājām. Ar laiku cilvēks gan tālu aizmalda pasaulē, viņa dzīve arvienu vairāk sarežģas un piesātinās gan ar netikumu, gan ļaunu, un tas viss sāk cilvēku mocīt, bet kad šo sāpju mērs piepildās, tad cilvēks atceŗas, ka viņam ir tomēr tāda vieta, kur viņš var paglābties no netikuma dubļiem, sāpēm un ciešanām. Te ir patvērums no pasaules un līdz ar to dzīvības avots. Pie tam dievība ir galvenokārt dvēseles dzīvības avots, un par tādu viņa sevišķi paliek savā ēvolūcijā no viena reliģijas perioda uz nākamo. Pēc stiprināšanās pie šiem avotiem cilvēki atkal izjūt ārkārtīgu garīgu spēku pieplūšanu.

To apliecina reliģijas vēstures fakti. Mežonīgie un nesciatīgie arabi pēc islama nodibināšanas ieguva tādu neredzētu garīgu enerģiju un vienprātību, ka iekāŗoja lielāko tā laika kultūrālās pasaules daļu un nodibināja un izkopa savu augstu kultūru. Vēl raksturīgāki ir kristieši sava perioda sākumā. Viņi dziļi iumainija savu ētisko seju. Viņi palika ārkārtīgi mīļi pret visiem cilvēkiem, bija tik garīgi spēcīgi, ka nebijās nekādu grūtību un līdz ar to pilni neredzētas liksmības. Tā laika anachoreti nemitīgi izsaukušies: „Mans Dievs, ja tu manu prieku nesamazināsi, tad es nomiršu no

liksmības!“ *). Tā tas ir visā pasaulē: ticība dod vislielāko dzīves spēku. Tam pretī reliģisko periodu beigās cilvēki paliek glēvi, slinki, egoistiski, nevarīgi, viņu garīgā enerģija izdziest. Īpaši izzūd pienākumu pamata jūtas — entuziasms, īgnums un kauns. Līdz tādām stāvoklim cilvēki nonāk tomēr ļoti pamazām, tikai paaudze pēc paaudzes, bet ilgu gadu simteņus cilvēki ar savu ticības spēku veic tādus darbus, kādus viņi vēlāk vairs nevar veikt. Tas viss liecina, ka reliģija cilvēkiem dod tādus dzīvības spēka avotus, kas citur nav dabūjami un bez kuriem cilvēki panīkst.

Šie reliģijas avoti ne tikai spēcina, bet cilvēci ved uz priekšu, to mudinot atrisināt jaunas reliģijas un kultūras problēmas. Kā cilvēka garu vairs nenodarbina atrisināts mākslas vai zinātnes uzdevums, tā ir arī reliģijas laukā. Atrisinājums nomierina, un nav nekādas vajadzības uzdevumu atrisināt par jaunu. Ar to kā māksla, tā zinātne, bet galā arī reliģija paliek par ikdienu un ieiet dzīves determinismā un legālismā. Tādā stāvoklī kultūra pāriet legāli, oficiāli iesvētītu un ieceltu personu rokās, kas jau visu dara pēc normām un kanoniem. Agrākie profēti un pionieri, kas uznāca nelegāli, neaicināti un pat vajāti, tagad gan tiek cildināti, bet tomēr viņi ir lieki. Kā Dostojevskā lielajam inkvizītoram vairs nevajaga otrreizējās Kristus atgriešanās, tā tas ir vispār. Tikai tad, kad dzīves konservatīvās ērtības izsmeļas un nomainās ar neērtībām, bet noslēgumā sākas sāpes, mokas un pamestība, rodas jaunu profētu vajadzība. Tad nu lūk, atjaunotās reliģijas uzdevums ir pārradīt kā reliģisko dzīvi, tā visu kultūru. Tā vairs nav atgriešanās, bet patiesa pārradīšana un jaunradīšana. Tamdēļ, kā teicu, jauna reliģija nes arī jaunu Dieva izpratni, jaunas problēmas un jaunus ideālus.

Kā jau atzīmēju, cilvēce patlaban neapšaubāmi atrodas viena liela reliģiska perioda izdzišanas stadijā. Pasaule ir dziļi aizmirsusi profētību, un reliģiju uzskata par dogmu, mītu un kultūru kopoju. Ir zudusi pašlaušanās uz reliģiju, bet valda dziļa skepse un pesimisms. Cilvēkam nav paša galvenā — reliģisku māju, kur tas varētu atpūsties, atspīrgt un smelt jaunus spēkus. Cilvēki sevi uzskata par pasaules klaidoņiem, kam jāmaldās no vienas vietas uz otru un no vienas domas uz otru. Turpmāk detālāk izanalizēsim cilvēces pagrimšanas gaitu, te tikai var uzrādīt uz diviem spēcīgiem tās faktoriem: uz dogmu, ka ciešanas ir Dieva sods, un uz

*) Sk. Louis Lurise und A. Brot. Die Klöster. 1845, vācu tulk.

zinātnes determinismu. Paši teologi uztraucas par nesamērību starp cilvēka grēkiem un sodu, bet cilvēki, redzēdami tādus milzīgus Dieva sodus, kā Lisabones nopostīšanu no zemes trīces 18. gadu simtenī, kad desmitiem tūkstošu cilvēku gāja bojā, bez atšķirības starp labiem un ļauniem, Dieva darbībā sāka saskatīt vismaz netaisnību un no viņa sāka novērsties. Līdz ar to cilvēki ciešanām vairs neredz nekādu izskaidrojumu, un ar to krīt skepsē un pesimismā. Šo reliģiskās skepses, bezmājības un pesimisma izjūtu pastiprina zinātniskais un filozofiskais determinisms, kas cilvēku padara par pasaules puteklīti, kam nav savas gribas, savu mērķu, savas dzīves, un vispār piesātina ar mazvērtības un ne-nozīmības pārliecībām. Cilvēki līdzinās pēc arvienu zemākā cilvēka un galā pēc lietas un atoma. Pie tam zinātne ir pārmeklējusi visus zemes stūrus, ir pārskatījusi arī pasaules telpas, bet nekur nav atradusi to debesu māju, pēc kuŗām tā ilgojas garīgi nomaldījies cilvēks, un nav arī atradusi to elli, ar ko biedē un attura no ļauna ļaundarus. Tā zinātne jo sevišķi pārliecina cilvēci tagadējā pamestībā: pēc viņas pārliecības, nav dievišķu māju, kur cilvēks varētu garīgi atspīrgt, nav vietas, kas varētu kompensēt viņa tikumisko piespiešanos, bet tāpat nav vietas, kur notiktu ļaundaru galīga tiesāšana. Protams, līdz ar to nav taisnības un laimes, bet ir tikai likumi un neparedzētas nejaušības. Ir viena alga, vai tu esi labs vai ļauns, pasaulē viss notiek automātiski, pēc dabas likumiem, bet ne mērķsakarīgi un ētiski. Cilvēks ir gandrīz nulle, pasaules komūnārs, kas ir ne lielāks un ne mazāks par tādiem pat citiem komūnāriem. Tā tagadējā zinātne un viņai sekojošā filozofija uzliek pēdējos pesimistiskos akcentus cilvēku pamestībai.

Bet tamdēļ profētības uzdevums ir restaurēt dievišķo un velnišķo pasauli, kuŗas tagad ir tik pamatīgi nozaudētas, šīs divas pasaules parādāmas pilnīgi konkrētā, veidā un viena no otras atdalīta, lai tās varētu atzīt arī kuŗš katrs zinātnieks un filozofs. Kad šis uzdevums būs veikts, tad varēs pāriet uz attiecību jaunnodibināšanu ar šīm numinozām pasaulēm: no vienas smelt dzīvības spēkus, bet pret otru iet cīņā.

Par dzīves vislabāko reaģentu der jūtas. Jūtas nereti uztver to, ko nevar uztvert nekādi objektīvi instrumenti. Īpaši jūtas ir vajadzīgas gara un reliģijas laukā. Tāpēc numinozo pasaulu konstatēšanā jāiziet no reliģiskām jūtām, nevis no fiziskiem fēnomēniem. Kad būs konstatētas jūtas, tad fiziskie fēnomēni it viegli atklāsies aiz tām.

Reliģiskās jūtas ir tik īpatnējas, ka nemaz nenākas tās grūti atšķirt no citām jūtām. Tās, kā visas jūtas, ir vispirms duālistiskas un tā uzrāda divējādus reliģiskus objektus. Reliģisks cilvēks mīl un nīst, un pēc šīm jūtām spriežams, kas ir mīlami un nīstami reliģijas objekti. Parasti viņus sauc par dievībām un ļauniem gariem — velniem. Tālāk, kas mums no sevišķa svara, katra atsevišķa jūta ir divpusīga jeb apmaiņas jūta: izejošā no paša cilvēka un saņemamā no reliģiskā objekta.

Ja ņemt pozitīvo reliģisko jūtu, tad tā izpaužas dievības mīlestībā, cieņā, ticībā, paļāvībā uz viņu, kamēr no dievības puses cilvēks izjūt zināmas labvēlības jūtas. Tam pretī velnības ziņā cilvēks no sevis jūt bailes, naidu un niecināšanu, kamēr no velnības puses — draudus. Mums nu mazāk no svara ir jūtas, kuŗas cilvēki raida uz dievību un pret velnību, bet gan tās jūtas, kuŗas izsauc dievība un velnība. Tās ir tās jūtas, kuŗas R. Oto (Otto) pareizi sauc par *numinozām*. Šo jūtu uztverē viņš ir atgājis no tagadējās zinātnes irreligiozitātes. Tikai Oto vēl neizredz numinozo jūtu duālismu. Viņam saplūst kopā šausmīgais un pievilcīgais (tremendum un fascinosum), kas, bez šaubām, nāk no pilnīgi polāriem reliģiskiem objektiem. Tādu abu jūtu saplūdināšanu kopā var izskaidrot vispirms ar valdošo dogmu, ka Dievs ir arī bargs soģis, un tad tālāk ar to, ka Oto ņem tādus numinozus objektus, kuŗos dievišķais un velnišķais ir saplūdis kopā vai vēl nav diferencējies, kāds ir Jahve un indiešu dievības, un tad arī to, ka Oto, lai gan Dievu ir „atklājis“, tomēr vēl nav atklājis velnu *). Visi dedzīgi ticoši cilvēki, bet jo sevišķi profēti, ir tomēr jutuši duālistiski un arī kristiānismā šīs jūtu duālisms novērojams no pat Jēzus līdz Luteram. Tikai pateicoties teologu pūlēm padarīt Dievu par visvarenu, ir nostiprinājusies dogma, ka Dievs visu zin un visu dara, kāpēc nav pielaižams īpašs ļauna avots, un tāpēc tiem beigās vairs nav velna. Tas jau ir reliģisks izvirtums. Kā dekadences laikos satuvina dzīvību un nāvi, melno sajauc ar balto un no tā iztaisa kaut ko vienmuļīgi pelēku, tā teologi ir sapludinājuši kopā arī Dievu un velnu. Iedomājas, ka mōnims ir augstākais teoloģijas un filozofijas sasniegums, un ka tāpēc Dievam jāatbild par visu, kas notiek pasaulē, bet neredz, ka monisma sistēmas, īpaši reliģijas ziņā, ir riebīgi dekadences dubļi. Patiesībā, jo dzīvības pilnāka kultūra un pasaule, jo tur spilgtāks duālisms.

Tā jūta, kas nāk no dievības, patiesībā saprotama kā

*) Sk. viņa „Das Heilige“ un papildu darbus pie tā.

sinātājiem. Kādas ir numinozās būtnes, to cilvēki nezin, bet ja viņi jūt, ka vienā gadījumā numinozā būtne viņu svēta, tad viņš šo būtni iztēlo kā svētošu ar attiecīgiem atribūtiem, un tāpat lāstu gadījumā lāstu autoru iztēlo kā lādētāju ar attiecīgiem atribūtiem. No šīs duālistiskās izjūtas ceļas divas reliģiskās pamata idejas: par svētošo dievību un par lādošo velnību.

Ja šīs idejas ņemt par profētiskās redzes un novērošanas organu, tad visur, kur mēs redzēsim svētību, būs meklējama dievība, un visur tur, kur atradīsim lāstu, būs velnība. Viņus mēs noteiksim pēc to iespaida un darbības. Protams, tagad mēs šo numinozo faktoru nevaram allegorizēt tik noteikti, kā to dara naivās reliģijas, tomēr par viņu eksistenci mēs varam pilnīgi pārliecināties, ja tikai atradīsim viņu izpausmi. Un jau iepriekš sakāms, ka pasaulē kā svētība, tā lāsts ir parasta lieta, un ka tā tad pastāv divas numinozās pasaules puses. Ja tagad zinātne un filozofija viņu vairs neredz, tad tādēļ, ka viņas ir pametušas svētības un lāsta idejas un negrib izjust svētības un lāsta jūtu. Kā biologs bez mikroskopa nevar saskatīt baktēriju, tā teologs, filozofs un zinātnieks bez šīm idejām nevar uztvert numinozo faktoru. Šīs jūtas ir teoloģijas brilles, mikroskops, aparāts. Restaurējot šīs jūtas, mēs tūdaļ dabūjam vajadzīgo skatīšanas aparātu.

Tālāk vajadzīgs mērogs dievišķai labai būtnei un ļaunam velnišķam faktoram. Tas dabūjams no laba un ļauna analīzes. Noteikti redzams, ka dievišķās iezīmes ir savelkamas uz trim: ēmānāciju, personību un viengalvību. Labs ir ēmānācija, un tas nāk tikai no centra, kāpēc Dievs galu galā ir vienīgs pirmcentrs, un vispēdīgi labs var nākt tikai no labas gribas, autonomi, kas noved uz personības iezīmi. Tam nu pretī velnības iezīmes ir absorbcija, bezsejība un daudzgalvība. Ārpus telpas esošais ideālais centrs neko nevar absorbēt, absorbēt var tikai perifērija ar savu bezgalību. Tā sašķīst neskaitāmos sīkos elementos, un tādā kārtā paliek bez sejas. Tomēr, tuvodamies cilvēka sfērai, arī velnība zināmā mērā koncentrējas, un tādā kārtā rodas tās daudzgalvība.

Tagad atliek uzmeklēt tās vietas, kur visintensīvāk izpaužas dievišķā svētība un velnišķā nolādētība. Mēs jau uzrādījām, ka dzīvība nes labu un nāve ļaunu. Tagad paraudzīsimies dzīvē tuvāk, kur viņā ir koncentrētākās laba ēmānācijas vietas, un kur meklējamās spēcīgākās absorbcijas vietas.

Pirmās, proti laba ēmānācijas vietas, jau sen tiek sauktas par svētnīcām. Tagad mēs viņas noklasificēsim un pie

tam noskaidrosim, kādu svētību cilvēks viņās dabū. Kas zīmējās uz nolādētām vietām, kas cilvēku aprij un absorbē, tad tām līdz šim nav vispārāzīta vārda. Tas arī saprotams: pirmkārt tas izriet no dogmas, ka pasaules posts ir Dieva sods vai vismaz pārbaudījums, un otrkārt, šīs vietas ir perifēriskas, tā tad stipri izplūdušas, kamēr cilvēki ir paraduši apzīmēt tikai to, kas ir kaut cik apvienots un koncentrēts. Lai kaut cik šē izlīdzētos, tad tautas mutē koncentrē un personificē arī ļauna faktorus, Velns ir persona, un tāpat personas ir burvji, raganas un citi velna palīgi. Neskatoties uz šo ļauna personificēšanu, daudzgalvība un bezsejība velnības pasaulē pati laužas uz āru. Tā, pasaku velni parasti ir trij-, deviņ-, divpadsmitgalvaini, velnu sabiedrība ir liela un piem. evaņģelijā ir pieminēts velnu leģions. Jaunākā laikā nu pārliecināti un nikni ateisti ir ievēduši lietošanā vārdu, kas pēc jēdzieniskā un lingvistiskā satura izsaka kā bezsejību, tā daudzgalvību. Tā ir komūna. Proti, tā komūna, ko lieto komūnisma, sociālisma un arī anarchisma teorētiķi. Pēc viņu priekšstata, komūna pastāv no komūnāriem, kuŗu ir neaprobežoti daudz, un kas ar to izsaka savu perifērisko dabu. Tālāk komūnistu par komūnas īpašību uzskata komūnāru bezsejību, jo tur neviens nedrīkst būt spējīgāks par citu un vienlīdzību, kas viss nostājas pretstatā personībai, kuŗu viņi apzināti nepielaiž pie sevis. Ja nu komūnai ir šīs divas īpašības, tad no komūnu klasifikācijas un analīzes redzēsīm, ka komūnām ir arī trešā īpašība — numinozā absorbcijas spēja. Tādā kārtā komūna ir pilnīgi atbilstošs nosaukums vietām, kas pauž nolādētību un velnību. Bet ja tā komūna viscaur stāv polāri pretī Dievam, tad Dievam mēs nedrīkstam piedomāt ļaunu spēju ne mazākā mērā. Vēl vairāk, mums teoloģija jāsauc pie stingras atbildības par šo Dieva degradēšanu. Tā ir drīzāk Dieva zaimošana, nekā viņa cildināšana.

Tā svētnīca un komūna jāņem polārā pretstatā savā starpā. Svētnīca, kā laba koncentrācija, ir dzīvības avots un izverdēja, kamēr komūna ir aprijošs kaps. Svētnīcā notiek radīšana, kamēr komūnā — miršana un aprakšana. Dievišķais rada ne no kā, rada jaunu un rada arvienu par jaunu, kamēr īstie komūnāri ir beigtu miroņi un komūnas ir kapsētas, kas tomēr nūminozi pievelk dzīvus cilvēkus, lai viņus aprītu.

Ja tagad vēl paraudzīties, kādā veidā labs parādas svētnīcās, tad izrādas, ka visparastāk sēklu veidā, ņemot šo vārdu plašākā nozīmē. Visi organismi ceļas no bioloģiskām sēklām, visas vērtības izceļas no sēklām-idejām un katra radīšana, jaunradīšana un pārradīšana visādā ziņā satur sēklvei-

dīgu sākumu. Sēkla, kā redzējām, ir augsti perfektēts un potencēts cēlums, kas veidojas laba ēmānācijas perioda beigās, lai ar viņu sāktos jauns ēmānācijas periods. Tādā kārtā svētnīcā augstākie laba centri sēj savas sēklas, bet zemākie tur tieši izceļas vai stiprinās ar sēklveidīgiem devumiem.

Sēklas ir ārkārtīgi mazas un fiziski nevarīgas, un tāpēc viegli iznīcināmas. Viņu potences ir tikai garīgas, un var saskatīt, ka jo garīgāku būtni dzemdina sēkla, jo tā nevarīgāka. Dzīvnieku sēkla ir nevarīgāka par augu sēklu, cilvēku — par dzīvnieku sēklu un pavisam nevarīgas ir idejas. Lai nu ļaunās varas šīs nevarīgās sēklas neapritu pašā to parādīšanās sākumā, ap tām izveidojas īpašas aizsargājošas iestādes, kas ieiet svētnīču sastāvā, kāpēc arī uz tām attiecas svētnīču iezīmes. Tādā kārtā svētnīcas pieņem tīri fizisku satvaru un viegli novērojamas un izpētamas.

2. Svētnīcas.

Mums, cilvēkiem, par izejas svētnīcu jāatzīst tā, kurā rodas un dzimst cilvēks. Cilvēka pirmsēkla ir ārkārtīgi vājiņa, fiziski tā nonīkst it viegli, un tāpēc par to jāgādā sevišķi rūpīgi. Tad nu tūdaļ var novērot, ka kaut kas par viņu rūpējas tik gādīgi, ka velnišķais to var sagrābt tikai ar lielām pūlēm un pēc ilgas „gudrošanas“. Par cilvēka sēklas pirmo svētnīcu jeb iekšējo svētnīcu jāuzskata mātes miesa. No seniem laikiem sievu uz grūtām kājām uzskata par svētu un neaizskaramu, ko apsargā citi cilvēki, likums, valsts un baznīca. Tāpat tālāk arī bērns vēl ir stipri nevarīgs, un arī viņš vēl nevar iziet no apsargājošās un audzinošās svētnīcas. Tā ir ģimene. Tagad gan ir iekārtotas visādas bērnu audzināšanas iestādes, tomēr visumā tām nav galvenās svētnīcas iezīmes — viņas pašas bērnus nedzemdina. Patiesībā tās lielā mērā pieder pie komūnām, jo savāc kopā lielus bērnu vairumus. Ja tikai šo iestāžu priekšgalā negadās ļoti gādīgs cilvēks, tad bērnu patversme tūdaļ pārvēršas par bērnu mirdinātāju — absorbētāju. Tur parādas epidēmiskas slimības un visādi sociāli netikumi. Patversmē nav organisku sakaru starp vecākiem un bērniem, starp brāļiem, māsām un radiem, un nav sakara arī ar citām svētnīcām. Tagadējā aizraušanās ar šīm iestādēm, kā ļoti „ekonomiskām“, atzīstama par nevēlamu. Ģimeni vajaga celt vecā godā, to saprast un uzturēt par svētnīcu, kurā rodas un aug cilvēka un cilvēces sēkla. Nesaudzīgi jācinās ar ģimenes nogānīšanu un sagānīšanu, kas tagad tik parasts. Tikai ģimenē daudz kas jāreformē, sevišķi izkopjot

tālāk ģimenes partnerību, kuŗu tagad nivelē emancipācijas un vienlīdzības mācības un prakse.

No ģimenes, kā pamata svētnīcas, uz vienu pusi iet zemākās kārtības svētnīcas un uz otru pusi — augstākās kārtības. Zemākās kārtības svētnīcas rūpējas par cilvēka miesu un ārējiem slāņiem, bet augstākās svētnīcas — par viņa dvēseli un tās augstākiem sasniegumiem. Pienākumu apskatā mēs tās jau pa daļai atzīmējam kā ēmānējošus centrus. Te nu sevišķi jāuzsver uz dodamām sēklām un attiecīgu svētnīcu raksturu.

Par zemākās kārtības svētnīcu vispirmā rindā jāuzskata *d a b a*, kas dod matēriju, enerģiju un spēkus, kas rada un audzē dzīvniekus un augus, un kas vienādi vai otrādi ir saistīti ar cilvēku dzīvi. Zināms, mēs vēl vienmēr nevaram noskaidrot dabas tiešo sakaru ar transcendentu dievišķo centru, tomēr tas apstākļi, ka cilvēkam savā dzīvē jābāzējās uz dabu, liecina, ka cilvēki ieiet kopīgā hierarchiskā sistēmā ar dabu. Starp citu tas izpaužas natūrālās reliģijās, kas pielūdz dabas spēkus, un tā tad viņos atrod svētību un dievišķību. Lai gan jau sen nosoda tādu dabas pielūgšanu, tomēr, ja mēs gribam restaurēt svētnīcas viņu kopsistēmā, tad jārestaurē arī *daba*, kā svētnīca. Nenoliedzami, *daba* sniedz cilvēkiem daudz svētības dabas bagātību un labvēlības veidā. Jārestaurē dabas mīlestība un zemes dievināšana. Īpaši jācieņa tās viņas vietas, kas ir sevišķi ražīgas. Tāpēc kā uz dabas svētnīcām var skatīties uz minerālus dodošām vietām, laba gaisa vietām, dziedinošiem avotiem, druvām, dārziem. Pret dabas priekšmetiem jāizturas ar cieņu, gādību un saudzību. Tīšām lauzt kociņus, postīt dzīvnieku iedzīvi bez vajadzības, pat tos mocīt — tas viss un tamlīdzīgas palaidnības stingri nosodamas un izskaužamas. Galā nav nemaz slikti, ja vienu otru radošu dabas parādību cilvēki ietērpj reliģiskā allegorijā un viņu sumina. Sevišķi vēl vienmēr nav nekā ļauna saules kultā, kas mums nepārtraukti ēmānē tik daudz dzīvinošas gaismas un siltuma, pavasara svētkos, pļaujas svētkos, Jāņa dienā u. t. t., kā arī attiecīgos personificējumos, kas ar šo visu sakarā.

Dabu mēs padalījām uz zemi, sauli un logosu. Saule, protams, paliek par svētnīcu pati par sevi, jo ir tāla un priekš mums ārkārtīgi koncentrēta, no kuŗas pie mums nāk ne ar ko nesamainamas gaismas sēklas, bet par to zemi un logosu var detalizēt tālāk. Tā, zemes ziņā, var izdalīt par māšu svētnīcu savu *d z i m t e n i*, jo viņa izaudzina fizisko cilvēku un sniedz pirmos iespaidus dvēseles izveidošanai, tālāk te nāk klāt *t ē v z e m e*, zem kuŗas jāsaprot senču un radu kopdzimtene, un

kas jau sniedz ne tikai materiālas sēklas, bet jo sevišķi garīgas. Tamdēļ var atzīt arī garīgo tēvzemi, un ar to nodibināt pāreju uz logosa svētnīcām. Atgriežoties vēl uz zemes svētnīcām, pie tām jāpieskaita sava lauku saimniecība, jo viņa taču cilvēku uztur un audzina materiāli. Tāpat var atsevišķi izcelt pašas skaistākās un veselīgākās zemes vietas, starp citu jo sevišķi veselības avotus.

Mūsu parastie logosa krājumi ir grāmatas, no kurām mēs smeļam vispirms zināšanas, bet tālāk arī idejas, ierosinājumus un pamudinājumus. Tamdēļ dažas grāmatas pilnīgi pareizi atzīst par svētiem rakstiem, jo viņas ēmānē garīgas sēklas. Tamdēļ tās vietas, kur krājas grāmatas, arī saprotamas par svētnīcām. Tomēr te jau ir pāreja uz augstākas kārtības svētnīcām, kamēr mēs logosu norunājām uzskatīt par dabas daļu. Tad nu atgriežoties uz viņu, kā dabas daļu, par istām logosa svētnīcām jāuzskata visas tās vietas, kas vairo cilvēku zināšanas. Tādā kārtā ceļojumi, ja viņiem ir svešu centru ēmānācijas saņemšanas raksturs, uzskatāmi ja ne tieši par svētumu, tad visādā ziņā tos var uzskatīt par svētceļojumiem, kā to zīmīgi un pareizi izsaka dzejnieks R. Rudzītis. Tāda pat svētīga daba ir zinātnieku pētījumiem dabā. Bet tad īpaši par svētošām jāuzskata tās dabas vietas, kas ēmānē skaistumu, un kā tādas, tās kopjamas un lietojamas.

No dabas svētnīcām atvasinās tās iestādes, kas ražo un ēmānē pārstrādātas materiālas vērtības. Viņas vispār saucamas par darbnīcām. Darbs, kā redzējām, izsauc centru laba ēmānāciju, darbnīcas lielā mērā ēmānē laba beigu produktus — vērtības, un tāpēc arī viņām jāpiešķir svētnīču nosaukums un atzinums. Vēl nesen lauku cilvēki ar lielu cieņu izturējās pret maizi, šo lauku darbnīču svētību. Tā ir pilnīgi pareiza un atzīstama reliģiska izjūta, un tā nav izdeldējama, bet atīaunojama un izveidojama. Tamdēļ ir pilnīgi pareiza darbnīču reliģiska iesvētīšana. Tā kā taisni tagad cilvēki daudz laika pavada savās darbnīcās, tad tās vajaga izjēgt reliģiski, ievest reliģiskā sistēmā un iemīlēt kā svētības devējas. Dabas tautas to vienmēr ir darijušas, un nav nekāda pamata atmest šo izturēšanos. Īpaši ar dievišķo sfēru jāsaistās darbnīču saimniekiem.

Tālāk iet svētnīču rinda, kas stādama augstāk par ģimeni. Ģimene audzina viduvējo cilvēku vai cilvēku vispār, tam pretī augstākās svētnīcās audzē vai nu augstākas cilvēku spējas vai augstākus cilvēkus. Cilvēku spējas un talantus izkopj skolas, un tāpēc viņas visādā ziņā ierindojamas svētnīcās. Skola lielā mērā savu ēmānāciju saņem no logosa svētnīcām,

bet tālāk to dod saviem audzēkņiem garīgu sēklu veidā, — galvenokārt kā koncentrētas patiesības. Zināms, arī skolas pie reizes nomaldās no pareizā audzināšanas ceļa, bet visumā un principā skolas ir cilvēka intelekta izkopšanai, un tāds intelektuāli audzināts cilvēks jau stāv augstāk par fizisko cilvēku. Zem skolas jēdziena jāsaprot arī visas citas iestādes, kas pilda skolas funkcijas vai tās papildina. Te tā tad ierindojamas bibliotēkas, muzeji, teātri, izstādes un visas citas garu ēmānējošas iestādes. Tikai tas gan jāpiebilst, ka dažas no šīm iestādēm nav svētnīču vārda cienīgas, jo tur notiek garīga verdzināšana un absorbcija.

Virš skolas nostādama baznīca. Viņas pamata uzdevums ir cilvēkiem sniegt profētisko ēmānāciju un audzināt dvēseli tikumiski reliģiskā ziņā, t. i., lai cilvēks vienmēr paliktu pie tikumiska virziena un vienmēr darītu labu, un ja viņš ir noklidis no šī ceļa, tad lai viņš atgriestos un ētiski atjaunotos. Par ilgiem laikiem baznīcas ir stipri un dažādi izzarojušas. Vienas baznīcas cilvēkiem sniedz parasto reliģisko ēmānāciju, pamācību un baušļu veidā, cilvēku audzē ētiski, un viņam neļauj noiet no pareizā ceļa. Tādas baznīcas ir sevišķi natūrālās, mozaiskā, islama un mūsu tautas dziesmu. Tam pretī citas baznīcas galveno vērību ir jau piegriezušas cilvēku reliģiski tikumiskai atjaunošanai. Savu uzdevumu viņas sasniedz ar profētu mācībām un sakramentiem, kas sevī satur dievišķo ēmānāciju. Pirmās ir kultūrāli jaunākiem cilvēkiem, kam vēl jāskā kultūras ceļš, un kas vēl nezin pareizā kultūras virziena, kamēr otrās ir vecākām kultūras kārtām, kas pa kultūras ceļu ir gājušas labi tālu un ir apmaldījušas. Tādas baznīcas ir sevišķi kristiāniskās un budistiskās, — viņas ir tīrītājas, mazgātājas un atpestītājas. Protams, jo tālāk ir aizgājusi kultūra, un cilvēks kā tips, ir vairāk pārdzīvojis, jo pilnīgākai vajaga būt baznīcai, lai apmierinātu viņa augstākās prasības. Cilvēks grib arvienu augstāku un pilnīgāku ēmānāciju. Lai gan baznīcām jāpilda arī zemākais ēmānācijas darbs, tomēr tās nedrīkst apstāties un atkārtoties. Un ja baznīcām pieiet ar šo prasību, tad tām jātaisa lieli pārmetumi: cik ir tādu baznīcu kā tipu un kā atsevišķu iestāžu, kas pietiekoši spēcīgi ēmānetu dievišķo garu un meklētu viņu jaunās formās? Nav nozīmes, ka pastāv baznīcas, garīdznieki un viss baznīcas aparāts, nozīme ir tam, vai šis aparāts dara ēmānējošu, radošu darbu. Baznīcai jādara ētiski brīnumi, jāstiprina un jāpārrada cilvēki, nevis jāpilda determinēti rituāli.

Šīm svētnīcām, kas rūpējās tieši par cilvēku, vēl pievienojas divas svētnīcas, kas rūpējās ne par atsevišķu cilvēku, bet

par viņa vienu vai otru tipu. Vispirmā rindā te stāv valsts. Valsts ir svētnīca tanī ziņā, ka viņa ēmānē tiesības, tiesu un taisnību ar nolūku veicināt zināma valstiska cilvēka tipa izaugšanu un uzturēšanu. Sevišķi spilgts tāds uzturēšanas tips ir senās Romas pilsonis. No šejienes saprotama atsevišķu cilvēku ziedošana par labu šim tipam. Ar saviem sodiem valsts izslēdz no sevis tos cilvēkus, kas izturas negatīvi pret valstisko tipu, bet tāpat viņa nesaudzē savus vislabākos dēlus kaņā, lai ar to saglabātu valsti un tās pilsoņa tipu. Valsts ēmānācija atrodas valdības rokās, viņa rūpējas par savas valsts pilsoņa tipu, bet visus citus tipus tā sakot pielīdzina nezālēm un cenšās izdeldēt. Agrākā Spānijā par valstiskā pilsoņa tipu bija uzstādīts ištīcīgs katolis, un tamdēļ tur centās izdeldēt ķecerus, žīdus un maurus, kam visiem bija tā vienīgā vaina, ka viņi nebija katoļi. Tā tas tomēr ir bijis vienmēr, un tagad piem. komūnistiskās valstīs izskauž buržujus, bet buržujiskās valstīs — komūnistus. Valsts svētīgā darbība parādas sevišķi tad, ja viņas priekšgalā nostājas ģeniāls valsts vīrs. Tad valsts „plaukst, zeļ un zied”, un valstiskais pilsonis saņem ēmānāciju drošības veidā no ienaidniekiem un noziedzniekiem, vadības veidā uz jauniem vēsturiskiem sasniegumiem un parastās labklājības veidā.

Otrs sociāls iestādījums ir pats no sevis darbojošais nācijas institūts. Nācijas kodols ir dzimtene, tad senči, valoda, literatūra un cita māksla, bet tālāk — nacionālais gars. Tie visi ir nācijas apakšsvētnīcas. Savukārt nācija audzina nācijas locekļa tipu, un tam nolūkam no sevis ēmānē īpatnēju nacionālu garu. Nācijas gara ēmānētāji ir viņas talanti un pa daļai arī nācijas zemes daba. Kad nācijā dabū savu valsti, tad šo ēmānāciju paplašina valsts orgāni, īpaši pats valdnieks, intelligēnce, aristokratija un garīdzniecība.

Tā mēs saskatām veselu rindu svētnīču, kas vai nu svēta atsevišķus cilvēkus vai cilvēku tipus. Viņu svētīšana galvenokārt izpaužas kā zināmu materiālu un sēklu došana augšanai. Cilvēks sākas ar ārkārtīgi niecīgu un nevarīgu dīgļiti, kas ir tukšs un neizveidots, tikai bagāts alkām uz dzīvi, un lūk, visa garā svētnīču rinda viņu audzē lielu, apgādādama ar saviem ēmānācijas devumiem. Tā skaidri saskatāmas pašas svētnīcas un konstatējama viņu ēmānējošā darbība.

Bet tālāk izvirzās svarīgais jautājums par to, no kurienes pašas svētnīcas ņem savas sēklas un savus devumus. Sevišķi noteikti šis jautājums izbīdās profētu, mākslinieku un citu gara sēklu sējēju ziņā. Viņu devumi ir pilnīgi konkrēti, bet tāpat skaidri, ka pārējie cilvēki var gan saņemt šo ēmānāciju,

bet paši nav spējīgi to sniegt. No kurienes viņiem ģeniālās dāvanas un idejas? Bet ja paplašinām šo jautājumu, tad tāpat jājautā, no kurienes nācijas un valsts tipi, no kurienes ir cēlies pirmais cilvēks un viss, kas sastopams pasaulē? Šie jautājumi ir noteikti reliģiski jautājumi, un katra reliģija ir centusies uz tiem atbildēt. Vispārīgā atbilde ir tā, ka visi šie cēlumi ir radušies ēmānācijas ceļā. Pasaule ir radīta, tā tad kādas gribas ēmānēta, — tā māca visas reliģijas. Un arī zinātnei daudzās lietās jāpiekrīt šai ēmānācijas atziņai. Tā evolūcionisms noteikti māca, ka visi organismu veidi ir izcēlušies no vienas vai nedaudzām pirmsēklām. Vēl noteiktāk to apgalvo vēsturnieki, kas ar faktiem parāda, ka kultūra izverd no ļoti nedaudziem centriem, kas galā varbūt novedami uz vienu vienīgu pirmcentru. Šis domu gājiens dabīgi nobeidzas ar visa universa izcelšanos no viena vienīga pirmcentra ēmānācijas ceļā. Tā svētnīcām ir nevien praktiska nozīme, kā ēmānācijas un laba sniedzējām, bet arī teorētiski-teoloģiska: viņas rāda ceļu uz vienīgo pasaules radītāju.

Ja tā mēs nonākam pie Dieva radītāja atzīšanas, tad viņš mums jāsaprot kā permanents radītājs, jo radīšana ir augstākais labs un Dievs ir laba centrs. Līdz ar to ap Dievu jāsaprot visaugstākā svētnīca, no kurienes nāk visperfektākā ēmānācija — dievišķā iedvesme. Par šo pirmsvētnīcu, no kurienes cilvēki varētu smelt radīšanas sēklas, sevišķi jā rūpējas reformētai reliģijai, jo līdzšinējās reliģijas līdz tai nav nogājušas un nav nodibinājušas dievišķās iedvesmes svētnīcu. Tikai profēti ir saņēmuši atsevišķas inspirācijas, kamēr visi pārējie cilvēki ir turēti lielā tūlumā no šīm iedvesmes vietām.

3. Komūnas.

Kā uzrādīju, komūnu nolādētība izsakas daudzgalvībā, bezsejībā un aprīšanas dziņā. Ņemot vērā šīs īpašības, nav grūti noteikt, kad mūsu priekšā atrodas komūna. Kā tūdaļ redzēsīm, komūnu ir ārkārtīgi daudz, un dažas no tām ir sevišķi velnišķas. Bet tā kā cilvēki tās ar laiku pārvar, tad dažas no tām pie tam zaudē savu ļauno nozīmi, paliek nekaitīgas, pat lietderīgas. Tomēr par to šo komūnu vietā nāk jaunas, parasti vēl negantākas par iepriekšējām. Šis apstāklis arī prasa pēc reliģiskās sfēras pārveidošanas. Daudzas vecās komūnas vairs nav draudošas, bet līdz ar to iepazīsimies ar tādām jaunām komūnām, kuŗu līdzšinējās reliģijas nepazīna un neatzina kā komūnu, bet pat ieskaitīja dievības sastāvā.

Atgriežoties uz to laiku, kad cilvēki sāka savu kultūrālo

dzīvi, viņiem tad iznāca darišanas ar sekošām četrām komūnām, kuŗas var saukt par varenības komūnām: nakti, mežu, tuksnesi un jūru. Ka tās cilvēkiem patiesi uzmācās kā komūnas, ar visu velnišķību un nolādētību, to liecina viņu īpašības. Nakts pārsteidza cilvēku visvairāk ar savu redzamo priekšmetu aprīšanu un tādu būtņu vajā palaišanu, kas arī bija apriņēji, piem., plēsīgi zvēri un laupītāji; tālāk nakts ir noteikti bezsejaina, un savā tumsā tā uzstājas daudzgalvaini, tā kā pirmatnējais cilvēks viņu redz pilnu spokiem, ķēmiem un ļauniem gariem. Mežs pastāv no daudziem kokiem un meža apdzīvotājiem, kāpēc tā daudzgalvība nenoliedzama, līdz ar to tas ir bez savas noteiktas sejas, un tālāk tas ir apriņošs, jo cilvēks mežā it viegli apmaldās, un tur cilvēku ātri nomaitā meža dzīvnieki. Pie meža jāpieskaita purvi un stepes. Tuksneša lāsts izsakās smilšu jūrā, un tā apriņošā darbība ir sevišķi labi pazīstama; tas ir tik spēcīgs, ka vēl tagad cilvēki ne visur ir tikuši galā ar to. Pie tuksnešiem jāpieskaita mežonīgi kalnāji. Tāpat arī jūra pirmatnējam cilvēkam bija bezgalīga, noslēpumaini bezsejīga un arī nesaudzīgi sličinoša-apriņošā. Pie jūras, protams, jāpieskaita lieli ezeri un lielas upes. Tagad uzrādītās varenības komūnas visumā ir pārvarētas un pa daļai pat ievestas svētnīču sistēmā. Nakts ir palikusi par mīļu atpūtas un dažam labam pat par poēzijas laiku, citkārt naidīgie meži ir palikuši par cilvēku vērtīgu īpašumu, jūra — par teicamu satiksmes ceļu, kalnāji — par veselības un sporta svētnīcām un pat tuksnešus sāk izmantot. Cilvēks ir progresējis tiktāl, ka ne tikai vairs nebīstas to, bet uzmeklē pašas šausmīgākās palikušās varenības komūnas, kā zemes lodes polus, lai ar tām sāktu rotaļu-cīņu.

Par otro komūnu rindu jānosauc slimības. Kā tagad noskaidrots, pašas niknākās slimības nav nekas cits, kā baciļu komūnu rijības sekas. Tādas slimības ir drudži, mēris, bakas, koliera, sifiliss u. c. Visu to pamatā ir daudzgalvīgas un bezsejas baciļu komūnas, kas cilvēka miesu vai atsevišķus viņas audus apēd ar savu masu. Slimības vienmēr ir izsaukušās šausmas, un cilvēki savā fantazijā aiz tām atkal ir saskatījuši ļaunus garus vai savu valdošo dievu sodu. Tomēr arī pret šīm komūnām cilvēki ir sacēlušies, noorganizējot to svētnīču klasi, kas saucama par slimmīcu. Cik lielas sekmes ir šīm svētnīcām, vispār zināms. Šinī pat klasē vēl jāieskaita daudzējādi augu un dzīvnieku parazīti, kam tāpat ir visas trīs velnības iezīmes: liela daudzgalvība, noteikta bezsejība un tad īpaši plaši pazīstamā rijība.

Trešā komūnu rinda, kas arī darbojas jau no ļoti seniem

laikiem, ir pašu cilvēku komūnas. Pirmatnējais cilvēks it viegli padevās velnišķībai un palika par aprijošu būtni. Vienkārši sakot, viņš palika par laupītāju. Laupīšana ir viena no vispirmām cilvēka „profesijām”, un tā stāv tūdaļ aiz medīšanas. Bet lai tā veiktos sekmīgāk, tad laupītāji apvienojās. Man šķiet, ka sabiedriskais ģenētiskais sākums ir taisni laupītāju un iekarotāju bandās. Bet kā vispār svētnīcas ir pretvara komūnām, tā pret laupītājiem izveidojās valsts. Ar laupīšanu ciešā sakarībā ir netiklība, kas arī ir „komūnāls” iestādījums. Daudzsievība, heterisms un prostitūcija ir sievu un vīru daudzgalvība, un tai dabīgi seko bezsejība un tad vienkārt baudu smelšana bez atdošanas, bet otrkārt jo sevišķi dzīvības enerģijas aprīšana, kuŗas vairs nepaliek ne bērnu dzemdināšanai, ne darbam. Bērni, šie ģimenes izstarojumi, šinīs komūnās vai nemaz nerodas, vai viņi paliek bez vecākiem. Tamdēļ dievišķā saprāta dzirkstele šos iestādījumus it drīz uzņēma kā ļaunu un pret to nodibināja attiecīgu svētnīcu, proti ģimeni.

Bet nu jāatzīst, ka cilvēki ir gan sasnieguši daudz sekmju pirmo divu komūnu rindu pārvarēšanā, bet šīs trešās uzveikšanā viņiem ir sekmējies daudz mazāk. Tas tomēr saprotami. Daba neprogresē, bet cilvēks progresē, un tādā kārtā pret dabu viņš paliek arvienu spēcīgāks, bet kad pats cilvēks sāk veidot komūnas, tad arī tur viņš ieliek zināmu progresu. Proti, tīri tehniski viņš tās organizē arvienu pilnīgāk. Cik daudzveidīga un cik smalki nav organizēta tagad prostitūcija un noziedzība! Bez šaubām, arī uz priekšu pastāvēs abi šie velnišķie institūti, pie tam vēl jo augstākās formās, jo svētnīcas noveiks un iznīcinās to zemākās formas.

Par darbnīcas polāro iestādījumu ar komūnas raksturu uzskatāms krogs, saprotot to ļoti plašā nozīmē, proti kā komūnālu izpriecas vietu. Reliģija jau sen ir nākusi pie atziņas, ka velnišķais cilvēkam pieiet klāt ne tikai ar draudiem, bet arī ar kārdinājumiem. Par cilvēka maksšķeri velnišķais sevišķi ir izvēlējis baudu un to pārvērtis par mākslīgu izpriecu. Bauda ir vajadzīgs dzīves ierosinātājs, bet nu lūk, velnišķās komūnas cenšas sniegt baudu to pašu dēļ, bez sekām un pamudinājuma uz pūlīņu. Izpriecas cieši saistās ar netiklību un laupīšanu. Visi pirmatnējie krogi galvenokārt bija laupītāju izpriecas, dzīrošanas un netiklības organizētāji un apmierinātāji, un arī tagad galvenie dzīrotāji ir noziedznieki. Zināms, dzīrošanai un netikumīgai izpriecai padodās arī godīgi cilvēki, un viņi tanī neredz nolādētību. Velnu maskas te ir lieliskas, un izpriecas pat ieviešās svētnīcās. Bet ja pie tām

pielikt komūnu iezīmes, tad to patiesā daba izredzama pilnīgi noteikti. Proti, katra tāda kroga izpriece vispirmā rindā prasa vairāku darbinieku, tā tad daudzgalvības, un tālāk vienlīdzības, kas ir tā pati bezsejība. Izpriece vietā atmet hierarchiskās atšķirības. Dievišķais un svētīgais prasa stingru gradāciju, bet velnišķais prasa vienlīdzību un bezsejību. Dzīrēs, piem. visiem jādzer no vietas, un kad velnišķais līdzības dzēriens dzīrotājus ir pietiekoši pārņēmis, tad viņi sāk nolīdzināties arī negēlībās, huļīgānismā un pat noziedzībās. Darbnīca prasa vispirms vienu vadošu individu, saimnieku, tālāk tā prasa savu darbinieku gradāciju, vēl tālāk — ražību, bet beigās pašās augstākās darbnīcās strādā tikai viena persona, piem. profēts, mākslinieks, zinātnieks, politiķis. Krogs necieš saimnieku un gradāciju, un ar to visu atkal absorbē cilvēku. „Apdzer godu, apdzer mantu, apdzer daiļo augumiņu.”

Tālākā komūnu klase ir *apsīkušās svētnīcas*. Kā cilvēku miesa pēc nāves pārvēršas par ķīmisko vielu komūnu, un dzīvie cilvēki viņu sāk būties kā ļaunu, vai vismaz kā riebiģu, tā tas ir ar svētnīcām. Noteikti te ierindojamās sastingušas valstis. Valstij spēcīgi jāemānē tiesības un taisnība, jācinās ar noziedzniekiem un naidniekiem un jāveicina labklājība, bet tam nu pretī sastingusi valsts pati paliek par izsūcēju, slāpētāju un absorbētāju. Daudzas lielas valstis ir palikušas par iekārotājām un līdz ar to daudzu tautu un klašu aplaupītājām un iznīcinātājām. Cik tāli var noiet valsts absorbcija, sevišķi liecina Padomju Krievija, kas ir absorbējusi milzīgas bagātības un daudz cilvēku, bet kas līdz šim emānē tikai samaitājošas mācības. Bet tāpat ir sastingušas baznīcas, kas gan sastāv no ļoti daudziem locekļiem, bet kas vairs nekā neemānē, bet tam pretī izplata šausmas, tur savus locekļus garīgā verdzībā un izsūc garīgi un materiāli. Tādas sevišķi ir indiešu reliģijas, kuŗu daudzie dievi ir rijīgi velni, kas savus atzinējus tur kastu važās, kas prasa lielas nodevas un kas nekaunas pat no cilvēku absorbēšanas (atraitņu sadedzināšana). Izsīkušas svētnīcas labprāt paliek arī par kroģiem, kā notika ar vidus laiku klosteriem, vai arī par laupītāju bandām, par kādiem pārvērtās mūku-bruņinieku ordeņi. Arī skolas reliģiski sastingst, jo bērni tanīs tiek tīši mocīti un turēti garīgā tumsā. Tāpat ģimene uzskatāma par reliģiski apsīkušu, ja laulātie neemānē to, kas no viņiem tiek prasīts. Vispār apsīkušo svētnīču vienmēr ir stipri daudz. Velnišķais iznīcina starpību starp dievišķo un velnišķo, un tādā kārtā komūnām dod iespēju izplatīties arvienu vairāk un plašāk.

Līdzās šīm „autonomām” komūnām, kuŗas izveido pats

velnišķais, vēl pastāv komūnas, kuŗas veido dievišķais un cilvēki. Vispārīgi tās var saukt par mēslainēm. Mēslaiņu uzdevums ir uzņemt sevī nolietotas vērtības un nomirušus organismus. Vērtības iztērējās, un tādā veidā tās cilvēki novieto mēslainēs. Cilvēku mājas dzīves atkritumi sanāk mēslu bedrēs un atējās, dārza nezāles un atkritumi — komposta bedrēs, bet pašus nomirušos cilvēkus ved uz kapsētu, kuŗu gan uzskata par svētu vietu, bet kuŗas tomēr vairāk bīstas, nekā mīl, jo viņai ir visas komūnas īpašības: tur visi ir vienādi, tur nav nekādas viensejības un tur ir absorbētas cilvēku iznīkušās miesas. Pie šī pat mēslaiņu tipa pieder cietumi, kas savāc noziedzniekus, dažādas patversmes kropliem, nevarīgiem veģiem un nelabojami slimiem. Cilvēki ar kultūru arvienu vairāk izkopj mēslaines, lai viņās absorbētu sociālos ļaunumus. Arī reformējamai reliģijai piegriežama uzmanība šo komūnu izkopšanai, jo pasaulē vēl ir milzīgi kultūras mēslu krājumi, kas saindē cilvēci un pasauli.

Visas uzrādītās komūnas un daudzas citas, piederošas pie viena vai otra no minēto komūnu tipa, polāri atbilst iepriekš uzrādītām svētnīcām. Bet tad tālāk mēs uzrādījām uz visaugstāko svētnīcu, kur meklējama patiesā Dieva ēmānācija, un kuŗā viņi vislielais ja iemaldās nejauši. Bet ja pastāv tāda svētnīca, tad tai pretī pastāv attiecīgas komūnas. Kā dziļi noslēpta ir dievišķās iedvesmes svētnīca, tā noslēptas ir arī šīs komūnas. Šīs komūnas visatbilstošāk saucamas par likteņa komūnām. Kā zināms, no vissenākiem laikiem likteni atzīst par noslēpumainu un varenu, pie kam viņa vara ir lielāka par dabas dievu varu. Natūrālās reliģijas likteņa priekšā ir padevīgas, un tikai profēti sāk sacelties pret to komūnām. Tomēr arī vēl ne pilnā mērā. Ne kristīto Dievs Tēvs, ne Dievs Dēls nav vēl pilnīgi autonomi, jo Tēvam jā-sūta Dēls pasaulē un Dēlam jāizcieš pasaules ciešanas. Tas neko citu nenozīmē, ka arī kristīto Dievam jānes zieds varenajam liktenim, pie tam ārkārtīgi dārgs. Bet tā kā cilvēki ar patiesā Dieva palīdzību ir pārvarējuši daudzas komūnas un tālāko komūnu pārvarēšanai tuvojas, tad tagad var atzīt par pienākušu to laiku, kad cilvēkam apzināti jāgriežas pret likteņa komūnām. Šai cīņai jābūt par galveno atjaunotās reliģijas saturu.

Balstoties uz zinātnes datiem un piemērojot tiem velnišķības iezīmes, par likteņa komūnām jāuzskata mūžība, bezgalība, materiālā substance un fiziskais likums. Ka tās patiesi ir komūnas, to parāda viņu tuvākā analīze.

Mūžība pastāv no vienādiem laika vieniņiem, kuŗu ir bezgalīgi daudz, un ar to tā ir nenoliedzama laika komūna. Līdz ar to mūžība ir bez sejas, jo ilgs laiks nolīdzina un absorbē visas atsevišķības. Sevišķi nolīdzinošs ir senums, kuŗā pat no visipatnējākām parādībām paliek pāri tikai vārdi, kas parasti jau izliekas vienādi. Ja nu ņem vērā to, ka laiks ir dzīvs tikai tagadnē, tad visa pagātne ir jau nomirušais laiks un notikumu kapsēta. Mūžība patiesi cits nekas nav, kā laika kapsēta, kuŗā visi pasaules notikumi iegulstas kā kapā. Bet tas būtu mazākais. Mūžības ļauns un absorbēja pastāv iekš tā, ka šie laika miroņi parasti ceļas augšā, un līdzīgi spokiem un vampīriem, pavēl dzīvajiem. Dzīvais ir spiests rīkoties pēc mirušo un pagājušo laiku parauga un normām. Tradīcijas ir smaga verdzība, un tām ir ciešs sakars ar pagājušo laiku un mūžību. Tad nu vēsture pārlicinoši rāda, cik absorbējošs paliek viss tas, kas ir iemantojis mūžības iezīmi. Tam pretī mūžība nekā neēmānē. Mūžīgās normas un principi, kā arī mūžīgais dievs vairāk ir cilvēku verdzinātāji, nekā atbrīvotāji.

Bezgalība tāpat pastāv no telpas vieniņiem, kā mūžība no laika vieniņiem, un tāpēc jau vien ir komūna. Ar to tā paliek arī par to. Darba dzīvē tā izpaužas ar saviem tālumiem. Gari ceļi ir cilvēka pūļu aprijēji. Plaša telpa un plaši laukumi aprij pat lielas cilvēku sapulces. Bēgļu laikā, kad latvieši izklīda pa plašo Krieviju, viņi stipri tika absorbēti un būtu pilnīgi aprīti un izdzēsti, ja viņi neatgrieztos dzimtenē. Līdz ar to tālumi cilvēkiem neļauj uzlabot savu stāvokli. Viens no kultūras galveniem uzdevumiem ir bijis tālumu pārvarēšana, un tālums ir bezgalības daļa. Tagad arvienu vairāk izbīdas jautājums par cilvēka cietumniecību uz Zemes lodes. Līdz šim, ja kur cilvēkiem bija jādzīvo saspīesti, viņi izceļoja citur, kur bija brīvāks. Tagad jau visa Zemes lode ir pietiekoši blīvi apdzīvota, un paceļas jautājums par došanos uz citām planētām. Bet pateicoties milzīgiem attālumiem, cilvēki stāv grūtas problēmas priekšā. Kā Mozus reliģiskā misija bija izvest Izraēļa bērņus uz Kanaanu, tā atjaunotās reliģijas darbiniekiem jāatrod līdzekļi uzveikt šo cilvēces zemes cietumniecību.

Materiālā substance, kā noskaidro ķīmija un fizika, pastāv no ļoti sīciņu komūnāru bezgalīga vairuma, kuŗi sastāda plašākas un šaurākus apvienojumus. Organismu pamata komūnārs ir šūna, ķīmisko vielu — molekule, fizisko vielu — atoms un staru pasaules — elektrons. Daudzgalvība un bezsejība te ir pilnīgi noteikta. Arī neskaitāmās zvaigznes savukārt nav nekas cits, kā pasaules izplatījuma materiāli ko-

mūnāri. Tā tad materiālā komūna vienā un otrā veidā nenoliedzama, un līdz ar to nenoliedzamas divas tālākās komūnas īpašības — bezsejība un absorbcija. Bezsejība izsakās iekš materiālo komūnāru identitātes savā starpā un to bezgalīgā skaitā. Matērijas rijība izsakās iekš tā, ka tā galu galā aprij visu dzīvo. Fiziķi matērijas aprīšanas tendenci formulē ar entropijas likumu, pēc kura viena matērijas-enerģijas daļa nemitīgi pāriet neatgriežamā jeb nomirušā stāvokļa, t. i. aprītā. Ja darbotos tikai entropija, ja pastāvētu tikai bezgalība un mūžība, tad pasaulē nekas cits nebūtu, kā nepārtraukta iešana uz leju, kas reiz visādā ziņā izbeigtos ar vispārīgu nāvi, un visa pasaule pārvērstos par bezgalīgu kapsētu. Bet tā nav, dzīvības avoti pastāv pasaulē, ir arī ēmānācija, un tamdēļ matērija uzskatāma tikai par vienu no komūnām, pret kuru cilvēkiem tagad jānostājas ar sevišķu naidu un pretsparu. Ne jānoliedz matērija, kā to dara daži filozofi, bet tikai ētiski jānorobežojas no viņas. Tāpēc cilvēkiem sevišķi jānostājas pret matērijas velnišķi modernizētām sejām, kurām ir savi viltus profēti. Šinī ziņā par vislielāko sātāna sasniegumu jāuzskata materiālisma un komūnisma mācības, jo viņas taisni velnišķo izceļ par cilvēces ideālu vai vismaz par cilvēces vedēju.

Vispēdīgā likteņa komūna ir fiziskie jeb dabas likumi. Likums ir vienkāršs parādību formulējums, bet parādība, kuru ietver likums, ir dabas identisko elementu nemitīga atkārtotāšanās. Likums izsaka inerci, un inerces būtība ir neizsmeļama identitāte. Tā tad te ir daudzgalvība līdz bezgalībai, te ir arī bezsejība, jo likums nekā neizceļ no parādību rindas, un līdz ar to likums ir absorbējošs, jo viņš nepieļauj nekādu atkāpšanos no sevis. Savā sistēmā likums noved pie determinisma, kas reliģiski nav nekas cits, kā visa dzīvā cietums. Visam jādzīvo pēc likuma, un likums pastāv no mūžīgiem laikiem. Tiesa, ar entropijas principa pieņemšanu, determinisms pārvēršas finālismā, bet tas vēl jo vairāk pastiprina absorbciju. Likums ir cietums, entropija — bende. Bet nu dievišķais rada jaunu dzīvi, tā tad dara brīnumus, un ar to noteikti iet pret likumu. Savukārt dzīve ir sasniegšana, augšana, progress, tā kā likums ar savu determinismu nostājas kā viņas šķērslis. Tāpēc likums pilnā mērā pieder pie likteņa komūnām.

Cik liela fascinējoša vara šim likteņa komūnām vēl vienmēr ir pār cilvēkiem, izpaužas iekš tā, ka reliģijas, aizmirzdamas dievības pārveidīgo dabu, viņai piešķir konstanto velnišķo dabu. Dievībai piešķir trīs pavisam nepieņemamas īpa-

šības: mūžību, visvarenību un predestināciju. Par mūžības dabu mēs esam jau skaidrībā, predestinācijas vārds jau sevi satur likteni, bet visvarenība nav nekas cits, kā komūnas matēmatisks raksturojums — komūna arī pastāv no bezgalīga komūnāru skaita un ar šo skaitu ir varena. Ja nu līdzšinējās reliģijas atzītu savu kļūdu un tīrītos no aplamiem uzskatiem, tad tās varētu uzskatīt par nomaldījušamies. Bet tā kā viņas, kā to atzīmē arī Harnaks, ir tik konservatīvas, ka uz iekšēju atdzimšanu ir pilnīgi nespējīgas, tad tās bez šaubām, paliks pie uzstādītiem dievības atribūtiem, kāpēc viņas pašas atzīstamas par sātānisma apmātām reliģijām. Kā turpmāk vēl vairāk noskaidrosies, tāds raksturs tām tagad patiesi jau ir.

Tā, apskatījuši svētnīcas un komūnas, tagad pāriesim uz tiem numīnoziem un irracionāliem pirmsākumiem, kas meklējami kā aiz svētnīcām, tā aiz komūnām. Pie tam visu svētnīču un katras svētības pirmsākumu pa vecam sauksim par Dievu, bet aiz visām komūnām sapratīsim likteni.

4. Dievs un liktenis.

Viens no grūtākiem teoloģijas jautājumiem ir par Dieva atrašanās vietu. Kur vien nav uzrādīta viņa atrašanās vieta! Gan dabas priekšmetos, gan debesīs, gan uz derības šķirsta (pie izraēliešiem), gan cilvēka sirdī. Un tā kā teologi tomēr nevar rezolūti uzrādīt Dieva atrašanās vietu, tad ateisti viņus viegli pieveic šinī punktā. Bet tāpēc mums jāsāk ar šo jautājumu, un jālūko uz to dabūt noteiktu atbildi.

Visumā teologiem ir tendence Dievu meklēt un atrast tālumā. Papriekšu mežos, kalnos, vulkānos, tad tālās zemēs un vispēdīgi debesīs. Cik sīksta ir šī teologu dziņa, redzams atkal no R. Oto apcerējumiem. Kā jau atzīmēju, viņš Dievu saskata pat nenoliedzamās likteņa komūnās.

Ja šim jautājumam pieiet no ētikas viedokļa, tad Dievs jāmeklē ne tālumā, bet dzīlumā. Dzīlumā tāpēc, ka Dievs ir saprotams par ēmānācijas un laba centru, no kuŗienes viņš ir ēmānējis pasauli, visa pasaule pret Dievu ir perifēriskā, un arī mēs atrodamies kaut kur uz pasaules perifērijas. Dievs ir kā avots, un viņš jāmeklē pēc avota iezīmēm: no kuŗienes visspēcīgāk izverd dievišķā ēmānācija, tur vistuvāk ir arī pats Dievs. Tā tad Dievs jāmeklē vispār svētnīcās, bet svētnīcās savukārt tanīs, kas dod visnenoliedzamāko radišanu un vispilnīgāko sēklu perfekciju. Pa daļai jau mēs to noskaidrojām un uz priekšu tas vēl jo vairāk noskaidrosies, ka die-

višķā ēmānācija ir garīga, un tā nāk pie cilvēkiem profētisku problēmu atrisinājumu un ideju veidā. Tam pretī tālums ne-
cik negarantē dziļumu. Kā noskaidrojām, mūžība, bezgalība
un tālums pieder pie likteņa pasaules. Tāpēc Dievs meklē-
jams ārpus telpas un laika, matērijas un enerģijas, un vis-
pār ārpus tās sfēras, kur darbojas likumi. Dievs piem. ne-
var atrasties uz Sinai kalna, jo šo kalnu nes Zemes lode, tas
ir padots astronomiskiem spēkiem un tā tad likteņa pasaulei.
Dievs saprotams kā pasaules absolūti beztelpiskš centrs, ne-
mitīgi atrodošies tekošā laika momentā, jo katrs notecējis
laika brīdis arī pieder pie likteņa lauka. Īstā Dieva mēs ne-
drīkstam meklēt nekādās senās lietās. Dievs ir tur, kur ir
vispilnīgākā dzīvība, tā tad radošākā un brīvākā. Tā nu ir
ideju un iedvesmju sfēra, pārveidību, notikumu un vēsturisku
lūzumu momenti, un tā meklējama ģeniālu cilvēku dvēseles
dziļumos.

Tāpat kā teologi Dievu ir meklējuši horizontālā tālumā,
tā arī psihologi līdz šim cilvēka dvēseli ir analizējuši, tā sa-
kot horizontālā plāksnē, t. i. viņi ir reģistrējuši un apska-
tījuši dvēseles virspuses parādības. Tur viņi ir atraduši trīs
lielas paralēlas sfēras: apziņu, jūtas un gribu. Dziļumā viņi
ir gājuši maz, vienīgi Freuds ir centies ierakties dziļāk zem
apziņas pasaules, un tūdaļ patiesi tur ir atklājis pavisam ci-
tādas parādības, nekā dvēseles virspusē. Tomēr arī pret šiem
viņa analizējumiem un atradumiem ceļami iebildumi. Freuds
ir novērsies ne uz garīgo avotu pusi, bet uz dvēseles mēslu
pusi. Kā organismā krājas nolietotas vielas, tā dvēsēlē krā-
jas izlietots gara materiāls, kas parasti dvēselei ir vairāk
kaitīgs, nekā derīgs. Tādi garīgi mēsli bez šaubām ir sapņi.
Freuds ir pat iegājis dvēseles pataloģijas laukā, turpretī vir-
ziens uz dievišķo centru meklējams spirtas un veselīgas dvē-
seles dzīves sfērā.

Tā kā psihologi viņai vēl ir pieskārušies maz, tad lūko-
sim uzzīmēt tos dvēseles slāņus, kas te klājas viens pār otru
un tā ieiet arvienu lielākā dziļumā. Par istā dziļuma pazīmi
atzīsim garīgo produktu historismu un oriģinālītāti, t. i. jo
vairāk oriģinālītātes mēs saskatīsim psihiskā produktā, un
dzīvē tas izrādīsies par vēsturisku faktoru, jo tas dievšķāks.
Sastatot analizētos sapņus ar profētu idejām, skaidrs, ka sapņi
nav nekas cits, kā dvēseles dzīves atkritumi, kuŗos nav ne-
kādas oriģinālītātes, un kas nav nekādi dzīves un vēstures
faktori, kamēr profētiskās idejas ir oriģinālas un vēsturiski
faktori.

Ja tā, tad dvēseli dziļumā var padalīt uz sekošiem četriem

galveniem slāņiem, sākot ar virsslāni, kas arī ir perifēriskais: apziņas, ekstāzes, talanta un iedvesmes. Apziņas slānis apņem tās psihiskās parādības, kuŗu krievu patlabanējie psihologi sauc ar raksturīgo refleksu vārdu. Tas ir pilns ar likteņa pasaules faktoriem un tam ir komūnas daba. Zem tā ir ekstāzes slānis, kas, kā jau dziļākais, atklājas retāk. Ekstāzes slānis tomēr jāsaprot ne reliģiskās ekstāzes šaurā nozīmē, bet vispārīgā, jo ekstāze nav nekas cits, kā kāpināta fantazija, un to pārdzīvo visi radošie mākslinieki, filozofi un pat zinātnieki. Te īsta jaunradīšana notiek, bet par to te notiek oriģināla kombinātorika. Še mākslinieks sastata savus tēlus, filozofs — domas, zinātnieks — atziņas, ticīgais — reliģiskos tēlus un domas u. l., un tā dabū jaunus saistījumus. Talanta slānis visādā ziņā ir dziļāks par ekstāzes slāni, jo tur parādas lielāka oriģinālība, tik liela, ka kultūrai un cilvēcei dod oriģinālu mākslinieku, filozofu, zinātnieku vai kādu citu gara darbinieku. Mākslinieks oriģināls te ir visumā, īpaši ar savu stilu, tomēr viņam vēl trūkst pietiekošu vēsturisku spēku — talanti vēl neveido vēsturi. Vēstures lauks sākas tikai visdziļākā dvēseles slānī — iedvesmes. Te cilvēks nolaižas ar savām problēmām un te tas uz tām saņem atbildes. Te viņš jau pieskaŗas citai, no viņa atšķirīgai sfērai, kas viņam dod atbildes uz uzstādītiem jautājumiem. Iedvesme un izdoma nenāk ne tikai ne pieredzes, bet pat ne prāta un talanta ceļā. Katrs, kam ir bijušas izdomas, atzīst, ka viņš tās ir saņēmis, bet saņēmis no kaut kā vēl dziļāka par savu iedvesmi. Iedvesme ir tikai saņēmāja, viņa saņem idejas vienā mirklī pilnīgi gatavā veidā. Lūk, aiz iedvesmes sfēras atzīstama īstā dievišķā sfēra. Dievišķa tā ir tāpēc, ka no turienes nāk tās idejas, kuŗām ir milzīgs ēmānācijas spēks, kas radikāli pārbūvē pasauli un rezolūti nostājas pret likteņa pasaules likumiem, un tādā kārtā ir vēstures faktori un topošās pasaules sākumi. Tā no idejām izplūst vispilnīgākā dzīvība, un tāpēc ideju avots nenoliedzami ir dievišķs. Un ja jau svētnīču darbinieki ir personas, un jo perfektāka svētnīca, jo lielāka personība to vada, tad dievībai arī jābūt personai, t. i. jābūt Dievam. Tiesa, cilvēki viņa nav redzējuši, bet tas arī nav iespējams. Cilvēks ar šaviem redzes orgāniem ir jau stipri perifēriskss pret savu pašu iekšpasauli un vēl perifēriskāks pret dievišķo iekšpasauli. Ja nu cilvēks varētu redzēt Dievu, tad Dievam būtu jāiziet no centra un jāpāriet perifērijā, tā tad būtu jāpaliek par likteņa pasaules daļu, jāpadodas absorbcijas likumiem un atkāŗtošanās ceļā jāpāŗvēŗsas par antidievu, kā jau tas notiek ar garīdznieku

dievu tēliem. Tāpēc Dievs mums zināms tikai kā savas ēmānācijas starus laidošs pasaulē. Pats Dievs nekad neinkarnējas viņā, inkarnācijas doma Dievu pazemo un pat zaimo.

Tāpat tie brīnumi, kas tik lielu lomu spēlē svētos rakstos, vairāk pieder pie likteņa pasaules, nekā dievišķās. Tiesa, tie vēršas pret likteņa likumiem, viņus pārkāpj, bet tanīs nav nekā oriģināla un tie pavisam nav vēstures faktori. Īstais brīnumš, kas nāca no Jēzus, ir viņa idejas un mācības, viņa darbs un viņa nāve par savu pārliecību, jo tas viss ir palicis par vēstures faktoru, kamēr tie daudzie materiālie brīnumi, kurus pieraksta Jēzum, drusku un uz īsu laiku gan pagroza dabas likumus, bet sevī nesatur nekādu oriģinālu un sākotnīgu faktu, un tiem pavisam nav bijis kādu vēsturisku seku. Pat no tāda pārsteidzoša brīnuma, kā Lācara uzmodināšana no mironiēm, nav palicis nekādu vēsturisku seku. Vēsturiski daudz lielāki brīnumi ir mašīnu izgudrojumi, jaunu dzīvnieku un augu tipi vai sugu mākslīgi izaudzējumi, zinātniski atklājumi un spēcīgi mākslas darbi. Tāpēc tipiskie reliģiskie brīnumi, kā piem. momentāla izārstēšana, mums pilnīgi jānoraida kā dievišķa īpašība un izpausme. Vislielais to var saprast kā likteņa likumības uzveikšanas simbolu.

Kad nu Dievs dod iedvesmi? Dogmatizētās reliģijas Dievu pataisa par likumdevēju un predestinātoru, kas tāpēc nedrīkst darīt jaunu brīnumu ne tikai ne iedvesmes, bet arī nekādā citā ceļā. Bet ja Dievu mēs saprotam par autonomu radošu personu, tad viņa galvenā darbība ir vērsta uz atbrīvošanu no likteņa. Tāpēc dievišķā iedvesme var nākt pasaulē vai nu kā tālāks pasaules atbrīvošanas solis, vai kā pretsolis uz likteņa uzmākšanos. Parastāka ir likteņa uzmākšanās, vismaz cilvēces sfērā. Cilvēkiem dzīve pakāpeniski paliek grūtāka, un tad viņi ar saviem grūtumiem griežas pie dievišķiem avotiem pēc palīdzības. Tas liecina, ka cilvēkiem ir iespējams izstāstīt savas bēdas un tālāk viņiem ir cerība dabūt dievišķo padomu. Vienīgais noteikums ir tas, ka lūgumam jābūt pēc laba, bet ne pēc ļauna. Nevar lūgt: Dievs, sodi Angliju! kā to reiz darija vāci.

Ja nu Dievs nostājas pret likteņa likumiem, un ja cilvēks šo likumu ziņā ir ļoti bezspēcīgs, tad tas viss kopā liecina par Dieva milzīgām potencēm un viņa absolūto autonomiju. Dievs nav gan varens likteņa pasaules nozīmē, bet viņš ir varens kā sējējs un audzētājs. Pasauli sadragāt viņš nevar, jo to negrib, bet viņš to var pilnīgi pārveidot un pārradīt. Līdz ar to tā, bez šaubām, ir dievišķā gudrība, ka viņš pasaulē tomēr atstāj likteni. Likteņa eksistēšana mums jā-

saprot kā vajadzīgs pretstats labam. Savā elementārā veidā labs ir virziens, un kā katram virzienam ir pretvirziens, tā labam ir pretī ļauns. Esībai vienmēr stāv pretī neesība, un lūk, dievišķās pasaules pamats ir esība, bet likteņa pasaules — neesība. Ontoloģiski un būtiski ļauns ir vajadzīgs. Bet Dieva spēkā stāv to attālināt tik tālu uz perifēriju, cik tālu vien grib. Un lai cilvēks un visa dievišķā pasaule varētu mūžam darīt labu un dzīvot, tad šī ļauna attālināšana uz perifēriju notiek pakāpeniski, arvienu vairāk paplašinot perifēriskos riņķus. Topošā valstība ir vēsturiski pieaugoša, un vēsture ir topošās pasaules izpausme. Un kā redzējām, vēstures notikumi veidojas no radīšanas un iznīcināšanas aktiem.

Ja Dievs ir persona un cilvēks arī ir persona, un ja Dievs tieši neiziet no savas iekšpasaules, tad starp viņiem vajadzīgs vidūtājs. Cilvēku sakars ar Dieva sfēru notiek ar ideju palīdzību. Cilvēks izstāsta Dievam savas bēdas, rūpes un ilgas ideju-problēmu veidā, bet no viņa saņem idejas-atrisinājumus. Kas nu cilvēkiem atnes idejas? Kristīgā doktrīnā ir Svētā Gara būtne, kas, nākdama no Dieva, iet pār cilvēkiem. Svētā Gara ideja uzrāda ceļu uz uzrādītā jautājuma atrisināšanu, bet neatbilst problēmas dziļumam. Vienkārt Svētā Gara doktrīna kristiānismā ir palikusi pavisam neizkopta, tad S. Gars tiek saprasts kā konstantais svētums un viņa darbība tiek tēlota kā izsaucoša tikai ekstāzi. Tā S. Gara izliešana pār apustuļiem nedeva nekādu iedvesmi, nesošu idejas, bet tikai reliģisko ekstāzi. Bez tam S. Gars darbojas ilgstoši, kamēr dievišķai iedvesmei jānotiek acumirkli. Tāpēc šī ideja vismaz stipri pārveidojama.

Ja par īsto kontaktu ar Dievu pienākas saprast tikai iedvesmi, tad vidūtājam ar Dievu jābūt ne vienkārši svētošam, ne pat svētošam līdz ekstāzei, bet svētošam līdz iedvesmei. Tālāk nav labi dievišķas būtnes izteikt ar substances vārdiem, jo substancē valda konstance un inerce. Lai gan īstās konstances un inerces nesējas ir telpa un laiks, matērija un spēks, tomēr arī garā ir daudz inerces. Gars idejās uzskatāms tikai kā padevīgs un lietderīgs nesējs, nevis kā ideju saturs. Tāpēc S. Gars, kā saturošs gara vārdu, samaināms ar attiecīgu laba jēdzienu. Šai būtnei-vidūtājam jābūt augsti labai. Viskoncentrētākais labs ir laime un visperfektākais labs ir radīšana. Saistot laimi ar iedvesmi, kā radīšanas sākumu, par dievišķo vidūtāju starp Dievu un cilvēci jāsaprot Laime Iedevsmotāja. Tā izejot genetiski no Svētā Gara, mēs

tomēr nākam pie pavisam cita atzinuma. Laimei Iedvesmotājai piedomājamās manāmi citādas īpatnības, nekā S. Garam.

Kā zināms, līdzšinējās dievības, kaut arī saprotamas par vienīgā un īstā Dieva derivātiem, ir lieli likumnieki. Saules un zemes dievības uzstāda gada laikus un veģetācijas periodus, mīlestības, taisnības u. c. dievības rūpējas par savu likumu pildīšanu, un nepildīšanas gadījumā ir bargi soģi. Tā šīs dievības, lai arī dara labu, tomēr it drīz ieiet zināmā inercē. Tam nu pretī Laime Iedvesmotāja pilnīgi nostādama pretī likumiem. Pats viņas vārds tagadējā nozīmē ir legalitātes pārkāpums, un ar savu iedvesmi ir īsts, proti vēsturisks brīnums. Šī vēsturiskā brīnuma saturs līdz ar to ir brīvība, noejoša līdz autonomai radīšanai. Laime ir cilvēku un pasaules likteņa pārvarētāja un jauna, labāka mūža devēja. Cilvēks, zināms, nevar pilnīgi tikt vaļā no likteņa, kas viņu vienmēr velk uz leju, tomēr var runāt par cilvēka paša, neatkarīgu mūžu, ja tanī pārsvarā ir laba, autonoma dzīve. Bet par visām lietām Laime Iedvesmotāja cilvēkiem dod vēsturi un vēsturisku dzīvi. Ar to šī dievišķā būtne jāsaprot par Pārveidotāju. Vēl tālāk, attiecinot radīšanu un pašpārradīšanu uz dievību, viņa ir arī Pārveidīgā.

Ja tā, tad Laimes Iedvesmotājas devumi ir vienreizēji. Tie ir notikumi, un kā tādi, tie ir cieši saistīti ar personu. Tamdēļ Laime Iedvesmotāja saprotama par dievību, kas var dot un dod cilvēkiem personīgu mūžu un personīgu laimību, ienesot viņu dzīvē lūgtās pārveidības. Ar to viņa paliek par dievību, kas pieejama katram. Katrs cilvēks no Laimes Iedvesmotājas var saņemt tādu ideju, kas viņa dzīvē ienes vēsturisku lūzumu, un ar to viņu var padarīt par vēsturisku personu. Tomēr tūdaļ jāaizrāda, ka līdz šim cilvēki šo dievišķo labvēlību izmanto pavisam maz. Pie Laimes Iedvesmotājas griežas tikai paši nemierīgākie cilvēki, no ārienes spriežot — dumpinieki, bet pēc viņu iekšējā satura — visperfektākie. Tā Laime Iedvesmotāja no laiku gala ir bijusi tikai priekš īstiem vēstures darbiniekiem, ģenijiem, kamēr visa cilvēku masa ir apmierinājusies ar ko citu. Baznīcās viņu locekļi un to gani vairāk uzticas senām konstantām normām, nekā jauniem aicinājumiem, ārpus baznīcas valda dabas un juridiskie likumi, ir daudz skeptiski un pašapmierināti noskaņotu cilvēku un jo sevišķi liela ir cilvēku masa, kas vadas no netikumīgām un ļaunām iekārēm. Tāpēc arī uz priekšu Laime Iedvesmotāja būs saprotama tikai kā izcilus

cilvēku dievība, — to, kas iekāros lielu pārveidību. Masai ir savas konstantas dievības un pat savi mūžīgi elki.

Tomēr šiem izcilus cilvēkiem, saistoties ar Laimi Iedvesmotāju, Pārveidīgo un Pārveidotāju, būs jānostājas vadošā vietā. Viņiem būs jāpaliek par vēsturiskām personām, un tā kā vēsture arvienu vairāk nostājas pret legālizēti inerto dzīvi, tad laimes, pārveidības un brīvības ideālam būs jāpaliek par vadošo, un Laimes Iedvesmotājas reliģijai — par augstāko reliģijas formu. Neviena no pastāvošām reliģijām un baznīcām vairs nedara nekādu vēsturisku darbu, viņas tikai uz tur savu izvēlēto reliģisko inerci, un tādā kārtā Laimes Iedvesmotājas reliģijai pienākas pildīt vēsturiskus uzdevumus. Viņai jābūvē tālāk topošā valstība.

Kā Dievs ir visu ēmānācijas centru pirmcentrs, tā tam polāri pretī liktenis jāsaprot par visu komūnu apvienojumu. Cik Dievs ir koncentrēts un brīvs no neauglīgām substancēm, tik liktenis ir pilns ar viņām. Liktenis pastāv no visas pasaules telpas, no visa bijušā laika, no visas mirušās matērijas un spēka, un tas satur sevī arī visu nomirušo un mēslveidīgo garu. Tā kā cilvēki pasauli vislabprātāk mēra un vērtē telpiski, tad liktenis viņiem liekas bezgalīgs, mūžīgs un bezgala varens. Un tā arī ir. Tikai visas šīs likteņa īpašības ir negatīvas, jo no tām izriet likteņa bezsejība, daudzgalvība un absorbcija. Lai cik organismu nedzimtu un nerastos, tos visus agri vai vēlū nomirdina liktenis, lai cik varena saule nespīdētu, tomēr viņai ir savs spīdēšanas mūžs un viņai reiz jāizdziest, un tā viscaur. Lai arī viss dzīvais cenšas sevi ēmānēt un piepildīt pasauli, tomēr pasaules telpas ir tik ārkārtīgi plašas, ka tās arvienu liekas būt tukšas. Sauļu stari milzīgā ātrumā skrien uz visām pusēm, tomēr pasaules tumsa un tālumā tos visus aprij. Astronomi un fiziķi saka, ka pasaule pamazām izdziest, un zināmā mērā viņiem ir taisnība. Tomēr mums jāņem vērā arī ēmānējošie centri, kas zaudējumus atjauno un, bez šaubām, dod vairāk, nekā līdz tam. Liktenis nav vienīgais pasaules noteicējs, ir arī radītājs un atjauno-tājs. Ja liktenis būtu vienīgais noteicējs, tad ar savu mūžību viņš visu dzīvību jau būtu izdzēsis un ar savu telpu visu sadrumstalojis un izklīdinājis.

Pateicoties nu dievišķiem ēmānējošiem centriem, likteņa valstības vara ne visur ir vienāda. Ir joslas, kur to var uzskatīt par absolūtu, ir citas, kur viņa ir jau mīkstināta, un vēl citas, kur viņa ir tikko manāma. Tas izsakas likumā un vēsturē. Kur liktenis ir stiprāks, tur likumā ir stingrāka un tur mazāk vēstures, bet

kur dominē dievišķā pasaule, tur vai nu ne-
maz nav likumu, vai tie darbojas neregulāri,
dodot vietu negaidītiem vēstures notiku-
miem. Tādas autonomas sfēras vispirmā rindā ir radošās
dvēseles. Tāpat zinātnieki puslīdz par velti nomokas ar vē-
sturisko un sociālo likumu uzmeklēšanu. Dabas zinātnes ie-
tekmēti, viņi grib atrast stingrus likumus arī te, un ir ļoti
pārsteigti, ka to neatrod. Tāpat vēl tālāk, proti bioloģijas
laukā, līdz šim nav atrasta nekāda stingra likumā. Bet par
to fizikālā sfērā, kas jau uzskatāma par mirušu, likteņa li-
kumi valda lielā mērā. Zinātnieki jau bija tanī pārlicībā,
ka tur viss norit pēc mūžīgiem likumiem. Tikai jaunākā laikā
viņi reiz no reizes uzdūrās uz faktiem, un pie tam atkal fi-
ziskālo centru pasaulē — atomos, kas liek šaubīties arī par
fizikālo likumu absolūto konstanci. Šim apstāklim fiziķi ne-
atrod parasto automatisma izskaidrojumu, un tāpēc, lai ne-
atsacītos no iemīlotā, bet liktenīgā automatisma, viņi ielaižas
ļoti sarežģītās teorijās, kāda piem. ir relatīvitātes teorija.
Patiesībā viņiem būtu jāņem vērā likteņa pasaules pretstats —
dievišķā, radošā un brīnumu pasaule. Bez šaubām, no viņas
fiziskā pasaulē nāk novērotās „nenormālības“, neizskaidro-
jamās un likumiem nepakļaujamās. Ja jau cilvēku dvēseles
dzīve ir pilna brīnumu, tad kāpēc kāds brīnuma stariņš ne-
var iekrist arī fizikālā pasaulē? Kā teologiem Dievs pat skaita
matus, tā mēchanistiem viss notiek automatiski. Abas do-
mas ir vienpusīgas, kā Dievam, tā liktenim ir sava darbības
sfēra.

Tā, ejot uz arvienu tālāku perifēriju, jāatzīst, ka vis-
stingrākā likumā valda astronomiskā pasaulē. To apliecina
debesu ķermeņu gaitas, kas ļoti precīzi sakrīt ar aprēķiniem,
izdarītiem uz astronomisku likumu pamata. Tas liecina, cik
paklausīgi likumiem ir debesu ķermeņi. Tā tad te meklējama
likteņa pasaules galvenā pastāvēšanas vieta. Viņa ir pasau-
les likumu devēja un diktētāja, nevis Dievs vai cilvēks, vai
kāds cits radošs centrs. Likumi nāk no vides un perifērijas.
Un līdz ar likumiem no turienes par pasauli nāk tumsa, auk-
stums, nāve, absorbcija. Tas viss ielaužas arī dvēseles laukā
kā nesaprašana un nejēdzība. Tiesa, ir vajadzīgs, ka vide
klausā saviem likumiem, jo nepakļauta likumiem vide pasaulē
ienestu ārkārtīgu chaosu. Tomēr jāpaliek arī pie tā, ka li-
kumi vajadzīgi tikai ļaundariem, bet ne labdariem. Labs da-
rāms bez likumiem, tikai tad tas ir labs.

Nemot nu vērā, ka esošās reliģijas ir devušas liktenīgi
negrozāmus baušļus un normas, kas cilvēkus gan attur no

laundarības, bet par to arī nēlaiž augstākās dievišķās sfērās, ka šo reliģiju solījumi ir iepriekš zināmi un tā tad sevī nesatur ne īstu brīnumu, ne vēsturi, tad visas šīs reliģijas nav atzīstamas par pilnīgi brīvām no likteņa. Tikai sākumā viņas ir dievišķas, proti kamēr tās dara vēsturisko darbu, bet ar laiku tās pārvēršas likteņa vērdzenēs un likteņa organos. Tam pretī Laimes Iedvesmotājas reliģijai vienmēr vajaga būt laimīgu brīnumu mācībai un vēsturiskai, kas dotu iespēju veikt likteni pat viņa visāusmīgākos noveidojumos, kas cilvēkiem rādītu arvienu jaunos sasniegšanas kalna galus topošās valstības izbūvē, un kas viņus vestu pa ēmānācijas, augšanas un perifekcijas ceļu. Līdzšinējās reliģijas, zināms, ir jau uzlabojušas cilvēku dzīvi, viņus atsvabinādamas no zināmiem ļauna veidiem, un iekš tā pastāv viņu lielā nozīme, bet tēpat viņas vienkārt ir izsmēlušas dotās inspirācijas un ar to beigušas savu misiju, un otrkārt cilvēki ir pienākuši pie jaunām grūtībām, uz kurām esošās reliģijas nedod atbilžu. Tāpēc augstākiem cilvēkiem tagad jāpāriet uz augstāku reliģisku pakāpi, un tā ir Laimes Iedvesmotājas, Pārveidotājas un Pārveidīgās reliģija. Cilvēks tagad grib pilnīgi noveikt likteni, viņš alkst autonomijas un brīva vēstures progresu, viņš arī sev prasa personīgu misiju, un tas viss var tikt sasniegts tikai īstu, vēsturisku brīnumu ceļā, bet ne likumu, baušļu un inerces ceļā.

Līdz ar to šiem augstākiem cilvēkiem jācenšas vēl vairāk tuvoties patiesam dievišķam pirmradošam centram, nekā tas ir noticis līdz šim. Kā profēti atmeta pusļautos un puslabos dabas dievus un pievērsās dziļāk uztveramam Dievam, tā tagad savukārt jāatmet profēti kā cilvēces konstantivadītāji. Nevar būt nekādu šaubu, ka Buda, Jēzus, Muhameds un citi profēti bija tikai cilvēki, un tāpēc jau vien Laime Iedvesmotāja stāv nesalīdzināmi augstāk par viņiem. Pilnīgi atmetama pārliecība par savas izvēlētās reliģijas vientaisnību, ar ko sevišķi dīžojas judaisms, kristinānisms un islams, jo ta ir patiesības un likumības izpausme. Bet tas ir mazākais. Galvenais ir tas, ka profēti nav patstāvīgi. Visi viņi ir sūtni, iedvestu ideju paudēji, kas vairāk nevar pateikt par to, kas viņiem ir dots. Uz jauniem jautājumiem un jaunām grūtībām viņiem nav atbilžu, un viņi nav spējīgi uz tālāku vēsturisku darbību. Sevišķi kristiāniskā pasaule ir izbīdījusi daudz jaunu problēmu, uz kurām evaņģēlijs ir pilnīgi mēms. Bez tam visa cilvēce ir pienākusi pie ārkārtīgi sarežģītiem jautājumiem un kopīgām dzīves grūtībām, kādu agrākie profēti pavisam nepazīna, un tāpēc viņu

mācībās nav un nevar būt atbilžu uz tām. Cilvēks ir gan pārvarējis zemākās un elementārākās komūnas, bet tagad viņš pats arvienu ciešāk nostājas tieši pret likteni ar tā visplašākām un spēcīgākām komūnām — mūžību, bezgalību, materiālo sfēru un fizisko likumību. Tagad cilvēkiem var palīdzēt tikai pati Laime Iedvesmotāja, un tāpēc ir pienācis laiks cilvēces vadoņiem griezties pēc padoma tieši pie galvenās likteņa pretnieces — Laimes Iedvesmotājas, Pārveidotājas un Pārveidīgās.

V. Dzīves jēga.

1. Divejāda cēlonība.

Cilvēkam ir neizdeldējama dziņa pēc neatkarības un, kā jau noskaidrojās iepriekšējās nodaļās, viņam ir iespējamības un dotie neatkarīgai dzīvei. Bet dziņai pēc neatkarīgas dzīves stājas ceļā divi nopietni šķēršļi: vienkārt likteņa pasaule ar savu vērdzināšanu, bet tad jo sevišķi cilvēka neziņa, kā viņam izmantot savu autonomiju. Abi šie šķēršļi sajūk neatrisināmā juceklī ar cilvēka dažādām dziņām, un tā rodas grūtais un arvienu par jaunu atrisināmais jautājums par dzīves jēgu, uzdevumu, misiju. Laiku pa laikam cilvēkiem sava dzīves jēga liekas skaidra, bet pēc kāda laika atkal iestājas šaubas un pat izmisums. Tāds drūms neziņas laikmets ir patlaban. Var pat teikt, ka tagadnes sāpīgākais jautājums ir šis dzīves jēgas jautājums. Cilvēkiem atkal nav noteiktas atbildes uz dzīves jēgas problēmu ne visumā, ne uz atsevišķiem viņā ietilpstošiem jautājumiem. Cilvēki pilnīgi nezin dzīves jēgu, un šinī savā neziņā atzīstas arvienu sirsnīgāk. Ar šādu atzīšanos sevišķi pilna belletistika. Un tā kā arī filozofi ir nomaldījušies no pareizā gudrības ceļa, tad arī viņi ne tikai netiek apmierinošā galā ar šo problēmu, bet nonāk pie pavisam negatīviem atzinumiem. Tā, starp daudziem citiem trīskārtīgais doktors (teoloģijas, filozofijas un medicīnas) Alberts Šveicers savas pārdomas par pasaules un dzīves jēgu savēl kopā sekošos atzinumos: „Sinnvolles in Sinnlosem, Sinnloses ir Sinnvollem: dies ist das Wesen des Universums“ un „Was wir für die Erde bedeuten, wissen wir nicht“ *). Citā grāmatā viņš uzrāda, ka visa tagadējā filozofija jau sen

*) Sk. viņa grāmatu „Kultur und Ethik“, 201. lp.

aizgājusi prom no dzīves jēgas jautājumiem, un ir pilnīgi nespējīga uz tiem kaut ko atbildēt*). Un ja filozofi netiek galā ar šo jautājumu, tad tas profānam nav veicams ne tik. Tā cilvēki sāk dzīvot arvienu vairāk bez kādiem noteiktiem mērķiem, kā pagadās, kā bīda apstākļi un kaislības. Tā dzīvodami, cilvēki bieži vien nonāk lielās dzīves grūtībās un bezizejas stāvokļos, un tas viss viņus noved pie pesimisma. Pesimisma pamata tēze ir bezmērķa ciešanas, un lūk, nesaprotamas ciešanas ir tās, pie kā galā nonāk gan konkrēti dzīvojoši cilvēki, gan filozofi un mākslinieki.

Stājoties pie dzīves jēgas jautājuma sistēmātiski, pirmā rindā jānoskaidro, no kurienes smelt atbildi uz šo jautājumu. Jāņem vērā, ka ir laikmeti, kad cilvēkiem dzīves jēga ir pilnīgi skaidra, ir arī cilvēki, kam tā vienmēr ir, un ir citi laikmeti, kā taisni tagad, kad šaubas izbeidzas ar galīgu bezcerību. Tas liecina, ka pats par sevi dzīves jēgas jautājums ir atrisināms. Var pat novērot, ka cilvēki savu dzīves uzdevumu vislabāk zin savas dzīves un savas vēstures sākumā, bet uz viņu beigām sākas debātes par dzīves jēgu, kas beidzas ar šīs jēgas nozaudēšanu. Jēgas ziņā cilvēks pielīdzināms kokam: kā agrā jaunībā koks spēcīgi un vienā virzienā dodas pret sauli, kā brieduma gados tas it kā meklēdamies ar zariem svaidas uz vienu un otru pusi, bet kā vecumā zaudē patstāvību un krīt vētru un tārpu varā, kas viņu izķēmo un salauž, tā ir arī ar cilvēci viņas dažādos kultūras vecumos: lai savā jaunībā viņa ir maz pieredzējusi, tomēr viņai ir noteikti dzīves ideāli, kamēr vecumā ar visu lielo pieredzi sakrāto gudrību nav dzīves izpratnes. No tā slēdzams, ka dzīves problēma nav tāds jautājums, ko var atrisināt ar pieredzi un loģiku, bet tikai ar ko pretēju tām. Pieredze nāk no ārpausaules, un tāpēc dzīves jēgas atrisinājums nav meklējams tanī, bet viņas pretstatā — iekšpasaulē. Cilvēkam dzīves jēga jāizjūt, jāuzmin, jāizved no savas dziļākās būtības, bet nevis jāsaklausa, jāiemācās, jāizloģizē vai jānovēro. Tas nu tālāk paredz, ka cilvēkam būtu iekšēja būtība. Ja cilvēks ir iekšēji saturīgs, pilns dzīvības potenču, tad viņš redz un zin savu dzīves jēgu, ja viņa potences ir izsmeltas, tad — nē. Tā tad dzīves jēgas jautājumam vajaga būt nevis patiesības atklāšanas jautājumam, bet dzīves piepildīšanas un atgriešanās pie dzīves avotiem jautājumam. Vēl vienkāršāk — tas ir reliģijas jautājums. Un tā kā reliģijā dominē notikums un vēsture, tad cilvēka misijas jautājums ir arī progresīvs.

*) Sk. viņa „Verfall und Wiederaufbau der Kultur“, 1923.

Viena dzīves jēga piepildas un izsmeļas, un jānāk jaunai. Nav konstanta dzīve jēgas jautājuma atrisinājuma, bet tas ir vēsturisks. Tikai ļoti formāli šo jautājumu var atrisināt vispārīgā veidā. Tāda pieeja dzīves jēgas jautājumam radikāli atšķiras no parastās, un tai jādod arī pavisam citi rezultāti.

Kā redzams no tagadējās zinātnes un filozofijas, tās ir pievērsušās galvenokārt ārējai pasaulei un tur ir ievēdušas arī cilvēku. Tanī valda likumi; bet jo vairāk likumības, jo vairāk tumsības, un tas tā ir ne tikai allegoriski, bet faktiski, jo, kā atzīmēju, visbargākie un visnelokāmākie likumi nāk no kosmiskām tālēm, kur līdz ar to valda vislielākā tumsa. Lūk, no šejienes nāk arī garīgā tumsība un dzīves nesaprašana. Cilvēki cenšas orientēties pēc tālās, inertās, bezjēgas esošās pasaules, kas nemaz nezina, kas ir cilvēks un pat vai tas eksistē.

Tam nu pretī, ja mēs gribam tikt pie savas dzīves jēgas, mums jāatgriežas no šīs tumsas uz gaismu un dziļi jāatjaunojas reliģiski, t. i. jāpievēršas radošiem dzīvības avotiem. Šī problēma nav atrisināma ar loģisko prātu, pat ne ar talantu, bet tikai ar iedvesmi, profētisku redzi un izdomu. Tam nolūkam mums jānokratās no visa zemā, tumšā, nospiedošā un inertā, kas mūs dara reliģiski vecus un vērdzīgus, un jāatgriežas uz dzirdiem dzīvības avotiem. Mums vispirms jā dara rezolūts reģenerācijas darbs, un sevišķi jāatsakās no kontinuitātes ieturēšanas ar esošiem uzskatiem.

Tā dzīves jēgas problēma ir cieši saistīta ar cēlonības problēmu un tanī ieiet, jo sasniegt mērķi nozīmē tam atrast cēloņus. Tā, sakarā ar cēlonību, padalāma uz trim sastāvdaļām, proti vispirms uz jautājumu par cilvēka izcelšanos, tālāk par viņa augstāko misiju vai uzdevumu un par atalgojumu misijas pildīšanas, bet sodu — nepildīšanas gadījumā. Šīs problēmas daļas cēloniski izriet viena no otras: kas cilvēku ir laidis pasaulē, tam ar to ir bijis kāds nolūks, tas cilvēkam arī ir devis uzdevumu, un tālāk — kas pilda uzdevumu, tas par to saņem atlīdzību, tam pretī nepildīšanas gadījumā saņem sodu. Tā dzīves jēgas problēmu uzņem un nostāda reliģijas. Tad nu vispirmā rindā jāatrisina iepriekšējā cēlonības problēma.

Iepriekšējās nodaļās mēs jau nācām pie atzinuma, ka ir divas pasaules, stāvošas viena pret otru — dievišķā un likteņa. Tas vien jau liek domāt, ka katrā pasaulē ir sava cēlonība. Filozofi un zinātnieki redz tikai vienu pasauli, un tāpēc dabīgi, ka viņiem arī ir tikai viens cēlonības veids. Pie tam viņi redz tikai to pasaules daļu, kur valda inerce, bet

neredz topošo un iznīkstošo pasauli, kāpēc viņi neredz ne sākotnīgu, ne noslēdzošu cēloni. Viņiem cēlonība ir cēlonu un seku nepārtraukta un bezgalīga ķēde, un tā noved pie determinisma, bet galā pie fatālisma mācības. Tam nu pretī, izējot no topošās pasaules, sevišķa vērība pievēršama sākotnīgiem un izbeidzošiem cēloņiem. Pilnīgākas uzskatāmības nolūkā mēs vispirms lūkosim saviem vārdiem formulēt determinisko cēlonību un tālāk pāriesim uz sākotnīgo.

Pētot pakal seku cēloņiem, pozitīvā zinātne ir nākusi pie tās atziņas, ka dabas kauzālitate visos gadījumos saprotama kā trieciens. Likteņa pasaules elementārais pamats — atomi, savstarpēji citādi nemaz neiedarbojas, kā ar trieciena palīdzību. Tad, protams, ar triecienu iedarbojas arī visi atomu apvienojumi, t. i. visi tālākie materiālie cēlumi. Ja pasaules pamats, saskaņā ar tagadējām fiziku mācībām, ir elektrība, tad elektrības cēlonība, proti potenciāls, atkal darbojas tikai tad, kad ir trieciena iespēja — kad ir potenciālu starpība *). Triecienu teorija no fizikas lauka ir pārvājusī arī uz citiem laukiem. Krievu komunistiskie zinātnieki to ir pārnesuši pat uz psiholoģiju, izveidojot savu „refleksoloģiju“, pēc kuras psihisko aktu un līdz ar to visas dvēseles dzīves ierosinātājs ir vides kairinājums — trieciens. Trieciena teorija ieiet arī socioloģijā, proti te triecienu saprot kā spaidu, kuru atzīst par vienīgo sabiedrisko attiecību regulētāju. Slavenā cīņa uzturās dēļ, varas teorijas, dažas kara teorijas u t. t. savā kodolā taču citu neko nesatur kā triecienu. Filozofijā trieciens ir pārvērties par jībūtību — Sollen, un Sollen-filozofija tagad stipri dominē. Pati domāšana un īpaši pierādīšana pieņem mēchanistisku vai vismaz legālistisku raksturu, un Kanta transcendentālisms ar savu vispārnozīmības, t. i. likumības prasību, izpauž un prasa neapšaubāmu automātisku cēlonību. Trieciens un automātisms vispamatīgāk ir ieviesies zinātnē, viņas darbinieki vairs nemaz nav spējīgi citādi domāt, kā iepriekš postulējot automātisku cēlonību. Un tā kā tās avotus viņi redz ārpusaulē un vidē, tad pirmatnēja cēloniskā griba viņu teorijās vairs nespēlē nekādu lomu. Tā trieciena cēlonība ir izplētusies ļoti plaši, cilvēki pie tās tā ir pieraduši, ka tās pretstata vairs nemaz nevar iedomāties.

Pats trieciens ir tikai šīs cēlonības viena puse. Otrā puse ir prettrieciens. Kopā tie sastāda to, ko fiziķi sauc

*) Pie tam, jo dziļāk atomā, jo milzīgāks viņa trieciena potenciāls. Radija izstarojumu potenciāls sasniedz miljonus voltu, bet dažu kosmisko staru veidi sasniedz līdz 30 miljardu voltu. Viņi sit cauri zemes atmosfēru un dziļi ieurbjas zemē. Viņi, bez šaubām, iespaido arī cilvēku.

par akciju un reakciju. Pie tam no mēchanikas zināms, ka akcija un reakcija ir savstarpēji vienlīdzīgas. Tā tad triecienu cēlonība nekā pēc būtības nemaina. Jo elementārākā pasaulē notiek šī cēlonība, jo pilnīgāka identitāte valda starp triecienu un prettriecienu, tikai tālākās sfērās identitāte un ekvivalence iestājas pakāpeniski, pēc zināmiem periodiem. Kā gaisā uzsviests akmens atkal atkrīt uz zemes, tā ir ar visām triecienu vadītām gaitām. Skaidri, ka no šejienes izriet vispirms inerces teorija savā dziļākā pamatā, tālāk konstances, identitātes un mūžības atziņas. Visā pasaulē ir tikai trieciens un prettrieciens, kas savā starpā ekvivalenti, un tamdēļ vai nu nekur nevedoši, vai atgriezošies uz sākumu pēc kāda perioda iztaisīšanas. Uzskatāmi šo triecienu un prettriecienu, konstanci un identitāti zinātnieki parāda ar tā saucamām Brouna kustībām.

Ja tagad pievērsties dzīvai un dievišķai pasaulei, tad tur novērojama pavisam citāda cēlonība, kuŗu ne zinātne, ne pat filozofija nav ņēmusi vērā, vismaz ne pietiekoši. Mēs jau esam noskaidrojuši, ka pēc savas ētiskās būtības tā ir ēmānācija. Tā tad bezsākuma sēšana, jo pirmatnējs ēmānējošs centrs nekādu ārēju iespaidu vai triecienu nevar dabūt.

Sēšana stāv pilnā pretstatā triecienam. Te nepavisam nav triecienu, te ir tādas dabas došana, kas triecienu nesatur ne mazākā mērā. Par raksturīgu sēšanas cēlonības piemēru var uzrādīt lielu mantojumu nabagam cilvēkam. Ka arī tā ir cēlonība, liecina tas, ka ar mantojuma saņemšanu cilvēka dzīve stipri mainās un ieiet pavisam jaunās sliedēs. Zināms, sēšanas akti nav tik izolatīti, kā triecienu akti, tomēr ar tiem ir pilna visa organiskā un kultūras dzīve. Te pieder visu organismu dzemdināšana. Nekāda triecienu te nav, sēkla tiek iesēta pēc iespējas maigāk, bet sekas ir ļoti katēgoriskas dabas. Tamlīdzīgi notiek mantu radīšana un ražošana — viņu pirmsākums ir garīga sēkla idejas veidā. Visi šie fakti dod iespēju noteikti atdalīt sēšanu no triecienu.

Galvenais te nu ir tas, ka iesētā sēkla vairs neieiet legālisma un ekvivalences ķēdē. Sējums vienmēr tiek saprasts, izjūsts un atzīts, kā saņemšana un pieaugums. Ja sēšana notiek nemitīgi, tad organisms vai vērtība nemitīgi aug. Ar to sēšana dod taisni pretējus rezultātus, nekā trieciens. Organiskā pasaulē trieciens ienes dzīvības samazināšanu un izdzišanu, kamēr sēšana dod dzīvības pieaugumu. Sēšanas tiešās sekas ir augšana. Trieciens fizikālo pasauli tur inerces stāvoklī, kamēr sēšana dod progresu. Barība cilvēku dara stiprāku, mācība — gudrāku, padoms — labāku.

Pie tam sējumu cilvēks uzņem arī citādi, nekā triecienu. Cilvēku sfērā triecienu vienmēr uzņem kā svešu varu, uz kuru cilvēks pēc iespējas reagē ar prettriecienu. Tam pretī sējumu uzņem kā savu mīļu sastāvdaļu. Barība ieiet miesā kā organisma sastāvdaļa, mācība — kā sava gudrība, ideja — kā sava pārliecība. Visi, kaut cik ilgāk cilvēkā palikuši sējumi tiek asimilēti kā savi, un cilvēks ar tiem rīkojas kā savām sastāvdaļām. Tas sevišķi zīmējās uz garīgām sēklām.

Tā tad sēšanas cēlonība cilvēku audzē lielāku un pilnīgāku, un sēšanas iemantojumi paliek par cilvēka sastāvdaļu. Tad nu saprotams, ka sēšana cilvēku izrauj no legalisma važām — šī cēlonība cilvēku padara arvienu autonomāku. Jau mantojuma saņemšana tiek atzīta par lielākas vai mazākas neatkarības iegūšanu, bet tāpat katra cita gūšana ir arvienu lielākas autonomijas iegūšana. Ja lauksaimnieks ir ticis svētīts ar labu ražu, tad viņš to saņem kā savu sastāvdaļu un izjūt daudz lielāku neatkarību no citiem cilvēkiem un apstākļiem, nekā viņas nedabūšanas gadījumā. Tā tad, jo vairāk sēšanas kauzālītātes, jo neatkarīgāks paliek cilvēks. Sēkla ir ēmānācija, un tā ar ēmānāciju cilvēks tiek stiprināts. Tam pretī, jo vairāk cilvēka dzīvē triecienu kauzālītātes, jo tas jūtas atkarīgāks. Pat zināma gādība, ja tā ir ietērpta triecienu un pavēles formā, tiek uzņemta kā atkarība un spaidis.

—Protams, mūsu zemes apstākļos nav ne absolūtas autonomijas, ne absolūtas verdzības, bet ir viņu lielākas un mazākas pakāpes. Absolūta autonomija piešķirama tikai pirmsējējam un absolūta verdzība valda tikai galējā likteņa perifērijā. Abas kauzālītātes ir pilnīgi dabīgas, cilvēks ir padots abām, un tā iznāk, ka ir divas faktoru rindas: viena faktoru rinda cenšas cilvēku absorbēt un verdzināt, bet ir otra rinda, kas to stiprina un padara arvienu autonomāku. Triecieni, nenoliedzami nāk no likteņa komūnām, bet sēklas nāk no dievišķām svētnīcām. Tā arī kauzālītātē ieiet duālisms, vai, kas būs pareizāk, viss pasaules ētiskais duālisms izriet no divējādas kauzālītātes.

Apskatītā divējādā cēlonība tāda ir vispārējā veidā. Tieši cilvēku psihiskā dzīvē tā komplicējas ar to, ka, ejot caur apziņu un dvēseli, tā dabū psihisku interpolāciju. Saprotams, ka šī apstākļa dēļ abi cēlonības veidi zināmā mērā ūnificējas, un galā cilvēka autonomijas problēmu noved uz gribas autonomijas problēmu. Ja tomēr ņemt vērā psihiskās cēlonības pirmsākumus, tad tāda pieeja uzskatāma par nepareizu, kas izpaužas atzīmētā nespējā atrisināt cilvēka autonomijas problēmu. Patiesībā gribas akts ir ārkārtīgi komplicēts cē-

lums, tas ir pat cieši savilkts cēlonības mezglis, un no viņa apskata nevar tikt pie šī jautājuma atrisinājuma. Tāpēc, lai tomēr noskaidrotu, kā divējādā cēlonība izpaužas dvēseles sfērā, jāpāriet uz jūtām. Jūtas vispilnīgāk cilvēku saista ar citu pasauli. Ja nu ir divējāda cēlonība un divējādas pasaules, ārpus un iekšpus cilvēka, tad pastāv divējādas jūtas. Reliģijas laukā mēs šīs divējādas jūtas jau atradām. Attiecinot tās tieši uz cēlonību, tās izsakāmas tā, ka triecienu cēlonība interpretējas naida un sēšanas cēlonība — mīlestības jūtās. Naida rezultāts ir lāsts un mīlestības rezultāts — svētība. Tāpēc cilvēka un visas organiskās dabas ziņā kauzālītāti it labi un pareizi var izteikt ar šīm divām jūtām. Naidam vienmēr ir ciešs sakars ar triecienu, triecienu dara ar zināmu naidu un trieciens vispirms izsauc naidu un tad prettriecienu. Tāpat mīlestība izpaužas kā sēšana un tai seko vai iet iepriekš. Kas grib sēt, tam iepriekš jāiemil, kas dabū sēklu, tas iemil sējēju. Agrāk, kad cilvēki vairāk dzīvoja sevī, viņi šo divējādo jūtu cēlonību pārnesa uz dabu, pat nedzīvo. Pat tagad, es domāju, nav nemaz aplami runāt piem. par neganto dzelzi, kas ir tik kārs uz sišanu, griešanu un spiešanu, ka tas nīst visu pasauli un ta taisītie trokšņi ir nikna naida trokšņi. Tam pretī organiskā dabā ir daudz vairāk maiguma, mīlestības un svētības gan darbībās, gan arī skaņās. Un ja nu tagad mīlestību un naidu attiecinām uz pirmfaktoriem, tad radošie centri ir mīloši, bet absorbējošā perifērija ir nīstoša. Reliģijas valodā tāpēc tik pareizi iznāk, ka Dievs ir mīlestība, bet Sātans ir naidis. Abas jūtas izsaka savu faktoru būtību. Tālāk dievišķā mīlestība izpaužas svētībā, bet velnišķais naidis — lāstā.

Ja nu tā visā pasaulē saskatāmi divi pamata cēlonības veidi, tad tālāk saskatāms, ka tie pastāv ne tikai tīrā veidā, bet arī jauktā. Kur valda pilnīga sēšanas cēlonība, tur tā saprotama kā laimes vieta, jo sēšanai stāv pretī jeb seko līdzvērtīga pretisēšana, kur valda tīra triecienu cēlonība, tur savukārt valda pilnīga inerce. Bet nu tur, kur abas cēlonības ir sajauktas, tur novērojamas citādas dabas gaitas. Kad dominē sēšana, tad novērojams progress: inertā pasaule mostas, pieaug, perfektējas, progresē. Tam pretī, kad dominē triecienu cēlonība, tad tā ļoti kaitīgi atsaucās uz sēšanas produktiem — tie nīkst, regresē un iznīkst. Lūk, tā ceļas absorbēcijas parādības. Nevar teikt, ka esošā pasaule būtu padota iznīcībai, tā domājama kā patiesi mūžīga un konstanta, absorbēcijai padota tikai augstākā pasaule. Absorbēcija pa-

stāv pārvešanā uz esošo inerto pasauli un ieslēgšanā tās likumos.

Kā atzīmēju, triecienu kauzālītātes kodols ir prettrieciens. Tam atbilstoši arī sēšanas kauzālītātē ir sava reakcija, proti vai nu pretīdošana un pretmīlestība, vai tālākdošana un tālākmīlestība. Ja man kāds dod naudu, tad dabīgi viņam dot kaut ko pretī. Vispārīgi katra došana prasa ekvivalentu. Atdošanai savukārt ir tā nozīme, ka viņa stiprina devēju. Kopā došana un atdošana stiprina abus partnerus. Iemanto abās pusēs, abas tiek pie vēlamām vērtībām un tālāk — pie lielākas autonomijas, nekā iepriekš. Tomēr topošā pasaulē vairāk novērojama tālākdošana, nekā atdošana. Tāda daba ir organiskai pēcteču dzemdināšanai, kurā vecāki gan dod bērniem, bet bērni nevis atdod vecākiem, bet dod tālāk saviem bērniem un pēctečiem. Bet vecākus tas noved pie izsmelšanās un dabīgas nāves.

Lai tagad pārietu uz dzīves jēgas problēmu, pārejams no līdzšinējās cēlonības terminoloģijas uz reliģiski-morālisko. Tad sēšana jāsaprot kā alga, bet pretīdošana vai tālākdošana kā uzdevums. Dzīvē alga vienmēr cieši saistās ar uzdevumiem, un jo ekvivalentāk notiek algas līdzsvarošana ar uzdevumu, jo labāk jūtas abi partneri. Divi uzticīgi un vienlīdzīgi mīļojošies ir visbagātākie un visneatkarīgākie cilvēki pasaulē, — tie ir sasnieguši laimes sfēru un stāvokli.

Izvērdamas sēšanas kauzālītāti visā plašumā, reliģijas cilvēkiem rāda vispirms viņu uzdevumus Dieva ziņā un tālāk — algu par šo uzdevumu pildīšanu. Ja visus cilvēka uzdevumus savilkt kopā sistēmā, tad varam runāt par viņa misiju, bet ja savilkt kopā algas veidus, tad nākam pie cilvēka ideāliem. Tā arī dzīves jēga sastādās duālistiski. Pie tam, ņemot vērā, ka reliģiskie uzdevumi nāk no dievišķās sfēras, cilvēka misija izvēršās **dzīvē Dievam**, un tā kā savukārt cilvēka alga un ideāli taču ir tas, kas viņam vismīlāks un vistīkamāks, tad tie apzīmējami par **dzīvi sev**. Katra reliģija nu uzrāda cilvēka dzīves jēgu, kā sastāvošu no dzīves Dievam un dzīves sev. Protams, vispirms jādzīvo Dievam, pildot viņa uzdevumus, bet tad, algas saņemšanas kārtībā, cilvēki dabū dzīvi sev. Pie tam nenoliedzami, ka jo augstāku misiju cilvēks uzņemas, jo augstāka un pilnīgāka ir arī viņa dzīve sev.

Sakarā ar teikto, vēl atzīmējams, ka jāatšķir uzdevumi no pienākumiem. Kā jau atzīmēju, pienākumā vēl ir daudz konstances, jo tas vēršas pret ļaunu. Tam pretī uzdevumā jau dominē vienreizība un tā tad zināms historisms. Uzdevumi

tiek saprasti kā vienreizēji darbi, tā tad tie ir notikumi un ieiet vēsturē. Jā tā, tad dzīve Dievam visās reliģijās tiek saprasta un prasīta pārāk zema. Proti dzīvi Dievam saprot kā dievbijīgu baušļu pildīšanu, kas ir konstanta un identiska no dienas uz dienu. Tam nu pretī tagad dievišķie uzdevumi uz priekšu jāsaprot kā vienreizēji, sekojoši viens aiz otra un sastādoši vēsturi. Tādā kārtā cilvēka misija vispārīgā veidā jāsaprot kā vēsturiska dzīve, nevis kā konstanta izturēšanās. Vēsture sastādās no radīšanas un cīņas, tai ir noteikta amplitūde, un tamdēļ cilvēka misija ir paceļama arvienu augstāk, uzstādot arvienu augstāku amplitūdi. Ja vissvarīgākais radīšanas darbinieks ir profēts un ja cīņas galvenais darbinieks ir kaŗavadoņš, tad tagad cilvēka misija ir saprotama kā tādu uzdevumu veikšana, kuŗiem vajadzīgi profēti un kaŗavadoņi. Profēts rada jaunas vērtības, bet kaŗavadoņš tās nes pasaulē un ar tām satriec likteņa pasauli. Ar to viņi ieiet vēsturē un sastāda vēstures kodolu, bet pārējos cilvēkus viņi organizē vēsturiskās sabiedrībās, kas izvērs un kontinuē viņu nodomus.

Tāpat savukārt dzīve sev nav saprotama kā kāds konstants stāvoklis vai sasniegums, vai kāda identiska darbība. Arī dzīvē sev vajadzīga sava, personīga vēsture un tā tad arī amplitūde. Viņas kodols ir gan laime, bet nevajaga aizmirst, ka laime ir apmaiņa, un ka divas augstākās apmaiņas pakāpes ir iedvēsme un varonība, pie kam viena ir apmaiņa ar dievību un otra — ar likteni. Tādā kārtā viņa sastāda laimīgas dzīves amplitūdi.

Tad vēl ienesama viena ļoti svarīga pārgrozība dzīves jēgas uzstādīšanā. Proti tā, ka visumā cilvēkam vispirms jādzīvo sev un tikai tad jāpilda misija. Saimnieciski ir parasts iepriekš nostādīt pienākumu un uzdevumu, un pēc tam tikai dot algu. Tomēr mēs jau atzīmējām, ka parastie organismi vispirms dzīvo sev — aug, zied, mīlas, un tikai pēc tam dod augļus. Tāds stāvoklis ir arī vēsturē: vispirms sparīga dzīve sev, bet tālāk sēšana un ēmānēšana. Tā uz priekšu jākonstruē arī reliģiskā dzīve. Reliģijai vispirms jānoorganizē tikamā dzīve sev, lai cilvēks pildas ar notencēm, un tad lai viņš stājas pie dievišķo uzdevumu pildīšanas.

Tā saprotama cilvēka dzīves jēga vispārīgā veidā. Lai nu tālāk pārietu uz viņas konkrētu saturu, iepriekš jānoskaidro, ka cilvēks ir patiesi Dieva sēts un viņa misija nāk no Dieva.

2. Cilvēka izcelšanās.

Kā zināms, agrākās reliģijas, piedamas cilvēka izcelšanās jautājumam intuitīvi, to atrisina viegli. Ja reliģiskus uzskatus atbrīvojot no mitoloģiskā ietēra un atstājot tikai filozofisko esenci, tad noteikti redzams, ka reliģijas bez kādas lielas galvas laužīšanas ir saskatījušas, ka cilvēks ir Dieva radījums vai vismaz izcēlums. Pēc bībeles, cilvēks ir Jahves radīts, pēc bramanisma, cilvēki ir Bramas locekļu ēmānācija, pēc senās latviešu reliģijas, cilvēks ir Dieva laists. Ilgus gadu tūkstošus cilvēki nemaz citādi nav domājuši. Bet tagad zinātne uzstājas ar pavisam citiem uzskatiem. Pilnīgi atmezdama cilvēka radīšanu, tā cenšas pierādīt, ka cilvēks ir vides produkts, kuŗa pastāv no iedzimtības un apstākļiem. Cilvēks esot cēlies ne radīšanas kārtībā, bet, saskaņā ar tās postulātu — determinēti automātiskā kārtībā. Tiesa, cilvēkiem par senčiem dod ļoti augsti attīstītus dzīvniekus, tomēr šiem augstiem dzīvniekiem savukārt ir senči, mazliet zemāki par viņiem, un tā galā iznāk, ka cilvēks ir cēlies no neorganiskās dabas. Par to sevišķi pārliecināti materiālisti.

Kā jau esmu vairākkārt uzrādījis, zinātnes maldības pamats ir tas, ka tā redz tikai esošo un konstanto pasauli ar viņas inerci, konstanci un substanciālītāti. Zinātnieki ir jau sevī ieaudzējuši īpašu izjūtu, proti likuma visspēcības izjūtu. Tomēr šī izjūta nebūt nav dabīga, bet mākslīgi izcēlusies no pasaules vienpusīga apskata. Vispārīgais ieskats mūsu zinātnes vēsturē liecina, ka tā ir izaugusi no matemātikas, astronomijas, fizikas un ķīmijas. Bet tālāk zināms, ka šīs zinātnes ir astrologu un alķimistu dzemdinātas, kuŗus nevien turēja par māģiem un burvjiem, bet kam patiesi bija noteikts sakars ar ateismu un sātanismu. Viņu interese bija vērsta uz matēriju un tās likumiem. Matērijas pamatā ir inerce, atkārtšanās, likumība, un lūk, māģu un viņu pēcteču pamata pārliecība ir tā, ka māģiskā formula, kas operē ar matemātikām figūrām, ķīmiskām vielām un astronomiskiem simboliem, ir visspēcīga. Ar laiku māģiskā formula transformējas likumos. Tā māģiem un viņu pēctečiem — zinātniekiem ilgu laiku pastāvēja tikai neorgāniskā pasaule. Viņus gandrīz neinteresēja organiskā daba, un viņi nenodevās tās specifiskai cēlonībai. Ka tas tā, redzams sevišķi no tām materiālistisko filozofu formulām, pēc kuŗām cilvēks ir vai nu mašīna, vai „tas, ko viņš ēd”. Zinātne visā visumā ir saistīta ar likteņa pasauli, un tanī ir iejutusies tik dziļi, ka dievišķo pasauli apšaubā un nīst. Īpaši tas novērojams 19. gadu sim-

tenī. Tad valdija pozitīvisms, un tā pamata doma bija, ka cilvēks ir vides un iedzimtības produkts, pie kam iedzimtība tika uzskatīta kā uzkrāta vide. Tikai tagad sāk pacelties arvienu spēcīgākas balsis pret mēchanistisko un deterministisko pasaules uzskatu. Fiziki sāk pieiet savas pasaules robežām, un te sāk saredzēt, ka viņu parastā cēlonība te vairs nepastāv.

Sevišķi rezolūti pret mēchanistisko pasaules uzskatu ir uzstājies Bergsons. Tiesa, savā metodē viņš vēl nav ticis valā no pozitīvisma, tomēr savās atziņās viņš jau ir atrāviens no likteņa pasaules. Viņš arī uzrāda, ka šī laika zinātne ir cēlusies no astronomijas, ka tā visur bāž iekšā mēchanistisko pasaules uzskatu un pavisam nepazīst vitālo pasauli. Bergsona lielais solis uz priekšu sevišķi top redzams, ja viņu sastatina ar Spenseri. Dzīvības izcelšanos Spensers grib izskaidrot mēchanistiski no vides, kamēr Bergsons tās avotu redz sevī pašā, savā vitālā dziņā. Mums jātaisa te tas tālākais solis uz priekšu, ka jāreformē organizēšanas un būvēšanas metode. Mēchanistiskās metodes kodols bija pieredze, tam pretī dzīves ierīkošanas metodes kodolā jāliek nodoms, izdoma, kā dīgli. Un tā kā izdoma izriet no dievišķās pasaules, tad dzīves jēgas jautājumos jāiziet no ētiski reliģiskām dziņām, interesēm un jūtām. Šo citādo pieeju dzīves jēgai var saukt par ideoloģisku. Dzīves jēga jāuzstāda, jāsaņiedz, nevis jāmeklē un jāpierāda.

Nemot vērā uzrādītās metodoloģiskās prasības, jautājums par cilvēka izcelšanos atrisināms ātri un noteikti. Patiesi, cilvēks redzams starp divām faktoru rindām, un ņemot vērā šīs rindas, nosakams, kuŗa no viņām ir izcēlusi cilvēku. Šīs divas rindas ir: dievišķā, centrālā un ēmānējošā no vienas puses, perifēriskā un absorbējošā no otras puses. Svētnīcas satur pirmos faktorus, tie cilvēkus audzē lielus un periodiski atjauno, kāmēr otrējie cilvēkiem uzmācās komūnu veidā. No pirmās rindas nāk dzīvība, no otrās — nāve. Cilvēki intuitīvi piekļaujas pirmaj rindai, bet tāpat intuitīvi bīstas no otrās rindas un no tās novēršas. Skaidrs, ka dzīvības sākums meklējams tikai pirmā rindā. Ja dzīvība tagad nāk tikai no pirmās rindas, tad tas citādi nevarēja būt arī cilvēku priekšteču laikā līdz pat pirmam cilvēkam. Ja tagad kuŗš katrs cilvēks dzīvo ar svētnīču palīdzību, un ja komūnas viņu mirdina, tad ar pirmo cilvēku nevarēja būt citādi. Tāpēc cilvēks patiesi ir Dieva laists un radīts, nevis ir likteņa produkts. Tagad gan mēs nevaram vairs tik noteikti pateikt, kā cilvēks nācis pasaulē, kā to dara, piem., bībeles teika, tomēr mēs varam droši apgalvot, ka viņš ir nācis no dievišķā centra. Jaunais, kas

mums jāienes šinī atzinumā, ir tas, ka dzīvība uz zemes ir nevis tieši radīta, bet iesēta. Ne gatavu cilvēku Dievs ir laidis pasaulē, bet tikai viņa dīgli. Tāpat viņš ir rīkojies citu organismu ziņā. Tāda jau ir dievišķā metode — pasaulē iedarboties ar sēklām.

Sēklām tomēr vajadzīga attiecīga augsne, un jo augstākas kārtības sēkla nāk pasaulē, jo labāk sagatavotai vajaga būt augsnei. No šejienes taisams tas slēdziens, ka vispirms uz zemes ir iesēti augi, kas var tieši augt un eksistēt neorganiskā pasaulē, tālāk ir iesēti zemākie dzīvnieki un vēl tālāk augstākie un vispēdīgi — cilvēks. Pie tam iesēšana jāsaprot ar vienu garīgāk un centrālāk, proti tā, ka jaunais un perfektais tiek iesēts zemāka organisma sēklā vai dīgli vai garīgā kodolā (entelechiajā). Tādā kārtā ir gan notikusi zināma evolūcija, bet tā nebūt nav ņemama kā augstāko organismu automātiska izcelšanās no zemākiem, bet gan kā augstāko organismu dievišķa ieņemšana zemākos. Dievišķais ieņemšanas princips ir pazīstams jau sen, tomēr līdz šim tas tiek saprasts pārāk materiāli un separāti. Tā kristiānisms dievišķu ieņemšanu atzīst tikai Jēzus Kristus ziņā, sākot ar dīgli mātes miesās. Mums šis ēmānācijas veids jāsaprot par rēgulāru. Tikai ieņemšana jāsaprot ne dīgli un mātes miesā, bet dvēselē. Tā dievišķā ieņemšana paliek par iedvesmi, un to izdara Laime Iedvesmotāja. Kad cilvēks dzimst no mātes miesām, tad viņš vienkārši atkārtojas, bet par patstāvīgu cilvēku viņš dzimst tikai tad, kad viņu apmeklē Laime Iedvesmotāja. Cilvēkiem, kuŗus vēl nav apmeklējusi šī dievišķā būtne, vēl nav savas dvēseles, tiem ir tikai kopdvēsele ar citiem cilvēkiem. Viņi līdzīgi tām grāmatām, kas ir viena un tā paša sacerējuma atsevišķi materiāli eksemplāri. Tamdēļ dzīvniekiem un augiem arī ir tikai kopdvēseles — sugas dvēseles, bet nav individuālas dvēseles.

Ja tā pieiet augstāko cilvēku dzimšanai, tad mus top saprotama ģeniju parādīšanās, kas priekš tagadējās zinātnes ir neatrisināma mīkla. Ģeniji un talanti taču dzimst no visikdienišķīgākiem cilvēkiem, nereti ar pretējām īpašībām, nekā viņiem, pie kam arī bērnībā vēl nebūt nav redzams, kas bērs būs par vīru. Vēl tālāk, kāpēc gan ģeniji nostājas pret savas fiziskās dzimtenes vidi, un savukārt vide jo sevišķi naidīgi nostājas pret viņiem? Kā ideālais karavadonis Hanibāls varēja izcēties no praktiskiem un militāro arodu nicinošiem kartagiēšiem? Kā izskaidrojams lielais antagonisms starp Kristu un viņa dzimteni, kuŗu viņš pats tik skaidri formulēja? Mums tas jāsaprot tā, ka nostabilizējusies vide ir jau pārvēr-

tusies par komūnu, ar masu cilvēkiem, kam ir tikai viena kopēja dvēsele, un tā palikusi par likteņa pasaules daļu, kamēr ģeniji ir nostāties Dieva pusē. Dievs viņu ir izvēlējis, lai vidi atgrieztu uz dievišķo pasauli. Bet ja vide neatzīst sūtīto profētu un ģeniju, tad viņa jau ir galīgi nolādēta un Dieva atmesta, un tā ceļas nesamierināmais konflikts starp to un savu ģeniju.

Netieši teikto apstiprina organismu izcelšanās tipu vienreizība. Biologi ne ar kādām pūlēm nevar novērot gadījumu, kad izceltos jaunas sugas, vai izceltos vecās sugas par jaunu. Darvina teorija ir domu secinājums, nevis fakts. Ja vide būtu izcēlusi organismus, tad tā, saskaņā ar savu identitātes dabu, arī dzemdinātu nemitīgi jaunas sugas vai reiz bijušās sugas atkārtotu. Ar vienu vārdu jaunu sugu parādīšanās būtu ikdienišķa un parasta lieta. Kā list lietus, uznāktu jaunas sugas vai vecās parādītos no sevis. Bet ja tā nenotiek, tad tas nozīmē, ka ne vide ir organismu autors, bet kas cits.

Tamlīdzīga vienreizība novērojama visās ēmānācijas sfērās un jo sevišķi tīra gara sfērā: visi atklājumi, izgudrojumi un jaunas idejas parādās dzīvē tikai vienu vienīgu reizi. Ja tie kaut mazākā mērā būtu vides produkts, tad tie atkārtotos vai ar katru cilvēku, kā atkārtojas viss, kas patiesi nāk no vides. Kāpēc piem. Jēzus un Budas galvenās idejas neparādījās visās pasaules malās un dažādos laikmetos? No vides atkarājas ideju un cēlumu saglabāšana un izplatīšanās, vide tos multiplicē līdz bezgalībai, bet tā nav radītāja. Kopā tas viss liecina, ka vienreizēju organisko pirmdīgļu un ideju sēšana notiek un ir notikusi saprātīgi, ētiski pārdomāti un no augstākiem ēmānācijas centriem. Tādā kārtā katrai šādai sēklai ir savs ētisks vai vitāls uzdevums. Tam pretī katrs atkārtojums ētiskā novērtējumā jau ir netikums, jo ir zināma inerce. Tamdēļ dievišķās ēmānācijas nekad neatkārtojas, tās ir vienreizēji vēsturiski notikumi. Atkārtojas inerces un netikuma pilnās likteņa pasaules parādības. Tamdēļ arī pati dievība nevar palikt konstantā stāvoklī, un tāpēc notiek viņas transformācijas un esošo dievu metamorfozes. Laimē Iedvesmotājā šī dievišķā un brīnišķā metamorfoze sasniedz augstāko pakāpi: katru reizi viņa iedvesmo ar jaunu izdomu, un tamdēļ viņu katru reizi var saprast, uztvert un iztēlot citādi. Tā patiesi ir Pārveidotāja un līdz ar to Pārveidīgā.

Ja tā noskaidrojās cilvēka un organiskās pasaules izcelšanās, tad var spriest arī par neorganiskās pasaules izcelšanos. Tā pat saprotama daudz vienkāršāk par organiskās dabas iz-

celšanas. Patiesi, bioloģija pazīst gandrīz miljoniem sugu, kas tā tad ir radītas, kā mēr neorganiskā pasaulē cēlumu tipu ir pavisam maz. Dabas zinātnes pakāpeniski ir noskaidrojušas, ka šī pasaule ir uzbūvēta no pilnīgi identiskiem elementiem. Sākumā par šiem elementiem uzskatīja ķīmijas atomus, kuŗu tipu uzskaitīja ap 90, bet pētot tālāk, ir atrasts, ka arī atomi ir tikai kombinējumi no diviem vai trim pirmelementiem. Tāpat identiska sev ir pasaules telpa un laiks. Arī universs ir viscaur identisks — visur ir zvaigznes, vienādas pēc sava ķīmiskā sastāva un savām funkcijām, viscaur vienādi astronomiski likumi un visu pasauli šķēršļo vienādi stari. Ja nu tā milzīgais universs ir piepildīts ar nedaudziem, pilnīgi identiskiem cēlumu tipiem, kas padoti vienādiem likumiem, tad ceļas jautājums, no kurienes šī identitāte? Kur ir tā darb-nīca, kas ir laidusi klajā šos identiskos cēlumus, jo šie neskaitāmie identiskie priekšmeti nevarēja celties nejauši? Atbilde skaidra: katrs identiska cēluma pirmtips ir radīts dievišķā kārtībā, tikai tā izplatīšanās un multiplicēšanās jau ir notikusi likteņa pasaules kārtībā.

Ja tā, tad mēs nonākam uz galējo jautājumu par universa pirmsākumu. Tanī domājams Dievs, kas pats sevi rada, kā pretstatu neesībai un nebūtībai. Pēc tam viņš rada neorganiskās pasaules elementus, sākot ar gaismas stariem. Bet katrs radījums, atstāts sev pašam, ir gan spējīgs izplatīties un multiplicēties, bet no sevis vien nekrīt inercē. Likteņa pasaule saprotama kā atkritusi no dievišķās sfēras. Tā ir iekritusi pasīvītātē — inercē, un no šejienes visas viņas netikumīgās un ļaunās īpašības. Lai nu perfektētu un uzveiktu likteņa pasauli, Dievs ir turpinājis radīšanu un pārradīšanu, un to turpina vēl vienmēr. Organismiem ir dota konstanti-periodiska misija atgriest pie Dieva neorganisko pasauli, bet cilvēkam — nodibināt istu, topošu, t. i. vēsturisku pasauli.

Tāda ir principiālā atbilde jautājumā par cilvēka un pasaules izcelšanos. Jautājums par universa genezi no tā radošā pirmcentra atstājams īpašam iztirzājumam. Pagaidām mums pietiek ar to svarīgo atzinumu, ka cilvēks atkal bijīgi jāuzskata par dievišķā centra apzinātu sējumu, kam ir sava misija pasaulē. Tagad nu varam pievērsties savam galvenam jautājumam.

3. Cilvēka misija.

Principiālā atbilde tieši uz tagadējo cilvēka misijas jautājumu, izejot no iepriekš atrastā, ir skaidra un vienkārša:

cilvēkam jāseko Dievam, jāizprot viņa uzdevumi — jāpār-
būvē un tālāk jāizbūvē topošā pasaule. Tā
kā Dievs radišanas genēzē saviem radījumiem dod arvienu
lielāku autonomiju, un līdz ar to pilnīgāku radišanas spēju,
tad tagad cilvēks jau ir sasniedzis tādu stāvokli, ka viņš to-
pošā pasaulē spēj darboties uz savu iniciatīvi.

Universa sastāvdaļas — esošā un topošā pasaule, atrodas
savstarpīgā antagonismā, topošā pasaule cenšas pārveidot arī
esošo, bet savukārt esošā ar savām komūnām cenšās absorbēt
topošo pasauli. Tamdēļ cilvēkam jāieņem stāvoklis abu šo
pasauļu ziņā, un tā viņa misija arī paliek duālistiska: viņam
jācinās ar likteņa pasauli un jāizbūvē topošā pasaule. Cil-
vēkam jābūt kaŗavīram un sējējam. Tamdēļ
cilvēcei savā vienkopībā un hierarchiskā uzbūvē par saviem
vadoņiem jāizbīda profēti un kaŗavadoņi. Profēti smels die-
višķās ideālu sēklas, bet kaŗavadoņi dosies cīņā pret perifē-
risko likteņa pasauli. Pārējie cilvēki, saskaņā ar savu gribu
un talantiem, ieņems attiecīgu hierarchisku stāvokli — vieni
tuvāk profētiem, citi iekļausies cīnītāju armijās, bet vidus cil-
vēki būs galvenokārt vērtību darinātāji. No vienas puses viņi
saņems vērtību sēklas no profētiem un viņu kontinuētājiem un
uz otru pusi viņi savas sagatavotās vērtības vērsīs cīņai ar
likteņa pasauli. Par zīmi, ka cilvēce ies pa pareizu ceļu savas
misijas pildīšanā, būs arvienu skaistāka cilvēces dzīve — skai-
stāka kā individuālā, tā jo sevišķi sabiedriskā dzīvē, t. i. būs
taisnīgāka, līdz ar to laimīgāka un galā un galvenokārt auto-
nomāka. Kā Dievs savus radījumus tuvina sev autonomijā
un radišanas spējās, tā arī cilvēcei, rīkojoties autonomi, jā-
turpina šī tieksme uz autonomiju un radišanu. Katra varmā-
cība ideālu vārdā nāk ne no dievišķiem centriem, bet no vel-
nišķām komūnām.

Ja tā cilvēka misijas saturs sastādās ne no izturēšanās un
ne no pienākumu pildīšanas, bet no aktīvas uzdevumu pildīša-
nas, kas ir un var būt tikai vēsturiski, tad pirmkārt cilvēcei
jāsaistās ar agrāko reliģiju misijas sasniegumiem, un otrkārt,
jāsastāda zināms savas darbības plāns.

Atskatoties uz līdzšinējām reliģijām, noteikti saredzams,
ka tās līdz zināmam laikam ir gājušas kultūras priekšgalā
un topošo pasaules daļu patiesi ir tālāk izbūvējušas. Tikai
vēlāk, par ko runa būs turpmāk, tās ir atkritušas no šī vēstu-
riskā progressa. Tā, jau pirmatnējās reliģijas ar saviem
baušļiem ir savaldījušas zemākās likteņa pasaules komūnas un
cilvēka zvēriskos un mežonīgos instinktus, ir pieradinājušas
cilvēkus pie vērtību darināšanas un ar to visu cilvēkiem ir

devušas augstāku autonomijas pakāpi, nekā tā ir pārējiem organismiem.

Budas misija saprotama kā likteņa pasaules apvienota uz-tvere, izpratne un atmešana. Vajaga atcerēties, ka ciešanu pamatā viņš liek karmu un samsaru, kas citādi izsaka mūsu inerci, identitāti un konstanci un jo sevišķi determinismu. Tad nu viņš sacēlās pret pasaules determinismu, un par ideālu uzstādīja nirvānu, kas ir tāds stāvoklis, kad uz cilvēku vairs neiedarbojas nekāda trieciena cēlonība. Nirvāna ir, tā sakot, topošās pasaules atslēga, kas vajadzīga durvju atvēršanai uz to. Tas paliek pilnīgi saprotams, ja nirvānai noņemt konstances iezīmi, kas tai vēl ir pielipusi, kā negatavam riekstam zaļā čaula. Nirvāna jāsaprot tikai par bezlaika mirkli, par galēju tīrīšanos no trieciena cēlonības un tūlītēju pāreju uz sēšanas cēlonību. Visumā budisti tomēr vēl nav topošās pasaules apzinīgi darinātāji, bet tikai likteņa pasaules atmetēji. Bet tas jau arī ir liels sasniegums, ņemot vērā, ka visa indiešu masa bija un ir likteņa pasaules piesātināta un pārlikteņotu dievību atzinēja un verdzene.

Savukārt Jēzus ir spēris uz priekšu vēl tālāku soli. Kā-mēr Buda, lai arī ir tīrījies no likteņa pasaules, tomēr vēl necik neizjūt topošās pasaules, tikmēr Jēzus to intuitīvi izjūt pilnīgi un ir pat pilns ar šo izjūtu. Viņa terminoloģijā tā ir Dieva valstība. Kā jau katrs atklājējs, viņš ir ārkārtīgi sajūsmināts par to, tik sajūsmināts, ka tās atnākšanu pa rei-zei gaida vistuvākā nākotnē. Līdz ar to viņš visu dara, lai cilvēci sagatavotu ieiešanai Dieva valstībā: to māca tīrīties no likteņa pasaules, atbrīvoties no verdzības un trieciena sai-tēm un sagatavot savu dvēseli dievišķo sēklu uzņemšanai. Tad tālākais Jēzus solis, augstāks par Budu, ir tas, ka Jēzus jau māca aktīvu darbību, tiesa, vēl ne būvējošu, proti, viņš māca cilvēkiem nest pasaules ciešanas. Tad nu nekur pasaulē cil-vēki tā nav pieraduši uzņemties grūtības, kā kristiešu pasaulē. Kristiešu emerīti, mūki un arī pirmie garīdznieki parasti juta ciešanu prieku un nereti tās uzņēma bez kāda tālāka nolūka.

Tomēr arī Jēzus ir tikai sagatavotājs uz patstāvīgu cil-vēces darbību topošā pasaulē. Pats Jēzus vēl neizprot, iekš kā pastāv Dieva valstība. Viņš to dēfinē gan kā debesu valstību, gan kā cilvēces iekšējo pasauli, gan to sludina atnā-kam kā pastardienu, gan arī kā jau esošu cilvēkā *), daudzās līdzībās šo jēdzienu padara arvienu neskaidrāku, un pat mā-cekļiem jāatzīstas, ka viņi nesaprot Jēzu. Tas liecina, ka pats

*) Sk. piem. Harnack. „Das Wesen des Christentums“, 1902, 34. lp.

Jēzus nav izpratis Dieva valstības būtības. Tāpēc arī ne baznīcas tēvi, ne teologi nav varējuši atšifrēt, kas īsti saprotams zem Dieva valstības, un Merežkovskis pilnīgi pareizi saka, ka lūgšanas vārdi „lai nāk tava valstība“ cilvēcē atskanot arvienu neskaidrāk, mironīgāk un bezspēcīgāk *). Jau sen ir laiks cilvēkiem iet tālāk, uz tālāku vēsturisku uzdevumu atrisināšanu, bet viņi vai nu par velti nomokas ap Jēzus neskaidro domu atrisināšanu, vai jau tāli aizmaldās likteņa pasaulē. Tas viss tāpēc, ka Jēzus ir, tā sakot, ievēdis tikai topošās pasaules vestibilā. Tur jau gan valda jaunās pasaules gars un noskaņa, bet vēl nav redzams, iekš kā tā pastāv. Tāpēc ir tik pareiza Jēzus otrreizējās atnākšanas gaidīšana: no vestibila jāiet pašā namā. Tikai, protams, durvis uz topošo pasauli nāks vērt ne Jēzus, bet šo vērsanas darbu darīs atkal Laime Iedvesmotāja un Pārveidotāja ar turpmākiem profētiem. Bez tam Jēzus arī nevarēja vēl ievest topošā pasaulē, jo cilvēce vēl vienmēr bija lielā likteņa pasaules atkarībā, to maz pazina un vairāk bija piesātināta ar legalismu, nekā ar radīšanas un autonomijas tieksmēm. Pats Jēzus vēl netiek pilnīgi vaļā no legalisma jūga un ir padots liktenim tādā mērā, ka nes „krustu“, kas nav nekas cits, kā karma un liktenis. Kristīgā cilvēce seko Jēzum un arī nes pasaules krustu, un nedomā viņu nomest. Kristīgā pasaulē vēl vienmēr ir pārsvarā liktenis, kā tas ir pārsvarā arī Jēzus personīgā mūžā.

No šī skaidrs, kādu vēsturisku misiju nākas pildīt tālākai cilvēcei: viņai tālu no sevis uz universa perifēriju jāaizbīda likteņa pasaule un pasaules centrā jānodibina plašs topošās pasaules kodols. Šī kodola centru sastāda Zemes lode. Nav ne citu, ne vispār vairāku pasaulu, kā tikai viena, jo Dievs ir un var būt tikai viens, un viņš savā radīšanā var darīt un dara tikai vienreizējus darbus. Tāpēc nav arī nekādu pasaules dublikātu, — zemes un debesu valstību, bet ir tikai viena vien topošā pasaule un viens vien liktenis. Universa duālisms ir reciproks, abas viņa puses ir kontrastējošas un līdz ar to papildinošas, likteņa pasaulei ir tas pats dievišķais sākums, kas topošai, tikai tā ir atkāpusies no Dieva, kritusi inercē un legalismā. Ja nu šo visu ņemt vērā, un vispārīgo cilvēces vēsturisko misiju detalizēt, tad, izejot no pašreizējiem zemes apstākļiem, cilvēcei uzstādāmi sekoši pakāpeniski uzdevumi:

- 1) reliģiskās problēmas pārātrisināt, tās padziļinot, lai nāktu pie lielākas skaidrības un lai pilnīgāk noskaidrotu nākamās reliģiskās ideālus;

) Исусъ Незвѣстный. Том II, ч. I. 82—83. лр.

- 2) savaldīt cilvēces komūnāro garu, kas tagad atkal pilns naida jūtu un trieciena tieksmju, un kas īpaši ir pārņēmis pašas kultūrālākās kristiešu pasaules daļas;
- 3) cilvēci izvest no Tellura planētas cietuma;
- 4) nostāties kara stāvoklī pret pašām galvenām likteņa komūnām, proti pret bezgalību, mūžību, matēriju un dabas likumiem;
- 5) noorganizēt Laimes Iedvesmotājas, Pārveidīgās un Pārveidotājas svētnīcu un izstrādāt viņas kultu;
- 6) pārorganizēt visu svētnīču sistēmu un līdz ar to noorganizēt laimīgu sadzīvi topošā pasaulē.

Sīki un plaši visas šīs problēmas sastādīs ideoloģijas sistēmas un kursus. Tē tikai īsumā noskaidrosim, kā jāsaprot atjaunojamās reliģijas seši uzdevumi.

Kā jāsaprot reliģisko problēmu pāratrišināšana, tas redzams no šī darba, jo tas ir viņai ziedots.

Par otro uzdevumu un apstākļiem, kas uz to mudina, būs runa plašāk nodaļā par cilvēces atgriešanu no likteņa pasaules.

Par pilnīgi jaunu problēmu jāuzskata trešais uzdevums — izvest cilvēci no Tellura planētas cietuma. Līdzšinējās reliģijas savus izredzētos ir vai nu pārvedušas uz citām Zemes lodes daļām, kā mozaisms, vai solījušas pārvest uz debesīm un paradīzi. Tagad nu Zemes lode visumā jāuzskata par pārpildītu un tāpēc cilvēces dabīgai ekspansijai ir likta nepārvarama robeža. Fantāzijās gan cilvēki ir devušies uz citām planētām un paņ uz citām zvaigžņu sistēmām, bet kaut cik reāli neviens nav domājis stāties pie šīs problēmas veikšanas. Kā uzrādīju, nevar būt nekādu debesu, apšaubāmas arī ir teosofu tālākās evolūcijas pasaules, un tāpēc nākotnes cilvēcei jāturās pie vienīgās redzamās pasaules. Tā ir bezgalīgi plaša, un ja radišana notiek tikai vienreizēji, tad cilvēks ir tikai uz Zemes lodes, citur vēl nav dzīvības, un tāpēc cilvēces tālākā misija ir nevien izrauties no sava zemes cietuma, bet vēl jo vairāk universa kolonizācija. Patlaban šis uzdevums liekas būt fantastisks, bet radošam garam nekas nav neiespējams. Atbrīvojot cilvēces spējīgākos talantus no kalpošanas komūnu un anarchiju garam uz zemes, rasies daudz garīgu spēku šīs problēmas tālākai atrisināšanai.

Sakarā ar apskatīto uzdevumu stāv nākošais — nostāties pret likteņa pasaules galvenām komūnām. Lai dotos uz ci-

tām zvaigžņu sistēmām, jāpārvar kā milzīgā telpas komūna, tā attiecīgais laiks, un jāpārvar cilvēka matērijas un dabas likumu siena, kas cilvēku tur uz vietas. Tas atkal ir pilnīgi jauns reliģisks uzdevums, pie kuŗa cilvēce gandrīz nav uzdrošinājusies stāties. Tikai jogismā var saskatīt tendenci uz šo problēmu.

Uzrādītās četras problēmas lielā mērā ir tīrīšanās uzdevumi, jūgu nokratišana un gatavošanās uz pozitīvu darbību. Bet paralēli šiem uzdevumiem un tad jo sevišķi, kad tie būs jau kaut cik paveikti, cilvēcei jāstājas pie topošās pasaules noorganizēšanas un ierīkošanas. Te pirmais uzdevums ir nodibināt Laimes Iedvesmotājas, Pārveidīgās un Pārveidotājas svētnīcu. Kā aka tuksnesī atdzīvina plašu tuksneša rajonu, tā šai svētnīcai jādod garīga dzīvība cilvēcei, pārāk iestigušai likumos, pieredzē un visādā citā vienpusībā. Laimes Iedvesmotājas un Pārveidotājas svētnīcā cilvēkiem jāiet pēc jaunām idejām un jauniem dzīves un darbības ideāliem un uzdevumiem. Tai jābūt visstiprākās gaismas un gudrības svētnīcai. Nākamās nodaļās mēs lūkosim noskaidrot, kā iespējama un saprotama šīs svētnīcas darbība. Līdz ar to cilvēku, nāciju un valstju sadzīvē ievedami laimes un taisnības principi.

Lai gan vēsturiskā aspektā Laimes Iedvesmotājas svētnīcai pievēršama centrālā vērība, tomēr nav jāpamet novārtā pārējās svētnīcas un iespējas nodibināt citas, kaut zemākas kārtības svētnīcas. Īpaši vajadzīgas tādas svētnīcas, kas vērstos pret valdošo anarchiju. Lielākās ķildu cēlājas tagad ir valstīs, nācijās un baznīcās. Pašas šīs sabiedrības vairs nevar tikt galā ar savu ķildības garu, kamdēļ pār tām nostādāmas viņas savaldošās svētnīcas. Nodibināmi multinacionāli ordeņi un supervalstiskas ūnijas, bet baznīcas pakļaujamas Laimes Iedvesmotājas svētnīcas vadībai.

4. Dzīve sev.

Pienākuma sakarību ar atalgojumu it sevišķi ir izpratuši katoļu teologi un to iztēlojuši pilnskanīgi. Toma Kempena „Kristus imitācijas“ trešās grāmatas 49. nodaļā, kuŗas virsraksts ir sekošs: par ilgām pēc mūžīgas dzīves un par lielām mantām, kas cīnītājam apsoltas, — redzams, ka arī kristiāniskās dzīves dievišķā alga ir dzīve sev. Starp citu tur ir apsoltis: „Tur es tev došu: par izciesto negodu — slavu, par bēdām — goda drānas, par pēdējo vietu — mūžīgu valdības sēdekli“ (nēc vācu tulkojuma). Tā tad te ir izteikta pilnīga

sakarība starp zemes pienākumiem un debešķīgo algu. Tam-
līdzīga pārliecība valda visās reliģijās.

Atskatoties uz reliģiskiem darbiniekiem, jāliecina, ka viņi
sava laba izvēlē tomēr ir vienpusīgi un nestāda augstas pra-
sības. Tā no citētās Toma Kempena vietas redzams, ka ticī-
gais sev prasa varenību — slavu, goda drānas un mūžīgu val-
dības sēdekli. Tā tad viszemāko laba veidu. Pat laimes viņš
sev neprasa. Tāpat ir citās reliģijās. Īpaši tur dominē mū-
žīgā dzīve un nemirstība, kāpēc vajadzīgs drusku apstāties pie
tās, jo ticība nemirstībai ir palikusi par kardinālo reliģiozā
cilvēka atšķirību no nereliģiozā.

Pēc sava satura nemirstība nav nekas cits, kā bezgalīgi
ilga dzīve. Bet ilga dzīve pazīstama arī uz zemes, un tā ne-
apšaubami pieder pie varenības laba. Tā tad pēc savas būtī-
bas nemirstība nav nekāds augstais ideāls. Bez tam jāņem
vērā, ka laiks ir tikai forma, kas piepildams ar saturu. Tad
nu ilga un īpaši bezgalīga dzīve var tikt piepildīta ne tikai
ar labu, bet arī ar ļaunu un netikumu. Īpaši netikums saistas
ar ilgumu, un dabīgi gaidīt, ka nemirstīga dzīve drīzāk būs
netikumīga, nekā laba un tīkama dzīve. Kā jau ne vienu vien
reiz ir izteikts, mūžīga dzīve kaut debesīs būs ārkārtīgi gar-
laicīga. Tāpēc mums nemirstība līdzinējā formulējumā at-
metama kā mazvērtīga un pat netikumīga. Pie tam jāņem
vērā vēl tas, ka nemirstīgas ir šūnas un atomi, t. i. paši ele-
mentārākie organiskās un neorganiskās pasaules elementi, un
tā tad ar nemirstības alkām mēs iekārojam zināmu primitī-
vismu. Un tādā primitīvā veidā nemirstība mums jau ir dota
bez kādām pūlēm, jo arī mūsu organiskā sēkla — entelehija,
bez šaubām, ir nemirstīga. Cita lieta, ja mēs nemirstību sa-
protam cēloniski, proti kā tādu dvēseles potenci, kas vairs ne-
padodas likteņa pasaules absorbcijai un inercei: dvēsele ir ne-
mirstīga sava stipruma, savu potenci dēļ, nekas to vairs nevar
iznīcināt. Bet tad labāk lietot brīvības un autonomijas vārdu,
jo, kā aizrādīju, nemirstība var būt arī verdzības un ļauna
stāvokli. Bet ja nu mēs savukārt pirmā vietā nostādam brī-
vību, tad brīvība tūdaļ saistas ar pārveidības spējām un tiek-
smēm, un šī pārveidības tieksme taču var nonākt pie pilnīgas
atsacīšanās no sava agrākā es. Tā tad kāda nemainīga ko-
dola, kā to piedomā pie nemirstības problēmas iztirzāšanas,
atstāšana cilvēkā vienmēr patur arī saistību, atkarību un ver-
dzību. Bez visa tā kristiāniskā mūžīgā dzīve izsledez tālāku
misiju. Mūsu atzinumi tam pretī prasa misiju stādīt augstāk
un arvien tālāk aiz dzīves sev. Mums jādzīvo tālāk ne sevi,
bet savos bērnos, darbos un vērtībās. Lai nemirstība paliek

par līdzšinējo reliģiju augstāko cilvēku algu, mēs viņas vietā prasīsim un ņemsim brīvību, pat brīvību dzīvot un mirt.

Ja nu tā reliģijas ir apstājušās galvenokārt pie varenības ideāliem, tad, protams, skaista dzīve tur ir atstāta novārtā. Tiesa, iet jau ruzā par paradīzi debesīs, tomēr tā nav nekas cits, kā zemes dzīves kopija, kurā atkal dominē visādi varenības veidi. Vislielais, kā muhāmedaņi, paradīzē ieved seksuālo skaistumu. Tāpat līdz perfekcijas ideāliem paceļas tikai augstākās reliģijas. Tāds perfekcijas stāvoklis ir Budas nirvāna un Jēzus pazemība. Tās, kā jau noskaidroju, ir sēklas vai vismaz sēklas saņemšanas stāvoklis.

Ja nu ņemt visu cilvēku masu, tad tā nododas pavisam zemiem ideāliem, un tanīs necik neprogresē. Kā aizvēsturīgam mežonim galvenais un pilnīgais dzīves saturs un prieks bija laba ēšana, seksuālo instinktu apmierināšana un izgulēšanās, tā šie ideāli valda arī tagad un valdīs vienmēr, jo tie tomēr ir dziļi ielikti cilvēka būtībā, kas vienmēr ierosina cilvēku. Lai kā emeriti nav cīnījušies ar tiem, tomēr tie ir bijuši apmierināmi. Tagadējie mācītēji vīri, pieejoši lietai zinātniski un vēsturiski, dod padomu padevīgi un uzmanīgi klausīt cilvēka dabai un instinktiem. Tas taču arī ir cilvēka es.

Mums šis uzskats visumā jāakceptē, tomēr atkal ar savu korigējumu. Jāpatur prātā, ka cilvēka augstākais labs ir autonomija, un ja jau cilvēkam būs autonomija, tad viss pārējais nāks pie viņa vēlēšanās kārtībā. Autonomija izpaužas pārveidībā, un lūk, ar pārveidības iezīmi mums jākorīgē dzīve sev un viņas saturs. Laba ir aktivitāte, kas nes pārmaiņas, un pārmaiņu un pārveidību maksimums izpaužas zināmā laba amplitūdē. Lūk, galā laba amplitūde ir tā, kas ienesama dzīvē sev kā istai ideāls. Parastā dzīvē jau arī pazīst amplitūdi un to labprāt izmanto. Tā ir dažādība: darbs un atpūta, ēšana un sēšana, cīņa un miers u. t. t. Tikai nu jācenšas šo dabīgo amplitūdi paplašināt līdz iespējamam ekstrēmiem.

Par dzīves sev amplitūdes ekstrēmiem stāvokļiem jāuzskata no vienas puses dievišķā iedvesme un no otras — varonība. Pirmā pusē cilvēks saņem dvēseli, otrā — to atdod. Vienā pusē viņš pieskaņas dievišķai pasaulei, otrā pusē — velnišķai, dievišķās pasaules pusē viņš nonāk pazemības, nirvānas, nomierināšanās un perfekcijas stāvoklī, tur tas galīgi tīras no trieciena cēlonības un ar dziļu mīlestību un ticību sāk saņemt sēšanas cēlonību, stiprinās un aug, kā mēr otrā pusē viņš ir pilns trieciena cēlonības, piesātināts ignuma un pat naida pret likteņa pasauli, un to izsaka sīvā cīņā ar to, un

kā jau katra cīņa prasa varonības, tā to jo sevišķi prasa šī cīņa ar likteni. Līdz ar to ar šiem ekstrēmiem cilvēka personīgā dzīve saskaņojas ar misijas uzdevumiem. Cilvēks labprātīgi saņem iedvesmi jaunam radišanas darbam un tāpat labprātīgi dodas varonīgā cīņā.

Tomēr nav jāaizmirst, ka amplitūde un tās ekstrēmie stāvokļi neizslēdz dzīves vidējo stāvokļu. Tie pat paliek galvenie. Un te jādominē skaistumam un laimei. Skaistums ir skaistums ar savu nebeidzamo pārveidību un oriģinālību, laime, kā apmaiņas mirklis, arī nemitīgi atjaunojama un pārveidojama, un tamdēļ dzīves kodolā atkal vispirmā rindā jāvadas no pārveidības. Pie tam to savukārt korigējot ar augstāko pārveidību — historisko. Atkārtotāšanās arī izskatās pēc pārveidības, tomēr tā nav īsta pārveidība, tā pastāv no vienreizējiem notikumiem. Cilvēkiem sava darba un dzīves baudā nemitīgi jāiet uz priekšu. Kad cilvēks strādā, tad viņam jācažo arvicnu jaunas un tālākas vērtības, kas paliek arvienu pilnīgākas, kad viņš nododas ģimenes dzīvei, tad tā jānodibina tikai viena, vienreiz un ar vienu vien laulāto; laulības dzīvē personīgā vēsture pastāvēs pārejā no seksuāliem priekiem uz vecāku priekiem. Līdz ar to laulības dzīve nav vienīgā laimes partnerība. Cilvēki var stāties visādās partneriskās attiecībās, vadoties tikai no pārveidības un historisma. Bet tāpēc nav vajadzība pēc mūžīgām partnerības saitēm. Starp citu, man šķiet, ģimenes dzīve zināmā mērā jāierobežo. Var uzstādīt par ideālu, ka vienreizīga laulības dzīve ilgtu gadus 30, pēc tam laulātie var šķirties. Tomēr arī te galvenā nozīcēja ir ne kāda norma, bet cilvēku brīvā griba. Tas pats sakāms par citām partnerības saitēm.

Ja nu savilkt kopā visu teikto, tad dzīve sev formāli saprotama kā brīva, labprātīga dzīve, un tās iezīme ir pašapmierinājums. Par tās saturu jābūt diviem ekstrēmiem — dievišķai iedvesmei un varonīgai cīņai ar likteņa pasauli, un kodolam, sastāvošam no daudzveidīgas laimīgas partnerības ar personīgi historisku gaitu. Bet dzīvojot sev, cilvēkam jāgatavojas tālākai misijai.

VI. Tālākais reliģijas ceļš.

1. Reliģiskie ceļi.

Atskatoties uz mūsu līdz šim veikto darbu, mēs redzam, ka reliģija patiesi ir topošās pasaules plānotāja un būvētāja. Pie tam mums sevišķi jāuzsver uz to — uz ko neuzsver pastāvošās reliģijas —, ka viņas darbs ir vēsturisks, t. i. iet no viena uzdevuma uz otru, bet nav kāda stāvokļa saglabāšana. Kāds ir patlabanējais reliģijas uzdevums, to mēs nupat noskaidrojām. Tagad tālāk vajaga noskaidrot, tos līdzekļus, ar kādiem sasniedzami uzstādītie mērķi.

Tā kā reliģija topošās pasaules uzbūvē ierauj pēc iespējas visu cilvēci uz ļoti ilgu laiku, tad šis ilgais un plašais reliģiskais darbs tiek saprasts par reliģisku ceļu. Kā ceļniekam iepriekš speciāli jātrenējās, ceļā esot jāpārvar šķēršļi un nemitīgi jāatstāj katrs sasniegts etaps, lai dotos vēl arvienu uz priekšu, tā arī reliģijā ir daudz iepriekšgatavošanās, daudz ceļa grūtību un daudz etapu. Šī reliģiskā ceļa ideja īpaši ir uztverta un izlikta budismā, jōgu sistēmās un arī kristiānisma mūcībā, un tur rūpīgi ir izstrādātas tā sakot reliģiskās ceļošanas metodes. Tamdēļ arī mums tagad jāstājas pie šī svarīgā darba. Bet tā kā mūsu uzdevums ir tālāka topošās pasaules uzbūve, tad mēs vairs nevaram iet pa veciem reliģiskiem ceļiem. Tie taču ir noiēti, pa tiem var iet tikai tādi cilvēki, kas reliģijas laukā ir iesācēji un pakalpalikušie, bet pati reliģija, kā tāda, nevar palikt pie agrākajiem ceļiem, viņai jāplānē un jābūvē pavisam jauns reliģisks ceļš.

Lai nu pareizi būvētu šo ceļu, vispirmā rindā jāpaskatās, kādi ir bijuši līdzšinējie reliģiskie ceļi un līdz kurienei tie ir noveduši cilvēci. Tas neļaus mums atmaldīties atpakaļ uz vecām vietām un dos iespēju precīzi sākt jauno reliģisko darbu tur, kur tas patlaban ir apstājies.

Mēs jau atzīmējām trīs lielus etapus reliģiskos sasniegumos. Pirmā etapā reliģija cilvēci ir organizējusi pret primitīvām komūnām un iemācījusi cilvēci darināt parastās kultūras vērtības. Saskaņā ar cilvēka misijas divpusību, arī katrs reliģiskais ceļš ir divpusīgs. Tad nu reliģijas pirmā stādijā reliģiskais ceļš ir spēku smelšana no svētnīcām, bet otrā — viņu likšana lietā. Pirmatnējā spēku smelšana no svētnīcām pastāv lūgšanās un dievkalpojumos, bet spēku likšana lietā — likumu pildīšanā, darbā un cīņā ar pirmatnējām komūnām. Pirmatnējo reliģiju ir gan ļoti daudz, tomēr visu viņu reli-

ģiskais ceļš ir vienāds: no vienas puses svētības saņemšana no dievības ar kulta līdzekļiem, bet no otras puses — pienākuma un bauslības jūtu ieaudzināšana cilvēkā un sekojošā darbība, saskaņā ar pienākumu un bauslības prasībām. Visumā te cilvēks vēl vadās no jūtām. Tā ir reliģisko un pienākuma jūtu stadija. Te arī cilvēkiem vēl nav nekādas skaidrības par divējādām pasaulēm. Tikai instinktīvi viņi orientējas polāri, bet viņu dievības priekšstati vēl ir pilni liktenības, un vēl arī viņu baušļi nereti prasa ļaundarību. Tomēr cilvēks jau ir daudz brīvāks savā darbībā, nekā pārējie organismi, tas patiesi ir topošās valstības priekšpostenis, un tamdēļ jau savā pirmā reliģiskā stadijā tas ir cienīgs ieņemt vietu vēsturē.

Bet cilvēcei jāiet uz priekšu. Tad nu nāk profēts Buda, un ievada jaunu reliģijas stadiju un izbūvē jaunu reliģiskā ceļa etapu. Buda skaidri saredz likteņa pasauli, to pilnīgi pareizi novērtē par negatīvu viņas identitātes un atkārtotās dēļ un līdz ar to uzstāda par tālāko reliģijas uzdevumu atbrīvoties no likteņa pasaules. Tā kā liktenis nav tikai ārējs vien, bet vēl jo vairāk tas ir iegājis pašā cilvēkā, tad Buda galvenokārt māca, kā cilvēkam tīrīties no likteņa sevī pašā. No šejienes viņa vidus ceļš ar 8 ceļa posmiem: īstu ticību, īstu gribu (apņemšanos), īstu runu, īstu darbu, īstu dzīvi, īstu dziņu (cenšanos), īstu apceri (domām) un īstu nogremdēšanos sevī*). Protams, šim ceļam arī ir divas puses: viena, Dieva vietā, pozitīvi pievērsta cilvēka iekšpasaulei, un otra negatīvi vērsta pret likteņa pasauli.

Kā jau esmu aizrādījis, Buda gan māca cilvēci tikt vaļā no likteņa pasaules, ar nirvānu tas dod pat atslēgu uz topošo pasauli, bet Buda pavisam vēl neredz topošās pasaules. Viņam tās it kā nemaz nav. Tāpēc tik svarīga ir Jēzus misija: viņš skaidri redz topošo pasauli un to iztēlo kā Dieva valstību, viņš arī sagatavo cilvēci uz to un protams uzstāda attiecīgo reliģisko ceļu. Bet tā kā kristiānisms cilvēci, kā teicu, noved tikai līdz topošās valstības vestibilam, tad kristīto pamata tieksme ir ne pēc darba Dieva valstībā, bet tikai pēc iekļūšanas viņā. Dieva valstība tiek pielīdzināta kāzu namam, tā tad augstākai svētsvinības vietai, un tāpēc uz to attiecīgi jā-sagatavojas. Tā nu tiek pilnīgi pareizi saprasta kā dvēseles tīrīšanās no grēkiem. Bet tā kā judaiskā un arī tālāk kristiāniskā izpratnē cilvēkam grēcīgā daba ir iedzimta, tad šī šķīstīšanās var notikt tikai ar svētnīču palīdzību un misteriozā kārtībā. Kristiānisms vai nu apzināti vai neapzināti noklusē

*) Pēc L. Adamoviča, „Ceļš uz pilnību“, 1928., 91. lp.

gan likteni un tā varu kā pār cilvēci, tā arī pār pašu kristiānisko Dievu, tomēr tas loģiskā ziņā iet pareizu ceļu. Pats Dievs sevi piesola liktenim par upuri, lai cilvēci izpirktu no viņa varas. Bet lai cilvēce varētu izlietot šo izpirkumu, tad katram atsevišķam cilvēkam jāapvienojas ar dievību — jāēd viņas miesa un jādzeļ viņas asinis. Ar to cilvēki atbrīvojas no likteņa legālās varas pār cilvēku, un tā eucharistijas sakraments sastāda kristiāniskā ceļa vienu pusi. Otru pusi sastāda tīrīšanās un šķīstīšanās no grēka. Ar laiku abām šīm pusēm ir atrasti attiecīgi teoloģiski dēfinējumi, kas gan simplificē lietas būtību, tomēr aptuvim izsaka, ko kristītie saprot par savu reliģisko ceļu. Šie termini ir: priekš svētības saņemšanas no Dieva — ticība, un priekš tīrīšanās no likteņa — labi darbi. Ja tā, tad mums skaidri, ka katoļi un luterāņi nepamatoti ķīdojas savā starpā šinī lietā. Lai sagatavotos uz Dieva valstību, vajadzīgs kā ticība, tā labi darbi. Ar ko vienu vien tomēr cilvēks paliks tikai pusceļā. Un īstīcīgi kristītie jau arī ir savienojūši ticību ar labiem darbiem, tikai teologi savā šaurā centībā ir par velti cīnījušies savā starpā.

Bet nu, kā atzīmējām, kristītie gan jau sen ir sagatavojūšies ieiet Dieva valstībā, bet tās tomēr vēl nav un nav. Kā jau noskaidrojām, Jēzus tomēr nav uztvēris viņas būtību, tikai ģeniāli izjutis tās tuvumu. Tomēr pagājušais vēsturiskais periods nav pagājis par velti. Kristiānisms ir izplatījies pa visu pasauli, katram, kas ir kaut cik tiecies piepildīt savu dzīves jēgu, ir dota iespēja uztvert kristiāniskās reliģijas misiju. Protams, kā tālāk detāli apgaismosim, kā kristiānisms, tā citas reliģijas ir arī nomaldījušās uz nāves ceļu, tomēr visumā un principā kristiānismam ir sava paliekama vēsturiska vieta pasaules gaitās un topošās valstības uzbūvē.

Ja nu mums tagad jāieiet topošā valstībā un tur apzināti jāsāk strādāt, tad skaidri, ka te vairs neder ne pirmās reliģiskās stādijas baušļi un normatīvā darbība, neder arī Budas atsacīšanās un nirvānas stādija un galā nepietiek ar kristiāniskiem labiem darbiem un ticību. Tas viss kā iepriekšsagatavojums ir lietderīgs, bet tas vairs neder tālākai vēsturiskai darbībai. Kā noskaidrojām, īsta vēsturiska darbība ir radīšana. Tā ir arī topošās pasaules īstā darbība. Radīšanu nu vēl nav mācījusi neviena reliģija, un protams, nav arī radījusi ceļu uz to. Un tā kā radīšanai stājas ceļā liktenis kā ar saviem likumiem, tā savu absorbciju, tad līdzās radīšanai un būvēšanai nostājās cīņa un karš. Kā atzīmēju, jaunā cilvēces misijas posma galvenie darbinieki būs profēti un karavadoņi.

Abiem viņiem jādara vēsturisks darbs, un tā tad viņiem vajadzīgs attiecīgs reliģisks ceļš.

Tā kā radīšana var sākties un turpināties tikai gudrības laukā, tad šo jauno ceļu nosauksim par gudrības ceļu. Gudrības vārds gan nav nekāds jaunais, pēc gudrības cilvēki ir dzinušies no seniem laikiem, tomēr te jāņem vērā, ka gudrība nav bijusi par reliģijas līdzekli un ceļu. Pēc gudrības ir dzinušās zinātne un filozofija, bet reliģija pret tām visumā ir nostājusies negatīvi. Tāpat zinātne un filozofija drīzāk ir centušās sagraut reliģiju, nekā to veicināt. Tā kā cilvēces augstākie mērķi nāk klajā tikai reliģiskā ceļā, tad skaidri, ka gudrība nav tikusi pielietota pašu augstāko mērķu sasniegšanai. Gudrība vēl atrodas primitīvā stāvoklī, tā, kā tūdaļ redzēsim, vēl ir pavisam maz izkopta. Galvenais ir tas, ka līdz šim paliek nenoskaidroti gudrības avoti. Visgudrākie cilvēki ir fascinēti no likuma, augstākā gudrība viņiem liekas patiesība, kas nav nekas cits, kā likumu zināšana. Zinātnieki savu gudrību tāpēc smeļ no likteņa pasaules un pat teologi savukārt meklē Dieva likumus un Dieva patiesības. Par gudrības un patiesības augstāko instanci uzskata gnōzeoloģiju, bet gnōzeoloģijas nodibinātājs Kants tikai patiesību atzīst par tās vienīgo saturu. Kants, līdzīgi Budam, neredz ne topošās pasaules, ne ceļu uz viņu. Tādā kārtā esošā cilvēce kaut cik orientējas gan esošā un likteņa pasaulē, bet viņai nav metodisku līdzekļu topošās pasaules ceļa uzbūvei. Bez tam pati gnōzeoloģija, kaut gan Kanta uzvesta uz sava pareizā, kaut vienpusīgā ceļa, tomēr ir apstājusies jau savā sākumā un nomaldijusies. Tagad gnōzeologi tikai mīdās uz vietas un krīt arvienu lielākā skepsē. Tamdēļ mums ir jānodibina ne tikai gudrības ceļš uz topošo valstību, bet pamatīgi jārevidē likteņa izlūkošanas ceļš. Nosaucot likteņa izlūkošanas ceļu pa vecam par gnōzeoloģiju, bet topošās pasaules uzbūves ceļu par ideoloģiju, mēs dabūjam abas gudrības ceļa puses.

Reliģiskais ceļš, kā atzīmējām, sākas no svētnīcas ar dievišķo svētību. Upuru nesējus dievība svētīja ar mantām un spējām, Jēzus savus pielūdžējus šķīstīja no grēkiem un viņiem deva ticības spēku. Tad nu arī gājējam pa gudrības ceļu vispirmā rindā jāgriežas pie sava dievišķā avota. Par tādu mēs tagad atradām Laimi Iedvesmotāju. Viņai tagad jānod katras gudrības sākums — izdoma. Bet tad tālāk gudrības ceļa gājējam jāvērsas arī pie likteņa un no turienes jāņem pieredze, kā orientācijas materiāls. Tādā kārtā gudrības ceļam ir divi garīgi sākumi un avoti — izdoma un pieredze. Tas organs, kas apstrādā šo avotu materiālus, ir

prāts. Jāņem vērā, ka izdoma un pieredze ir tikai jēlviela, tālāk prātam viņa centīgi, rūpīgi un tāli jāpārstrādā. Prāta darbības gala produkti ir slēdzieni, kas uzskatāmi par pieredzes un izdomas saistīšanas augli. Protams, visus šos prāta līdzekļus un produktus var novērot pastāvīgi, cilvēks vienmēr krāj pieredzes datus, vienmēr tiem stāda pretī savas izdomas, lai tos pieveiktu, „sagremotu“ un lai galā nāktu pie tādiem vai citādiem slēdzieniem. Tā cilvēks visumā iet pa relatīvas gudrības ceļu. Bet reliģiskās gudrības ceļš jāsaprot kā absolūtas gudrības ceļš, kas visu pasauli ievestu jaunā vēsturiskā stadijā.

Vēl atgriežoties uz pastāvošo relatīvo gudrību, jāuzrāda uz to viņas specifisko nepilnību, ka tā līdz šim ir stipri vienusīga. Tikai „vesela prāta“ cilvēki savās sīkās darīšanās ievēro gudrības divpusību — izdomu un pieredzi, kamēr aplami kultivētais prāts nereti vien pārkāpj šo pamata noteikumu. Uzrādams, ka eiropiešu gnozeoloģija visumā ir nonākusi pie tā vienusīgā atzinuma, ka slēdzienu veidošanai vajadzīga tikai pieredze, bet savukārt indieši savā gudrības ceļā ir nonākusi pie taisni pretējā vienusīgā atzinuma, ka slēdzienu veidošanai vajadzīga tikai izdoma. Empirisms, sensuālisms, indukcija, fēnomenālisms — tas viss pieredzi nostāda pirmā vietā un pat vienīgā, un tie dominē Eiropā. Vienusīgā pieredzes gnozeoloģija ir palikusi par filozofisku lietuvenu. Bet tāpat indieši, ar savu atmana teoriju izceļ vienīgi sēklu un izdomu. Atmans ir pasaules pirmsēkla, no kuras viss, kas atrodas pasaulē, ir cēlies apaugļošanas, dzimšanas un izaugšanas ceļā. Kamēr Eiropas zinātnieks un filozofs visas parādības grib izteikt mēchanistiskos simbolos, tikmēr indiešu filozofi cēlumus iztēlo kā izvēršanos*). Bet kā eiropietim pasaule pārvēršas pa priekšu mēchaniski darbojošās mašīnā un vēlāk, kad viņš liekas saredzam šī mēchanisma pamatus, statistiskās kombinācijās, tā indietis nonāk fantaziju laukā. Tas sevišķi redzams no teosofijas, kas piesātināta ar indiešu mācībām. Tur pieredze neieiet ne kā izejas, ne kā kontroles materiāls, kāpēc tur ir milzums visneticamāko apgalvojumu. Protams, indiešu un eiropiešu gudrības ceļus es te nemu pavisam skicesveidīgi.

Ja nu tā izdoma un pieredze vajadzīga katra slēdziena dabūšanai, tad šie trīs elementi sastāda arī gudrības ceļa pamatus. Kādā veidā tie parādas, to sīkāk redzēsim turpmāk.

*) Sk. piem. Dr. P. Deussen. Sechzig Upanaschid's Veda, III Aufl. 1921.

Te izdarāms iepriekšējs klasifikācijas darbs, kam vielu dod jau esošā garīgā dzīve.

Kad gudrība vēršas uz esošo pasauli, tad savā rezultātā tā noslēdzas atziņās. Atziņas ir tie slēdzieni, pie kuriem cilvēki nāk par esošo pasauli, izdarot novērojumus ar attiecīgi izdomātiem līdzekļiem. Tie ir zināmi konstatējumi par likteņa pasaules faktiem un sakarībām. Pārbaudītas un atzītas par pareizām atziņas paliek par patiesībām. Tam nu pretī iekšpasaule, ar ko sākas topošā pasaule, ir nemitīgi topošā un zūdošā, no tās nekādas patiesības nevar nākt, bet gan nāk nodomi. Aiz atziņām stāv reālības un aiz patiesības — īstenība, kamēr nodomi paši ir gan reāli, bet aiz tiem nestāv nekas līdzīgs atziņu reālībām, tikai ar laiku tie realizējas. Iekš tā nu pastāv nodomu lielā reliģiskā vērtība. Kamēr atziņas un patiesības, cilvēkam rādīdamas pasaules likumību, arī pašu cilvēku pakāpeniski ierauj šo likumu cieņumā, tikmēr nodomi vēršas pret likumiem, tos pārkāpj un tādā kārtā ir cilvēka brīvības atslēgas. Atzīšana zināmā mērā ir kalpošana, kamēr nodomu izvešana ir savienota ar jūgu nosviešanu, un ir vienāda vai otrāda dumpošanās. Atzinēji ir piekritēji, bet nodomu paudēji ir profēti un karavīri.

Tā kā gudrības ziņā noteicoša nozīme ir izdomai, tad tā jāņem par mērogu gudrības lauka klasifikācijai. Pēc izdomas perfekcijas, atziņas padalāmas uz diviem veidiem, proti zināšanām un izskaidrojumiem, un savukārt nodomi padalās uz izgudrojumiem un ideāliem. Zināšanas, kā turpmāk redzēsim, tiek konstatētas ar to izdomu, kas saucama par mēru, un kas reprezentē iespējamu elementārību, un izskaidrojumi tiek gūti ar tipu palīdzību, kas jau ir garīgas sintēzes auglis. Tā kā nodomi ir tas, kam jārealizējas, tad izgudrojumus var uzskatīt kā radītas zināšanas, bet ideālus — kā radītus tipus. Nodomas izdomas ir tik aktīvas, ka pašas rada cēlumus, kamēr atziņās tās ir pasīvas. Tagad nu vispirmā rindā konstruēsim papildinātu gnōzeoloģiju ar izdomas ideju, un tālāk ideoloģiju, kā nodomu mācību.

2. Atziņas un gnōzeoloģija.

Kā zināms, skolu loģika spriedumus un atziņas ņem tikai formāli, nekādu sevišķu vērību nepiegiežot to saturam. Par sekām ir tas, ka gnōzeoloģija līdz šim nav atradusi slēdzienu sēklu, no kurienes tie izaug, proti izdomu. Taisni otrādi, visu laiku stāvēdami uz mēchanistiskā viedokļa, daži

un pie tam ne mazi loģiķi ir nonākuši pie nejēdzīgās domas, konstruēt domāšanas mašīnas. Vienīgi Kants ir iedziļinājies šinī lietā un pat ļoti tuvu ir piegājis izdomai. Bet viņa pēcteči atkal ir tālu atgājuši nost no tās un Kanta nemaz nav sapratuši. Tāpēc mums būs noderīgi vispirms nedaudz pakavēties pie tiem Kanta atzinumiem, kas spriedumos uzrāda izdomas elementu.

Atziņas Kants ir padalījis uz analitiskiem un sintētiskiem spriedumiem, un ar to loģikas formālismu ir atvietojis ar ontologismu, un tālāk, ar sintētiskiem spriedumiem ir ļoti tuvu piegājis izdomas jēdzienam. Minētos spriedumus viņš dēfinē sekoši: „Entweder das Prädikat B gehört zum Subjekt A als Etwas, was in diesem Begriffe A (versteckter Weise) enthalten ist; oder B liegt ganz ausser dem Begriff A, als ob es zwar mit demselben in Verknüpfung steht. In ersten Fall nenne ich den Urteil analytisch, in dem andern synthetisch *). Tālāk Kants paskaidro, kas ir sinteze, proti viņš saka: „Die Synthese überhaupt ist, wie wir künftig sehen werden, die blosser Wirkung der Einbildungskraft, einer blinden, obgleich unentbehrlichen Function der Seele, ohne der wir uns aber selten nur einmal bewusst sind **). Tā tad sinteze ir izdomas darbība. Izdomai jāsaista subjekts ar predikātu, spriedumā bez subjekta un predikāta vajaga kā trešā, un Kants šo trešo sauc par transcendentālo schēmu ***). Te nu viņš jau nomaldās uz agrāko aplamo ceļu, proti uz savām kategorijām, kam jau ir pilnīgi mēchanistiska daba, un transcendentālās schēmas saista ar tām. Mums turpretī skaidri, ka transcendentālā schēma nav nekas cits, kā izdoma, un kā tādai tai jābūt patstāvīgai. Šis nomaldīšanās dēļ jau pats Kants nav varējis savas schēmas pielietot un vispār izveidot izdomu loģiku, bet viņa sekotāji nav uztvēruši, par ko iet runā, un galā nav pat sapratuši Kanta analitisko un sintētisko spriedumu. Tā piem. Vundts savas loģikas vispārējā daļā ignorē šīs schēmas. Viss lielums Kanta sekotāju ir „fēnomenālisti“ un „tīras“ pieredzes atzinēji. Ka arī Kants nav vēl nogājis līdz „tīrai“ izdomai, liecina tas, ka viņš izdomu atrod tikai sintētiskos spriedumos, kamēr patiesībā viņa atrodas arī analitiskos spriedumos. Viņš iziet no formālas spriedumu pazīmes, proti no zināšanu paplašināšanas, un atrod, ka analitiskie spriedumi zināšanu nepaplašinot, kamēr

*) „Kritik der reinen Vernunft“, 2. Aufl. 1878, Ķēnišķās Prūsijas zinātņu akadēmijas 1911. g. izdev., 33. lp.

***) Turpat, 91. lp.

****) Turpat, 99. lp.

sintētiskie paplašinot. Tas atkal nav gluži pareizi. Vispār viņš ir gan pilnīgi pareizi uztvēris ļoti svarīgu atziņu padalījumu, bet nav uzrādījis viņu īsto pazīmju. Tamdēļ tālākie, talantā vājākie filozofi pat apstrīd šo padalījumu, bet priekš atzinējiem tas paliek noslēpums. To sevišķi apliecina matēmatika H. Puankarē, kas centīgi nododas gnōzeoloģijas jautājumiem, sekoši vārdi: „... un kaut arī sintētisko spriedumu daba priekš mums nebūtu nekāds noslēpums...“ *). Tā tad sintētiskie spriedumi ir un paliek noslēpums. Patiesā atšķirība starp tiem ir tā, ka sintētiskie spriedumi ir izzinoši, kamēr analitiskie ir izskaidrojoši. No šejienes viņu nevienādā satura izdomas. Ka tas tā, redzams no šo spriedumu sīkākas analīzes.

Par tipiskiem sintētiskiem spriedumiem Kants atzīmē matēmatikas teorēmas. Ņemsim nu teorēmu: trīsstūra leņķa summa vienlīdzīga diviem taisniem, un paraudzīsīties pēc viņas elementiem. Teorēmas subjekts ir trīsstūru leņķu summa, un tā, bez šaubām, nāk no konkrētu trīsstūru pieredzes; divi taisni ir atziņa, bet šinī atziņā ieslēgtais taisna leņķa jēdziens ir izdoma. Matēmatiķi to patiesi ir izdomājuši, jo dabā tas nav novērojams. Ka pie tam taisna leņķa jēdziens nestāv nekādā cēloniskā sakarā ar subjektu un predikātu, liecina tas, ka, nosakot ģeometrisko figūru leņķu summas, vienmēr par atziņas veidotāju lieto taisnu leņķi; tā tad dažādās teorēmās dažādi ir subjekti un predikāti, bet vienāda paliek izdoma. Tamlīdzīgas patstāvīgas izdomas tad nu pielieto izzināšanai kā matēmatikā, tā visās citās zinātnēs. Matēmatikas izzinošās izdomas vispirms un galvenokārt ir skaitļi, fizikā tie ir mēri, ķīmijā — īpašības un reaģenti, bioloģijā — formas, īpašības un procesi u. t. t. Sevišķi bieži šādas izdomas pielieto praktiskā dzīvē un pat mākslā. Mantu vērtēšanai ir izdomāti naudas vieniņi, svara noteikšanai — svara vieniņi, samēru — garuma vieniņi u. t. t. Tāpat dzejnieki, lai dotu spilgtas atziņas, labprāt lieto vairāk vai mazāk oriģinālas izdomas. „Princim acis mirdzēja kā dārgakmeņi“ (Akuraters). Te dārgakmeņu mirdzums ir autora ņemts kā izdoma. Tā kā te no galvenā svara ir zināšana, tad izzināšana notiek ar salīdzināšanu, un salīdzināšanas līdzekļus parasti sauc par mēriem, bet vispārīgā nozīmē tos var saukt par mērogiem. Viņi ir noteikts cilvēku izdomājums un konstruējums, jo dabā nav konkrēta metra,

*) Sk. viņa „Wissenschaft und Hypothese“, 3. vācu izdev., 1914. g., 2. lp.

kilogramma, sekundes u. l. Te tikai tas jāatzīmē, ka ne katrs cilvēks izdomā savus mērus, bet tos, reiz izdomātus, atkārtoti lieto ļoti daudzi. Tā metriskos mērus, kuŗus izdomāja un konstruēja franču zinātnieki, tagad lieto pa visu pasauli.

Kad nu mērs ir rokā, vai nu paša pētnieka izdomāts, vai aizņemts, tad tālāk notiek salīdzināšana, sastatināšana un mērīšana. Tā ģeogrāfs var atrast, ka kalns ir 4 kilometri augsts, ķīmiķis var noteikt, ka svešā viela dod skābu reakciju, inženieris savukārt var atrast, ka mašīnai ir 30 zirgu spēku jauda u. t. l. Tā tad visos šos problēmu atrisināšanas gadījumos notiek zināma salīdzināšana. Salīdzināšanas rezultāts ir sintetisks spriedums. Bez šaubām, šie spriedumi pilnīgi sakrīt ar Kanta sintetiskiem spriedumiem, un atbilst viņa prasībai no sintetiskiem spriedumiem, jo paplašina zināšanas. Tomēr, kā redzam no mērīšanas un salīdzināšanas, te pētnieks nekādu sintezi neizdara, bet gan, taisni otrādi, analizē pētamo priekšmetu ar saviem mēriem un reaģentiem, kāpēc daudz pareizāk šos spriedumus uz priekšu saukt par salīdzinošiem. Ar salīdzinošiem spriedumiem nosaka priekšmetu elementus, nevis izdara kādu sintezi. Pat mērs, ko lieto salīdzināšanai, spriedumā neieiet kā sastāvdaļa, bet tikai kā izteiksmes līdzeklis. Tā vielu skābumu un sārmumu nosaka ar lakmusa reaģentu, par ko spriedumos pat nepiemin.

Te neielaižoties cēlumu elementu pētīšanā un klasificēšanā, jo tie paši par sevi ir plašs pētīšanas objekts, īsumā tikai uzrādams, ka no mēriem vispirmā rindā prasa, lai tie būtu būtiski identiski ar nosakāmiem elementiem. Atrast šo identitāti pie reizes ir stipri grūti, un tās atrašana tad izpaužas attiecīgā izdomas spējā. Mēs jau pašā šī darba sākumā uzrādījām, ka esošā pasaule pastāv no trim būtiskiem elementiem — substancēm, struktūrām un gaitām. Mēri nu attiecas uz tiem, tikai substances tie ņem kā kvalitātes, struktūras — kā kvantumus un gaitas — kā darbības un procesus. Bet tamdēļ pats Kants analītiskos spriedumos nepareizi ieslēdz tādu spriedumu: zelts ir dzeltens metāls. Tas izsaka kvalitāti (dzeltens), un tāpēc tas ir salīdzinošs spriedums. Dzeltenuma mērogs pie tam nāk no cilvēka, nevis no metāla. Šis gadījums lieku reizi rāda, cik neskaidras pazīmes Kants ir devis saviem analītiskiem un sintetiskiem spriedumiem.

Ja tagad pāriet uz otro spriedumu tipu, un par ceļa rādītāju ņemt Kanta analītiskos spriedumus, tad redzams, iekš kā pastāv atšķirība starp vienu un otru spriedumu veidu.

Tāds viens spriedums ir sekošs: Parīze ir pilsēta. Parīze, protams, ir pieredzes datš, bet šinī spriedumā mēs nekādu salīdzinājumu un mēru neredzam. Tomēr mēs arī šē redzam izdomu, proti vārdā pilsēta. Bez šaubām, tas ir cilvēka gara produkts, jo pieredzē pilsēta, kā tāda, nekur nav sastopama. To nevar arī sastapt, jo tā apvieno visas atsevišķas konkrētas pilsētas. Bet līdz ar to tūdaļ redzama radikāla atšķirība starp mēriem un šīm jaunām izdomām. Kamēr mērs ieiet atziņā kā neliela daļa un nereti raksturo tikai kādu vienu vien subjekta pusi, tikmēr šī izdoma pati sevī uzņem ne tikai visu subjektu, bet arī citus identiskus subjektus neaprobežotā vairumā. Tāpēc šai izdomai vajadzīgs pavisam cits nosaukums, nekā iepriekšējai, un arī šie otrie spriedumi nosaucami citādāk, nekā iepriekšējie. Loģikā šis izdomas sauc par jēdzieniem, dzīvē un filozofijā — par tiem. Man šķiet, ka tipa nosaukums ir atbilstošāks, nekā jēdziena, jo zem jēdziena var paiet arī atsevišķs cēlums. Savukārt šie otrie spriedumi, atbilstoši tipu dabai, nosaucami par ieslēdzošiem.

Lai gan šie spriedumi atbilst Kanta analitiskiem spriedumiem, tomēr tie neatbilst viņa uzrādītai atšķirībai — ka tie nepaplašinātu zināšanu. Ka tā nav, lūk viens piemērs. Gadas tādi organismi, kas liekas būt sveši savā starpā. Bet kad tos tuvāk izpēta, tad starp tiem izrādas zināma identitāte un tā tad piederība pie viena tipa. Bez tam no skolas prakses skaidri redzams, ka ieslēdzošie spriedumi ātri un izsmeljoši paplašina zināšanas. Kad mēs nezinām, kas ir Kili- mandžaro, tad uzrādījums, ka tas ir kalns, mūsu zināšanas tūdaļ paplašina. Nēmot vērā to, ka tips ir izdoma, bet ne pieredzes datš, zināšanu paplašināšana paliek par sevi saprotama.

Ja nu tagad sastatināt salīdzinošus un ieslēdzošus spriedumus savā starpā, tad starp tiem novērojama vesela rinda atšķirību. Lūkosim tās sistematizēt, lai reiz tiktu galā ar šo Kanta iesākto, bet nepabeigto loģikas pamatu.

1. Salīdzinoši spriedumi sastāv no trim pamata locekļiem, proti no subjekta, predikāta un mēroga, kamēr ieslēdzošie tikai no diviem — subjekta un predikāta, pie kam pēdējais ir tips.

2. Salīdzinošie spriedumi dod atziņas par cēlumu sastāvdaļām un elementiem, kamēr ieslēdzošie — par tiem apvienojumiem, pie kuriem pieder subjekts.

3. Vārduņam ir katrā spriedumā ir pilnīgi citāda nozīme: salīdzinošos tam ir vienlīdzības nozīme, turpretī ieslēdzošos

nekādas vienlīdzības nevar būt, bet tas te ir piederības iezīme. Zirgs ir dzīvnieks — nozīmē, ka zirgs pieder pie dzīvnieku tipa, bet nav vienlīdzīgs ar dzīvnieku.

4. Ieslēdzošos spriedumos pilnā mērā valda loģikas izslēgtā trešā likums (kā to atzīmē arī Kants), tie ir vai nu pozitīvi vai negatīvi, kamēr salīdzinošie spriedumi nemaz neatsbild uz jautājumu ar jā vai nē, bet atbild uz jautājumiem: cik? kāds? ko dara? Pie tam arvienu vairāk noskaidrojas, ka šiem spriedumiem nav katēgoriskas dabas, jo izsmeloša precizitāte parasti nav iespējama. Pat ķīmiski iesvērumi notiek tikai tuvināti. Tāpēc salīdzinājumi tik bieži tiek pavadīti ar vārdiņiem „apmēram“, „tuvināti“, „pie zināmiem apstākļiem“ u. l.

5. Tīrie salīdzinošie spriedumi ir singulāri, kamēr tīrie ieslēdzošie spriedumi ir ģenerālizējoši. Gauja ir 400 kilometru gara — ir singulārs salīdzinošs spriedums; visi cilvēki ir organismi — ģenerālizējošs ieslēdzošs spriedums.

6. Kā jau atzīmēju, salīdzinošie spriedumi ir izzinoši, jo dod zināšanu datus par pieredzes subjektiem, kamēr ieslēdzošie ir izskaidrojumi, jo nezināmu cēlumu ievēd zināmā izprastā tipā. Tā, kalns ir tips, cilvēkiem jau zināms un saprotams no agras bērnības, kamēr atsevišķu kalnu nosaukumi tam paliek saprotami tikai tad, ja tie pāriet zem šī jēdziena. Visu, ko cilvēki nesaprot un grib saprast, to viņi cenšas novest uz tipi.

7. Salīdzinošie spriedumi sastāda galvenokārt zinātnes saturu, kamēr ieslēdzošie — filozofijas, kaut gan zinātne arī lieto ieslēdzošus spriedumus, īpaši pie likumu izvešanas un klasificēšanas, un tāpat filozofi lieto salīdzinošus spriedumus pie dažām savām analizēm. Tomēr zinātnes tieksme ir nodibināt arvienu precīzākas mēru sistēmas, kamēr filozofijas — uzstādīt arvienu aptverošākus tipus. No šejienes zinātnieki cenšas pasauli izteikt elementos un matemātiskos mērogos, un savukārt filozofi cenšas visu pasauli pavest tikai zem diviem pamata tipiem, stāvošiem pilnīgā kontrastā viens pret otru. Tādi divi tipi ir Kanta numens un fēnomēns, Šopenhaura priekšstats un griba, V. Šterna persona un lieta u. l. Piebilstams, ka šīnī aperējumā arī es, pielietodams zinātnisko metodi, esmu uzrādījis laba, dievības, velnības u. c. elementus, bet pielietodams filozofisko metodi, esmu polāri tipizējis topošo un esošo pasauli.

Tā starp salīdzinošiem un ieslēdzošiem spriedumiem ir daudzkārtīga atšķirība. Likts, ka tie vairs nevarētu saistīties savā starpā. Tomēr tas notiek, un proti ar silloģisti-

kas palīdzību. Praktiski sillogistika ir diezgan labi izstrādāta, bet teorētiski arī tai nav dots pietiekoši pārliecinošs izskaidrojums, un ir filozofi, kas apšaubā tās vērtību un vajadzību. Ja nu mēs izejam no divējādiem spriedumiem un sevišķi ņemam vērā to, ka tīrie salīdzinošie spriedumi ir singulāri, bet tīrie ieslēdzošie — ģenerālizējoši, tad dzīvē, zinātnē un filozofijā nemitīgi rodas vajadzība pāriet no singulāriem slēdzieniem uz vispārīgiem un arī otrādi. Tā, piem. vairāk-kārtīgi ir atrasts, ka ūdens vārās pie 100°C un 1 atm. gaisa spiediena. Kā nu te pāriet uz likumu, ka ūdens pastāvīgi vārās pie šiem datiem? Priekš tam vajadzīgs ieslēdzošs spriedums, proti — dabā valda identitāte, vai — dabā viss atkarojas, un šis spriedums jāsaista ar dabūtiem datiem. Tāpat, ja mums ir kāda matemātiska teorēma, kā tad to pielietot dzīvē atsevišķu jautājuma atrisināšanai? Piem. kā noteikt trešo trīsstūra pusi pēc divām dotām? Tas notiek ļoti vienkārši: attiecīgā formulā ieliek konkrētus datus un pēc tam aprēķina trešo pusi.

Tad nu skaidri, ka pamata un īstie sillogismi var būt tikai divi: viens sillogisms, vedošs no salīdzinošiem spriedumiem uz ieslēdzošu, un otrs, vedošs no ieslēdzošiem uz salīdzinošu. Pirmais sillogisms sastāda to loģikas metodi, ko sauc par indukciju, bet otrs — ko sauc par dedukciju. Indukcijas gadījumā galvenā premise satur vienu vai vairākus salīdzinošus spriedumus, apakšpremise satur (reāli vai domās) attiecīgu ieslēdzošu vispārīgu spriedumu, bet slēdziens ir abu šo spriedumu sinteze. Matemātiskas teorēmas patiesībā vairs nav tīri salīdzinoši spriedumi, bet jau ģenerālizēti ar sillogismu palīdzību. Savukārt dedukcijas galvenā premise ir kāds tipizēts ieslēdzošs un arī salīdzinošs spriedums, bet apakšpremisē ieliet singulāri dati, un slēdzienā notiek citu nezināmu singulāru datu atklāšana.

Savelkot teikto vienkopus, dabūjam loģikas sastāvu atjaunotā, papildinātā un padziļinātā veidā. Atjaunojums te pastāv iekš atgriešanās uz Kanta analitiskiem un sintētiskiem spriedumiem jaunā izpratnē, papildinājums — izdomu, kā patstāvīga loģiska elementa ieviešanā loģikā un padziļinājums — stingru robežu novilkšanā starp diviem pamata spriedumiem, starp zinātnes un filozofijas metodi un pašas loģikas un īpaši sillogistikas izjēgšanā.

Tagad nu rodas iespēja gnōzeoloģiju iekļaut reliģiskā sistēmā. Kā jau teicu, līdz šim zinātne un filozofija stāvēja zināmā pretstatā reliģijai, un līdz ar to ne zinātnei, ne filozofijai nebija misijas uzdevumu. Zinātne nereti vien iestīga

„matu skaldišanā“, vai strādāja tikai zinātniskas intereses pēc, bet filozofi ļoti bieži ir nonākuši pie filozofiska solipsisma un burvju riņķiem, no kurienes tie netiek ne ārā, ne kur uz priekšu. Tagad nu mums iespējams šim svarīgām disciplinām dot noteiktu reliģisku misiju. Savelkot tās tikai viņu metodē, proti gnōzeoloģijā, gnōzeoloģijas misiju iespējams īsumā formulēt sekoši:

- a) Tai jānoskaidro vispārīgā likteņa seja.
- b) Saprotot tipus par izsakošiem komūnas, tai jānoskaidro šo komūnu plašums un par visām lietām izcelšanās centri, jo identiski cēlumi var celties tikai no viena centra. Par cik pasaulē ir vienādas zvaigznes, vienādi atomi, vienādi dabas likumi, par tik tas viss ir cēlies no kāda viena centra, kur ir radīts to pirms tips. Ar tādu izcelšanās uzrādīšanu filozofija nonāk pie beidzamā, reliģiskā un noslēdzošā izskaidrojuma.
- c) Sakarā ar to gnōzeoloģijai jānoskaidro pārejas no centra uz perifēriju, t. i. kā var notikt un notiek, ka radītais cēlums pakāpeniski paliek par likteņa pasaules komūnāru. Citādi — kā izceļas identitāte, konstance un legālisms.
- d) Vēl padziļinot šo uzdevumu, gnōzeoloģijai jānoskaidro likteņa cēlumu galīgā atrašanās no saviem radošiem centriem, pārlikteņošanās un vērsšanās pret dievišķo pasauli. Citādi — kā iestājas miršana.
- e) Vispēdīgi arī gnōzeoloģija var pieskarties jautājumam, vai nenotiek likteņa sastāvdaļu atgriešanās uz dievišķo pasauli, un ja notiek, tad pie kādiem apstākļiem.
- f) Lai veiktu visus šos uzdevumus, gnōzeoloģijai jāizstrādā savu attiecīgo un vajadzīgo izdomu dabūšanas ceļi un padziļinātas metodes. Citādi — kur un kā zinātnei dabūt savus mērogius un filozofijai — savus tipus.

3. Nodomi un ideoloģija.

Tāda vārda, kā nodoms, laikam gan nevarēs atrast nevienā loģikas mācības grāmatā; savukārt ideoloģijai, kad tā sastopama filozofiskos traktātos, tiek piešķirta neatbilstoša nozīme. To uzskata kā zināmu uzskatu un pat aizspriedumu sistēmu, un tā ideoloģija tiek nostādīta zemāk pat par pasaules uzskatu.

Neskatoties uz to, eiropiešu gara dzīve ir pilna gan ar atsevišķiem nodomiem, gan ar ideoloģiskām sistēmām, kas pie tam tiek sasniegtas un piepildītas. Ir milzums izgudrojumu, notiek visādas reformas, mākslinieki nemitīgi pūlas ap jauniem, oriģināliem mākslas darbiem, tā kā eiropietim būtu

ļoti no svara radīšanas loģika un ideoloģija. Ka pēc tās ir liela vajadzība, liecina arī tas, ka radīšanas jautājumus uz sevi ir uzņēmušas estētika un psiholoģija. Tāpat nevar teikt, ka filozofi nebūtu interesējušies par nodomiem, tie ir pieminēti aizvien, tomēr vienmēr par tiem augstāk ir nostājušies konstantā patiesība un tā tos noslāpējusi. Tikai pašā beidzamā laikā arvienu vairāk atskan prasība pēc radīšanas psiholoģijas, un daudzi darbinieki pie tās jau ir stājušies. Tomēr viņi galvenokārt aprobežojas ar radīšanas faktu savākšanu un sistematizēšanu, kamēr kaut cik noteiktas radīšanas loģikas vēl vienmēr nav. Tas arī saprotams: pētnieki te grib iet pa veco gnōzeoloģijas ceļu, bet tas nu vairs neder. Šinī ziņā zīmīgs ir grāfs Hermans Keizerlings. Kādai savai grāmatai viņš ir licis virsrakstu „Schöpferische Erkenntnis“, kas mums jāatzīst par nejēdzīgu, jo starp nodomiem un atziņām ir nevien starpība, bet noteikts antagonisms. Tas lieku reizi apliecina, ka eiropietis nav ticis un nevar tikt laukā no savas specifiskās pieredzes, atziņu un patiesības sfēras.

Kamēr vācu filozofi un zinātnieki nodomu un ideoloģijas vielu grib nodot gnōzeoloģijas ziņā, tikmēr franču attiecīgie darbinieki to satuvina ar gribas sfēru. Par iesācēju te laikam jāuzskata Alfrēds Fuljē, ar viņa idejām-spēkiem *). Bez šaubām, Fuljē iziet no nodomu idejām, bet viņš pārāk ātri pāriet uz to tālāko stadiju, kad tās saistās ar spēku un gribu. Nodomi realizējas ar gribas palīdzību, bet jau tas vien, ka milzums nodomu, pat viss vairums, paliek nerealizēti, liecina, ka starp nodomu un gribu ir liels attālums. Dzīvē var novērot, ka nodomus veic viens cilvēks, bet tos realizē otrs; dažkārt šī starpība ir tik liela, ka ko viena paaudze uzstāda par ideālu, to realizē tikai otra. Izdomu un ideālu cilvēki visumā ir diezgan vāji gribas cilvēki, kamēr savukārt gribas cilvēki ir vāji izdomātāji, un viņi galvenokārt ir svešu ideju un ideālu piepildītāji. Bergsona élan vital arī vairs nav nekāds radīšanas akts, bet radīšanas realizācija. Līdz radīšanas aktam, t. i. līdz nodomam un ideālam arī Bergsons nenogremdējas. Ar vienu vārdu, ir lielāki vai mazāki priekšsagatavojumi ideoloģijai, gara darbinieki jūt viņas vajadzību un pat iespējamību, tomēr kā kaut cik lietderīga disciplīna ideoloģija vēl nav nodibinājusies. Tāpēc te tai liekami zināmi sākumi.

Vispirms notīrot ideoloģijas lauku no visa nepiederīgā, par tās sfēru uzrādāma gara un prāta sfēra. Tanī ziņā vi-

*) Sk. viņa „L' évolutionisme des idées-forces“, 7 ed.

ņas darba lauks ir pilnīgi vienāds ar atziņas un gnōzeoloģijas lauku. Tas ir loģikas lauks. Arī te jāņem loģikas elementi un attiecības, nevis psiholoģiski materiāli. Un tā kā gnōzeoloģijā mēs jau ierādījām vietu izdomai, tad ar to ir nodibināta noteikta sakarība starp gnōzeoloģiju un ideoloģiju. Viņu organs ir viens — prāts, un tāpat viens ir viņu materiāls — gars.

Tomēr prāta funkcijas katrā laukā jau ir tik atšķirīgas savā starpā, ka katra prasa atsevišķu darbinieku. Tad nu pretī zinātniekam nostājas izgudrotājs, bet pretī filozofam — profēts. Viņi gan darbojas ar vieniem un tiem pašiem objektiem, tā piem. fiziķis un techniķis — ar dabas spēkiem, tomēr viņu izdomām un darbībai ir dažāda orientācija. Tāpat filozofs un profēts liekas nodarbojami ar vieniem un tiem pašiem augstākiem jēdzieniem un principiem, bet kamēr filozofs cenšas sasniegt mūžīgo patiesību, tikmēr paties profēts cenšas uzstādīt pavisam jaunus ideālus, pie tam atmetot vecos un arī tos pavadošo patiesību. Ja tā, tad skaidri, ka ideoloģijas specifiskā darbība noteikti atšķiras no gnōzeoloģijas darbības.

Mūsu spriedumu schēmas dod iespēju uzrādīt, iekš kā pastāv šī atšķirība, un izsekot ideoloģijas gaitai. Mēs redzējām, ka gnōzeologs vāc pieredzes objektus, pie tiem pieliek mērogus un tipus, un nonāk pie atziņām-patiesībām. Īstā pieredze ar to noslēdzas. Ja nu paraugās uz ideologu, tad viņš sāk ar to, ar ko ir beidzis gnōzeologs. Viņš vairs nekā nepēta, viņš nemeklē jaunu atziņu, bet vitāli nostājas pret pieredzi. Parastā vitālā nostāšanās pret pasauli izsakās kā neapmierinātība ar to. Atcerēsimies Budu un Jēzu, cik negātīvi viņi nostājās pat pret visu pasauli. Viņi un vispār dzimuši ideologi nepieņem pasauli. Pat techniķis-izgudrotājs vispirmā rindā atrod kādus trūkumus tanī mašīnās, ar kuŗām viņam iznāk darišana. Tā ideologs vispirmis uzstājas kā dumpinieks vai vismaz kā nemiernieks. Gnōzeologam patiesība ir kaut kas svēts un vērtīgs, kamēr ideologam — ļauns, atmetams un uzvarams. Bet no šejienes ceļas pirmais ideoloģijas darbs — problēmu formulēšana. Kas gnōzeologam ir zināšanu alkšana, tas ideologam ir esošās pasaules pārvarēšana. Pie tam ideologs liekas pietiekoši pazīstam pasauli, tā kā ideoloģiskā darbība, kaut periodiski, seko gnōzeoloģiskai darbībai. Arī šinī ziņā ideoloģija ir sajūgta ar gnōzeoloģiju.

Ja nu tagad pievērsties problēmu laukam, tad tur tāpat saskatāmas divas galvenās problēmu sfēras, kā pastāv divas atziņu sfēras. Atbilstoši zināšanām, ideologs šinī laukā pa-

liek nemierā ar atziņas elementu: vai nu šis elements satur tādu kvalitāti, kādu nevēlās ideologs, vai satur viņu neapmierinošās struktūras fāzēs, vai pilda darbības, kas to neapmierina. Visumā te ideologs neatmet visu priekšmetu, bet tikai dažas tā sastāvdaļas. Tā piem. ideologs atrod, ka pajūgs viņu neapmierina tādēļ, ka vilcējs-zirgs, pēc viņa pārlicības, ir par lēnu vai nespēcīgu, un viņš iegrib ko spēcīgāku. Savukārt profēta neapmierinātība izsakās nemierā ar tipu jeb ar tipā ielikto jēgu. Kā zināms no reliģijas vēstures, profēti pēc kāda laika sevišķi vēršas pret dievības tipu. Tā sevišķi Buda tik asi nostājās pret dieviem, ka vispirmā rindā atmata viņus. Tāpat daži pētnieki uzrāda, ka Jēzus esot jūdu dievu Jahvi nosaucis par velnu *) (Jāņa ev. 8, 44). Savukārt reformātorus neapmierina valsts iekārtas tipi, māksliniekus — cilvēku vai mākslas darbu tipi u. l. Ja palikt tikai problēmu laukā, tad gandrīz viss cilvēku lielums ir problēmisti — viņi ir ar kaut ko neapmierināti, un tā tad viņi jau ir sagatavoti ideoloģiskai darbībai. Tomēr tālāk tikai ļoti reti cilvēki atrod atbildi uz problēmām. Dzīvnieki un augi gandrīz nepavisam nav spējīgi uz problēmu atrisināšanu, kaut gan arī tiem rodas visādas grūtības, un tāpat viss cilvēku lielums ir spējīgs tikai uz pašiem elementārākiem atrisinājumiem. Ja nu tomēr cilvēki vēlas un pat alkst atrisinājumu, tad īstie un sekmīgie problēmu atrisinātāji paliek par cilvēces vadoniem. Vadonības ideja ir pilnā mērā ideoloģijas lauka ideja. Vadonis ir lielu sociālu problēmu atrisinātājs. Pēc savas būtības tas tomēr var darboties vai nu atziņu vai izskaidrojumu laukā, t. i. vai nu var dot izgudrojumus vai jaunus tipus vai jaunu tipu jēgu. Viegglāka ir izgudrojumu sfēra, izgudrotāju ir daudz, kamēr ideālu sfēras darbība ir daudz grūtāka un tur darbinieku ir daudz mazāk.

Ja pievērsties vispirms izgudrojumam, tad tas nosaucams par priekšmeta elementu variāciju. Ko zinātnieks uzmeklē un konstatē, to izgudrotājs varijē pēc sava prāta. Ja ņemam sekošu salīdzinošu teikumu: šis grāvis ir pusmetru dziļš, tad tas acīm redzot ir dabūts izmērot konkrēta grāvja dziļumu. Bet ja sakām sekoši: jaunrokamais grāvis būs vienu metru dziļš, tad skaidri, ka mēs esam jau pārgājuši uz nodomu, pie kam mums pirmkārt vēl nav grāvja un otrkārt grāvis būs jau citāda dziļuma, nekā konkrētam grāvim. Abi mūsu teikumi ir uzbūvēti pilnīgi vienādi, tomēr katrs iziet no pavisam

*) Sk. piem. T. Fritsch. Der falsche Gott, 1921, un J. Sandera „Cīņa ap veco derību“, 1933. .

cita izejas punkta. Atziņas teikums iziet no likteņa pasaules, kamēr nodomu teikums iziet no kultūras avotu pasaules, vērsas pret likteņa pasauli un to pārveido, ved uz jaunu stāvokli.

Lietu elementus mēs sadalījām uz kvalitātēm, kvantitātēm un darbībām. Tad nu izgudrojumi nav nekas cits, kā kvalitātu, kvantumu un darbību variācijas un variējumi. Tvaika mašīna nav nekas cits, kā dzinēja mašīna, kuŗai ūdens vai dzīvnieka vietā piejūgts tvaiks, t. i. citas kvalitātes spēks. Tāpat elektriskā spuldze nav nekas cits, kā lampa, kuŗā parastā degviela ir samainīta ar elektrisko strāvu. Novērojams, ka cilvēki visvairāk un visvieglāk piepilda kvantitatīvus nodomus, t. i. reālizējamus priekšmetos vienkārši palielina vai samazina to elementus. Jau grūtāk un retāk viņiem padodas darbības maiņa, pie kam darbības maiņā tāpat parastāk notiek ātruma palielināšana vai samazināšana, bet mazāk pārveidošana. Par lieliem izgudrojumiem jau skaitās tie, kas taisnvirziena kustību pārvērš rotācijā. Visgrūtāki liekas būt kvalitatīvie izgudrojumi, piem. jaunu ķīmisku vielu, jaunu medikamentu, jaunu enerģijas veidu u. t. t. veidojumi. Tāpat mākslas stila oriģinālitate vairumā pieder pie izgudrojumiem, jo oriģinālie stila paņēmieni nav nekas cits, kā jaunas vārdu un domu kombinācijas.

Kā nu iespējami izgudrojumi? Tā kā izgudrojums novedams uz cēlumu elementu variācijām un kombinācijām, tad izgudrotājam jāzin cēlumu elementi. Tamdēļ tik parasti ir, ka zinātnieks paliek arī par izgudrotāju un savukārt izgudrotājs sīki pazīst tos priekšmetus, kuŗos viņš izdara izgudrojumus. Tā tad pirmais izgudrošanas noteikums ir pamatīga pieredze, ieejoša elementos. Tālāk izgudrotājs satuvina nemieru ar cēluma elementiem. Tā, ja cilvēku neapmierina pajūgs, tad jānoskaidro, kuŗš pajūga elements tieši to apmierina, un kas neapmierina šinī elementā. Tā, ja neapmierina zirga ātrums, tad dabīgi rodas tā izdoma, ka jāņem kas ātrāks par zirgu. Tā tad izgudrotājam vajadzīgi specifiski kritiski novērojumi. Tikai tālāk nāk pati izgudrošana. Ļoti parasti tā sākas ar minēšanu. Tā, ja ar braucēju ir notikusi kāda avārija, tad tas tūdaļ sāk „gudrot“, kā līdzēties. Jā, teiksim, braucējam ir pārlūzusi ilksis, tad — kur ņemt jaunu ilksi, vai ar ko to samainīt? Atbildi var gan dabūt sistematiski, ņemot pēc kārtas dažādus priekšmetus, bet parasti atbilde pati „iešaujas“ prātā. Lielais izgudrotājs Edisons visumā pielietojis sistematisku pārbaudi, kas der viņa izgudrojuma reālizēšanai. Tā, kad viņš stājies pie elektriskās spuldzes izgudrošanas, tad attiecīgā ogles ma-

tiņa dabūšanai viņš pārbaudījis simtiem augu šķiedru, kas dod ogli. Mākslā turpretī vairāk vadas no iedvesmes. Dzejniekam atskaņas nāk „pašas no sevis“, t. i. no talanta dziļumiem. Visumā tas jaunais elements, kas dod iespēju realizēt nodomu, nāk no cilvēka paša, un jo grūtāka ir problēma, jo dziļāk cilvēks nogremdējas sevī. Kā zināms, izgudrotāji sevī nogrimst tik dziļi, ka aizmirst ārpasauli. Pieredze tiem vairs nelīdz. Lūk, tāpēc jau izgudrošanas laukā var runāt par iedvesmi, kas izgudrotājam atnes vajadzīgo izdomu. Izdoma nāk ar lielām grūtībām, nāk misteriozā kārtībā, un tāpēc te jau ir pāreja uz citu sfēru. Te esošā pasaule sanāk kopā ar topošo, cilvēks pieskaņas topošās pasaules sēklu avotiem, un tamdēļ te vajadzīgs nodibināt jaunu sakarību, citādu, nekā loģikas laukā. Tā ir mistērija un sakramenta sfēra. Tālāk mēs apskatīsim, kā noorganizēt iedvesmes mistēriju, te apmierināsimies ar izgudrojumu novešanu līdz šai sfērai. Vēl tikai jāpiebilst, ka ne katra izdoma tūdaļ der. Ir milzums maldinošu un nepilnīgu izdomu, kāpēc uzmanīgi izgudrotāji katru jaunāko ideju pārbauda, vai tā patiesi atrisina problēmu vai nē.

Savukārt ideāli sastatināmi ar ieslēdzošo spriedumu subjektiem. Ieslēdzošā teikumā loģikis iet no subjekta uz tipu, tam pretī ideologs iet no tipa uz subjektu. Pie tam viņš nevis meklē to subjektu, no kura tips izvērsies, bet meklē tādu ideālu, kuru varētu nostādīt pretī tipam. Reliģiski tips izsaka komūnu — bezgalīgu identisku cēlumu vairumu, un tie savā kopībā jau pieder pie likteņa pasaules. Tad nu ideologs, kā topošās un dievišķās pasaules darbinieks, sacēlas pret šo komūnu un tai nostāda pretī ideālu. Ideāls nebūt nav jauns tips, tips ir ļoti schēmatizēts, tas satur tikai nedaudzas vajadzīgas iezīmes, kamēr ideālam ir daudz īpašību. Viņš ir subjekts, tikai vēl nereālizēts un nepavisam vēl nepārvērties tipā. Tas ir tā sēkla, kas nāk no svētnīcām un radošiem centriem jaunu topošās pasaules cēlumu radīšanai. No ideāla izceļas vērtības.

Ja nu tā ideāli nostājas pretī tipu komūnām, tad tiem jābūt perfektākiem par tiem. Perfekcijas jautājums ir arī topošās pasaules jautājums. Ja topošā pasaule ir pārveidību pasaule radīšanas ceļā, tad radīšana tiek saprasta kā zināma iešana uz priekšu, nevis atgriešanās un atkārtošanās. Topošās pasaules radīšanas akti jāsaprot par tādiem, kas esošo un sasniegto jau kaut kādā ziņā pārspēj, dod patiesi kaut ko jaunu. Visumā šo jauno un tālāko mēs nosaucām par vēstu-

risku notikumam. Tad nu tagad vajaga loģiski noskaidrot, kas ir tas būtiskais, kas sastāda vēsturi.

Formāli, kā teicu, tā ir perfekcija un pēc būtības autonomija. Autonomiju mēs jau noskaidrojām kā sēšanas cēlonību, un tagad jānoskaidro sēklu perfekcija. Liekot pie sēklām autonomijas pazīmi, perfekcija katrā būtiskā dimensijā izsakās citādāk. Proti substanču dimensijā tā izsakās cēlumu pārejā uz tādiem substanču noveidojumiem, kas nes arvienu vairāk un vieglāk autonomiju, ar kuģiem tā tad iespējama radišana, un līdz ar to substances noveidojumu, kas izslēdz inerci. Substanču noveidojumi inerces un perfekcijas ziņā, acīm redzot, sakārtojami sekoši: telpa, laiks, matērija, enerģija un gars, t. i. visinertāka ir telpa un visautonomāks ir gars. Tad nu ideālam jācenšas pēc gara un jāizslēdz telpa un tai sekojošās substances. Tas patiesi novērojams visos pakāpeniski uzstādītos ideālos un vērtībās. Viņu augstākā perfekcija ir savienota ar lielāku garīgumu, nekā iepriekš, un arvienu mazāku saistīšanu ar telpu, laiku, spēku un matēriju. Protams, ņemot vērā piecus substances noveidojumus, arī ideālos var būt un ir daudz veidu. Struktūras ziņā perfekcija izsakās arvienu augstākās saistīšanas pakāpēs. Tāda iekšēja pilnīgāka saistīšanās dod iespēju cēlumam tikt arvienu autonomākam. Tāpēc organismi ir autonomāki, jo tie ir strukturāli daudz potencētāki, nekā neorganiskās vielas. Potences augstumū matēmatika uzrāda ar potences rādītāju, un tas it labi der izskaidrojumam, kas ir struktūras perfekcijas. Vispēdīgi gaitas ziņā perfekcija arī skaidra — perfekts ir tas, kas vairāk spējīgs uz ēmānāciju un mazāk uz absorbciju, nekā kāds cits cēlums. Tāpēc ēmānācija jāprasa arī no ideāliem un vērtībām, un jo tālāku ideālu mēs meklējam, jo vairāk ēmānācijas mums no tā jāprasa.

Iepriekšējās nodaļās mēs nācām pie jauna dievības ideāla — Laimes Iedvesmotājas, Pārveidotājas un Pārveidīgās. Ja nu pie viņas pielikt augšā uzrādītās perfekcijas iezīmes, un to sastatināt ne tikai ar bijušām dievībām, bet arī ar visaugstākām valdošām dievībām, tad redzams, ka viņa ir perfektāka par tām. Substanču ziņā viņa ir pilnīgi garīga, sakari ar viņu var būt tikai garīgi un ar augstāko gara orgānu — prātu, protams, saprotot prātu kā spēju uztvert ekstāzes, talanta un ģeniālas iedvesmes devumus. Šī dievība neiedarbojas ne uz miesu, ne jūtām, bet tikai uz prātu, un tāpēc tā ņemama tikai kā garīga būtne. Tālāk, struktūras ziņā, tā nostādama augsti ar to, ka viņa ir saistīta ar visu garīgo pasaulē. Ja viņa ir Iedvesmotāja un Pārveidotāja,

taud viņa taču reagē uz katru iedvesmes prasību un katru stāvokli, kas prasa pārveidību. Atsauksšanās un uzklauššanās spēja ir augstas perfekcijas iezīme, uz to nav spējīgi neorganiski cēlumi, zemākie organismi arī maz reagē uz pasaules gaitām, maz attīstītiem cilvēkiem tāpat daudz kas pāriet garām bez ievēribas, un tikai paši augstākie cilvēki par visu interesējas un uz visu reagē. Iekš tā izpaužas viņu augstākā dvēseles struktūra, un iekš tā pat izpaužas Laimes Iedvesmotājas augstākā struktūra. Vispēdīgi ir skaidrs, ka tā ir spējīga tikai uz ēmānāciju, pie tam uz ēmānāciju visaugstākā veidā, proti uz garīgi radošu. No viņas nāk jaunu, oriģinālu ideālu sēklas, kas ir tik sākotnīgas, ka ar tām sākas jauni vēstures periodi.

Ja tā, tad ideologa uzdevums ideālu ziņā ir skaidrs. Viņa problēma izriet no valdošām komūnām. Ideologam jāaskata šīs komūnas, jāuztver viņu absorbcija un posts, un jāformulē problēma, kas varētu novērst šīs komūnas jaunu. Tā, ja ārsts saredz un novēro postu, ko atnes kādas slimības bacīļu komūnas, tad viņa problēma ir skaidra — jāuzmeklē tāda viela, kas nostātos pret šiem bacīļiem kā to nāveklis. Tāpat tehnikis var nostāties pret pasaules telpu un to uzskatīt par bezgalīgu absorbējošu izplatījuma komūnu, un pēc tam uzstādīt problēmu, ar kādu aparātu pārvarēt šo bezgalīgo izplatījumu. Tā šiem diviem ideologiem pagaidām ir tikai problēma, bet idejas vēl nav. Kur viņi to lai ņem? Skaidri, ka tā ņemama atkal un tikai no dievišķās sfēras, no kuņas nāk visas garīgās radošās sēklas.

Tāda ir ideoloģija savos elementos. Tālāk tā jāiesaista reliģiskā gudrības ceļā. Tai cilvēks jāsaista ar dievišķo un topošo pasauli, tāpat kā gnōzeoloģija cilvēku orientē likteņa pasaulē. Sakarā ar šo vispārīgo sakarību, ideoloģijas atsevišķus uzdevumus var formulēt sekoši:

a) Tā kā dievišķā pasaule savā pārveidībā vienmēr atmet esošo un pārveidojas, tad tā vienmēr ir ideāla; tas nozīmē, ka viņa vienmēr ir arī cilvēku ideāls, kas tiem vienmēr iet iepriekš un var noderēt par pastāvīgu ceļa rādītāju. Tagad šo ideālo dievības izpausmi mēs apzīmējam par Laimi Iedvesmotāju, Pārveidīgo un Pārveidotāju, un tamdēļ ideoloģijai jāizveido šīs dievības mistērija un cilvēku sakari ar viņu.

b) Tad tai jāiziet no gnōzeoloģijas datiem par likteņa pasauli, jāformulē attiecīgās problēmas par tās pārveidošanu un tās jādetalizē tā, lai tās atrisinātu pēc iespējas sekmīgāk.

c) Paralleli tam visam ideoloģijai jāuzstāda jauni dzīves ideāli. Galvenās ideoloģijas sfēras ir reliģija, māksla un tehnika. Reliģija dod reliģiskus ideālus, māksla — vitālus un kultūrālus un tehnika — materiālus un sociālus.

d) Pēc savas perfekcijas ideālus var padalīt uz sekošām pakāpēm, pēc tiem sekojošām vērtībām:

- 1) nedzīvo materiālo vērtību ideāli, sevišķi kā vielas un mašīnas,
- 2) sociālo vērtību ideāli, sevišķi valsts,
- 3) mākslas darbu ideāli,
- 4) organismu ideāli,
- 5) jaunu cilvēka veidu ideāli,
- 6) dievības ideāli.

e) Ideoloģijai sava darbība jānoorganizē tā, ka visa cilvēce iesaistītos reliģiskā darbībā, un katrs cilvēks tur darbotos pēc saviem spēkiem.

f) Viņai jānoorganizē cīņa ar likteņa pasauli, un jāizmēģina viss tas, kas jau pārvērties par izdzīvotu un nolietotu kultūras mēslu.

VII. Cilvēces atgriešanās no likteņa.

1. Likteņa ceļš.

Reliģija un vispār ideoloģija nododas ne tikai teorētiskām problēmām, bet arī praktiskām, pēdējām pat vēl vairāk, nekā teorētiskām. Arī mēs, lai gan sākām no tīri teorētiska jautājuma par laba un ļauna būtību, tomēr pakāpeniski esam pārgājuši uz praktiskas dabas lietām. Tā pagājušā nodaļā mēs noskaidrojām, cik tāli ir izbūvēts reliģiskais ceļš, kas mums bija vajadzīgs, lai zinātu, no kādas vietas būvēt tālāk šo ceļu. Tagad nāk tālākais praktiskais jautājums: kur patlaban atrodas cilvēce? Nevar būt nekādu šaubu, ka uz reliģiskiem ceļiem viņa atrodas mazā skaitā. Tā tad tā atrodas likteņa pasaulē un uz likteņa ceļiem. Ja nu mēs cilvēci gribam vispar atgriezt uz reliģijas lauku un uzgriezt uz reliģisko ceļu, tad mums jāzin, kur tā patlaban atrodas. Bet šis jautājums savukārt prasa teorētisku apskatu, kā cilvēks iekļūst likteņa pasaules varā, t. i. sāk iet pa likteņa organizētu ceļu.

Mēs likteņa pasauli savās vispārējās formās jau raksturojām kā legālisma un determinisma pasauli un kā absorbē-

jošu savās galējās izteiksmes stāvokļos. Ja tā, tad likteņa nostāšanās pret cilvēci arī pieņem legālizēti sistematisku formu, t. i. arī liktenis izveido savu ceļu cilvēku ievilināšanai un ieraušānai savā pasaulē. Tā kā liktenis izpaužas fenomēnos un likumos, tad arī šis viņa ceļš sastādās no ļoti regulāriem posmiem, daudz regulārākiem, nekā reliģiskais ceļš. Pēdējais ir vēsturisks, tas ir jaunceļš, tas pilnā mērā allegorizējams ar jaunbūvējamiem ceļiem tuksnešos un džungļos, un tāpēc tas ir gan plānveidīgs, bet nav ceļams pēc stingriem likumiem. Tam nu pretī likteņa ceļš jau sen ir gatavs, tam ir mūžības iezīmes, tas ir taisns noteiktā virzienā un ar noteiktām pakāpēm uz leju. Pēc likteņa pasaules iezīmēm, uz šī ceļa redzama pakāpeniska sēšanas cēlonības izdzišana, un trieciena cēlonības un determinisma pieaugšana. Ja likteņa ceļu ņemt objektīvā vēsturiskā aspektā, kā regresa ceļu, tad tā posmi konstatējami pilnīgi precīzi un stingri zinātniski. Tas ir konkrēts un konstants ceļš, pa kuŗu iet lielas cilvēku un visu organismu masas līdz viņa galam — iznīcībai. Tad nu vispirms uzzīmēsim šo ceļu viņa etapos un tālāk paraudzīsimies, kādā šī ceļa etapā atrodas kultūras nācījas.

Pārskatot šo likteņa ceļu no viņa sākuma līdz beigām, tanī saskatāms, ka tas ved nemitīgi uz leju, un šinī iešanā uz leju saskatāmas 9 pakāpes, proti sekošas: absolūtisma, sakrifikācijas, dogmātisma, grēka, mistikas, baudu, izlaidības, varmācības un izdelšanās. Tagad šos etapus raksturosim tuvāk.

Likteņa ceļa sākums, protams, atrodas uz reliģiskā ceļa. Sākumā tas ir nomānīšanas un maldināšanas ceļš, un tāpēc pirmā posmā tas ir stipri nomaskots pēc reliģiskā ceļa līdzības. Lai gan likteni mēs visumā raksturojām kā bezsejīgu un bezpersonīgu, tomēr viņa ceļa sākums ir izveidots tik gudri-viltīgi, it kā pie tā būtu strādājusi pati gudrākā un arī ļaunākā galva. Tad nu šī ceļa sākums ir būvēts no tādām atziņām, ka pat visizglītotākie teologi pret to neceļ iebildumu, taisni otrādi, viņi paši sirsnīgi un centīgi kultivē šīs atziņas. Šī pirmā likteņa atziņa ir absolūtisma atziņa. Izsakas viņa iekš tā, ka valdošās reliģijas dievība esot visaugstākais dievs, tas esot visgudrs, un visvarens, tas visu paredzot un visu jau esot izlēmis uz priekšu, predestinējis, un ka līdz ar to viņa profēta mācība esot absolūta patiesība. Tas, redzāt, pilnīgi izskatās pēc sirsnīgas dievības un profēta cildināšanas. Tomēr dzīvības ceļa un topošās pasaules, kā arī pašas dievības iezīmes rāda, ka te notiek sātāniska maldināšana, kuŗai gan nepadodas profēti, bet kuŗai padodas baznīcas un viņas ci-

tādi centīgie, bet garā jau trulie un uz iedvesmi nespējīgie garīdznieki un draudžu locekļi. Lieta tomēr skaidra — absolūtisma atziņa ir vērsta pret augšanu un jaunradišanu. Ja dotā mācība ir absolūta patiesība, tad turpmāk taču nav vajadzība ne pēc jaunas mācības, ne pēc jaunas iedvesmes. Ar absolūtizāciju tiek aizbērts iedvesmes avots un pārtraukta satiksme ar dzīvo un radošo dievību. Ka šis avots patiesi tiek aizbērts uz ilgiem gadu simteņiem, tas paliek redzams tikai vēlāk, proti, kad sāk vajāt tos, kas grib jaunu iedvesmju un sāk nokaut jaunus profētus. Īstais reliģiskais ceļš prasa iedvesmi ja ne nemitīgi, tad vismaz periodiski, pie katras jaunas vēsturiskas situācijas un pie tālākiem likteņa šķēršļiem. Bet lūk, pašas baznīcas ir tās, kas, balstīdamās uz absolūtisma principu, jaunu iedvesmju vairs nepielaiž nekādā ziņā. Jaunas idejas viņu acīs ir ļauns, un pret to paudēju tūdaļ mobilizē garīdznieku, draudžu un visas baznīcas komūnas. Bet ja nav reliģiskas iedvesmes, tad cilvēkiem jādzīvo veco mācību inercē. Pirmatnējais labprātīgais uzdevums un pienākums ar absolūtismu pārvēršas uzspiestā normā. Cilvēki no brīviem reliģiskās mācības izkopējiem paliek par šīs mācības vergiem. Tādā kārtā cilvēks tiek atrauts no dievišķās misijas darba.

Tā ar absolūtismu reliģiskā dzīvē tiek ienests sastingums. To parasti sauc par reliģisko konservātismu, un paši teologi (piem. Harnaks) to atrod par ļoti īpatnēju biznīcām. Un kā zināms, visas reliģijas stingri turās pie katra burta un katra „dieva vārda“. Ja tas ir absolūta patiesība, tad tam piešķirama konstances īpašība un tas rūpīgi saglabājams. Tagad reliģisko mācību sāk dēvēt par svētu, par tādu pat svētu sāk dēvēt kā pašu dievību, tā svētos rakstus, kas satur reliģisko doktrīnu, un tālāk par svētu padara profētu, zemi, kur viņš mācījis un dzīvojis, viņa mācekļus un beigās pat tīri materiālas lietas, kam ir attiecības ar iepriekšējiem svētiem. Tā tiek sakrificēts ne tikai baznīcas garīgais saturs, bet arī viņas materiālais ietērps. Bet viss konstantais, kaut arī izteikts ar bijīgi izrunājamo vārdu svētais, kā jau redzējām, pilnā mērā pieder pie likteņa pasaules. Svētums ir likteņa konstante, un svētas lietas ir likteņa pasaules lietas. Ar to jau likteņa pasaule ielaužās baznīcā, vai, pareizāki, sākas baznīcas dzīves pārlikteņošana. Kā zināms, visas reliģijas ir tikušas uzvestas uz šī likteņa ceļa posma, jo visām viņām ir savi sakrificējumi. Tikai kad parādās jauni profēti, tad viņi ar riebumu uzrāda uz šiem elkiem un prasa to nesaudzīgu atmešanu. Cik zemu var reliģiju novest sakrifikācija,

redzams no tādām relikvijām, kā svētās naglas, drēbes, miesas jeb svēti liķi u. l., kas drīzāk pieder pie mēslu kategorijas, nekā vērtību.

Ar absolūtizāciju un sakrifikāciju dievišķā mācība un reliģiskā dzīve dabū inerces, t. i. nemainības raksturu. Tālāk šo konstanci „betonē” ar dogmām. Reliģisko mācību ietērpj noteiktās un nemainīgās teorijās, un šīs teorijas pasludina par dievišķo patiesību. Bet ar to pirmatnējais dievišķais brīnums tiek pārvērstš likumā un patiesībā, kas jau ir likteņa pasaules izpausme. Dogmas nav nekas cits, kā patiesība, kas piepildīta. Ar to teoloģiskais dogmatisms baznīcu noorganizē pēc likteņa valstības parauga, un dievišķā ideja paliek par piespiešanas līdzekli. Dievišķos vārdus tagad lieto cilvēku nīvēlēšanai, vienādošanai un zināmai komūnizēšanai. Visiem vienādi jātic, visi ir vienādi Dieva priekšā, bet kas nepadodas dogmām un normām, to pasludina par ķeceri, sāk vajāt un cenšas izdeldēt. Tā sākās jau trieciēna cēlonība. Visumā tomēr te galvenais ir cilvēka lielā garīgā verdzība. Pirmā nāves ceļa posmā sātāns profētu un viņa mācību ieslēdz zelta godības krātinā, bet šinī posmā viņš jau pašu ticīgo cilvēku iesloga likumā cietumā. Cik šausmīgi ir reliģiskie likumi, zināms no jūdu, indiešu, katoļu un citu baznīcu normām. Tādā stāvoklī domāt par istu reliģisku brīnumu un ņemt dalību viņā nav ko domāt.

Līdz šai vietai likteņa ceļš iet paralēli reliģiskam ceļam, tikai, kamēr tas iet uz augšu, likteņa ceļš jau ved uz leju. Cilvēkiem vēl vienmēr liekas, ka tie iet pa pareizo ceļu. Bet tad tālākā posmā cilvēki ar šausmām sāk pārliecināties, ka tie ir kaut kā nomaldījušies. Sākumā reliģija taču sola atpestīšanu, tā ir priecas mācība, bet nu sākas cilvēku apvainošana nebeidzamos grēkos. Labais un svētīgais līdz tam cilvēks, Dieva bērns un viņa rūpju objekts, tiek pārvērstš par smagu grēcinieku, kas cita nekā nedara, kā grēko. No vienas puses baznīca uzstāda bezgalīgus grēku veidus, un no otras — cilvēkus arvienu vairāk apvaino grēkos, par ko viņiem tiek uzlikti arvienu smagāki sodi. Ar laiku cilvēku pat nodod „laicīgas” varas rokā, kas to pārvērs vergā un dzimtcilvēkā. Tā ar grēku cilvēks tiek atgrūsts no Dieva.

Kad cilvēks ir novests grēka stadijā, tad jau sākas viņa pakāpeniska samaitāšana. Grēka stāvoklī cilvēks gan apzinas savu ļauno dabu, bet vēl vienmēr ir pieķēries dievībai. Lai nu tiktu vaļā no grēkiem, tad cilvēki cenšas nākt tiešā sakarā ar dievību. Tā sākas mistikas stadija, ko baznīcas vēl vienmēr ļoti cildina. Baznīcas vēsture nu liecina, ka misticisma

laikmets seko hipertrofētam grēcības laikmetam. Ka mistiķi tomēr nenāk sakarā ar isto dievību, bet par dievību nomaskotu sātānu, liecina istās dievības un istās reliģiskās darbības iezīmes. Pārveidīgais Dievs sēj garīgas sēklas visai cilvēcei, kas tad izsauc vēsturiskus lūzumus. Tam nu pretī mistiķu dievs ir konstants, tas nekādu problēmu sēklu nedod, un pats mistiķis nekādu iedvesmi nesņem, bet pārdzīvo ekstāzi, kas jau pieder pie substances un tā tad likteņa pasaules. Mistiķis pārdzīvo pilnīgi neauglīgas jūtas, kam nu pretī profēts savos sakaros ar dievību nāk pie auglīgām domām un idejām. Ekstāze ir tikai psihiska milināšanās. Kristīgām mistiķēm Jēzus bija līgavainis, ar kuŗu viņas milinājās garīgi. Tāpat grieķu un citās mistērijās ekstāze bieži vien ir pārgājusi pat pavisam rupjā un neauglīgā erotismā *). To visu apliecina arī tas, ka misticismam nododas arī sievietes, neizglītoti cilvēki, vēlāk pat lielas cilvēku masas, kamēr augsti inteliģenti cilvēki mistisko pārdzīvojumu nepazīst. Kā zināms, mistiskās jūtas nereti pāriet nīknā fanatismā, kas lieku reizi liecina, kas mistiķus inspirē viņu ekstāzēs. Protams, ne mazumā gadījienos ekstāze ir vienkārša patoloģiska parādība, kā pie Ramakrišnas **).

Līdz ar ekstāzes jūtām mistiķi pārdzīvo īpaša salda prieka izjūtu. Ar laiku, kaut pamazām, šis prieks un beigās vispār prieks nomaina reliģisko darbību. Īsta un jauna reliģija prasa lielu, intensīvu darbu, un ārkārtīgu piespiešanos, kas cilvēkam neļauj izplūst jūtās. Tam nu pretī mistiķa ir grības pazaudēšana un atmešana, lai sāktu pašīvi jūsmot un jūtoņot. Stingrāk ticošie tad nu padodas šādai reliģiskai mistiķī, bet visa cilvēku masa pievēršas grēku priekam un baudām. Liktenis ne bez tālredzīgas viltības cilvēkiem vispirms uzspiež nebeidzamu daudzumu normu, kuŗas visas viņš nevar nepārkāpt. Cilvēks sāk grēkot negribēdams, bet kad tas reiz ir izbaudījis grēka baudu, tad tālāk viņš pats no sevis sāk grēkot. Ir neskaitāmi nostāsti par mūkiem un askētiem, kas ir iepazinušies ar grēka saldumu. Bet grēks teologu izskaidrojumā ir normu un dogmu pārkāpšana. Tā tīri dabīgi, ka grēks sākas tur, kur normas ir vissmagākās un visnejēdzīgākās. Kā zināms no vēstures, grēku baudu orgijas vispirmā rindā sāka trakot klosteros.

Kad nu tā cilvēks ir iepazīstināts ar baudu, tad viņam

*) Sk. R. Reitzenstein. „Die hellenistischen Mysterienreligionen“, 1920, un Heiler. „Das Gebet“, 254. lp.

***) Sk. Romain Rolland. La vie de Ramakrishna, 1930.

likteņa pasaule atklājas kā izpriecu vieta, kamēr dievišķā un reliģiskā sfēra — par moku un grūtību vietu. Ar to cilvēks jau ir pilnīgi atrauts no reliģiskā ceļa un dievišķās pasaules, un tagad jau sākas cilvēka izdeldēšana un absorbcija. Tagad sātāns cilvēkam iemāca grēku viņa paša pēc, t. i. baudas pēc. Šo tālāko stadiju likteņa ceļā var saprast par izlaidību, proti kā novēršanos no misijas un pienākuma. Līdz šai stadijai cilvēks krita pasīvos netikumos, īpaši ilgi tas palika konservātisma stāvoklī, bet nu tas dabū brīvību darīt, ko grib. To viņš saprot kā baudas, izprieceas un palaidnību brīvību. Cilvēku dzīvē sākas svētku un galā orgiju laikmets. Ar to cilvēks pāriet uz patieso grēku — kaislību un ļaundarbības iekārošanu, — tas atsakās no uzdevumiem un pienākumiem un paliek par ļaundari.

Sākumā cilvēka ļaundarība ir sīkas dabas — nerrošanās, palaidnības, huligānisms, bet jo tālāk, jo vairāk tā pieņem noziedzību raksturu. Bet noziedzība jau visumā satur tikai trieciena cēlonību. Noziedznieks, visu darīdams ar trieciena palīdzību, un noziedznieka pretinieks, savaldīdams noziedznieku arī ar triecienu, pamazām, bet neatlaidīgi piesātinās ar varmācības atziņām un principiem. Tikai spaidis, cīņa uzturas dēļ, visu karš pret visiem tiek atzīts par cilvēku dzīves regulētāju. Pat augstākos sasniegumus cilvēki iedomājas tikai spaidu ceļā. No šejienes revolūciju un karu ideoloģija. Revolūcijām un kariem vajadzētu likt savā pamatā taisnības principu, kamēr tagad viņu vadošais princips ir varas princips — ka bez varas nekas labs un tālāks nav sasniedzams. Tā cilvēki, pakāpeniski iedami pa likteņa ceļu, nonāk galīgā varmācības stadijā.

Novedis cilvēkus līdz varmācības stadijai, liktenis ar to pašu cilvēku rokā ir ielicis līdzekli viņu galīgai absorbcijai. Protams, varmākām rodas pretnieki, kas tāpat lieto varmācību, ceļas valsts pret valsti, baznīca pret baznīcu, nācija pret nāciju un beigās cilvēks pret cilvēku. Iestājas anarchijas stāvoklis, un tas vispirms izpaužas kā brāļu kari, bet noslēdzas ar terroru, kas cilvēkus izdeldē lielos vairumos. Pie tam cilvēki, iedami pa likteņa ceļu, arvienu vairāk komūnizējas, pazaudē dievišķo hierarchiju un paliek par arvienu zemāku komūnu locekļiem. Ko komūnu locekļi nekad nesadzīvo brālīgi, bet taisni otrādi, tas vispār zināms. Bet savstarpējs naids komūnā ir galējā anarchijas izpausme. Kā tas pie reizes ir noticis uz kuģiem, anarchizēta kuģu komanda ir savstarpēji izdeldējusies.

Tāda anarchija, terrrors un savstarpēja izdeldēšana ir pē-

dējā likteņa ceļa posma ārējā iezīme. Iekšējā iezīme, saka-
tāmā cilvēka dvēselē, ir pamestības un nihilisma atziņa un
izmisuma jūta. Es jau atzīmēju, ka cilvēks, piesātināts ar
likteņa pasaules atziņām, piesātinās arī ar savas niecības un
nenozīmības atziņu, kas, dievišķu centru ziņā, izsakās kā to
neredzēšana, nezināšana un neatzišana. Bet kad nu cilvēkam,
savā apziņā novestam līdz niecīgumam, sāk brukt virsū viņa
paša komūnas un visa pasaule, tad dabīgi, ka viņu pārņem
izmisums, un viņš savu dzīvi nobeidz ar pašnāvību. Pie tam
var saskatīt sociālu un individuālu pašnāvību. Abas izriet no
pamestības atziņas un izmisuma jūtas. Tikai to vēl var pie-
zīmēt, ka lejas stadijas cilvēku dzīvē iestājas ļoti strauji. Tā
ir cilvēki, kas jau no izlaidības stadijas pāriet uz pašiznīci-
nāšanos. Likteņa ceļā novērojama ģeometriskā progresija
(protams negatīva).

2. Cilvēces tagadējais reliģiskais stāvoklis.

Par tagadējo cilvēces stāvokli ir izteikti ļoti daudzi un
dažādi atzinumi, kas viens pret otru ir pat pretrunājoši. Tā
viss lielums neseno 19. gadu simteņa filozofu un zinātnieku
bija tik labās domās par savu laikmetu, ka to uzskatīja par
prograsa un kultūras galotni. Konts to izteica savā pazīstamā
prograsa schēmā. Bet nu ar 20. gadu simteni atskan arvienu
pesimistiskākas balsis, un jau sāk dominēt tāda pārlicība,
ka patlabanējais laikmets ir taisni kultūras dekadences, sa-
brukuma un galīga regresa laikmets. To sevišķi cenšas pie-
rādīt špenglers, ņemot palīgā plašu vēsturisku argūmentā-
ciju. Neielaižoties šo uzskatu kritiskā apskatā, tikai aizrā-
dāms uz to, ka kā vieniem, tā otriem atzinumu devējiem ir
stipri trūcīgi kultūras gaitas mērogi. Konts pasaules gaitas
mēro tikai ar zinātnes mērogu, un tad tam protams iznāk,
ka cilvēces progress tagad atrodas lielos augstumos, kamēr
špenglers to jau mēro ar likteņa, t. i. zināmas konstances
mērogu, un tāpēc viņam viss pārveidīgais šķiet sabrukums.
Tāpēc, pieejot pasaulei ar pārveidības mērogu, var iznākt,
ka tas, ko nosoda Konts un špenglers, taisni cildināms, un
ko viņi cildina — nosodāms.

Protams, arī teologi un reliģijas vēsturnieki ir izsacīju-
šies par tagadējo cilvēces stāvokli. Pēc viņiem lieta iznāk
apmēram tāda: pirms Kristus cilvēki dzīvoja neapzinātā
grēkā, ar Kristu un apustuļiem sākās gaišais pestīšanas laik-
mets, tad atkal iestājās grēku laikmets, un patlaban tā un
tā reliģija vai konfesija dod īsto patiesību un atrodas iespē-

jami augstākā reliģisko sasniegumu stāvoklī. Tādus uzskatus pauž neskaitāmie apoloģētiskie sacerējumi. Katra reliģija un katra konfesija uzstājas paštaisni, un sevi uzskata par īsto patiesības avotu. Protams, tas viss ir dogmatiska iedomība, kas pat neprasa kritikas. Tā ir vienkārša lielīšanās.

Iepriekšējās nodaļās mēs uzzīmējām kā dievišķā progresa, tā likteņa regresa ceļu. Tagad nu ņemsim šos ceļus par mērogiem un tos pieliksim cilvēcei, lai noteiktu, kādā stāvoklī tā atrodas.

Darot to, tomēr jau no paša sākuma pārsteidz, ka katra ceļa etapā var atrast vairāk vai mazāk cilvēku. Ir pietiekošs cilvēku skaits uz visiem dievišķā ceļa etapiem un tāpat tie sastopami uz visiem likteņa ceļa etapiem. Ar cilvēci patiesībā ir tāpat kā ar mežu: kā mežā ir visāda vecuma koki, tā arī cilvēcē ir cilvēki no dažādām reliģiskām stadijām. Tāpēc skeptisks filozofs var arī neatrast nekādu progresu cilvēcē, vai vislielais var atrast periodus un riņķus, kā Nīčse un Špenglers. Mēs tomēr nevaram pieņemt šo uzskatu.

Proti, mums jāatzīst, ka topošā pasaule, kaut lēnām un ar pārtraukumiem, tiek būvēta arvienu tālāk, bet tāpat jāatzīst, ka šīs būves gruzi atkrīt atpakaļ un ka pat lielas cilvēku masas stāv uz vietas vai grozās lielākos vai mazākos periodos.

Tā, ja ņemt dievišķā ceļa pirmo etapu, proti likumību un bauslību, tad šinī etapā daudzi cilvēki atrodas konstantā stāvoklī no ļoti seniem laikiem. Reliģijas ir pilnīgi nostabilizējušas dienas, gada un cilvēka mūža periodus, un tanīs nekādu kaut cik manāmu pārmaiņu nenotiek. Tāda konstance valda austrumu reliģijās, judaismā, pareizticībā un tāpat katolicismā jau daudz gadu simtu, un pat luterismā maz kas ir mainījies pēc Lutera. Šinī pat konstancē ir iestidzis arī kristiāniskais sakraments, kas tāpat ir ieviests periodicitātē. No šī slēdzams, ka pastāvošās reliģijas topošo valstību tālāk nebūvē, bet to cenšas saglabāt zināmā konstantā stāvoklī. Vismaz tādās domās ir viņas pašas.

Pa gudrības ceļu, kā jau atzīmēju, reliģijas vēl neiet. Bet cilvēce dod gājējus arī pa to. Tie ir zinātnieki, filozofi, mākslinieki un tehniki. Kā zināms, īpaši gnōzes ceļš ir lieliski izkopts, un pa to cilvēce ir aizgājusi tālu. Pie tam ne tikai atsevišķi cilvēki, bet arī lielas masas, jo tagadējās skolas galvenokārt ir vedējas pa atziņu ceļu. Tā kā zināšanu ideoloģiskā puse ir izgudrojumi un kombinātorika, tad arī atbilstošais ideoloģiskais ceļš ir labi izkopts. Proti, ir milzums tehnisku izgudrojumu un vēl vairāk ir mākslas darbu, kas

pieder pie reālisma un natūrālisma pakāpes un kas galvenokārt attēlo esošo. Tā kā mēs atrodam par vajadzīgu iepriekš izpētīt likteņa pasauli, pirms tālāk būvēt topošo, tad mums tāds zinātnes un tehnikas uzplaukums tikai apsveicams. Tehnika špengleram liekas jau sabrukums, civilizācija, kas zemāks par kultūru, bet mēs, lai arī tehniku atzīstam par zemāku kultūras stāvokli, tomēr to varam atzīt par pakāpi uz nākamo augstāku stāvokli. Mums vienīgi paplašināms savs gara apvārksnis. Zinātne un tehnika no hegemonā stāvokļa nostādāma savā attiecīgā zemākā vietā, — zem reliģijas un mākslas. Protams, ja iziet no tā viedokļa, ka lielus kultūras periodus sāk profēti, un to tagad jau sen neredz, tad jāatzīst, ka cilvēce vēsturiski stāv zemu, tomēr nevar arī teikt, ka viņa ietu uz iznīkšanu. Uz to iet viena viņas daļa, pat varbūt lielākā, tomēr ne visa. Ir zaļoksniņas cilvēces daļas. Tagad tomēr paraudzīsimies uz to cilvēces daļu, kas ir saistīta ar galvenām reliģijām, īpaši ar kristiānismu. Te tūdaļ saredzams, ka šīs reliģijas ir tālu aizgājušas pa likteņa ceļu.

Ja ņemt kristiānismu, budismu, konfuiciānismu, islamu un judaismu, tad visas šīs reliģijas jau sen ir ievestas absolūtisma, dogmatisma un sakrifikācijas stadijā. Katra reliģija ir iedomīgi pārliecināta, ka viņa ir īstā, ka nekā augstāka par viņu nav un nevar būt, katrai ir savi svētie raksti un citi sakrificējumi, un katra jau sen ir iesalusi savās dogmās un normās. Tik jau sen, ka šīs negatīvās iezīmes uzskata par savas reliģijas būtību. Ar to visas lielās vecās reliģijas ir palikušas par vispadevīgākām likteņa kalponēm. Vai visas viņas atzīst predestināciju, kas nereti noiet līdz burvestībai un iedomai, ka nākotne iepriekš paredzama*). Šīs reliģijas lielā mērā ir nomaskots sātānisms, jo tas cilvēkus ved uz verdzību, nevis uz brīvību. No viņām vairs nenāk nekādas inspirācijas, nekādu jaunpienākušu problēmu tās vairs neatrisina un nekādu autonomiju cilvēkiem vairs nedod.

Vēl vairāk, uzgājušas uz pirmiem likteņa ceļa etapiem, cilvēces galvenās reliģijas tāpat jau sen ir cilvēci pagrūdušas uz tālāku iešanu pa šo aplamo ceļu. Tad nu viņu piekritēji ir gājuši pa to arvienu tālāk, slīdēdami arvienu zemāk. Katras šīs reliģijas vēsturē ieiet plašais misticisma laikmets, kad daudzi cilvēki mīlinājās ar Dievu, tad nāca smago grēku laikmets un tūlīņ pēc tam nevaldāmu baudu un neierobežotas

*) Cik pilna ar šo predestinācijas sātānismu ir arī Āzija, redzams no tādiem ceļojumu aprakstiem, kā N. Rōricha „Serdce Aziji”, 1929.

izlaidības laikmets, kad pat pāvesti nodevās tādai netiklībai, par kuŗu tagad kauns lasīt. Līdz ar to visur plosījās ārkārtīga varmācība. Vispilnīgāk tā izteicās inkvizīcijā. Lai gan inkvizīcija bija galvenokārt katolisma izgudrojums un „sasniegums“, tomēr varmācību tāpat ir pielietojusi arī pareizticība un luterānisms. Luterāņi tāpat ir dedzinājuši raganas un burvjus, kā katoļi *), un pareizticīgie ir vajājuši savus sektantus. Tāpat viņas ir pielietājušas varmācību arī lielākā stilā, proti kā reliģiskus kuŗus. Ar vienu vārdu, esošās reliģijas nebūt nestāv augstā reliģiskā stāvoklī, bet taisni otrādi, viņas ir iztaisījušas cauri visus likteņa ceļa posmus un savus atzinējus novedušas pie pēdējā etapa — iznīcības. Visumā tagad valda reliģiska skepse, īpaši šo pašu reliģiju ziņā, un nihilisms, un no tā izriet anarchisms, naids un cilvēces savstarpēja izdeldēšana. Kad nav reliģisku vadoņu vai kad šie vadoņi vada aplam, tad cilvēki, nespēdami pašu spēkiem atrast pareizo ceļu, nomaldās uz viegli atrodamo likteņa ceļu. Tāpēc tie visi anarchisma, pašizdeldēšanās un izmisuma ļaunumi, par ko pilna šī laika cironika, lielā mērā ierakstāmi pastāvošo reliģiju kontā. Tagad gan viņas nav tieši vainīgas šinīs ļaunos, bet viņu vaina pastāv iekš tā, ka tās cilvēkus neorganizē tālākai topošās valstības izbūvei, bet konservē konstantā stāvoklī, kas samaitā viņu dvēseli, kā maitājas uz vietas stāvošs ūdenis.

Par tagadējo reliģisko stāvokli varētu izteikties ļoti plaši, jo viela ir bagāta. Tomēr šis stāvoklis jau ir pietiekoši apgaismots citos darbos, dažkārt uzrakstītos ar spīdošu literārisku talantu un plašu erudīciju, šie apgaismojumi vēl vienmēr turpinās, tā kā mums nav vajadzība pie tā apstāties. Mums pietiek ar atziņu, ka viss kultūras cilvēku vairums ir nonācis likteņa ceļa pēdējā stadijā — šie cilvēki jūtas par sērdieņiem, bez dievišķiem vecākiem un bez dievišķām mājām, pamestiem niknu, varmācīgu un iznīcinošu varu vidē. Tā kā cilvēks nevar arī iznīkt bez ideoloģijas, tad tam ir savas doktrīnas, kas atvieto reliģiju un attaisno tagadējo stāvokli.

Ja ņemt sociālisma pilnīgāko doktrīnu, proti marksismu, tad no tās skaidri redzams, ka tā pauž noteiktu sātānismu, nevis dievišķību. Dievu tas neatzīst, bet par to atzīst visādas komūnas un pār tām visām proletārisko internacionāli. Tas jau vien liecina par viņa ekskluzīvo sātānisko raksturu. Bet ja viņš Dievu atvieto ar komūnu, tad arī dievišķo svē-

*) Sk. piem. S. Riezler. „Geschichte der Hexenprozesse in Bayern“, 1896.

tību atvieto ar lāstu un naidu. Kā zināms, marksisma pamata bauslis ir šķiru jeb klasu cīņa, kas protams nevar notikt bez naida. Tāpat vispēdīgi marksisms par savu ideālu uzstāda absorbciju, to nosaucot par ekspropriāciju. Marksisma uzbūve un ideoloģija ir pilnīgi negatīva, sātāniska, un tā pozitīvu elementu satur tik maz, ka kad sociālistiem tika dota iespēja realizēt savas teorijas, tad saprātīgākie starp tiem no tā atteicās (Vācijā), bet muļķākie (Krievijā) stājās pie tā par lielu postu sev un visai valstij. Bez marksisma un vispār sociālisma ir vēl ne mazums citu doktrīnu, kas tāpat vairāk pauž liktenību, nekā dievišķību. Tā hitlerismā ielikta rases doktrīna arī ir padošanās liktenim. Cilvēkus vadot ne brīvība, gars un idejas, bet liktenīgā miesa un asinis. Tas ir noteikts fatālisms. Tomēr visu šo doktrīnu apskatā mēs te nevaram ielaisties. Ja pie viņām pielikt dievišķības un liktenības iezīmes, tad to atmaskošanai nav arī vajadzīgs sevišķu pūļu.

Ja nu tagad integrēt mūsu atzinumus, tad tomēr jānāk pie tā slēdziena, ka cilvēce drīzāk iet uz leju, nekā uz augšu. Lieta tā, ka pagaidām nav īsto vedēju uz augšu, — profētu, to nav bijis jau ļoti sen, un bez dievišķās gaismas un sēklas palīdzības cilvēce nonīkst un padodas liktenim. Tagad pastāv dziļa reliģiska ziema un bārenība. Tam nu pretī profētus atvieto arvienu lielākas komūnas, kas dara savu samalšanas un absorbcijas darbu. Naidis, nākošais no tām, tagad ir pieņēmis tādus samērus, ka jau gaida pat vispasaules katastrofu. Šinī ziņā špengleram un Merežkovskam ir taisnība. Cilvēcei draud pasterdiena no viņas pašas komūnām. Viņas lielākās masas noteikti atrodas ne tikai uz likteņa ceļa, bet jau tāli tā pēdējā etapā. Vispārīga kara draudi, nihilisms un atsevišķu individu pašiznīcināšanās ar pašnāvību to apliecina pilnā mērā.

Neviens cilvēks reizē nevar iet pa diviem ceļiem. Jāiet vai nu pa dzīvības vai pa nāves ceļu. Visi lieli profēti rezolūti ir prasījuši šādu iešanu pa vienu vien ceļu un arī paši ir bijuši rezolūti. Viņi ir pilnīgi atsacījušies no pastāvošiem masu ideāliem un ceļiem un ir sākuši vieni iet pa savu atjaunotu vai turpinātu dzīvības un reliģijas ceļu. Buda bēgšus aizbēga no savas karaliskās mājas, un Jēzus ne vienu vien reiz prasīja no saviem mācekļiem un sekotājiem atstāt visu pasaulīgo, lai tiktu pie Dieva valstības. Tā kā taisni tagadējās baznīcas atrodas tāli uz likteņa ceļa un ka tagad jau tiek sludinātas likteņa mācības, tad mums, ja mēs gribam jaunu dzīvi, vispirms jāatsakās no šīm mācībām un reliģi-

jām. Jāatmet viņu dogmas, sakrificējumi un absolūtisms, un tā vietā jārupējas par jaunu dievišķu iedvesmi un jaunu reliģisku brīnumu. Tāpat pret zinātniskām un filozofiskām patiesībām jāieņem pavisam citāds stāvoklis, nekā tiek ieņemts patlaban. Mums jāatgriežas no zemes likteņa pasaules, un tas prasa mūsu dvēseli orientēt pavisam citādi, nekā tā patlaban ir orientēta. Zinātnes sasniegumi paturami tikai kā līdzeklis, materiāls un viela, bet ne kā ideāls un mērķis. Mums jādara liels šķīstīšanās un tīrīšanās darbs, un tāpēc daudz kas jāuzskata kā reliģiskas un kultūras drupas un mēsli, kas vai nu jānovieto kultūras bēniņos, vai pat jāizmet mēsļainē, kā savu laiku pārdzīvojis. Mūs tagad var vest tikai jaunas idejas, jauni ideāli, jauni profēti un dievība atjaunotā izpratnē.

3. Atdzimšanas cēlonība.

Tāds ir likteņa ceļš teorētiskā un faktiskā apgaismojumā. Pie tam no vislielākā svara ir tas, ka pa to ne tik daudz iet atsevišķi cilvēki, kā plašas cilvēku masas, cilvēku apvienojumi un beidzot draudzes un veselas baznīcas. Taisni atsevišķi cilvēki drīzāk atturas no šī ceļa, noiet no tā, viņus pat vajā šīs noiešanas dēļ. Masām ir komūnu daba, un ar to tās ir radniecīgas liktenim. Lūk, tāpēc mums pestīšanas problēma jāsaprot pavisam citādi, nekā to ir uzstādījis kristiānisms un budisms. Šīs mācības redz tikai individa nokļīšanu uz pazušanas un nāves ceļa, un tamdēļ arī pestīšanu sola tikai individiem. Mums, sakarā ar pamata atziņām, ka ļauns uzstājas masveidīgi, komūnu veidā, ka atsevišķs cilvēks ir labs un ka viņš grib dzīvot labu dzīvi, jānāk pie slēdziena, ka cilvēku gremdē ļaunā visāda veida vide. Tamdēļ pestīšanas problēma tagad jāsaprot kā pašas vides atgriešana no likteņa. Galvenokārt jāatgriež cilvēce un baznīca, un tad arī tālākā vide, tikai tā jau misijas un dzīves jēgas kārtībā.

Tā tad mums par pestāmo objektu jāsaprot un jāņem ne atsevišķs individs, bet cilvēku masas un beigās visa nomaldījusies cilvēce. Tālāk mums citādi jāsaprot arī tas, no kā cilvēce pestāma. Kristiānisms cilvēku grib pestīt no grēka, un budisms — no ciešanās. Mēs jau redzējām, ka grēks ir tikai maza ļauna daļa, un pat uz likteņa ceļa tas ieņem tikai vienu etapu, pie kam tas drīzāk ir sātāna aranžēts, nekā cilvēka ļaundarība. Tāpat ciešanas, kā sastāvošas no jūtām, pateicoties savam duālistiskam raksturam, agri vai vēlu tiek līdzsvarotas ar prieku, un bez tam ciešanas cieši saistās ar

pienākumu, un tāpēc dažos savos veidos ir taisni vēlams dzīves elements. Tā kristiānisms un budisms likteņa ceļu saprot vai nu sekli un nepilnīgi vai pat aplam. Mēs nu saskatījām ļaunu visā viņa plašumā, dažādībā un varenībā. Mēs arī redzējām īsto ļauna būtību, proti vērdzību savās sekās un triecienu savā pirmcēlonībā. Tāpēc pazudis cilvēks ir tas, kas galīgi ir kritis šīs cēlonības varā. Tas ir pārvērsts par autonomijas nulli, kuru trieciena režīms svaida drīz uz vienu, drīz uz otru pusi. Tā tad cilvēks un cilvēce jāglābj no likteņa un trieciena režīma.

Ja tā, tad pestīšanas ceļš arī ir manāmi citāds, nekā māca kristiānisms un budisms, kā arī citas atdzimšanas reliģijas. Mēs jau noskaidrojām, ka atbrīvošana vispilnīgāk nāk ar sešanas cēlonību. Tā tad kā atsevišķam cilvēkam, tā cilvēku masām vajaga centties nokļūt sēklas, radīšanas un ēmānācijas stāvoklī. Radošs cilvēks ir vispilnīgāki brīvs no likteņa.

Tad te nāk klāt vēl viens ļoti svarīgs apstāklis. Budistiskā un kristiāniskā pestīšana ir pārāk egoistiska. Viņa par visu varu cenšas atsevišķu cilvēku vai dvēseli paglābt no ļauna. Bet tā jau nav pilna dzīves jēga. Pilna dzīves jēga ir dzīve Dievam un dzīve sev, pie kam jāsāk taisni ar dzīvi sev un jābeidz ar dzīvi Dievam. Buda un Jēzus lietu ir nostādījuši ačgārni, un tādā kārtā viņi sludina galvenokārt dzīvi sev, kā viņi to saprot, bet pavisam vairs tālāk nerūpējas par tālāko dzīvi Dievam. Kristiāniskā izpratnē atpestītā dvēsele paliek par Dieva mūžīgo pensionāru, kamēr budisms, būdams kosekventāks, sevī dzīvojošo cilvēku atsvabina arī no dievības. Mums tur pretī tagad visādā ziņā jāliek akcents uz cilvēka misiju. Cilvēkam jāpestās no likteņa ne tik daudz savas labklājības dēļ, lai cik cēli un garīgi tā netiktu saprasta, bet lai spētu turpināt savu misiju Dieva darbības laukā. Pestīšanai atjaunotā izpratnē jā dod ne tikai glābšana, bet vēl jo vairāk jauni garīgi spēki. Pestīšana jāsaprot kā atdzimšana, atjaunošanās un līdz ar to kā jaunu spēku un spēju dabūšana klāt. Ja cilvēks paliks pie agrākiem spēkiem, tad viņš darīs arī agrāko darbu, t. i. atkārtosies. Bet atkārtosšanās jau ir inerce un pieder pie likteņa pasaules. Jāprasa tāda pestīšana, kas būtu jaunradīšana. Ar katru pestīšanas un atdzimšanas aktu cilvēkam jāsaņem jaunas un tālākas spējas. Ja tā nostājamies šinī problēmā, tad arvienu vairāk zūd pestīšanas nozīme, kā tīrīšanās no grēkiem un pat no ļauna. Tā paliek par dzīves potenču atjaunošanu turpmākam un grūtākam uzdevumam. Pestīšana šinī jaunā uztverē

jau mazāk vajadzīga grēciniekiem, kas grēkā ir krituši savu netikumumu dēļ, bet gan neatlaidīgiem Dieva darbiniekiem, kas savus spēkus un savas potences iztērējuši darot taisni Dieva darbu.

Garīgās radišanas potences pie cilvēka nāk tikai individuālā ceļā. Tāpēc, lai gan tagad vajadzīgs atgriezt visu cilvēci, tas tomēr nenozīmē, ka jāatgriež komūnas, ka tām jānodod garīgi spēki, ka konkrēti jāatgriež un jāstiprina esošās baznīcas, valstis, visādi panismi un imperālismi. Tās nav pestāmas un pārradāmas, bet gan apkaļojamas, izārdāmas un pa daļai pārbūvējamas, pa daļai pārvēršamas kultūras mēslos. Vide pagrūžama, lai tā izirtu, bet glābjami indivīdi un cilvēce savā izraisītā stāvoklī.

Pēc visiem šiem pestīšanas problēmas un lietas paplašinājumiem mūs vairs nevar arī apmierināt ne budisma, ne kristiānisma glābšanas līdzekļi. Pie tam budisms iziet no tās pilnīgi aplamās premises, ka cilvēks var glābties pats no sevis, kā uz to jau aizrādīju. Patiesībā pats Buda savu nīrvānas ideju ir saņēmis iedvesmes ceļā, un pārējie budisti pestās caur Budu. Daudz dziļāk un pareizāk lietu ir izpratis Jēzus un kristiānisms, un pestīšanas lietu uztvēris kā iespējamu tikai ar dievišķu palīdzību. Te nu tomēr pret eucharistijas sakramentu bez jau agrāk izteiktiem iebildumiem izsakāmi vēl tālāki. Kristītie saka, ka šinī sakramentā darbojoties Jēzus miesa un asinis, faktiski — maize un vīns. Bet tie jau ir materiālās dabas, un to nenoliedz paši teologi*). Bet viss materiālais pieder pie likteņa pasaules, un tādā kārtā te materiālais tiek nostādīts augstāk par garīgo. Tad tālāk atkal jāatkārto, ka eucharistija glābj tikai grēciniekus (veseliem ārsta nevajagot), bet nedod paša galvenā, kas vajadzīgs cilvēkam, pildošam dievišķo misiju, proti atjaunotu spēku. Kristiānisms glābj diedelniekus, nokrāmējas ar puslīdz nevajadzīgiem cilvēkiem, kas tik un tā nedarīs kultūras darbu, bet pavisam atstāj novārtā istus kultūras darbiniekus. Ko gan kristiānisms ar savu galveno sakramentu ir devis un dod dzejniekiem, filozofiem, politiķiem un citiem līdzīgiem darbiniekiem? Pilnīgi nekā, un tāpēc dabīgi, ka visi šie darbinieki jau sen ir novērsušies no kristiānisma sakramentiem un savu stiprināšanos saņem citā ceļā.

Tomēr no kristiāniskās eucharistijas sakramenta mums jāatzīst un jāpatur viņa formālā būtība — ka atdzimšana un

*) Uz to aizrāda piem. D. Menschings savā grāmatā „Katholische Kulturprobleme“, 1927., 19. lp.

pestīšana iespējama tikai ar dievišķu palīdzību. Un ja indivīds ir bijis pietiekoši dzīvs un modrs, tad viņš arī no materiālizētā sakramenta pratis izvilkt garīgu labumu. Tomēr tas ir tikai minējums. Lielās dievgaldnieku masas, kas no baznīcas pārnāk tādas pašas, kā aizgājušas, liecina, ka īstas atjaunošanas un atdzimšanas kristiešu baznīcās cilvēki tomēr nedabū. Tamdēļ mums pestīšanas sakraments konstruējams pavisam citādi, nekā eucharistija, un uz jauniem principiem.

Ieskatoties reliģiju vēsturē, redzams, ka visa reliģiskā dzīve patiesībā ir grozījusies ap šo pestīšanas problēmu. Pie Dieva cilvēki griežas galvenokārt grūtā brīdī, un tā Dievs ir spēku devējs vai atjaunotājs. Jautājums iet tikai ap to, kādus spēkus vēlēties un vispār ko vēlēties, un kā dievību piedabūt uz svētīšanu. Reliģiju darbinieki visādi ir lūkojuši uzminēt, kas darāms, lai dabūtu dievības palīdzību un labvēlību. Te tā tad pieder visas kulta darbības, bet jo sevišķi mistērijas un sakramenti. Tas viss liecina, ka viņas ir nevien visvarīgākā reliģijas problēma, bet arī visgrūtākā.

Grūtums te rodas tāpēc, ka cilvēks, aizmaldījies tālu pa likteņa ceļu, vairs nav spējīgs saņemt dievišķās sēklas. No viņa ir izslēgusies sēšanas cēlonība un tas ir iekritis trieciena cēlonībā. Cilvēks te jau pazaudē savu brīvo gribu. Kā smagi slims cilvēks pats nevar pasniegties pat pēc ūdens malka, tā arī kritis likteņa vērdzībā vairs nevar dabūt dievišķo svētību. Cilvēks ar dievību sakarus uztur ar pienākumu pildīšanu un ar pienākuma jūtām, bet lūk, ir tādi stāvokļi, kad cilvēks vairs nav spējīgs pat uz pienākumu, un kad tā tad jau iepriekš kaut kas jādara, lai viņu sagatavotu uz šo pienākumu pildīšanu. Te sēšanas un vešanas cēlonība nelīdz, jo cilvēka dvēsele ir par kailu un aukstu, lai uzņemtu sēklas, un par likteņa saistītu, lai tiktu dievības vai profēta vadīta. Te augstākai dievišķai cēlonībai jāpārveidojas vēl iedarbīgākā veidā, nekā sēklas cēlonība.

Ka tāda iepriekšsēšanas cēlonība pastāv, liecina vesela rinda dzīves faktu. Ja šos faktus apsvērt pēc viņu būtiskām iezīmēm, tad atjaunojošā cēlonība izpaužas kā skaistums, tā kā var domāt, ka taisni skaistums ir tas, kas izdara atjaunošanu. Visuzskatāmākos piemērus tam dod augu valsts. Tur visskaistāki ir ziedi, un lūk, ziedi ir arī augļu, jaunu sēklu un jaunas dzīvības nesēji. Ja nu skaistumu mēs ņemsim paplašinātā izpratnē, tad katru atjaunošanu redzēsim pavadītu no skaistuma, un otrādi — katrā gadījumā, kas netiek pavadīts no viņa, vairs neredz arī atdzimšanu. Kāpēc tad augļi nerodas no lapām un zariem, kāpēc veciem un pārāk jauniem

cilvēkiem un dzīvniekiem nav bērnu? Atbilde vienmēr ir tā — viņi nav skaisti. Jo sīkāk ieejam skaistuma faktos, un noveidojumos, jo noteiktāk tas redzams. Pavasaris ir skaists, un tamdēļ ar viņu tā saistās dabas atdzimšana, jaunība ir skaista, un tamdēļ arī jaunībā dzimst tik daudz ideju. Tam pretī fiziskais vecums vairs neierosina uz atdzimšanu un seksuālu mīlestību, šo jūtu skaistumu. Platons savās „Dzīrēs” izsakās, ka skaistums visādā ziņā pievelkot sēklu un ierosinot radišanu. Platons nenoliedzami ir pareizi uztvēris to, ka skaistums ir tas aģents, kas izsauc atdzimšanu.

Ja tagad pārejām uz reliģijām, tad tūdaļ redzams teiktais: patiesa reliģiska atdzimšana un dievības iedarbība tiek ievadīta un sasniegta ar skaistuma palīdzību. Tas notiek ar kulta līdzekļiem. Māksla un kults vienmēr ir gājuši roku rokā, un jo izkoptāka ir bijusi reliģija, jo pilnīgāks skaistums arī ir valdījis viņas kultā*). Ir pat veselas mākslas nozares, kas tiek izkoptas tikai reliģiskām vajadzībām. Tādas ir dievnamu būves, dievnamu iekārta un izgreznojumi un visas kulta ceremonijas. Galā var varbūt teikt tā, ka nav no svara kulta ceremoniju izskaidrojums, tā sakot viņa libretto, bet pats būtiskais skaistums. Skaistas kulta ceremonijas un vispār reliģiskais skaistums ir tas, kas cilvēkiem atjauno garīgos spēkus. Kad cilvēks ir pilns reliģisku tēlu skaistā ietērpā, tad viņš uzjūt arī atjaunojumu un jaunu spēku pieplūdumu.

Ja tā, tad līdz ar visu citu cilvēku nomaldīšanos uz likteņa ceļu veicina arī skaistuma trūkums. Patiesais skaistums tagad vairs netiek kultvēts, bet tikai viņa surogāti. Īpaši īsta skaistuma nav baznīcās. Viens no vispirmiem un vis svarīgākiem skaistuma noteikumiem, nākošs no dievišķās pasaules vienreizības, ir oriģinālība, jaunums un svaigums. Bet lūk, tagadējās baznīcās viss skaistums ir vismaz simtiemgadīgs. Saka, ka īsts skaistums nenovecojoties. Tas būtu jāsaprot tā, ka augstvērtīgs skaistums viņa baudītājam dod arvienu jaunas variācijas. Tā ir ar skaistām un grāciozām sievietēm. Tam pretī viduvējais skaistums izsmēlas ātri. Tāpēc atkārtota skaistu priekšmetu skatīšana un klausīšanās jau pieder pie likteņa pasaules, un nebeidzami atkārtotāmās kulta ceremonijas un šabloniski atkārtotie mākslas darinājumi nonāvē īstu skaistumu. Vispār skaistas lietas tiek pārāk bieži atkārtotas. Ja avīzes katru dienu ir pilnas illūstrācijām, ja

*) Ārkārtīgi dziļās Eleuzijas mistērijas nodibinājis dzejnieks (ziemeļnieks Abaris). Sk. D. Mereschkowskij „Das Geheimnis des Westens”, 428. lp.

katru dienu var dzirdēt mūziku, gan radiofonā, gan mājas grammafona, gan koncertos, pie tam parasti vienos un tos pašos darbos, tad tas viss nozīmē, ka arī te ir ielauzies liktenis un nāvē skaistumu. Arī baznīcas ir savdabīgas gramofonētājas, ar savu sastingušo skaistu objektu bezgalīgu atkārtotību.

Šie atzinumi nu mudina, pirms stāties pie iedvesmes mistērijas noorganizēšanas, iepriekš noskaidrot skaistuma būtību, un to apstākli, kas viņam dod iespēju atdzemdināt. Protams, skaistuma problēmā mēs te nevaram pārāk iedziļināties. Kā redzams no bezgalīgiem traktātiem par skaistumu un estētiku, šī problēma ir ārkārtīgi komplicēta, un kā redzēsīm, palikusi līdz šim neatrisināta tā pat, kā laba un ļauna problēma. Tomēr šis skaistuma apskats jau pārnesāms uz nākamo nodaļu.

VIII. Iedvesmes mistērija.

1. Skaistuma būtība.

Kā atzīmēju, skaistuma problēmu var uzskatīt par neatrisinātu. Neatrisināta tā paliek tāpēc, ka to grib atrisināt filozofi ar savām metodēm, kamēr skaistums pētāms zinātniski. Kā redzējām, filozofi ir tipizētāji un izskaidrotāji, un tamdēļ viņi meklē to tipu, zem kuŗa pavest skaistumu. Bet kā labs un ļauns nav tips, bet elements, tās tas ir arī ar skaistumu. Kā labu un ļaunu var tikai zināt, bet ne saprast, tā tamlīdzīgi ir arī ar skaistumu. Skaistums nosakāms ar mērogiem, ne ar tipiēm, viņš pieder zinātnei. Bet nu zinātnieki, savā sistēmātikā pētīšanas darbā, vēl vienmēr kavējas elementārāku parādību laukos un līdz estētikas sfērai vēl nepaceļas. Tāpēc mums šis darbs atkal veicams patstāvīgi. Ja nu tā mēs no paša sākuma nostāsimies uz pareizā viedokļa, tad skaistuma problēmā it drīz varēsīm tikt pie vajadzīgās skaidrības, cik tas vajadzīgs mūsu pašreizējām vajadzībām.

Ka skaistums patiesi ir elements, bet ne tips, redzams tamlīdzīgi, kā ir ar labu un ļaunu: tas atrodas gandrīz it visur, tikai lielākā vai mazākā mērā, bet zem skaistuma, kā tipa, nevar pavest atsevišķu priekšmetu. Bet tad uzstādāms vecu vecais jautājums, vai skaistums ir objektīvs vai subjektīvs elements, — vai tas ir pašā cilvēkā, vai meklējams lietās. Tā kā pastāv skaistuma psiholoģiskas mācības, tad vajadzīgs mazliet pakavēties pie šī jautājuma.

Ir nenoliedzami, ka cilvēki skaistumu rada iz sevis, kā to liecina neskaitāmie mākslas darbi. Skaistums un māksla lielā mērā pieder pie ideoloģijas lauka. Bet kā objektīvijas izgudrojumi, tā objektīvijas arī skaisti priekšmeti. Tad nu skaists priekšmets ir ne tikai skaisti radīts, bet arī paliek objektīvi skaists priekš visiem. Visumā arī cilvēki pret skaistiem priekšmetiem izturas vienādi, variācijas ceļas tikai dažādu mērogu un dažādas attīstības pakāpju dēļ. Kā redzēsim, ir dažādas skaistuma pakāpes, ir daudz skaistuma graduāciju, un ja cilvēks ir pacēlies augstāk graduācijas pakāpēs, tad zemākās pakāpes viņu vairs neinteresē. Bet ja ņemt cilvēkus vienādā estētiskas attīstības pakāpē, tad arī skaistumu viņi uztver vienādi. To sevišķi apstiprina lielie atzinēju un cienītāju bari kāda mākslas darba vai mākslinieka ziņā.

Tā ir ar radamo skaistumu. Nemaz citādi nevar būt ar dabīgo skaistumu. Skaistuma jūtas un pārdzīvojumi, protams, ir subjektīvi, bet šos pārdzīvojumus izsauc kaut kas objektīvs, un kā tāds, tas novērotājos izsauc puslīdz vienādas jūtas un atziņas. Ne cilvēki dara skaistu dabu un lietas, bet tās tādas ir pašas. Pie tam nevajaga aizmirst iepriekš teikto, ka pasaule ir radīta, ka tā ir būvēta un līdz ar to ir ievēroti skaistuma noteikumi. Radošā dievība ir arī mākslinieks. Dažādi dabas skaistuma novērtējumi atkal atkarājas no skaistuma pakāpes, novērotāja attīstības un viņa piesātināšanas ar skaistumu. Estētiski izsalcis cilvēks ir arī kārāks uz skaistumu un vieglāk sajūsminās, kamēr pārsātināts estēts pie reizes nav ne ar ko apmierināms. Ka estēti nespēj zinātniski izteikt ne šo dabīgo, ne mākslīgo skaistumu, nāk no tā, ka viņi skaistumu grib izteikt ar tipiem, un nemeklē skaistuma mēroga. Mēs tūdaļ dosim šo mērogu, un tad skaistuma pakāpi varēs noteikt ar vēlāmu precizitāti.

Sikāk un konsekventāk skaistuma būtības jautājumu es esmu apskatījis savos speciāli estētiskos apcerējumos*). Te vienkārši uzrādāms, ka skaistumā ieiēt būtības struktūras dimensija. Skaistums nav nekas cits, ka vai nu substancē vai gaitu struktūra, uzbūve. Tomēr ne katra struktūras fāze vai kombinācija ir skaista. Kā ne katra darbība ir laba, tā arī bez skaistām struktūras fāzēm ir arī citādas. Tā kā struktūras fāzes izsaka ar matemātikas

*) Sk. „Māksla kā kultūras dzīves atjaunotāja“, „Daugavā“ par 1932. gadu, 11. un 12. num., „Mākslas ideoloģija“, „Daugavā“, par 1933. gadu, 12. num. un „Mākslas patoloģija“, „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā“, par 1933. g., 8. num. un citos sikākos rakstos.

līdzekļiem, tad vispirms jāuzrāda, ka skaistuma lauks ir tikai multiplikatīvās fāzes, kamēr aditīvās un potenciīvās pie tā nepieder. Kā jau uzrādīju, aditīvās fāzēs atrodas varenības, kamēr potenciīvās — sēklas un vērtības. Protams, nav stingru robežu starp vienām un otrām fāzēm, bieži vien viena it nemanāmi pāriet citā. Tā koka stumbrs ir noteikti aditīvi uzbūvēts, jo viņā sumējas audu slāņi, tad tālāk lapas jau ir multiplikatīvi uzbūvētas, tā tad ir skaistas, pavisam skaisti ir ziedi, kas satur maz aditīvu fāžu, bet tikai multiplikatīvas, un sēklas manāmā mērā nesatur ne aditīvo, ne multiplikatīvo fāžu, bet par to — potenciīvās fāzes. Aditīvo fāžu ārējā iezīme ir atkārtotība, identitāte, multiplikatīvo — pārveidība, dažādība un potenciīvo — mezglveidība. Neorganiskā daba sastāv no nesaistītām, identiskām un atkārtotām vielas un formu fāzēm, biolaukā daudz skaistuma ir tāpēc, ka tur novērojamas nemitīgas variācijas formās, krāsās un kustībās, bet sēklu un vērtību laukā fāzes jau ir tik cieši saistītas savā starpā, ka tās atsevišķi grūti atšķirt un tās cēlumu uztur viengabalā. Attiecinot fāzes ar viņu iezīmēm uz mūsu pasaules diviem tipiskiem padalījumiem, proti likteņa un dievišķo pasauli, redzams, ka likteņa pasaulē valda aditīvās fāzes, kamēr dievišķā — potenciīvās, jo tā izpaužas kā garīgas sēklas. Tā tad skaistuma struktūras fāzes atrodas vidū starp dievišķo un likteņa pasauli, un šis apstāklis mums ir ļoti no svara — skaistums ir pārejas līdzeklis no likteņa uz dievišķo pasauli.

Ja nu tagad pievērsties multiplikatīvām fāzēm, tad tur viņu pārveidība meklējama tanī apstākļi, ka tanīs vienmēr saistas nevienādi, neidentiski elementi. Viselementārākā saistīšanās būs no diviem elementiem. Un tā skaistuma laukā ir arī visbiežākā. Tādā kārtā arī te novērojams duālisms. Tomēr tam nav nekādas līdzības ar ētisko duālismu. Ētikas lauka labs un ļauns nostājas viens pret otru tik polāri, ka, ja viens apzīmējams ar pozitīvības zīmi, tad otrs apzīmējams ar negatīvības zīmi. Tam pretī skaistumam nekad nestāv pretī nejaukums. Skaistums sākas no nulles un aiziet pozitīvā bezgalībā, un elementāri skaistie saistījumi ir gandrīz no identiskiem cēlumiem. Kamēr labs un ļauns nemitīgi līdzsvarojas, skaistumam mēs nekur neredzam līdzsvarojošā nejaukuma. Pasaule ir tikai vairāk vai mazāk skaista, bet nekad neskaista negatīvā nozīmē. Nejaukums, ko mēs apzīmējam par ļauna sekām, ir zemāka skaistuma pakāpe, vai vienkārši aditīva, neskaista fāze. Tad nu skaistuma īpatnība izsakās partnerībā. Ar partnerību mēs esam pazīstami jau no

laimes apskata. Tā ir tā pati partnerība, jo, kā atzīmējam, laime ir arī skaista un laimes iezīme ir skaistums. Tikai estētikas laukā šī partnerība paplašināma, jo viņa attiecināma uz visiem pasaules cēlumiem, nereti pat pavisam sīkiem un nedzīviem. Partneriski saistās pašas elementārākās formas, krāsas un darbības, bet protams, arī lieli cēlumi, un galā var teikt, ka universs ir skaists tāpēc, ka tas ir partneriski saistīts no dievišķās un likteņa pasaules. Matēmatiski estētiskā partnerība apzīmējama ar $\gamma \cdot z$, kur γ un z ir kādi divi cēlumi, pēc struktūras dažādi, bet vienādi pēc substances, kas var pieņemt neaprobežoti dažādas formas un kas savā starpā saistās multiplikātīvi (kas apzīmēts ar reizināšanas zīmi — punktu). Lūk, šis estētiskais partneru pāris ir īstais skaistuma elements.

Izsekojot pakal estētiskiem pāriem, saskatāms, ka tie tipizējas trejādi. Proti ir harmoniski, kontrastējoši un sintētiski skaistuma pāri. Harmoniski pāri ir labā un kreisā roka, seja, divas paralēles, daudzas harmoniskas figūras. Harmoniskā pāri starp partneriem ir daudz identitātes, tie viens otru galīgi papildina un noapaļo viengabalībā. Kas būtu cilvēks ar vienu vien kreiso vai labo aci? Kontrastējoši pāri ir piem. krusts, sastāvošs no divām taisnēm, taisne un līkne, stāvoklis un gaita, labs un ļauns (no estētiskā viedokļa). Mums no sevišķa svara ir kontrastējoši pāri, jo viņi iesniedzas ētikas laukā un līdzsvaro labu un ļaunu, taisnību un netaisnību. Sintētiskie pāri viselementārāk saistas tā, ka vispirms nodibinās divi kontrastējoši pāri, un tad viens pāris nostājas pret otru un dod jaunu harmonisku pāri. Tāds sintētisks pāris ir piem. parallelograms, jo tā pretējās malas ir harmoniski pāri, bet krustojošās leņķu malas ir kontrastējošas. Par augstāko sintētisko figūru jāuzskata ovals, kas vienā virzienā ir harmonisks, otrā — kontrastējošs (resnais gals pret tievo), bet kas vienkopus saistas skaistā veselā. Par Laimes Iedvēsmotājas emblēmu var ņemt taisni šo figūru, tāpat kā kristieši par savu emblēmu ir paņēmuši kontrastējošā skaistuma emblēmu — krustu. Izdarot ovals matēmatisku analīzi, izrādas, ka visas organiskās formas ir uzbūvētas tikai no ovaliem. Tāpēc ovals simbolikai atjaunojamā reliģijā piegriežama liela vērība. Tā kā tagad katrs lasītājs ir ar zināmu matēmatisku izglītību, tad uzrādītās trīs skaistuma pakāpes uzskatāmi apzīmējamas ar sekošām formulām: harmoniskais skaistums ar $a \cdot a_1$, kur a_1 un a atšķiras tikai nedaudz, kontrastējošais skaistums ar $a \cdot b$, kur a un b jau stāv lielā pretstatā viens pret otru, un sintētiskais skai-

stums — ar ab, a_1b_1 , kur harmoniski saistas divi kontrastējoši pāri.

Ja nu tagad teikto attiecināt uz cēlonību, tad skaistuma fāzes ir tās, kas saista elementāros un aditīvos triecienu ar potenciīvām sēklām multiplikatīvās fāzēs. Skaistums nomierina varenību un triecienu un to pakāpeniski pārved augstākā cēlonībā, bet tāpat viņš izsauc dievišķās sēklas. Kā organiskā daba tamlīdzīgi pārveido neorganisko dabu, kā sievu skaistums savalda vīru rupjo spēku un to ievada augstākā gultnē, tā vispār skaistums vērsas pret likteņa pasauli un palīdz to uzvarēt un pārveidot. Pārveidotāja ir sēkla, kas ar savām potencētām fāzēm satur lielas sēšanas potences, bet priekš tam sēkla izvēršas skaistā priekšmetā. Tādā kārtā skaistums patiesi pārveido likteņa pasauli, viņu pārvar un to galā padod dievišķai pasaulei. No otras puses skaistums ierosina radīšanu, dzemdināšanu, pēc viņa rodas sēklas, un tādā kārtā viņš dievišķos aģentus ievada pasaulē. Tāpēc no vissenākiem laikiem arī reliģijas lieto mākslu dievišķas cēlonības izsaukšanai un tālāk dabūto sēklu iesēšanai, ieaudzēšanai, cilvēces pārveidošanai un piegriešanai dievišķai pasaulei.

2. Reliģiskais skaistums.

Iepriekš teiktais mums dod iespēju izanalizēt to skaistumu, kas ir ielikts esošo reliģiju kultā. Kulta uzdevums ir koncentrēt cilvēka spēkus, viņu atdzemdināt un vispār atjaunot un uzlabot dzīvi. Tāpēc kultam, kā tādām, nav taisami pārmetumi, ko tik bieži dzird, bet gan kritizējama kulta nemainība, sastingums, vecums. Jo nemainīgāki paliek kulta rīti, jo mazākas sekmes ir pašam kultam. Ja jau kultam jāizsauc atdzimšana un atjaunošana, tad vispirmā rindā tam pašam vajaga būt „svaigam“. Ja noraudzīties uz dažādo reliģiju kultiem to izcelšanās un ziedu laikā, tad skaistums tānīs ir sasniedzis tādas pakāpes, ka cilvēkus ir ētiski un reliģiski spēcīgi stiprinājis un dziļi atjaunojis. Vēsture un dzīve liecina, ka šī atjaunošana ir notikusi un vēl pa daļai notiek pilnīgi konkrēti un plaši. Reliģija cilvēkus ir pamudinājusi uz lieliem un grūtiem uzņēmumiem, un viņa to ir sasniegusi ar sava kulta skaistumu. Tāpēc, pirms paši cenšamies izveidot kultu, atbilstošu atjaunotās reliģijas saturam, mazliet pameklēsim pakal, kāds skaistums ir ielikts līdzšinējos kultos.

Elementāro skaistumu mēs padalījām uz harmonisko, kontrastējošo un sintētisko. Ja šo padalījumu ņemt kā mērogu, tad redzams, ka reliģijas savos kultos pielieto visus šos trīs skaistuma veidus. Var novērot to evolūciju, ka zemākās reliģijas parastāk pielieto harmonisko skaistumu, augstākās centrālo vietu ieņem kontrastējošais skaistums, kamēr sintētiskais skaistums vēl parādas maz.

Harmoniskais skaistums kultā izsakās saldā, tīkamā dievības slavīnāšanā. Dievību slavina par savām īpašībām, svētību un īpaši par radošo darbību. Tam nolūkam tiek sacerēti himni, tiek sarīkoti svētki, tiek izgatavotas dievu emblēmas, statujas, gleznas. Pie dievības slavīnāšanas pieder arī lielisko un cēlo dievnamu celšana. Visi elementāri dzīvojoši garīdznieki un draudžu locekļi visparastāk lieto šo skaistumu, gan noturēdami pateicības lūgšanas, gan dziedādami slavas dziesmas, gan ņemdami dzīvu dalību cildinošos reliģiskos svētkos. Tāda daba sevišķi ir daudziem svētkiem pie katoļiem un pareizticīgiem. Arī senā latviešu reliģijā kults visvairāk izpaužas Dieva slavīnāšanā un cildināšanā.

Harmonisko reliģisko ritu kodolu sastāda mīlestības pāris, proti dievība un cilvēks. Šī savstarpējā reliģiskā mīlestība sevišķi spēcīgi izpaužas senā latviešu reliģiskā dzejā un katoļu dievmātes kultā. Kā tas pienākas mīlestības pāros, dievība svēta, kamēr cilvēks ziedo, slavina un godina dievību. Vēl vairāk izveidojoties attiecībām starp dievību un cilvēkiem, no dievības nāk kultūras sēklas, uzdevumi un alga, bet no cilvēku puses pienākumu pildīšana un pateicība. Tā kā cilvēka dzīve sastādas no nemitīgiem periodiem, kuņi sākas ar laimes aktiem, tad arī reliģiskos atkārtotošos ritos harmoniskais skaistums ir ielikts ritu sākumā. Ritā cilvēks vispirms atceņas, kā un ar ko dievība viņu līdz šim ir svētījusi, kādu dzīvi sev un autonomiju ir devusi, ar mīlestību pateicas par to, un tālāk ar jaunu pašlāvību un mīlestību lūdz jaunus dievišķus devumus un uzdevumus. Lai cik laisks nebūtu cilvēks, tomēr nav tādu dievlūdžēju, kas dievības dāvanu nesaistītu ar pretdevumu. Naturālās reliģijās šī došana un pienākums spilgti izpaužas ziedošanā. Augstākās reliģijās materiālais upuris ir gandrīz izskausts, jo neatbilst dievības garīgai dabai, tomēr devums paliek citā veidā, kaut piem. ziedojumos baznīcai un labdarīgiem mērķiem, bet galvenokārt tikumīgā dzīvē. Tā nu te galvenais ir ļoti liela sirsnība no dievlūdžēju puses. Viņi patiesi mīl savu dievību un ir pārliecināti par viņas pretmīlestību un svētīšanu. Tāds sirsnīgs dievkalpojums cilvēkiem nes arī garīgu svētību —

viņiem dod garīgus spēkus, izturību, garīgu spirtumu. Tikai atkal un atkal jāatkārto, ka priesteri, savas garīgas aprobežotības un nespējas dēļ uz estētisku radīšanu, no dievkalpojumiem izdzen svaiguma un sirsnības jūtu, un ritu padara par sausu, garlaicīgu un ar to neauglīgu un beigās kaitīgu ceremoniju. Atkārtojot dienu no dienas un gadu no gada vienu un to pašu aizņemtu lūgšanu vārdus, rīts paliek par grammofonētu gabalu, kuŗu pat auss vairs lāgā nedzird, bet sirds jau ne pavisam. Piebilstams, ka naturālās reliģijas, kā mūsu senču, dievības slavināšanas riti sevišķi notiek uz r u d e n s p u s i, kad dievišķā svētība izpaužas ražā.

Tā kā harmoniskais skaistums ir zemākais tā veids, tad augstākos kultos dievības slavināšana sastāda tikai kulta pamatu un ritu fonu. Svārs un akcents tiek likts uz rūgti ierosinošo kontrastējošo skaistumu. Te rītiem jau ir grūtāks uzdevums — tiem cilvēki jāatgriež no likteņa ceļa, viņos jāizravē ļaunums un viņi jāpiesātina ar reliģiskām dziņām. Kontrastējošais skaistums jau ir ievests tanīs austrumu mistērijās, kas attēloja pavasara atjaunošanos. Te personificētam pavasarim ir nostādīta pretī personificēta ziema. Ar laiku tā izvēršas par c i ņ u s t a r p l a b o u n ļ a u n o d i e v i b u. Un kā pavasars pārvar ziemu, tā labais dievs uzvar ļauno un atdzimst. Uzņemdami sevī kulta ritus ar tādu saturu, arī cilvēki nokrata zināmu garīgu ziemību un pagurumu un piesātinās ar atjaunošanās tieksmēm, dziņām un spēkiem. Mistēriju spēks ir nenoliedzams, tās vienmēr ir tikušas vērstas cilvēku tīrīšanas, labošanas un atjaunošanas virzienā. Izveidojoties tālāk ētiskām pārliecībām un dziļākiem reliģiskiem uzskatiem, kontrastējoša skaistuma pamatā tika likti arvienu dziļāki laba un ļauna pretstati. Kamēr vēl grieķu skaisto un vasarīgo, tomēr cilvēkveidīgo un tā tad pie dabas piederošo Adonisu nonāvē meža kuilis, t. i. tāds pat dabas cēlums, kā dievība, un tā tad te sanāk konfliktā divi dabas spēki, tikmēr jau mazdeismā pilnīgi noteikti nostājas pretstatā labā un ļaunā dievība. Kā atrasts, mazdeisma dziļais uzskats ir iespaidojis nevien vēlākos grieķu kultus, bet arī kristiānisko. Kristiāniskā kultā, bez šaubām, dominējošā vietā atrodas kontrastējošais skaistums. Pie tam te kontrasts tiek ņemts pat divkāršs. Pirmkārt pret labo dievību sacelās ļauns, un otrkārt arī cilvēki sacelās pret dievību, nododamies grēkam. No šejienes tādas lielas grēcinieku vainas dievkalpojumos, kā par cietošo dievību, tā par sevi, no šejienes bargie luterisma sprediķi un vispār tāds īpatnējs drūmums, kuŗu nepazīst citas reliģijas. Un tomēr šis kults tāpat izpauž skai-

stumu, kā citi, un pie tam ļoti iedarbīgu. Harmoniskais skaistums dod lielāku vai mazāku entuziasma spēku, kas tomēr nereti vien ātri apstājas, tampretī rūgtais kontrasta skaistums, izpauzdamš sodu, bezgalīgas dvēseles mokas un galīgu pazušānu, cilvēkus vispirms piesātina ar ārkārtīgi rūdītu spēju cīnīties ar ļaunu, kā pazudinātāju, un rūpēties par sevi, lai nekristu ļauna varā un neieklūtu ellē. Kontrastējošais skaistums rada baiļu un arī naida enerģiju, un tā parasti ir daudz jaudīgāka par mīlestības enerģiju. To jo sevišķi liecina kristiešu dzīve. Kamēr viņi, pateicoties labi izveidotam kultam, bija pārliecināti, ka grēks viņiem atnes nāvi, ka sātāns tiem nemitīgi uzglūn, kā tikai varētu viņus iekārdināt uz grēku un samaitāt, tikmēr viņos bija ārkārtīga cenšanās darīt visu, kas tos pasargātu no grēka un velna. Kāpēc Lutera dziesmā „Dievs Kungs ir mūsu stipra pils” tāds ierosinošs spēks ir vēl tagad? Taisni tāpēc, ka viņa vispirmā rindā izpauž bailes no „briesmīgā ienaidnieka”, naidu pret viņu un tikai pēc tam palāvību uz Dievu. Kristiānisma spēks cēlās vispirms ar sātāna atklāšanu un uzrādīšanu, kāda nebija ne jūdjiem, ne grieķiem, jo viņu dievības pašas uz pusi bija sātāniskas, un tikai pie sātāna esības ir nozīme arī Kristum. Kamēr Budas karma ir ne tik daudz ļauns, kā nevajadzīgas ciešanas, kamēr arī mazdeismā ļauns ir akli ārējs, tikmēr kristiānisms sevišķi ir uzsvēris uz to ļaunu, kas nāk no paša cilvēka — uz grēku, sātāna iepotētu. Psiholoģiski tas patiesi sāp visvairāk — sava mulķība, sava neapķērība, sava noziedzība, sava ļaunā sirds. Bet kad cilvēks ir nācis pie ļauna atzinas sevī, tad tālāk nāk spēcīgā dziņa tīrīties no tā. Tā kristiāniskais kults, cilvēkus piesātinādams ar grēcības izjūtu, līdz ar to viņus piesātina ar šķīstīšanās un pestīšanas dziņu.

Harmoniskais skaistums, kā atzīmējām, izpaužas himnās un svētkos. Kontrastējošais skaistums, kam cilvēki jātīra un jāšķīstā no grēka un ļauna, prasa jau citādu ietērpu. Ilgā reliģiju vēsture parāda, ka šai ziņā kults sākumā pieņem mistērijas veidu, bet tālāk koncentrējas sakramentos. Pateicoties saviem mākslas līdzekļiem, garīdznieks mistērijā un sakramentā cilvēku vispirms satuvina ar ļauno pasauli, kas taisās viņu pazudināt, un tad tālāk ar dievišķo pasauli, kas viņu paglābj. Sakramentā mākslinieks vispirms ieliek kontrasto un reālo ļaunu, bet tad to konfrontē ar dievišķo izdomu, gan nākošu no profēta, gan arī zināmā mērā nākošu caur viņa paša talantu. Abas šīs pasaules pieņem zināmus veidus vai simbolus. Jo vairāk izkopjas un evolūcionē šis sakramenta

kults, jo vairāk tanī tiek likts iekšā tīrais dievišķais un tīrais liktenīgais elements. Abas pasaules te nostājas arvienu būtiskāk. Un profēta, kā arī mākslinieka talants izpaužas spēja atrast un parādīt šo būtisko. Ja jūdu Jachve ar Mozu un citiem jūdu profētiem runā vēl barga kunga valodu, tad viņš vēl mazā mērā satur dievišķo būtību. Tam pretī, ja Kristus savā eucharistijas sakramentā ieliek savas idejas un savas augstākās žēlastības jūtas, tad eucharistija ir daudz būtiskāka, nekā visi līdzšinējie kulta riti. Par dažām reliģijām zināms, ka viņu kultos ar upu maltīti tiekot ēsta pati dievība, tomēr ciešs cilvēku kontakts ar dievību vēl nenozīmē, ka viņos ir iegājusi istā dievība. Tam pretī eucharistijas sakramentā Kristus ieiet ar savu svētību, kas ved uz tīrīšanos no grēka. Ar to kristiānisms nostājas augstāk par līdzšinējām reliģijām. Tomēr, kā jau redzējām, ir iespējams un notiek vēl ciešāks kontakts ar dievību, nekā caur eucharistiju. Beigās piebilstams, ka kā slavināšanas kults visparastāk pielāgojas rudenim, tā pestīšanas kults — ziema. Jēzus dzimst ziemas vidū, un paši svarīgākie kristiānisma riti notiek lieldienās un gavēnī līdz lieldienām, kad vēl visumā valda ziemas izjūta. Ar to apstiprinās agrāk teiktais: kristiānisms cilvēkus tikai sagatavo topošai valstībai, bet tanī vēl nespēj ievest.

Tagad pameklēsim reliģijās pēc sintetiskā skaistuma. Ja augstākās reliģijas ir apstājušās tikai pie kontrastējošā skaistuma, tad vēl nav reliģiju, kas pilnā mērā kultivētu sintetisku skaistumu. Tomēr tas tur sastopams gan elementārā veidā, gan sevišķi zināmās reliģiskās ilgās, kas vēl nav noteikti formulētas. Tāds elementārs sintetisks skaistums jau ceļas, saistot kopā slavināšanu ar pestīšanas kultu. Tikai šī sinteze ir formālas dabas, bet no svara ir iekšējā būtiskā puse.

Par tādu būtisku sintetisku skaistumu reliģijā jāuzskata mācības un riti, saistīti ar taisnības ideju. Kā redzējām, taisnības sfēra ir cieši saistīta ar laimes un nelaimes sfēru. Laime ir divu partneru ekvivalenta apmaiņa, nelaime — neekvivalenta, un taisnība ir līdzeklis nelaimes izlabošanai. Taisnība ir zināma skaistdarīšana. Tā kā taisnības prasību izsauc netaisnība, kas ir kontrasts starp diviem partneriem, un taisnību sasniedz, nostādot šim kontrastam pretī līdzsvaru un harmoniju, tad taisnība ir ētiska lauka sintetisks skaistums.

Lai gan pat augsti mācīti teologi gandrīz pilnīgi neizprot šo skaistumu un visumā to ignorē, tomēr pašos dziļākos reliģiskos darbos un īpaši viņu irracionālos sānu novirzienos

tas ir izpaudies jau sen. Te nav vieta izdarīt precīzus vēsturiskus pētījumus, tomēr kaut ieskatoties mazdesima mācībās un ēģiptismā, redzami jau noteikti sākumi šim skaistumam un attiecīgam kultam. Ēģiptismā taisnības kulta izsakās kā mirušo tiesāšana apakšzemē, kamēr mazdeismā — galīgā soda dienā. Kristiānisms sevišķi ir uztvēris galīgās soda dienas ideju un izteicis savā pastardienas mācībā. Un ja tagad pajautājam, kas atrodas šīs mācības pamatā, tad par šo pamatu neapšaubāmi jāatzīst kosmiskās netaisnības izjūta un tālāk alka pēc galīgas taisnības, bez kuņas cilvēks nevar justies laimīgs. Bet ka šī ideja ir atsevišķa no pestīšanas un žēlastības mācības, un ar to pat nesaskan, liecina mītu nesaskaņas. Ja jau Kristus ir nācis pasaulē, lai pestītu grēciniekus, un ja ar eucharistijas sakramentu cilvēki tiek tīrīti no grēka, un ja Dievs ir visžēlīgs, tad kāpēc vēl vajadzīga galīga tiesa? Iznāk, ka vai nu Kristus nav bijis pietiekoši „pilnvarots“, vai arī ka nevajadzīga ir pastarā tiesa. Tāpēc konsekventi kristiānisma teologi, kādi sevišķi ir luterāņu, pastaro tiesu arvienu vairāk noklusē.

Ja tā pat augstākā reliģija — kristiānisms — atsakas no sintetiskā skaistuma kultivēšanas taisnības mācības veidā, tad tā tomēr nav pamesta novārtā, jo pasaule tomēr ir pilna netaisnības. Ja paraudzīties, kas cilvēkus vairāk stimulē, vai izciestā netaisnība, vai uznākusī nelaime, un tālāk — vai cilvēks vairāk alkst taisnības vai žēlošanas, tad atbilde parasti būs tā, ka cilvēkus vienmēr un visspēcīgāk stimulē netaisnība. Ir cilvēki, kas pacieš vislielākās grūtības, bet kas uztraucas jau par nelielām netaisnībām, pat par tādām, kas notiek ne ar viņiem, bet svešām personām. Tāpat alka pēc taisnības ir straujas un atklātas, kamēr pēc žēlastības cilvēki ne visai cenšas. Tas arī saprotams: cilvēka augstākā un dziļākā, kaut arī ne vienmēr apzinātākā dziņa ir pēc autonomijas. Tad nu žēlastība drīzāk saista, kamēr taisnība, vai tā būtu taisna alga vai taisns sods, cilvēku atraisa. Nomierinās nevien tas cilvēks, kas dabū taisnu algu, bet nomierinās arī tas, kas dabū taisnu sodu. Tikai nu cilvēkiem nav nekā neskaidrāks par taisnību un netaisnību.

Mums tas saprotams: taisnība saistās ar visaugstākiem ētiskiem sasniegumiem un dzinekļiem, to spēj dot tikai visaugstāk izkopts skaistums, un tāpēc tā ir grūti saprotama un vēl grūtāk sasniedzama. No filozofiem tikai Platons ir spējis pacelties līdz taisnības nostādīšanai par pirmo tikumu un to ir cieši satuvinājis ar skaistumu, pie kam jāņem vērā, ka tie abi ir topošās pasaules elementi, kamēr Kants, ar abām

kājām stāvēdams gnōzeoloģijas esošā un likteņa pasaulē, pirmā vietā nostāda šīs pasaules esenci — patiesību.

Tad nu skaidri, ka taisnības kulta, kas patiesi realizējas, visumā vēl vienmēr satur daudz netaisnību un regresa. Proti, tas izpaužas politiskos apvērsumos. Apvērsumi, īpaši tie, kas ir dibināti uz sociālām teorijām, visādā ziņā pirmkārt iziet no taisnības idejas un otrkārt netaisnību lūko sasniegt ar apvērsumu. Apvērsums nav nekas cits, kā tā pati pastardiena, tikai pašu cilvēku aranžēta. Kā reliģiskā pastardienā atdalīs ļaunos no labiem, tā revolūcijas pirmās rūpes ir sodīt varmākas un citus netaisnos un apveltīt netaisni cietušos. Bet no daudzajām revolūcijām mēs arī zinām, cik neestētiski tās norit. Revolūcijas pat sagrauj veco skaistumu. Vispār līdzšinējās revolūcijas izdara gan graušanas, analītisko apvērsumu, kamēr jaunbūves apvērsums viņām nav pa spēkam. Šis radīšanas nespēks sevišķi saskatāms komūnisma revolūcijās, un tas arī saprotams, jo komūna var gan absorbēt, bet ne radīt. Tāpēc šīs revolūcijas vairāk pieder pie likteņa nāves gaitas, nekā pie atgriešanās un topošās valstības celšanas. Tomēr apvērsumi ievedami nākotnes reliģijas kultā, kā viņas visaugstākais sasniegums. Tikai tagad apvērsuma mistērija, saprasta kā radoša pārveidība, spēcīgi cauraūžama ar skaistuma darinājumiem, taisnības principu un ideoloģiskām tendencēm. Tagadējās politiskās revolūcijas it drīz noved pie galīgas anarchijas vai varmācības, bet tām nu pretī jaunai reliģijai vajaga dot tādu sintētisku apvērsumu, kas cilvēkus novestu pie arvienu skaistākas dzīves un lielākas autonomijas.

3. Laimes Pārveidotājas liturģija.

Ateists Morozovs, ilgi nododamies reliģisko avotu kritikai, tomēr beigās nāk pie atzinuma, ka reliģijas savā pirmizpaušmē nesot visaugstākās filozofiskās idejas*). Tā ir nenoliedzama patiesība, bet tā attiecas tikai tikmēr uz reliģiju, kamēr viņa paliek par topošās pasaules būvētāju un vēl nav nogājusi uz likteņa un nāves ceļa. Kad reliģija pilda savu īsto uzdevumu, tad viņai cilvēcē pieder galvenā un vadošā loma. Tad no viņas nāk pašas dziļākās un plašākās zināšanas un atziņas, tad tā dod visaptverošākos un visbūtiskākos filozofiskos tipus un par visām lietām tā stāv ideoloģijas augstumos: tā dod visperfektāko skaistumu un viscēlākos ideālus.

*) Sk. viņa „Christos”, V, 1929., 405. lp.

Ja pievērsties kaut kristiānismam, tad tas savā laikā pilnā mērā pildīja šīs prasības. Bībele bija galvenā zināšanu enciklopēdija, evaņģelijā bija izliktas vadošās ētiski-filozofiskās idejas un kultā — iespējami augstākais skaistums. Bet tāpat jāņem vērā, ka zinātne sen jau ir emāncipējusies no bībeles un tālu to pārspējusi, tāpat filozofija ar savām lieliski izveidotām un izkoptām metodēm ja ne ir gājusi dziļumā, tad vismaz tādā plašumā, ka kristiānisms tai tur nav varējis sekot, un vispēdīgi māksla arī ir atraisījies no reliģijas un savā evolūcijā daudzkārtīgi ir pārsniegusi reliģisko skaistumu. Līdz zināmām laikam reliģija cenšas uzturēt savu hegemoniju, ja ne ar labu, tad varu, tikai beidzamā laikā viņa galīgi ir atteikusies no šīs hēgemonijas, sev norobežojusi reliģisko pārdzīvojamu sfēru un it kā nomierinājusies. Tāda nostāšanās tomēr ir divkārt aplama: pirmkārt reliģija tikai tad ir īstā vietā un pareizā stāvoklī, ja tā ir cilvēces garīgā hēgemonē, un otrkārt reliģija, kā topošās valstības būvētāja, nedrīkst ar sirdi pieķerties pārdzīvotām dzīves formām, kā to tagad dara visas vecās reliģijas. Lūk, tāpēc mūsu rūpes arī bija vispirms atrauties no vecās, sastingušās un pārlikteņotās reliģiskās pasaules un tālāk — atgūt hēgemoniju garīgā laukā. Ar divu pasaulu analīzi līdz to pirmelementiem mēs centāmies reliģijai atdot hēgemoniju zinātnes laukā un ar cēlonības noskaidrošanu, jaunas dzīves jēgas uzstādīšanu un ar gudrības ceļa noorganizēšanu mēs centāmies šo hēgemoniju sasniegt arī filozofijas laukā, un tagad jālūko hēgemoniju atgūt arī mākslas laukā. Tam nolūkam tagad jācenšas noorganizēt tādu liturģiju, kas skaistuma ziņā nostātos pār visām esošām mākslas darbu formām.

Lai sasniegtu šo pēdējo nodomu, jāiziet no divām skaidruma prasībām — oriģinālības un perfekcijas. Atjaunotai reliģijai jādod kas vēl nebijis un jādod tādās augstās formās, kādu vēl līdz šim nav bijis. No iepriekšējiem iztirzājumiem atbilde uz abām prasībām dabūjama pilnīgi noteiktā veidā.

Sākot ar oriģinālības prasību, jāiziet no tā, ka kulta ritu vieta ir svētņica, ka kulta uzdevums ir cilvēku tuvināt dievībai, saistīt ar to un dabūt no viņas svētību. Īsumā kultam jāizsakas cilvēka lūgšanā. Tad nu lūgšanai vajaga būt jaunai un oriģinālai.

Atskatoties kultu vēsturē, saskatāms, ka katra jauna reliģiska pakāpe ir nākusi klajā ar jaunu lūgšanu. Tā ir pirmdīgļis, no kā tālāk izaug viss kults savā krāšņumā. Šai reliģiskai pirmsēklai vajaga būt tik formāli vienkāršai, ka tā izsakāma vienā teikumā, bet būtiski tik koncentrētai, ka iz-

teiktu pašas svarīgākās sava laikmeta ilgas. Līdzšinējās reliģiju lūgšanas patiesi novedamas uz tādu vienu vien teikumu, un tāds teikums jādabū arī mums.

Naturālo reliģiju lūgšanas integrētā un vienkāršotā veidā ir: dievība, svētī mani! Pie tam lūdzējs parasti pats uzrāda, ar ko viņu svētīt. Kristiānisma nemitīgā lūgšana no tā izcelšanās līdz šai dienai ir: Kungs, apžēlojies par mani, grēcinieku! un viss viņa kults ir šis lūgšanas izvērsums. Savukārt musulmānis, līdz ar pirmo korana suru, lūdzas: Allā, vadi mani pa pareizo ceļu!

Tagad tālāk ejošā reliģija vairs ne pati var lietot šīs lūgšanas, ne viņas ieteikt cilvēkiem. Nevar tāpēc, ka vispirms dievība jau ir piepildījusi šīs lūgšanas: svētības lūdzēji ir svētīti ar visu, ko ir lūguši, kristītie ir apžēloti un musulmaņi ir ilgi vesti pa savu pareizo ceļu, bet tad galvenokārt tāpēc, ka tagad ir nobriedusi jauna lūgšana, ar daudz svarīgāku saturu, nekā līdz šim. Vērtību, pēc ko svētības tiek lūgtas, pasaulē ir pārpārēm, tāpat grēku piedošana tiek saņiegta ļoti īsā un vienkāršā ceļā un arī musulmāņu pareizais ceļš ir tik ierasts, ka to vairs neievēro. Bet par to visā pasaulē tagad valda bezgalīgs un vispārīgs nemiers jeb neapmierinātība. Pie tam cilvēce nebūt nevar pateikt, ar ko tā ir nemierā, t. i. cilvēcei nav nebūdas nemiera izpratnes. Visi ir nemierā ar tagadni, bet kamēr vieni skatās nākotnē, citi, taisni pretī, skatās pagātnē. Kamēr vieni ir nemierā ar mieru, citi ir nemierā ar kaņu; vispār nav vienota nemiera un kopideālu. Tiesa, cilvēku neapmierinātība ir pazīstama jau no ļoti seniem laikiem, tā ir daudzkārtīgi attēlota pat pasakās, kur par galveno neapmierinātības paudēju ir uzrādīta sievietē, tomēr vēl neviena reliģija nav konsekventi uzņēmusi neapmierinātību savā ideoloģijā. Un ja ir uzņēmusi, tad drīzāk kā grēku, nekā pareizu cilvēces stimulu. Mums nu, pēc likteņa pasaules analīzes un pēc noskaidrošanas, ka konstance nāk no likteņa pasaules, jāatzīst, ka cilvēka nemiers un neapmierinātība nāk no dievišķiem avotiem. Tagad nu jāizceļ nemiers un neapmierinātība par sevi, un jālūdz tas, kas viņā būtiski ir ielikts, proti tagad jālūdz: Laime Pārveidotāja, pārveido mūsu dzīvi!

Protams, šīs lūgšanas formulā var likt iekšā ļoti dažādu saturu. To var lūgt kā indivīds, tā grupa, tā arī cilvēce, tani var lūgt pārveidot kaut ko ārēju, bet arī iekšēju, zem pārveidības var saprast vienkāršu pārveidojumu, bet var arī saprast visus radīšanas un miršanas veidus. Protams, ja cil-

vēks griezīsies pēc pārveidības pie Laimes Pārveidotājas, tad viņam, ņemot vērā dievības dabu, jālūdz tas, kas nepazemotu dievību. Tā tad jālūdz tādas gara sēklas, kas noderētu topošās valstības tālākai būvei. Lūgumiem jābūt oriģināliem, vēsturiski tālāk esošiem un pēc sava satura uzbūvējošiem. Ar vienu vārdu, tiem jābūt misijas lūgumiem.

Tagad, pārejot uz perfekcijas prasību, atbilde uz to izsakāma vienkārši. Ja zemākās reliģijas pielietoja harmonisko un kristiānisms pielieto kontrastējošo skaistumu, tad atjaunotā reliģijā jāpielieto sintētiskais skaistums. Tomēr jāņem vērā, ka formālais sintētiskais skaistums jau sen pastāv, kāpēc reliģijā jāieved būtiskais sintētiskais skaistums, jeb citādi — ideoloģiskais. Nākamai reliģijai jābūt ideoloģiski sintētiski skaistai. Ne tikai formām vien jāsaistās sintētiski, bet galvenokārt jāsaistās sintētiski pašiem ideāliem.

Kādi ir šie sintētiskie ideāli, mēs jau esam noskaidrojuši. Ar vispārīgu vārdu mēs tos nosaucām par laimi, bet tāpat redzējām, ka zem laimes paiet visādi partnerības veidi, pie kam atradām, ka no dievišķās puses šī partnerība izpaužas iedvesmē, bet no likteņa puses — varonībā. Tāpat mēs noskaidrojām arī sintētisko postu — nelaimi. Vispēdīgi mēs uzrādījām, ka uz laimi ved taisnība un uz nelaimi — netaisnība. Netaisnība ir tas tiešais cēlonis, kas izsauc cilvēces lielo nemieru un neapmierinātību, un taisnība ir tas ideāls, kas cilvēkus var apmierināt. Pie tam cilvēkiem nepietiek ar individuālu taisnību, tiem vajadzīga sabiedriska, nacionāla, valstiska un vispārcilvēciska taisnība. Vēl tālāk un beigās, cilvēkiem vajaga, ka arī dievība dabūtu savu taisnību, t. i. ka tiktu būvēta viņas iemīlotā un iekārotā topošā valstība, ka tāpat liktenis dabūtu savu taisnu sodu, savaldot viņa varmācīgās komūnas un to pašu atbīdot uz jo tālāku perifēriju, un ka cilvēka taisnības jūta un prasība piepildītos ar viņa misijas piepildīšanos.

Lūk, kādas svarīgas, grūtas un svārstīgas lietas jāsaista nākamā liturģijā. Pieejot uzdevumam arhitektoniski, liturģija jāsadala uz trim daļām, kas katra sastāv no divām partneriskām pusēm. Pirmā daļā jāieliek nemiers un neapmierinātība, to izpaužot ar cietēja un varmākas pāri. Otrā daļā jāieliek Laimes Iedvesmotājas un profēta pāris, vai, profēta vietā, ideologs, kas būs saprotams kā harmonizējošs pāris, un trešā daļā paliktu cietējs un liktenis, bet tagad cietējs, stiprināts ar jaunām idejām, solījumiem, stiprinājumiem un apņēmumiem, vērstiem pret likteņa konstancēm un komūnām. Šī daļa būtu saprotama kā pirmo un otro sinte-

zējoša. Pirmā liturģijas daļa saucama par problēmas daļu, otrā — būs īstā iedvesmes mistērija un trešā būs misijas daļa. Zemniecības simbolu valodā runājot pirmā daļa būs aršana, otrā — dievišķās gaismas un svētības saņemšana un trešā daļa — sēšana. Izejot no šiem simboliem, visu liturģiju var saprast un saukt par Dieva dārza kopšanu.

Ja tā, tad liturģiju rindas dabū vēsturisku plūsmu. Ja sākumā jāuzstāda problēma un pa liturģijas laiku tā jānovied līdz atrisinājumam, tad būtu nedabiski un vismaz lieki šo pat problēmu uzstādīt otrreiz un daudzkreiz. Ar to tiks iznīdēta bezgalīgā liturģiju grammofonēšana un mēchanizēšana, kas tagad baznīcās tik parasta. Protams, no liturģijas pilnīgi jāizslēdz visi mēchaniskas atkārošanas līdzekļi, sevišķi tādi, kā radio un grammofons. Bet par to liturģijā jāiesaista visas mākslas, kas, sakarā ar oriģinālu problēmu, arī dos svaigus mākslas darbus. Te atkal jāuzrāda, ka māksla par velti meklē oriģinālītāti šaurā stilā. Kā valodā pastāv pilnīgi noteikts un ierobežots burtu skaits, no kurīem nāk visas vārdu kombinācijas, un te nekāds jaunpienākums nav iespējams, vismaz uz ļoti ilgu periodu, kā valodā jauni vārdi nāk klāt arī mazās porcijās, tā stila formas jauninājumi iespējami tikai aprobežotā mērā. Bet pēc tiem nav vajadzība, jo satūra un ideoloģiskā ziņā ir iespējams iet ļoti tālu. Mākslinieku elementārie līdzekļi: vārdi, skaņas, krāsas un formas ir stipri aprobežoti, bet ideāli elementi un viņu kombinācijas ir bez robežām. Lūk, tāpēc māksliniekiem atjaunotā liturģijā galvenokārt jāliek svars uz ideoloģiju, bet daudz mazāk uz stilu. Stils ir tikai ietērps, saturs ir miesa un dvēsele.

Bez trim pamata daļām lietderīgi liturģijai pieslēgt vēl divas papildu daļas: ievadu un noslēgumu. Ievadā jābūt galvenokārt slavināšanas himnām, bet noslēgumā — atgādinājumiem uz agrākiem reliģiskiem notikumiem un uzmodinājumiem.

Tad te pārrunājams vēl viens jautājums, kas stāv tuvā sakarā ar reliģisko konservātismu. Kultā tas izpaužas nemītīgos un ilgos atkārojumos. Indieši savu om skaņu atkārtoti bezgalīgi daudz reižu un tāpat kristītie ļoti daudzkārt atkārtoti: kungs, apžēlojies! Šiem atkārotojumiem nav tomēr sastindzināšanas uzdevums, bet gan trenēšanās. Protams, tas nav gluži racionāls trenēšanās līdzeklis, jo patiesi ved uz sastingumu, tomēr atkal katrā trenējumā ir arī atkārojumus. Tikai jāņem nu vērā, ka trenējums prasa zināmu pieaugumu, progresiju. Tā kā reliģiskās iedvesmes dziļumi arī

nav sasniedzami vienā paņēmienā, tad arī atjaunotā reliģijā būs vajadzīga sava trenšanās teorija un prakse, kas tāpat izpaužīsies atkārtojumos. Bet ja mēs gribam sasniegt arvienu lielākus dziļumus, tad skaidri, ka mēs nedrīkstam pieļaut būtisku atkārtosanos, jo tā būs tikai riņķošana, bet ne nokāpšana. Tāpēc atkārtosšanās jāsaprot tikai formāli, kamēr būtiski tai vienmēr jābūt padziļinātākai. Tādā kārtā kādu nemiera problēmu var un pat vajaga atkārtoti apskatīt un liturģiski caurdzīvot, tikai jācenšas tanī ieiet arvien dziļāk, gan dziļāk nostādot pašu problēmu, gan padziļinot otro un trešo liturģijas daļu. Elementārā atkārtosšanās pielaižama ievadā un noslēgumā, jo ievads ņem parasto cilvēku un noslēgums cilvēku atkal izlaiž parastā konstantā apkārtnē.

Tā man patlaban stādas priekšā Laimes Iedvesmotājas, Pārveidotājas un Pārveidīgās liturģijas uzbūve. Pa ilgiem gadiem, kamēr es nododos apskatītām reliģiskām problēmām, arī tā ir manāmi pārveidojusies un progresējusi, kāpēc ļoti var notikt, ka arī vēl uz priekšu tā izveidosies un pārveidosies tālāk. Var pat paredzēt dažas tālākas evolūcijas pakāpes. Bet tas viss jau pieder arī pie misijas darba un topošās valstības uzbūves.

IX. Reliģijas klētis.

1. Vērtību elementi.

Šo savu darbu es sāku ar uzrādījumu, ka reliģija ir vērtība, ka vērtība ir topošās pasaules sastāvdaļa, un ka tāpēc arī reliģija pieder pie topošās pasaules. Uz to bija vajadzīgs uzsvērt tāpēc, ka vēl vienmēr valda aplamā pārlicība, ka reliģijas iezīmes ir mūžība un konstance un ka tā tad tā pieder pie topošās pasaules. Tiesa, tagadējā filozofija arī reliģiju ieslēdz vērtību sfērā, bet nu mēs nekādā ziņā nevaram piekrist viņas vērtību dēfīnicijai. Tur taisni tiek uzsvērta konstance un pat mūžība, kā piem. aksioloģijas sācēja Lotces vērtību izpratnē*), kā arī viena no jaunāko vācu filozofiem — N. Hartmaņa, pēc kuŗa vērtības ir Wesenheiten und Prinzipien. Tiesa, paši filozofi vēl nav vienprātībā par to, kas jāsaprot zem vērtības jēdziena, katrs aksiologs vērtību dēfīnē citādi un vērtības klasificē pēc savas sistēmas**). Tas

*) Sk. Rintelen. „Die Bedeutung des philosophischen Wertproblem“, krājumā „Philosophia perennis“ II B., Regensburg, 1930.

***) Sk. A. Messer. „Deutsche Wertsphilosophie der Gegenwart“, 1926.

uzrāda, ka viņu nevienprātība ceļas no tā, ka viņi vērtības varmācīgi ieliek esošā pasaulē un tām piespriež konstances un mūžības iezīmes. Bet ja mēs atsakāmies no šīm iezīmēm un, taisni otrādi, vērtībām piešķiram to īsto pazīmi — pārveidību, tad top skaidra arī vērtību būtība un nozīme. Bet tādā gadījumā iepriekšējie darbi vērtību laukā mums pavisam neder, un tāpat kā ētikas un skaistuma laukā, mums arī te jāizdara patstāvīgi pētījumi.

Pieliekot pie vērtībām pārveidību principu, saskatāms, ka tas tur izpaužas trejādi: 1) vērtību būvē, 2) to lietošanā un 3) nolietošanā. Ja ņemt kādu parastu materiālu vērtību, piem. uzvalku, tad nekas nav skaidrāks, ka tanī novērojamas visas šīs trīs pārveidības stadijas: uzvalks vispirms jādabū gatavs, savācot vajadzīgos materiālus, izaužot drēbi un beidzot uzvalku pašujot, tālāk uzvalku ilgāku vai īsāku laiku lieto, nav nenolietojama uzvalka, un tāpēc agri vai vēlu tas pārvēršas pat lupatās un skrandās. Ir nu vērtības, kas nolietojas pēc pirmās lietošanas, proti tādas, kā ēdieni, bet ir citas vērtības, kuŗas lieto atkārtoti un ilgi. Visumā tomēr nav tādu vērtību, kas būtu mūžīgas: pat dārgakmeņi, kas ir dabīgi produkti un tā tad satur sevī arī dabīgo konstanci, vismaz teorētiski nolietojas, sadilstot un samaitājoties. Tāpat tādas garīgas vērtības, kā mākslas darbi, lai arī ilgi pastāv, nolietojas ar to, ka cilvēki viņus pāraug. Vērtības uzdevums ir lietošana, un šinī pēdējā gadījumā nolietošanās izsakas nevajadzībā. Par tādām nevajadzīgām vērtībām paliek nevien mākslas, bet tad jo sevišķi reliģiskas vērtības.

Ja tā, tad vērtības augstums stāv zināmā atkarībā no pārveidības. Proti, jo pārveidīgāka vērtība, jo augstāk tā tiek stādīta. Tā kā pašas konstantākās pasaules substances ir laiks un telpa, tad vērtības augstums ceļas, izslēdzot no viņām šīs substances. Vērtības augstums ceļas ar viņu īslaicību un retumu jeb koncentrāciju. Laimes mirkli ir tik vērtīgi tāpēc, ka tie ir īslaicīgi, un dārgakmeņi — ka tie ir reti.

Pārveidība ir viena vērtību pamata īpašība. Otra ir viņu komplikētība. Var pat teikt, ka par vērtībām jāsaprot paši komplikētākie pasaules cēlumi. Tāpēc mēs to nevarējām apskatīt agrāk, jo iepriekš bija jāapskata elementārāki cēlumi, kas vērtībās ieiet tikai kā būvmateriāli. Ja nu tagad pieiet pie vērtību sastāvdaļām, tad saskatāms, ka tās tiek būvētas no visiem pasaules būtiskiem elementiem. No ētikas lauka vērtībās ieiet pozitīvība un negatīvība, proti tas, ka vērtības var lietot kā labi, tā ļauni. Kā naudu var lietot

labdarībai un noziedzībai, tā to var ar katru vērtību, kāpēc vērtība ir laba un ļauna sintēze jeb integrējums. Tālāk no dievišķās pasaules vērtībās ieiet struktūra, bet no esošās pasaules — substances. Visu šo vērtības elementu dažādību vislabāk izteikt ar formulu. Par vērtību simbolu es esmu uzstādījis sekošu formulu:

$$W = \pm \frac{D^n \times M^p \times F^r}{S_q^i \times T_v^j}$$

Šinī formulā W nozīmē nesadalītu vērtību, plus un minus zīme nozīmē uzrādīto vērtību noderību kā labam, tā ļaunam, lielie burti apzīmē visas piecas substances, proti D apzīmē garu, M — matēriju, F — spēku, S — telpu un T — laiku, mazie burti pie substancu simboliem apzīmē tās potences pakāpes, kādās atrodas šīs substances, bet reizināšanas un dalīšanas zīmes uzrāda struktūru.

Vispirms pievēršoties substancēm, parādāms, ka gars (D) vērtībās ieiet kā pieredze. Tā, ja tiek būvēta māja, tad būvmeistaram vajadzīga pieredze mācības veidā, ko tas savā laikā piesavina skolā un dzīves praksē. Matērija (M) vērtībās ieiet savā parastā veidā, mājā, piem., kā akmeņi, ķieģeļi, balķi, spēku (F) var saprast vai nu kā patērēto darba spēku pie būvēšanas, ko iztērē mašīnas un strādnieki, vai arī kā vērtībā akumulētu spēku, kāds rodas piem. pie dzirnavu dambja celšanas. Burts S savukārt apzīmē telpu, kuŗu ieņem vērtība, un T — laiku, kāds vajadzīgs viņas uzbūvei, vai arī darbībai. Arī šīs substances uzskatāmi parādas konkrētās vērtībās, kāda piem. ir būvējamā māja. Kā teicu, šīs substances nāk no esošās pasaules, kas ir neapstrīdams fakts. Līdz ar tām vērtībās ieiet arī zināma konstance, kuŗa tomēr jau ir padota pārveidības principam.

No kurienes tagad nāk struktūra, kas tur trejādi apzīmēta? Proti, kas vērtībām dod perfekcijas struktūru, ko izsaka potenču rādītāji, kas dod skaistuma struktūru, ko izsaka reizināšanas zīmes, un no kurienes rodas koncentrācijas struktūra, kas izsakas dalīšanas un radikāla zīmēs? No iepriekšējā skaidri, ka visi šie trīs struktūras veidi nav vairs dabīgi, tie vairs nenāk vērtībā no esošās pasaules, bet nāk no citurienes caur cilvēku un cilvēkā caur viņa dvēseli. Tā, ja atkal ņemt kādu konkrētu vērtību, piem, mašīnu, tad tūdaļ noskaidrojās, no kurienes nāk viņas struktūra. Mašīnā pats galvenais ir viņas daļu saistījums, kas izsaka to potences pakāpi. Kā zināms, tas pieder pie izgudrojumu sfēras, un tā

tad nāk no ideoloģijas lauka, un tur tas parādas no dievišķās sfēras. Tāpat skaistums, kā jau noskaidrojām, ceļas no dievišķā iespaida, un koncentrācija arī nevar nākt citā ceļā, kā izgudrojumu. Tā patiesi visi struktūras veidi nāk no dievišķās sfēras. Pie tam, kā noskaidrojām, tie vispirms parādas izdomu un ideālu veidā, bet vēlāk tie realizējas plānu, projektu un nodomu veidā. Bet aiz atrisinājuma, kā redzējām, stāv problēma. Tādā kārtā vērtību struktūrai ir ciešs un tiešs sakars ar ideoloģiju un caur viņu ar visu to, kas ieiet topošā pasaulē.

Tādas ir vērtības savā galīgā izveidošanās un uzbūves stāvoklī. Protams, ka vērtība nerodas visa uz reizes, bet pakāpeniski. Tā tiek būvēta. Tad nu vērtību uzbūvē saskatāmas sekošas stadijas: a) problēmu uzstādīšana, b) problēmas teorētiska atrisināšana, c) plāni un projekti, d) vērtības būves nodošana speciālistiem, e) vērtības finansēšana un materiālizēšana, f) tās būve, h) iegāde un i) apsardzība.

Problēmas uzstādīšanas un atrisināšanas jautājums mums jau pazīstams no iepriekšējiem iztirzājumiem. Drusku jāpakāvējas pie plāniem un projektiem. Tādus sevišķi izstrādā valstis savās ministrijās un likumdošanas iestādēs, jo likumi lielā mērā nav nekas cits, kā šādi plāni un projekti. Tāpat lielākās fabrikās ir veseli biroji, kas nododas šim darbam. Reliģijas laukā tie sevišķi ir ceremoniju un dievkalpojumu plāni. Kad lieta ir izveidota projektos, tad tālāk to nodod speciālistiem izpildītājiem. Tādi ir māju būvmeistari, arhitekti, inženieri, tiesneši, ārsti un vispār intelligenti. Intelligenti pie vērtību darināšanas un ražošanas stājas ar sistēmātiski piesavinātu pieredzi, t. i. mācību un skolu. Tālāk vajadzīgs vērtībā ievest materiālu. Lielas vērtību darināšanas operācijas tad notiek vispirms ar lietas finansēšanu jeb kredītēšanu, bet mazākās un tālāk — piegādājot vajadzīgos būvmateriālus. Tā, lai uzbūvētu baznīcu, vispirms vajadzīgs savākt pietiekošus naudas līdzekļus šīs būves veikšanai, un tālāk vajaga piegādāt vajadzīgos būvmateriālus. Pie tam var stāties pie pašas būvēšanas, kas jau pieder pie fiziska darba. To izpilda strādnieki, dzīvnieki un mašīnas. Transports un piegāde uzskatāmi par papildu darbiem, kas vajadzīgi paralēli no paša sākuma līdz beigām. Iegāde plašā mērogā pārvēršas tirdzniecībā. Bez tā visa vēl vajadzīga apsardzība, lai jaundarināmā vērtība nekristu par upuri nejaušībām un noziedzībām. To sasniedz ar sargiem, apdrošināšanu u. l. Vispēdīgi vēl jāņem vērā visus šos dažādos darbus centralizējot un vadošā darbība.

No šīm dažādām darbībām redzams, ka kaut cik komplicētākas vērtības būvēšanai vajadzīgi attiecīgi speciālisti daudzos veidos. Pēc uzrādītām funkcijām tie sagrupējami sekoši: ideologi, kas dod vērtību ideju un jēgu, saimnieki, kas ir visu tālāko funkciju organizētāji un vadītāji un tad tālāk intelliģenti, kapitālisti, strādnieki, transportnieki, tirgoņi un sargi. Ja ņemt kaut cik izvērstu saimniecību, tad tur jau saskatāmi visi šie darbinieki. Tā klostera saimnieks ir priors, intelliģenti — amata personas, finansisti ir ekonoms, kasieris u. c., strādnieki ir vienādi vai otrādi darba spēki (cilvēki, dzīvnieki un mašīnas), tur ir savi transporta līdzekļi, savs pirkšanas un pārdošanas aparāts un tāpat lielāks vai mazāks apsardzības institūts. Jo lielāka un komplicētāka vērtība tiek darināta, jo vairāk speciālistu tiek likts lietā un jo komplicētāks paliek pats darināšanas aparāts*).

2. Reliģiskas vērtības.

Tā kā reliģija apņem nevien individa, bet visas cilvēces dzīvi vēsturiskā gaitā, tad zem reliģiskām vērtībām paiet visas vērtības. Ja nu mums jārunā par reliģiskām vērtībām atsevišķi, tad tikai no sistēmas viedokļa. Mums vērtības jā-sagrupē tā, ka ar to izceltos viņu relatīvā reliģiskā nozīme.

Tā ir viena klasifikācijas prasība. Cita prasība pastāvēs uzrādīšanā, ka vērtības ir lietošanai, nevis glabāšanai, t. i. ka viņās galvenais ir pārveidība, nevis konstance.

Iepriekšējie atzinumi par reliģiskiem avotiem un dzīves jēgu mums dod iespēju visas vērtības savilkt trīs lielās grupās: 1) reliģiskos līdzekļos, 2) dzīves sev vērtībās un 3) misijas vērtībās. Šīs grupas uzrāda reliģiskās dzīves stadijas. Lai varētu dzīvot, vispirms jārupējas par līdzekļiem, tad tālāk cilvēkam jāstiprinās, jāpiepilda sava dzīve ar augstākiem sasniegumiem un pēc tam šie savi sasniegumi jānes pasaulē, jādod tālāk un jācīnās ar likteņa pasauli. Tagad paraudzīsimies, kādas atsevišķas vērtības ieiet katrā grupā.

Pie reliģiskiem līdzekļiem neapšaubāmi pieder: a) reliģiskais ceļš, b) reliģiskā doktrīna, c) svēt-

*) Vērtību problēmai es esmu piegriezies jau vairākkārtīgi. Te uzrādams, ka vērtības, kā mantu un īpašumu es apskatu savā esejā „Valsts, Saimnieks, Cilvēks” (Rīgā, 1932.) un otrā esejā „Armija kā vērtība” (nodrukāta „Militāro rakstu krājumā” par 1929. gadu, 3. num.) es detāli izanalizēju visus armijas elementus.

nīcas un d) kults. Visas šīs vērtības mēs jau esam apskatījuši, kāpēc te pietiek tikai īsumā uzsvērt viņu kā vērtību īpatnības. Gudrības ceļš, kā redzējam, sastāv no gnōzeoloģiskās un ideoloģiskās puses, un viņa vērtība parādas kā metodes, tā šī ceļa sasniegumos un devumos. Vispārīgā vērtība te ir izdoma, kas nāk tieši no atsevišķiem avotiem, un tā zināmā mērā pielīdzināma tādiem materiāliem dzīves avotiem, kā zeme, augsne, rūdu raktuves, naftas avoti u. l. Izdomas ir saņemamā vērtība jeb viela, kas pēc tam daudz pārstrādājama un pārveidojama. Tālāk uz gudrības ceļa cilvēki dabū atziņu vērtības un vajadzīgos ideālus. Reliģiskā doktrīna ir arī zināms gudrības ceļa produkts. Kā mēs jau pašā sākumā noskaidrojām, doktrīna sastāv no problēmu atrisinājumiem. Par cik cilvēki vadas no šiem atrisinājumiem un pēc tiem orientē savu dzīvi, par tik arī doktrīna ir noteikta vērtība. Ka svētnīcas ir vērtības, tas it īpaši ir pareizi: viņas taču dod svētību, t. i. dod vērtības. Mēs atzīmējam garu svētnīču rindu, jo katra svētnīca dod citādas vērtības, nekā pārējās. Kulta vērtības galvenokārt ir skaistuma jeb mākslas vērtības. Ar tām cilvēki stiprinās pa dievkalpojumu un liturģiju laiku. Iepriekšējā nodaļā mēs uzsvērām uz viņu lielo nozīmi. Vienkopus tās, kā jau ieminējos, var saukt par Dieva dārzu, un kā katrs dārzs ir augļu, jauna spirtuma un atpūtas avots, tā Dieva dārzs saprotams par dvēseles atdzimšanas, atspirgšanas un stiprināšanas vietu.

Vērtību lietošana izpaužas iekš tā, ka no tām darina jaunas vērtības. Kā apēd augļus, lai ar tiem uzturētu un stiprinātu organismu, tā tas ir viscaur. Tad nu augšminētos reliģiskos līdzekļus, jeb tieši dievišķās vērtības vispirmā rindā lieto cilvēka stiprināšanai un audzēšanai. Attiecīgās jaunās vērtības, kas tiek būvētas no pārrunātām, saprotamas divējādi: pirmkārt kā es — jeb individuālās vērtības un otrkārt kā sadzīves vērtības. Ar pirmām cilvēks ēmānē savu īpatnību, ar otrām viņš stājas partnerības attiecībās ar citiem cilvēkiem. Priekš tālākās misijas pildīšanas sevišķi no svara ir es-vērtības, jo misijas sfērā tās jau pārvēršas par līdzekļiem. Sadzīves vērtības ir vienkārt laimes pārdzīvojumiem un otrkārt kopmērķa sasniegšanai.

Es-vērtībās saskatāmi sekoši galvenie vērtību veidi, kas visumā ilgi un grūti būvējami: miesa, dvēsele, personība, īpašnieks, vadonis un saimnieks.

Miesas jeb auguma svaru un nozīmi kā vērtību atzīst ne visas reliģijas. Īpaši to neatzīst daudzās indiešu reliģijas un kristiānisms savās pārspilētās formās. Mums nu tam pretī

jāuzsver, ka miesa ir noteikta vērtība, kuŗu būvē jau daba un tālāk perfektē cilvēks ar kopšanu un vingrināšanu. Jau mūsu miesa mums dod daudz dzīves prieku, bet tālāk viņa vajadzīga arī misijas pildīšanai. Kā karavīra misija uzstāda miesai augstas fiziskas prasības, tā tas ir katras misijs ziņā. Vāja, neizkopta un kropla miesa neder nekādas misijas pildīšanai. Tamdēļ miesa izkopjama ar higiēnas, vingrošanas un apmācības līdzekļiem, kas viss ir miesas perfektēšana un pārradīšana. Kā visām vērtībām, tā arī miesai cilvēks jāved uz arvienu lielāku autonomiju. Miesai jābūt stiprai, izturīgai pret likteņa uzbrukumiem un spējīgai uz visiem attiecīgiem cīņas darbiem.

Savukārt no dvēseles prasama garīga autonomija. To viņa sasniedz līdzīgi, kā miesa savu autonomiju. Dvēsele jāaudzē autonoma un gudra, — jābaro un jāstiprina ar attiecīgu garīgu barību, jāvingrina un jārūda. Dvēseles kodols ir prāts, un tāisni tas sevišķi jāstiprina un jāvingrina ar gudrības ceļa vērtībām. Dvēseles vērtībai reliģijas ir pievērsušas sevišķu vērību, bet to vairāk sapratušas kā gribas izkopšanu un konstantu pārliecību uzņemšanu. Mums jāiet tālāk, un konstantu, bet aizņemtu pārliecību vietā jānostāda dzīvais prāts. Konstantais prāts rīkojas pēc normām un formulām, dzīvais prāts tam pretī pēc konkrētiem datiem un pēc attiecīgas izdomas. Kā dvēsele, tā prāts jāsaprot kā mūžam modrs: uzmanīgi vērojošs likteņa pasauli un tikpat uzmanīgi uzklausošs dievišķās balsis. Bet dvēseles autonomija saprotama kā patstāvība garīgās lietās, kā nepadošanās absorbcijai un kā arvienu lielāka radīšanas spēja visos viņas veidos.

Kad nu tā cilvēks ir nostiprinājis savu iekšējo es, tas tāpat iekāro autonomiju un varenību ārējākos stāvokļos. No šejienes tieksme sevi izveidot par personību citu cilvēku vidū. To viņš sasniedz vispirms ar patstāvīgām domām un uzskatiem un tālāk ar noteiktu raksturu; galā to visu cilvēks ietērpj arī tiesiskā čaulā. Tādas augstākas personas ir augsti amata vīri, autorātīvi zinātnieki, filozofi, mākslinieki u. c. Mums te sevišķi jāuzsver uz to, lai par personu cilvēki paliktu labprātīgas atzišanas ceļā, bet ne mantošanas un piepiedu.

Viena no galvenām likteņa vidēm ir materiālā. Saprotais, ka sevišķi tanī cilvēks cenšas pēc arvienu lielākas autonomijas un patstāvības. Ar laiku šī vide dabū ekonomiskas sfēras saturu, un tamdēļ arī cilvēka autonomija izpaužas ekonomiski. Par saimnieciski neatkarīgu cilvēks paliek ar īpašumu. Īpašniekam pieder mantiskas vērtības, un tās ir viņa

autonomijas līdzeklis. Budisms un kristiānisms ir sludinājuši nabadzību un atteikšanos no materiālām vērtībām. Ieskatoties patiesos apstākļos, jāatzīst, ka pārspilēta raisīšanās valā no mantas cilvēku vairāk gāž atkarībā, nekā viņam dod brīvību. Tiesa, savukārt pārāk liela manta arī saista cilvēku. Tomēr ir tāds optimāls stāvoklis, kad manta un īpašums dod arī iespējami lielāku saimniecisku neatkarību, uz kuŗas tālāk var dibināt personīgu, miesas un pat dvēseles neatkarību *).

Līdz šim apskatītās es-vērtības dod pasīvu autonomiju. Tālāk un augstāk stāv aktīvā autonomija, kas pakāpeniski jau pāriet misijas darbībā. Te pieder vispirms saimnieks un tālāk vadonis. Saimnieks ir tāds autonoms cilvēks, kas organizē vērtību, galvenokārt saimniecisku, radīšanu un ražošanu. Tādi saimnieki ir parastie lauksaimnieki, tad visādi fabriku direktori, valsts iestāžu vadītāji u. l. Par vadoņiem savukārt jāuzskata tie cilvēki, kas organizē cilvēkus sociālās vērtībās. Te īpaši pieder profēti, kas organizē baznīcas, lieli valsts vīri, kas organizē valstis, un kuŗavadoņi, kas izcīna lielus kuŗus.

Pārejot uz sadzīves vērtībām, vispirms jāuzrāda uz viņu lietošanas funkcijām. Galvenais te ir **a p m a i ņ a** ar citiem sabiedrības locekļiem. Tā ģimene tiek nodibināta, lai vīrs un sieva un tālāk vecāki un bērni apmainītos ar savām specifiskām vērtībām. Bet bez tam ļoti jāuzsver vēl uz **l i d z d z i v o š a n a s** funkciju, kas ir paplašināta es-pārdzīvošana. Tas tagad sevišķi novērojams nāciju ziņā. Katrs cilvēks nevien dzīvo savu personīgu dzīvi, bet jūtas arī par nācijas locekli un priecājas līdz ar savu nāciju un tāpat bēdājas un cieš līdz ar to. Dekadences un sairuma laikmetos šī izjūta izzūd, arī tagad tā ir stipri izzudusi dažu sadzīves vērtību ziņā, un tamdēļ uz to sevišķi jāuzsver. Kaut cik lielāki misijas darbi nav iespējami individuālā ceļā, bet tikai kopdarbības. Bet tādā gadījumā vajadzīgs, ka zināmas sociālas vērtības locekļi justos par šo vērtību sastāvdaļām un dzīvotu viņu dzīvi.

Te, protams, nav iespējams un nav arī vajadzība apskatīt visas sadzīves vērtības. Uzrādams, kā uz galvenām uz **ģ i m e n i**, **v a l s t i**, **d r a u d z i** vai **b a z n i c u** un **n ā c i j u**. Viszīmīgākā ir ģimene, jo tur vienkārši, bet spilgti parādas kā apmaiņas funkcijas, tā līdzdzīvošana. Vīra un sievas seksuālā apmaiņa ir vispārzināma, tāpat zināmi ir vecāku de-

*) Kā uz priekšu būtu saprotams un izveidojams šis optimālais mantiskais stāvoklis, to es izsaku savā augšminētā esejā „Valsts, Saimnieks, Cilvēks”.

vumi bērniem un bērnu paklausība kā pretdevums. Līdzdzīvošana izsakas piem. tā, ka kad viens ģimenes loceklis ir slims, tad citi to kopj un tam jūt līdzī, tāpat tas ir prieka un visādu interešu gadījienos. Valstī apmainas valdošais centrs ar apakšnieku, pavalstnieku un pilsoņu perifēriju. No centra nāk gādība, no perifērijas — nodokļi un nodevas. Ir laikmeti, kad atsevišķi pilsoņi tik dziļi pārdzīvo valsts dzīvi, ka personīgā dzīve paliek pavisam niecīga. Karavīru līdzdzīvošana valstij noiet pat līdz sevis ziedošanai tai. Šī līdzdzīvošanas funkcija sevišķi izpaužas valsts grūtos brīžos. Ļoti analoģiski apmaiņa un līdzdzīvošana notiek arī baznīcās. No garīdzniekiem nāk reliģiska spēcīnāšana, bet no baznīcas locekļiem — padevība un nodevas. Tad sevišķi zīmīgas funkcijas notiek nācijās robežās. Apmaiņas funkcijas te ir projektētas uz laika trajektorijas un izpaužas ne kā apmaiņa, bet vairāk kā ņemšana un tālākdošana. Cilvēki ņem no saviem senčiem un priekštečiem zemi, asinis, valodu un citas kultūras vērtības, tās lieto un tad tālāk tās vairāk vai mazāk pārveidotas un papildinātas nodod saviem pēctečiem. Līdzdzīvošana nācijā parasti ir puslīdz vāja, īpaši tad, kad dominē valsts un baznīca, tomēr ir citi laikmeti, kad cilvēki līdzdzīvo vairāk nācijai, nekā valstij vai draudzei; īpaši patlaban ir tāds laikmets.

Laiku pa laikam parādas vēl plašākas sabiedrības, kas tāpat cilvēkus ierauj apmaiņā un līdzdzīvošanā. Tādas piem. ir lielas sociālas kustības un zinātniskas vai kādas citas garīgas intereses. Tā piem. šīs funkcijas saskatāmas pacifistu darbībā, kas savus adeptus cenšas vākt no visām pasaules malām un no visādiem cilvēku noslāņojumiem. Tāds raksturs ir arī Tautu Savienībai. Ir domāts pat par kosmisku apvienību ar līdzīgām funkcijām, liekot tās pamatā tā saucamo kosmisko erosu.

Misijas vērtības visracionālāk padalāmas pēc tiem pretniekiem, pret kuriem tās tiek vērstas. Dievišķā misija vēršas pret likteni un tā sastāvdaļām, un tās attiecīgi padalāmas. Protams, šinī klasifikācijā var aiziet tālu, bet mums pilnīgi pietiks ar trejdalījumu, proti uz likteni vispārīgā veidā, uz naidīgo vai nepadevīgo dabu un ļaunprātīgo cilvēku. Pret šīm likteņa varām nostājas pati reliģija ar savām specifiskām vērtībām, zinātne ar tehniku, filozofija un politika.

Kā jau uzzīmējām, vispirmā rindā no svara ir pazīt savu galveno pretnieku — likteni. Tas atmaskojams. Šo darbu izdara zinātne ar saviem pētījumiem un analizēm. Tad nu zinātne dod tās vērtības, kas saucamas par atziņām un

patiesībā m. Tagad tikai atkārtoti jāuzsver, ka patiesībai ir kalpojoša nozīme. Patiesība ir vajadzīga par tik, par cik vajadzīgs izzināt likteni un dabu, bet tā nav ne ceļa rādītāja, ne augstāka vērtība. Taisni otrādi, kā jau vairākkārtīgi esmu uzsvēris, viss lielums patiesību ir tādas dabas, kas pārvaramas. Uz to tagad sevišķi jāgriež vērību, jo zinātne vēl vienmēr ir dominējošā gara disciplīna un līdz ar to par dzīves noteicēju un vadītāju cenšas nostāties patiesības. Bet viņas dzīvē ienes triecienu cēlonību, varmācību un legālismu. Par dzīves īstiem vadītājiem tam pretī jābūt sēklveidīgiem ideāliem, kas nāk no reliģijas. Tāpēc zinātnieka darbs jāpiesātinā ar zināma īgnuma jūtām. Kā mediķi ar zināmu naidību nostājas pret slimību cēloņiem, tā jānostājas vispār zinātnei pret likteni un dabu. Protams, zinātniskā darbība, kā katra misijas darbība, ir augsti vērtējama, tikai tai ierādama zemāka vieta, nekā darbībām, kas izriet no ideoloģijas, un tā ideoloģiski pareizi orientējama.

Mēs jau redzējām atšķirību starp zinātni un filozofiju. Te tad nu tikai vēl jāpasvīturo, ka kamēr zinātne ieiet likteņa pasaules elementos, tikmēr filozofija uztver viņas tipus. Un tā kā tipi raksturo komūnas, tad filozofija lielā mērā ir pašu galveno pasaules komūnu atklājēja un uzrādītāja. Tikai uz priekšu mums pret šīm komūnām jānostājas naidīgi un noraidoši, kamēr daudzi filozofi tās ir ņēmuši pozitīvi. Tā Nicše, neapšaubāmi piesātināts ar patiesības un legālisma faktiem un triecienu cēlonību, ņemtu no zinātnes un sava laika filozofijas, izveidoja savu varas un varmācības ideoloģiju. Tikai paši dziļākie filozofi, ieiedami pasaules būtībā, un redzēdami vai vismaz izjūzdami viņas absorbciju un determinismu, ir nākuši pie skeptiskām un pesimistiskām atziņām. Šinī pesimismā mums saskatāma patiesā likteņa daba, bet arī filozofijas vienpusība — tā nav spējīga saskatīt dievišķo pasauli. Tamdēļ nākamai reliģijai filozofija uzmanīgi jāizmanto tikai kā pasaules izskaidrotāja ar tiem un kā tās galveno komūnu uzrādītāja.

Tādas visumā ir gnōzeoloģiskās vērtības un viņu nozīme. Ideoloģiskās vērtības dod tehnika ar saviem izgudrojumiem, māksla — ar saviem mākslas darbiem un reliģija — ar savām reliģiskām vērtībām. Teknikai jāsavaldā ļaunprātīgā daba, tā pat jākalpina un jāspiež darīt darbu, politikai sevišķi jāvēršas pret ļaunprātīgo valsts iekšējo vai valsts ārējo cilvēku, mākslai jāravē cilvēka garīgie netikumi un cilvēka dvēselē jāiedēsta jauni, augstāki vitāli ideāli, un tīrai reliģijai jāuzstāda tāli un apņemoši cilvēces ideāli, bet vispirmā

rindā dievības ideāls. Atjaunotai reliģijai sevišķa vērība jāpievērš arī teknikai un politikai, jo tās tagad ir palikušas autonomas un līdz ar to vairāk kalpo liktenim, nekā dievībai. Iedziļinoties tanīs, tur saskatāmi tagadējā nemiera faktori.

Patiesi, ja ņemt tādu plašu tehnikas nozari, kā rūpniecisko, tad viss viņas branžu lielums iziet tikai uz cilvēku kārdināšanu un samaitāšanu, bet ne uz viņu dzīves uzlabošanu. Tā dod pašvērtības, kas cilvēkiem gan sagādā prieku, bet ne viņu pārrada, ne viņu stiprina tālākam darbam. Tās ir netikuma veicināšanai, nevis labam. Viena no vislielākām rūpniecības branžām ir spirtrūpniecība, tabakas un citu apdullināšanās līdzekļu rūpniecība. Lai arī šīs vielas nav nolādamas, bet tām ierādama sava vieta dzīvē, tomēr visumā tām ir ļoti niecīga pozitīva nozīme, un līdz ar to tāda plaša viņu rūpniecība cilvēci stipri saista un samaitā, nevis atbrīvo. Neko daudz nav labāka saldumu un kosmētisko līdzekļu rūpniecība. Viņas cilvēku dzīvē gan ienes lielu dažādību, bet tā nav nekāda pārveidība. Tamlīdzīgi, ja ņemt vislielāko rūpniecību, proti tekstilo, tad tā, lai arī savā pamatā pilnīgi lietderīga, tomēr savos sānu novirzienos jau sen vairāk ir samaitājoša un cilvēkus verdzinoša, nekā atbrīvojoša. Īpaši sievietes ir palikušas par tekstilrūpniecības padevīgām verdzenēm, kas pat pārdod savu sievietes godu, lai tiktu pie „krāsainām lupatām“. Kā zināms, baznīcas reiz no reizes ir sacēlušās pret šiem rūpniecības kārdinājumiem, un tāpēc atjaunotai reliģijai tā visādā ziņā jāņem savā uzraudzībā. Tad tālāk tehnika ir nodevusies pārmērīgai ieroču produkcijai un izgudrošanai. Tā izgudro un ražo ieročus, kas vērsti ne pret likteni un ļaunu, bet taisni pret cilvēku, tā tad ražo ļaunus līdzekļus. Ar to tehnika sevišķi ir kritusi likteņa cēlonības varā. Kā tur galvenais ir trieciens, tā ieroču tehnika meklē un būvē arvienu satriecošākus ieročus. Kad atomos un to sastāvdaļās zinātne atrada milzīgus enerģijas krājumus, tad ieroču tehnikai tūdaļ sāka lauzīt galvu, kā ielikt ieročos arī šo ārkārtīgo enerģiju.

Ja tomēr pameklēt dziļāk, tad aiz tehniķiem atrodami politiķi. Arī politiķi ir piesātināti ar liktenīgo patiesību, nākošu gan no filozofijas, gan no zinātnes, bet tālāk šī patiesība un aiz tās noslēptā trieciena cēlonība politiķos ir pārvērtusies varmācības ideoloģijā. Ja politiķi atrastos sakarā ar dievišķiem avotiem, tiem vajadzētu būt par sabiedrisku un valstisku ideālu uzstādītājiem, kas nelaimīgos un likteņa vajātos cilvēkus vestu uz arvienu laimīgāku dzīvi, bet varas pielietošanā neietu tālāk par noziedznieku savaldīšanu un ie-

naidnieku atvairīšanu, kā mēr tagad visa viņu doma ir vērsta pret saviem līdzcilvēkiem, kā tos izmantot un aplaupīt, un uz citām valstīm, kā tās pazemot un padot sev vai pat iznīcināt. Ļaunprātīgo likteni un pārlikteņoto cilvēku politiķi nevien izlaiž no acīm, bet ņem sev vēl palīgā, beigās paši pārlikteņojas un tā vispār apkaļo un vajā dievišķo pasauli un tās darbiniekus. Mežonīgais Čingishans metās virsū visai pasaulei ar savu triecina instinktu, bet tagadējie politiķi dara to pat ar viltīgu apsvērtību, filozofisku mieru un zinātnisku iedziļināšanos. Un jo augstāk zinātne ir kādā zemē uzplaukusi, jo tur vairāk varmācības ideoloģijas. Kā no fiziskās pasaules nāk fiziski triecieni, tā no viņas atspulga — zinātnes, nāk trieciena jeb varmācības ideoloģijas. Eiropa ir nevien zinātnes un filozofijas centrs, bet arī galvenā varmācības ideālu uzstādītāja un realizētāja, un savukārt tāda zinātnes un filozofijas centrālā valsts, kā Vācija, ir arī visnegantāko varmācības ideālu sludinātāja un realizētāja. Tāda nikna naida, izdeldēšanas un varmācības mācība, kā komūnisms, ir taisni vācu filozofijas dzemdināta, un savukārt hitlerisma rasisms ir vācu zinātnes dzemdinājums. Tāpēc arī tagadējo politiku vajaga dziļi reformēt, to pakļaujot stingrai reliģiskai uzraudzībai, un vadībai.

Neskatoties uz šiem laikmetiskiem tehnikas un politikas novirzieniem uz netikumu un ļaunu, tās tomēr ir un paliek par galvenām vērtību devējām misijas darbam. Kā redzējām no uzstādītās cilvēku misijas programmas, abām stāv priekšā milzīgi uzdevumi: politikai jāsavaldā naidā, anarchijā un kaļos iestigusī cilvēce un tehnikai cilvēce jāizved no Tellura planētas un jākolonizē universs. Tikai nu šo svarīgo, bet grūto uzdevumu veikšanai tām ilgi jāstiprinās ar dievišķām sēklām un reliģiskām vērtībām.

3. Vērtību nolietošānās.

Kamēr vērtība tiek darināta, tā ir mērķis, bet kad tā ir gatava, tā paliek par līdzekli. Tāda ir topošās valstības kārtība un gaita. Tur viss iet uz priekšu, visam konstantam iet garām un arī viens topošs cēlums nemitīgi virzas pretī un garām citiem cēlumiem. Bet tāpēc vērtības nonāk tālākā, proti nolietošānās, drupu, gružu un mēslu stāvoklī.

Kā redzējām, sevišķi cilvēks sevi nemitīgi pārrada, lai no sevis veidotu arvienu augstāku vērtību. Mēs jau uzrādījām viņa es pakāpes, atšķirošās savā starpā galvenokārt substancīali. Bet bez tam katrā pakāpē ir neskaitāmi kāpši uz augšu.

Lai nu to visu darinātu, nemitīgi jānojauc vecais un tālāk būvē jāņem arvienu jaunas vērtības. Pie tam, ja cilvēks cenšas perfektēties ar katru tālāku pārveidošanos, tad tam jāņem par līdzekli arī arvienu perfektākas ārējas vērtības un no sevis jāizslēdz viss novecojušais. Tā ceļas tā vērtību plūsma, kas kultūras pasaulē tek no saviem izcelšanās avotiem uz vērtību lietotājiem un tālāk uz iznīcību.

Visas vērtības nenolietojas vienādi. Var, vienkāršības dēļ, atkal atzīmēt trīs nolietošanas veidus: a) iztērēšanu, b) pakāpenisku sadeldēšanu un c) vērtības līmeņa sasniegšanu. Attiecīgas vērtības var apzīmēt par tēriņa, deldēšanas un līmeņa vērtībām. Šie nolietošanās veidi asi atšķiras viens no otra, kāpēc vajadzīgs tos raksturot tuvāk.

Iztērēšanu visnoteiktāk izsaka tādas vērtības, kā ēdieni un dzērieni. Tie jau nesaglabājas ilgi un kad ir gatavi, tad tūdaļ tiek iztērēti — apēsti un izdzerti. Skaistas dzimumdienas kūkas kā ar savu saturu, tā formām it drīz nozūd ēdāju mutē un vēderā. Pie šīm pat tēriņu vērtībām pieder daudzās garīgas vērtības. Ir daudz ainu, kuŗas pietiek uzskatīt vienreiz, un skaņu, kuŗu uzklaut arī pietiek vienreiz. Tad runas, koncerti un izrādes arī ir vienreizējas, īslaicīgas un parasti neatkārtojamas. Vienreizējas ir arī mīlestības vērtības. Dzejnieki ir sajūsminājušies par pirmo skūpstu, un tas individa dzīvē nav atkārtojams. Tāpat īsti mīlētāji mīlē tikai vienreiz, tikai vienu objektu un mīlestības gaitas iekārto tā, ka katrs akts ir jauns un cits. Pateicoties šādai vērtību vienreizībai un nespējai tās atkārtot agrākā veidā, tās dabū izcilus nozīmi. Zināms, te dažu tēriņu vērtību atkārtošanās iespējama ļoti tuvā veidā, piem., ļoti viegli iespējams atkārtot ēdienus un dzērienus jaunu porciju vai maltīšu veidā, bet jo mazāk iespējama šī atkārtošanās, jo vairāk tiek cienīta vērtība.

Pakāpeniski tiek tērētas tādas vērtības, kā drēbes, mājas, darba rīki, ieroči. Šīs vērtības jau lieto atkārtoti un katru reizi pilnā mērā, bet pie šīs lietošanas tās lēnāk vai ātrāk sadilst. Vispilnīgāk šī sadīlšana novērojama pie drēbēm, kā tās nonēsājas un paliek par skrandām. Tāpat mājas novecojas, apdrūp, tām maitājas jumti u. l. Īpaši ātri maitājas un nolietojas daudzas mašīnas. Pie tam zīmīgi, ka šo vērtību lietošanas prieku cilvēki dabū tikai sākumā, bet turpmāk tās jau tiek lietotas vienaldzīgi un automātiski. Tā zēns sākumā nevar nopriecāties vien par uzdāvēto velosipēdu, tad pēc kāda laika viņš to lieto vienaldzīgi, bet atkal pēc kāda tālāka laika to tišām dauza un pat neierauga. To var saukt par apnik-

šanu, un tā izriet vienkārt no lietas vienmuļības un pat novecošanās, bet otrkārt no cilvēku jaunām prasībām un ēvolūcijas.

Vispēdīgi ir daudz vērtību, kas gan ne iztērējas, ne nolietojas, bet kas tomēr tiek atmestas kā nolietotas. Par sevišķi zīmīgu piemēru var noderēt tās grāmatas, ko lieto skolās. Visumā tās savu garīgo vērtību nezaudē, un ja varētu saglabāt viņu materiālo bāzi, tad tās varētu lietot ilgi un daudzi skolnieki. Un tomēr, kad skolnieks beidz klasi, un pāriet uz augstāku, viņam vairs nav vajadzīga vesela rinda skolas grāmatu, bet kad tas beidz skolu, tad vairs nav vajadzīgas visas šīs skolas grāmatas. No mūsu pašu izglītotiem vīriem zināms, ka viņi ātri ir pārauguši nevien skolas grāmatas, bet arī savus skolotājus. Te pieder tādas vērtības, kā avīze, kas pēc izlasīšanas gan neko nav zaudējusi, bet cilvēkam ir nederīga, vai noiets līdz galam ceļš, pēc kā vairs nav vajadzīgs ne ceļš, ne braucamais aparāts. Te arī pieder atkārtojamie mākslas darbi, sevišķi mūzikālie, kas pēc kāda laika apnīk, doktrīnas, teorijas un vispār garīgas vērtības, kas gan nemainas un nedilst, bet kas tomēr vairs neder. Nolietošanās te pastāv iekš tā, ka cilvēks sasniedz vērtības līmeni. Kad skolnieks ir piesavinājies skolas grāmatas zināšanas, tad viņu zināšanu līmenis ir vienāds, kad ir izklausīta kāda teorija, tad tā klausītājā var būt tik pat pilnīga, kā autorā, un atkal pati par sevi nav vairs vajadzīga. Tāpēc visādu izziņu un zināšanu avoti tik ātri apmierina un tos tik ātri atmet apmierināti lietotāji. Protams, garīgie darbinieki cenšas darināt tādas savas vērtības, kas tik ātri nebūtu sasniedzamas viņu virslīmenī. To piepilda ar perfektu stilu un augstu domu saskrūvējumu. Šekspira darbi tā tiek cienīti līdz šai dienai, ka viņa spēcīgā izteiksme un cilvēku pilnasinība nav līdz šim pārspēta. Tāpat Kantu vēl vienmēr lasa un piemin, jo viņa domas visumā vēl nav pārspētas. Tas tomēr nenozīmē, ka šīs vērtības ir mūžīgas. Kā pārspēj zemākas kārtības vērtības, tā pārspēj arī šīs, tikai tas notiek retāk — kad ceļas attiecīgi jauni autori.

Piegriežoties reliģiskam laukam, tur saskatāmas visu tipu vērtības. Dievkalpojumi zināmā mērā ir vienreizēji, tūlīt iztērējami, kāpēc pie jaunās vajadzības tie pildāmi par jaunu. Tādi katreizēji ir reliģiski akti, kā kristīšana, laulāšana un apbedīšana. Pie pakāpeniski dilstošām reliģiskām vērtībām pieder vispirms materiālie kulta priekšmeti, vispirmā rindā dievnami, tad viņu iekārta, viņu pastāvīgie darbinieki un tālāk zināmā mērā arī reliģiskā doktrīna, kuŗu sadrupina kā

pieredze, tā cilvēku tālākās tieksmes. Lai kā teologi necenšas absolūtizēt dogmatus, tomēr arī tie no vienas puses drūp, no otras — aug klāt, un vēlāk var rakstīt biezas grāmatas par dogmu vēsturi. Tomēr bez šīm vērtībām reliģijās ir mūžīgas vērtības, kas it pareizi tiek izteiktas ar patiesības vārdu. Kristieši bieži vien pat pašu Kristu sauc par patiesību, tā tad konstantu un mūžīgu, un pie tam viņu saprot par vērtību, t. i. ēmānācijas avotu. Šīs ir mītu jeb vēstures vērtības, un to nozīme paliek ļoti ilgi, — kamēr cilvēki nerasniedz viņu līmeni un viņu nepāraug.

Ja nu tagad uzstādīt jautājumu, vai visumā līdzšinējās reliģijas, bet jo sevišķi kristiānisms, ir novecojušas un to vērtības ir vienādi vai otrādi nolietotas, tad atbilde mums nepārprotama: kristiānisms un visas galvenās reliģijas, nemaz nerunājot par zemākām, ir galīgi novecojušās un nolietotas. Īpaši tas jāsaaka par viņu mūžīgām vērtībām. Veco reliģiju klētis ir vai nu tukšas, vai pilnas ar vecām grabažām. Cilvēce to pilnīgi izjūt un pret pastāvošām reliģijām paliek arvienu vienaldzīgāka. Kas zīmējas uz kristiānismu, tad kultūras cilvēku pacelšanos pār viņu zīmīgi izsaka Müllers-Freienfels: kristiānisms aizejot uz perifēriju, paliekot par vienkāršas tautas un laucinieku reliģiju un tāpat „pagānizējoties“, kā savā laikā pagānizējusies seno grieķu reliģija *). Savukārt krievu publicists G. Adamovičs uzrāda, ka kristiānisms esot pielīdzināms vakara blāzmai, augstai, nepārspētai, tomēr aizejošai un ka tagad „люди это лишь до-любиваютъ, до-вѣрываютъ, до-думываютъ“ (**). Attiecīgās vietās mēs jau uzrādījām, ka agrāko augstāko reliģiju augstākā laba izpratne ir pārspēta un ka agrākā cilvēka misija vairs nav pieņemama. Vienīgi pašu profētu personības ir stādamas tik augstu, ka tās cilvēki vēl nav varējuši sasniegt un pārspēt. Tiesa, tie ir pārspēti pa daļām, tā Jēzu viņa paša atzinēji anachoreti pārspēj labprātīgas varonības dzīves un nāves, kā arī žēlsirdības ziņā un gudrības ziņā to pārspēj mācītie un filozofi. Ja mums no Jēzus, kā dievības, jānovēršas tāpēc, ka viņš ir palicis konstants, tad, uzstādot Laimes Iedvesmotājas, Pārveidotājas un Pārveidīgās ideālu, mēs ar to pārspējam arī viengabala Jēzu. Tā spēj vairāk, nekā Jēzus, un dod nesalīdzināmi vairāk par viņu.

Kā jau atzīmēju, nolietota vērtība paliek par drupām, vecu

*) Sk. viņa „Geheimnisse der Seele“, 1927., 332. lp.

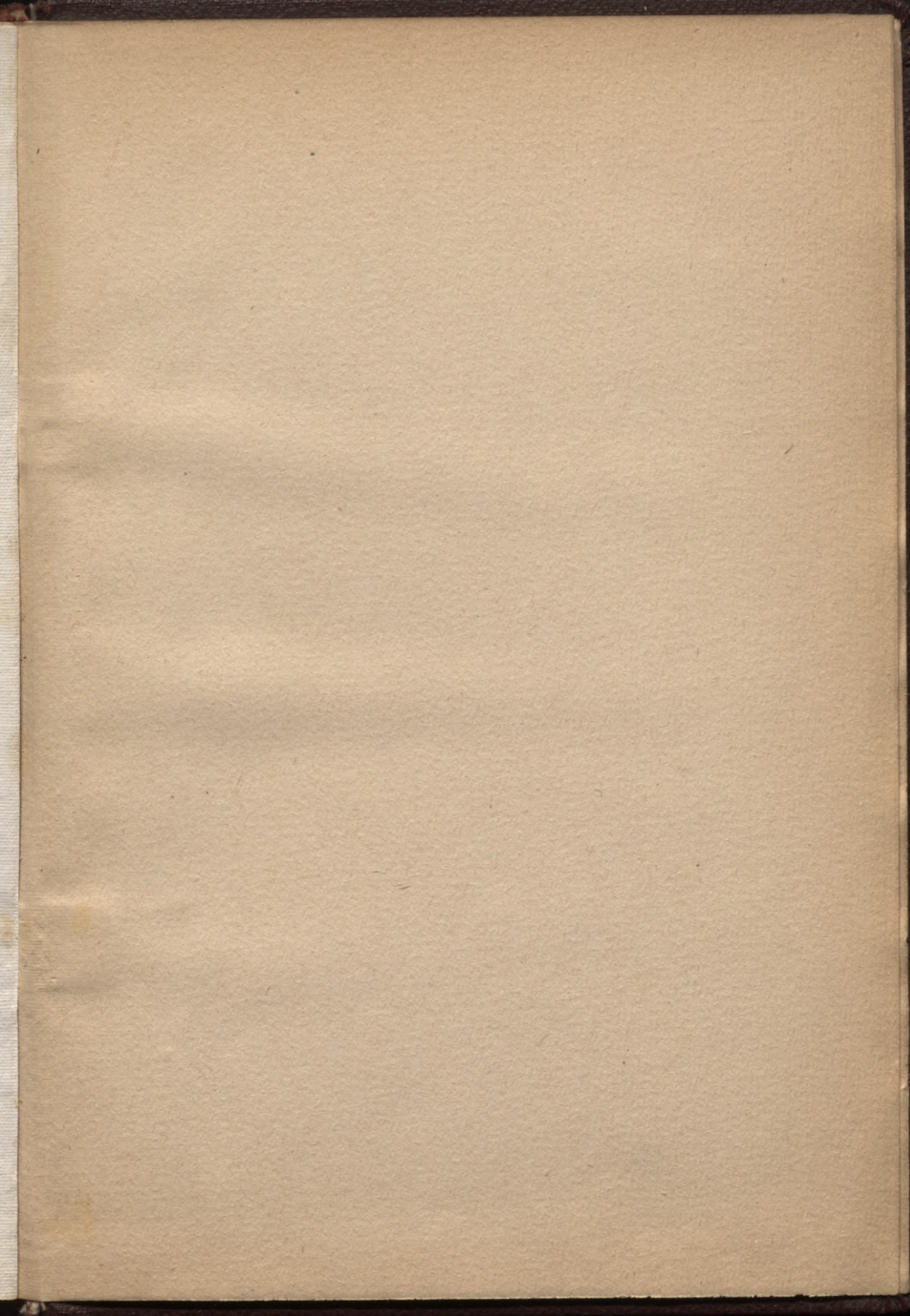
**) Sk. viņa apcerējumu „Комментаріи“ žurnālā „Числа“ Nr. 7—8 (1933.).

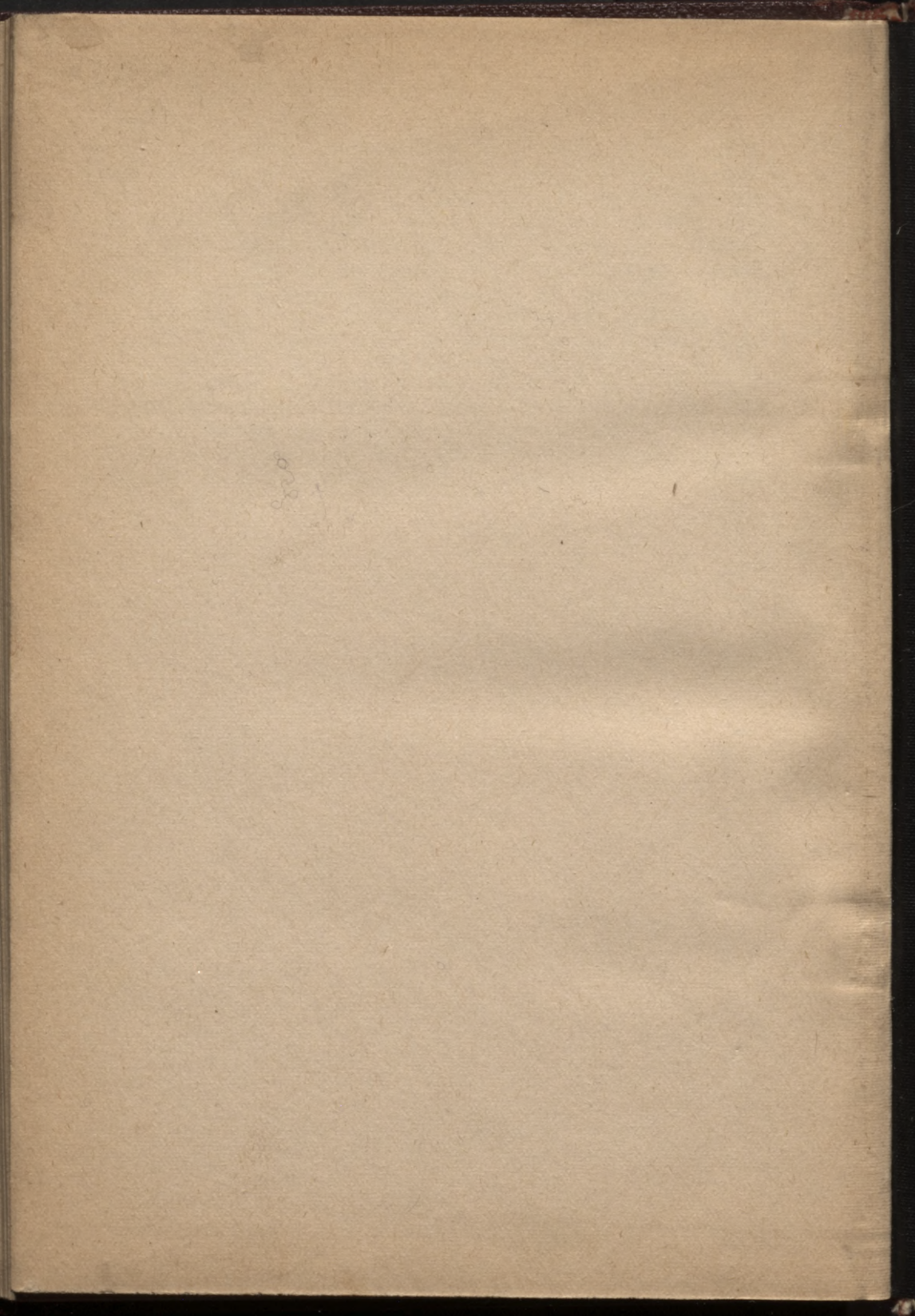
lietu, gruziem un mēsliem. Skaidri, ka ja iestājas spēcīgu pārveidību laikmets, tad notiek vienkārt nemitīga vērtību būvēšana, bet arī veco tērēšana un izlietošana. Jaunas vērtības būvē no agrākām un zemākām, un jau ap šo būvi krājas lielas atkritumu kaudzes. Kā ap jaunbūvējamu māju krājas skaidas, būvgruži un visādas drāžas, tā ir viscaur. Pie tam arī vērtību stadija ir stipri dažāda pie dažādām lietām.

Patērējamās vērtības visumā ieiet jaunā vērtībā kā būvmateriāls. Tāpēc no tām paliek pāri maz gruzu, drusku un mēslu. Tā ēdieni dod atkritumus pie viņu izgatavošanas, dod arī dažus paliekus, kā kaulus un garozas, bet viss lielums tiek izlietots lietderīgi. Dilstošas vērtības ar laiku nonāk tādā stāvoklī, ka viņas visas pamet un izmet mēsleinē. Amerikā esot veselas vecu, nederīgu automobiļu kapsētas, un arī mūsu vecu dzelžu noliktavas ir līdzīgas tām. Zināmos apstākļos vecas un novecojušas vērtības gan atkal liek lietā, sadalot tās uz daļām. Tā no vecām drēbēm ņem ielāpus, un galā vecas lupatas lieto kādai tālākai fabrikācijai. Kā zināms, tehnika tagad sevišķi pievēršas visādiem atkritumiem un tos saprot kaut par zemākas kategorijas vērtību, nekā tā, no kuņas viņi cēlušies, un laiž atkal lietā un jaunu vērtību uz-būvē. Pārejot uz līmeņa vērtībām, tad tās jau paliek pilnīgi nevajadzīgas un tālāk nelietojamas. Kā studentam visumā vairs nav vajadzīgas ģimnazijas grāmatas, tā ir ar līdzīgām līmeņa vērtībām. Protams, dažas no tām tiek lietotas relā-tīvi, t. i. tās lieto jaunās paaudzes, bet arī ir tādas vērtības, kam pāriet gaŗām un kuņas pāraug visa kultūrālā cilvēce. Tad tās pieņem veidu, kas apzīmējams par s p o k u stāvokli. Kā par fizisko spoku uzskata cilvēka un arī dzīvnieka astrālu, kas ir ļoti konstants savā izskatā un darbībā, bet kas vairs nepilda dzīva organisma funkciju, tā arī ir milzums garīgu spoku kultūras dzīvē. Te pieder agrāko reliģiju dievību tēli, kā piem. grieķu dievības pēc kristiānisma nodibināšanās. Tagad te ieskaitāmi neskaitāmie svētie, vietējās dievmātes un negātīvie dievi — visādi velni un ļauni gari. Lai gan tie ir cilvēka gara produkts, tomēr savā laikā tiem bija ideālu no-zīme, kamēr tagad tie vai nu pavisam ir palikuši bez nozī-mes, vai tos vēl atzīst par dievišķām būtnēm tikai tālas kul-tūras perifērijas cilvēki. Viņu spocīgā daba pie mums parā-das sevišķi uz Ziemas svētkiem un Lieldienām. Kā astrālie spoki parādas tikai noteiktās stundās, tā arī šis reliģiskais Betlemes un Golgata rekvizīts.

Nemot nu visu šo vērā, par vienu no tālākām un arvienu svarīgākām ideoloģijas un topošās pasaules funkcijām paliek

vērtību nolietošanas konstatēšana un tīrīšana no visa novecojušā un nolietotā. Kā zināms, pie mazkultūrālām tautām tīrība ir ļoti novārtā. Bet ja pāriet uz garīgu lauku, un īpaši ņemt dilstošas un limeņa vērtības, tad galīgi novecojušu vērtību ir pilna kultūrālā pasaule. Cilvēkiem vēl nav „dūšas” ķerties pie viņām un tās izmest no dzīves. Pastāv milzums nederīgu un pat kaitīgu tradīciju, īpaši, kā redzējām, reliģija piesērīna dzīvi ar pārdzīvotām patiesībām un dogmām, bet lūk, paši drošsirdīgākie kultūras darbinieki neiedrošinās stāties pie viņu atmešanas. Bīstas tautas, kas vēl turas pie šīm mēslojamām vērtībām. Bet ja tā viņas bīties, tad nebūs tik viegli notīrīt vietu jaunām vērtībām, un ne tik ātri varēs tās celt un būvēt. Garīgs un reliģisks apvērsums saprotams ne tikai kā jaunas doktrīnas un citu vērtību darināšana, bet arī kā tīrīšanās no visa vecā, izdzīvotā un pārdzīvotā.

3. -

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307095046

